

Etika

11

ÚJGENERÁCIÓS
TANKÖNYV

Etika 11.

Etika

Tankönyv

11.

Eszterházy Károly Egyetem
Oktatókutató és Fejlesztő Intézet

Engedélyszám: TKV/2230-10/2018. (2018. 03. 19. – 2023. 08. 31.)

A tankönyv megfelel az Ember és társadalom műveltségterület előírásainak: a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet (NAT 2012), az 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI-rendelet 3. sz. melléklet: Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama 3.2.06., az 5. sz. melléklet: Kerettanterv a gimnáziumok 5–12. évfolyama 5.2.08., a 6. sz. melléklet: Kerettanterv a szakközépiskolák 9–12. évfolyama 6.2.05., valamint a 14. sz. melléklet: Kerettanterv a szakgimnáziumok 9–12. évfolyama számára az Etika megnevezésű kerettanterv (Etika 12.) előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők: dr. Koczó József, Zarubay Attila

Tananyagfejlesztő: Éger Gyöngyi, Maksay Mária, Varga Katalin Júlia

Alkotószerkesztő: Baranyai Katalin

Vezetőszerkesztő: Baranyai Katalin

Szerkesztő: Fenyődi Andrea

Fedélterv: Slezák Ilona

Látványterv és tipográfia: Slezák Ilona

Fotók: Shutterstock.com, EKE-OFI archívum, Éger Ákos, Slezák Ilona,

MTI-fotó: MTI/EPA/Narendra Sresztha, Kallos Bea, Szentmiklósi János, Balázs Attila, Koszticsák Szilárd,

Kovács Attila, Marjai János, Sándor Katalin, Czimbal Gyula, Mohai Balázs, Huszti István, Róka László

Illusztráció: Téglásy György, Baróthy Andrea

A tankönyv szerkesztői ezúton is köszönetet mondanak mindazoknak a tudós és tanár szerzőknek, akik az elmúlt évtizedek során olyan módszertani kultúrát teremtettek, amely az újgenerációs tankönyvek készítőinek is ösztönzést és példát adott. Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akiknek alkotásai tankönyveinket gazdagítják.

Minden hivatkozott oldal utolsó megtekintési ideje: 2017. 11. 10.

© Eszterházy Károly Egyetem, 2018

ISBN 978-963-436-142-8

Eszterházy Károly Egyetem · 3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Tel.: (+36-1) 460-1873 · Fax: (+36-1) 460-1822 · Vevőszolgálat: vevoszolgalat@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor

Raktári szám: FI-504031101/1

Műszakiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Marcsek Ildikó

Grafikai szerkesztő: Slezák Ilona

Nyomdai előkészítés: WOW Studio, Hanák Katalin

Terjedelem: 21,63 (A/5) ív

Tömeg: 400 gramm

1. kiadás, 2018

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2.-B/13-2013-0001. számú, A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

magyar
nyomdaTermék
NYOMDA- ÉS PÁRHÉZSÁR SZÖVEGÉRTÉK

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Bevezető

Az élet ajándék. Legyél boldog! Nehogy elszalaszd a lehetőségeket! Küzdeni kell, ne add fel! – Ilyen és ehhez hasonló, jó szándékú tanácsokat gyakran kaphattok hozzátok közel álló személyektől.

Arra viszont kevesebb válasz van, hogyan legyetek boldogok, hogyan küzdjete, merre induljatok éppen. Lehet, hogy 17-18 évesen úgyis inkább önállóságra vágytok, a saját megoldásaitokat szeretnétek látni minél hamarabb. Ám kiderülhet, hogy saját viszonyaitok vagy önmagatok megismerése a problémák tisztázása nélkül aligha sikerülhet.

Az etika tantárgy ezért kérdésekhez, kételyekhez és mérlegelésre váró dilemmákhoz próbál elvezetni benneteket. Célja, hogy a válaszkereséssel segítse a valóság és saját személyiségetek mélyebb megismerését. Nem is „igazi” tantárgy. Tanít, de nem a megszokott módon, mert a tananyag ti magatok vagytok. Ha ezt a lehetőséget elfogadjátok, saját világotok fog tisztábban kirajzolódni előttetek. Tudatosabban élitek a hétköznapjaitokat, és érzékenyebbek lesztek a környezetetek iránt.

Tankönyvünk megfelel az Etika megnevezésű kerettanterv előírásainak, de nem tekinthető óráról órára elvégzendő tananyagnak, inkább a felkínált lehetőségek tárháza. A válogatásban és a jó órai légkörben zajló megvalósításban tanár és diák egyaránt fontos szereplő, ezért kerüli a szokványos oktató szövegeket.

Az első fejezetben az ember nagy erkölcsfilozófiai kérdései, a másodikban a különböző emberi társas kapcsolatok, a harmadik fejezetben korunk környezeti etikai, bioetikai kihívásai állnak a középpontban. 22 négyoldalas lecke és 3 fejezetzáró óratervezet alkotja a tankönyv bázisát. Az első fejezetzáró filmes óraként a tanultakat szintetizálja, a másodikban választható a filmfeldolgozás vagy egy kiállításprojekt mintaterve, a harmadik fejezetzáró feladatsorba beépítettünk egy társasjátékot is.

Információhordozó központi leckeszöveget hiába keresnétek ebben a könyvben. A résztémák azonban tömören megfogalmazzák a tudáselemeket, és a legfontosabbak kapcsolódnak a Szöveggyűjtemény összefüggésekre rámutató anyagaihoz is. Ezek a szövegmodulok változatos órai munkaformákban vagy – a felkínált kérdések segítségével – önállóan is feldolgozhatók. A leckék után található kutatási feladatok és könyv-, film- vagy linkajánlók az eltérő megközelítések fontosságára hívják fel a figyelmet. Új elem tankönyvünkben, hogy rendszeresen felkínálunk szabadon választható projekttemákat. Ennek a munkaformának az etikaérettségiben szereplő alaptípusaival alaposabban is megismerkedhettek a kiegészítő fejezetben.

Tankönyvünk feladatai előnyben részesítik a csoportos és páros megbeszéléseket, különböző vitákat, szerepjátékokat, azaz a kreatív és reflektív feldolgozási módokat. Mivel a leckék szerkezete lehetővé teszi, hogy az egyes kérdések, résztémák feldolgozása egyenértékű legyen, megfelelő válogatással személyesebbre lehet szabni a tankönyv kínálatát. Elegendő akár egy-egy elemet kiemelni vagy egyetlen képre ránézni, hogy a probléma közelébe kerüljete. Onnan már minden önmagatok és a valóság kérdéseihez vezet.

Kívánjuk, hogy járjatok nyitott szemmel és nyitott szívvel a világban, használjátok ki a lehetőségeket, de legyetek kritikusak is! Az etikaórákhoz sok izgalmas vitát, megoldáskeresést és jó együttműködést!

A szerzők és a szerkesztők

„A legfőbb jó a vízhez hasonló:
mindennek hasznos, de nem harcos;
az alantasban is jelenlevő:
a víz az úthoz hasonló.
Az élet a földet kövesse,
a szív a benső mélyet kövesse,
a barátság az emberit kövesse,
a beszéd a valót kövesse,
az uralom a rendet kövesse,
a szolgálat a lehető kövesse,
a tett a kellő időt kövesse.
Ha készséges, de nem erőszakos:
nem kél zúgolódás semerre.”

.....

„Okos, aki érti az embereket;
aki önmagát érti: ihletett.
Hatalmas, aki másokat legyőz;
aki önmagát legyőzi: erős.
Aki törekszik: nincs híján akaratnak;
aki megelégszik: gazdag.
Aki nem veszti természetét: hosszú életű;
aki nem veszti emlékezetét:
örökéletű.”

*Lao-ce: Tao Te King.
Az Út és az Erény könyve – részletek.
Weöres Sándor fordítása*

Tartalom

I. AZ ERKÖLCSI GONDOLKODÁS ALAPJAI

1. Az emberi természet	10
2. A jó és a rossz	14
3. Az ember kitüntetett léthelyzete	18
4. Szeretet, együttérzés	22
5. Az erkölcsi döntés	26
6. A felelősség dilemmái	30
7. Önismeret, önértékelés, önmegvalósítás	34
8. Jólét, jóllét, boldogság	38
Fejezetzáró – Erkölcsfilozófiai kérdések Az ötödik pecsét című filmben	42

II. EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG

9. A kapcsolatok etikája	46
10. Párkapcsolat, szerelem	50
11. Családi élet, szerepek	54
12. Hazaszeretet – nemzeti önazonosság	58
13. Többség és kisebbség	62
14. Társadalmi szolidaritás	66
15. Törvény és lelkiismeret	70
16. A média etikájáról	74
Fejezetzáró – A hullám című film dilemmái a csoportképződésről	79
„Túlélés Szarajevóban” tárlatvezetés-projekt	81

III. KORUNK KIHÍVÁSAI

17. Technika és etika	84
18. „Génetika”	88
19. Az élet sérthetetlensége	92
20. Szembenézés a halállal	96
21. Felelősségünk a Földért	100
22. Föld-közösség	104
Fejezetzáró – Korunk etikai kérdései	108

IV. SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

I. AZ ERKÖLCSI GONDOLKODÁS ALAPJAI

1.3. Daniel Defoe: Robinson Crusoe (részlet)	114
1.3. Ifj. Simonyi Károly úrutazása	115
2.3. Victor Hugo: Nyomorultak (részlet)	116
2.4. Fjodor Dosztojevszkij: A Karamazov testvérek (részlet)	117
2.5. Egy hírhedtté vált börtönkísérlet	117
3.1. Hermann Hesse: Narziss és Goldmund (részlet)	117
4.4. Albert Schweitzer: Levelek Lambarénéből (részlet)	118
4.4. Mit nézz a 14. Filmtettfeszten? – Történet	119
5.1. A tékozló fiú története a Bibliából	120
5.4. Az előítéletről	120
6.1. Geoffrey Cross: Az élet iskolája (részlet)	121
6.1. A világot meg lehet változtatni	122
7.6. Maslow motivációs piramisa és az önmegvalósítás	123

7.6. Akinek sikerült – Interjú Molnár Ferenc Caramellel (részlet)	124
7.7. Érteni vagy legyőzni akarjuk a másikat?	124
8.1. Nádas Péter: Egy családregény vége (részlet)	125
8.2. Át nem adott virágszálak	126
II. EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG	
9.2. Rejtett hálózatok	127
9.2. A spontán rokonszenvi választásról	127
10.1. Varró Dániel: Szívdezzert (részletek)	128
10.6. Felelősség a kapcsolatban	129
11.7. Családi szerep, családi munkamegosztás	129
12.3. Ady Endre: Vallomás a patriotizmusról	130
12.4. Lackfi János: Milyenek a magyarok? (részlet)	131
12.4. Lackfi János: Honderú (részlet)	131
12.6. Identitás	132
13.2. Magyarország Alaptörvénye, XXIX. cikk	132
13.5. Ágai Ágnes: Más-ság	133
13.5. Franz Werfel: A Musza Dagh negyven napja (részlet)	133
13.5. Hrajcsa Kocsar: Az Eufrátesz hídján (részlet)	133
13.5. Hrajcsa Kocsar: Édes anyanyelvünk (részlet)	134
14.3. Lakatos Menyhért: Füstös képek (részlet)	134
14.7. A pillangó	135
14.7. A tanult tehetetlenség	136
15.3. Szophoklész: Antigoné (részlet)	136
16.1. Marslakók inváziója, avagy Orson Welles: Világok harca	137
16.2. Varga Tamás: A média hatása a személyiségre (részlet)	137
16.7. A Magyar Reklámetikai Kódex alapelvei (2015)	138
III. KORUNK KIHÍVÁSAI	
17.3. Endreffy Zoltán: A tudomány fejlődésének etikai problémái (részlet)	139
17.3. Marx György: A marslakók érkezése (részlet)	140
18.6. Mit tudunk?	140
18.6. Aldous Huxley: Szép új világ (részlet)	141
19.4. Az abortusz történetéről	141
19.5. Ágai Ágnes: Az unokám három milliméter	143
19.5. A Bölcső Alapítvány küldetése	143
19.5. Miben tud segíteni a Gólyahír Egyesület?	144
20.1. Polcz Alaine – Bitó László: Az utolsó mérföld (részlet)	144
20.3. Bérczes Tibor: Élni és halni hagyni (részlet)	146
20.5. Még nincs itt az idő... ..	147
21.2. Vízlábnym	147
21.3. Keserédes csokoládé	148
22.6. Heinrich Böll: Beszélgetés a tengerparton	149
Demjén Ferenc: Vigyázz a madárra (dalszöveg)	150
Drámaóra-tervezet – József és testvérei	152
PROJEKTMUNKA	
I. Kutatáson alapuló, írásos dolgozat típusú projekt	156
II. Képi vagy elektronikus információforráson alapuló projekt	159
III. Szervezésen alapuló projekt	162
A cselekvés erkölcsi minősége – vitaóra	166

I. AZ ERKÖLCSI GONDOLKODÁS ALAPJAI

Jane Goodall, világhírű főemlőskutató,
etológus és természetvédő a Fővárosi Állat-
és Növénykert egyik gorilláját figyeli.
Fotó: Kovács Attila, MTI

1.

Az emberi természet

„Bármely majom nyúlhat a banán után, viszont csak az emberek képesek a csillagok felé nyúlni.”

Vilayanur Ramachandran

- Mit gondol az emberről a neurobiológus?
- Rögzítsd néhány sorban, milyen gondolatokat ébreszt benned a cím után álló mottó!
- Hasonlítsátok össze és vitassátok meg röviden a lejegyzett gondolataitokat kiscsoportokban!

- Válasszatok ki egy képet, és két percben tartsatok előadást arról, miben hasonlít és miben különbözik az emberi és állati tevékenység!
- Milyen szerepe van az ember életében a zenének, a táncnak, a vizuális művészeteknek?

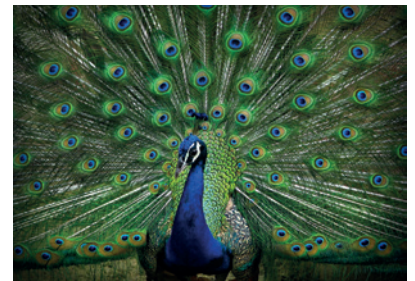
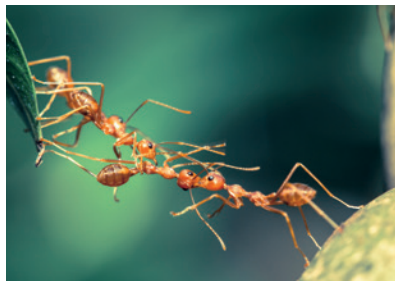
Cueva de las Manos [Kezek barlangja], Argentína, kb. 13 000–9500 éves rajzok

EMBEREK VAGYUNK!

Mit tudsz a fenti barlangkép keletkezéséről? Mi lehetett az őskori készítőik célja az ábrázolással?

1. Hol a helyünk?

Erkölcsei gondolkodásunkat nagymértékben befolyásolja az, hogy hol és miként jelöljük ki az ember helyét a világban: az ember és az állat között fokozati vagy lényegi különbségeket találunk-e.

2. Az emberi természetről

Olvasd végig az idézeteket, és emeld ki egy olyan állítást, amelyvel egyetértesz, illetve egy olyat, amellyel vitatkozna!

„Nincsenek naiv elképzeléseim az emberi természetről. Nagyon jól tudom, hogy az emberek hihetetlenül kegyetlen, borzalmas, destruktív, éretlen, regresszív, antiszociális, bántó magatartásra képesek, védekezésből és belső félelemből. Ugyanakkor tapasztalataim legelevenebb és legvidámabb élményeim közé tartoznak azok, amikor ilyen egyénnel kerülök kapcsolatba, és közben felfedezem azt az erőteljes pozitív viszonyulási hajlandóságot, ami az ő és mindannyiunk legmélyebb rétegeiben él.” *Carl Rogers*

„Könnyedén és tömegest a gonoszt választhatod itten; síma néki az útja, közelben lakja a házat. Ám veritékes utat rendelt ki az Ég az erénynek.” *Platón*

„Az állatok közül egyedül mi látjuk utunk végét. És azt is csak mi mondhatjuk el, mielőtt meghalunk: igen, ezért érdemes volt világra jönni.” *Richard Dawkins*

„[A] valóban morális személy számára a követendő szabályok nem úgy jelennek meg, mint amelyeket külső befolyásra kell követnie, hanem mint olyan nyilvánvalóságok, amelyek teljes mértékben saját, belső meggyőződésből következnek.” *Csányi Vilmos*

3. Természet és civilizáció

A közösségből kiszakadt embert és küzdelmeit gyakran megjeleníti a művészet. A magányos harc és a barátkozás a természettel sajátos érzéseket hív elő a civilizációhoz és társadalmi kötöttségekhez szokott hősből.

Tom Hanks a Számkivetett című film jelenetében (r.: R. Zemeckis, 2000)

- Keresd meg azt a társadatot, aki egy állításról éppen ellenkezően gondolkodik! Vitassátok meg az állítást 5 percben, minél erősebb érvek/ellenérvek felhasználásával!

„Legyen hát célod: Istennek dicsőség, Magadnak munka. Az egyén szabad. Érvényre hozni mind, mi benne van. Csak egy parancs kötvén le: szeretet.” *Madách Imre: Az ember tragédiája, 6. szín*

„Az emberré válás során maga az együttműködés úgy működik, mint egy biológiai adaptáció a társadalmi tanulás során. A kemény munka nem a kisgyermek rávétele arra, hogy segítsen, hogy együttműködjön, hanem az, hogy megtanítsuk, hogy ez a csavargókra mégsem igaz, velük ne barátkozzon stb. Az embergyerek rendkívül és személytelenül segítőkész. Ha kicsi babákkal olyan kísérletet végzünk, hogy leejtem a tollam, akkor mindenfélet próbál csinálni, hogy visszaadhassa nekem.” *Pléh Csaba*

- Olvasd el Daniel Defoe **Szöveggyűjteményben** található regényrészletét, és foglaljátok össze közösen, milyen, csak az emberre jellemző sajátosságokat lehet felfedezni Robinson magatartásában!
- Szerinted miféle érzés lehet az űrmagány, amit ma még csak az űrhajósok tapasztalhatnak meg? Olvasd el a **Szöveggyűjtemény** részletét, és íj. Simonyi Károly űrutazásához kapcsolódva mérlegeld az ember helyzetét a világmindenségben!

- Válassz egy képpárt! Milyen életmódokat jelenítenek meg a képek? Milyen előnyeit és hátrányait ismered ezeknek? Hasonlítsd össze őket, és tartsd erről rövid előadást a csoporttársaidnak!

4. Te melyiket választanád?

Nem könnyű eldönteni, milyen értékekhez ragaszkodjunk életünk során. Amikor életmódunk elemeit kiválasztjuk, alapvető dilemmákra keresünk egyéni válaszokat.

- Milyen módokon kapcsolódik az ember a környezetéhez, a világhoz?
- Milyen emberi vívmány az, amire büszke vagy, aminek örülsz?
- Milyen kritikai megjegyzéseid vannak a világ jelenlegi berendezkedéséhez?

5. Az ember és környezete

Az ember és környezete dinamikus kapcsolatban van egymással. Vajon beépült-e a gondolkodásunkba, hogy egy ember jóléte az emberi és nem emberi létezők közösségének jólétével függ össze?

Csoportokat alkotva vitassatok meg egy-egy választott kérdést (a-c), majd számoljatok be a fő gondolatokról!

Összefoglaló

- Válasszatok a feladatok közül egyet az emberi sajátosságok kulcsszavainak feldolgozásához!
 - a) Indokold meg röviden írásban egy választott fogalomról, milyen szerepe van az emberi faj fennmaradásában!
 - b) Párokban készítsetek gondolattérképet két kiemelt fogalomhoz!
 - c) Játsszatok Activity játékot a fogalmakkal!
 - d) Csoportokban találjatok ki egy-egy emberi közösséget, amelyet jellemezzetek az alábbi kategóriák szerint! (Például: Milyen formái vannak az együttműködésnek? Vannak-e vezetők?)

csoport közösség társadalom vezető szabály büntetés kommunikáció gondolkodás

nyelv vizuális képzet problémamegoldás kultúra megértés érzelmek együttműködés

agresszió segítség tanulás technika kreativitás tervezés döntés munka erkölcs

Ajánló

- Elliot Aronson: *A társas lény* (Akadémiai Kiadó, 2008).
- Csányi Vilmos: *Az emberi természet* (Vince Kiadó, 2003).
- Pléh Csaba: *A nyelv keletkezésének három komponense, az agy, a társas élet és a kommunikáció megváltozása*. [www.matud.iif.hu](http://mnytud.arts.unideb.hu/tkny/ea4_1.php), előadás: http://mnytud.arts.unideb.hu/tkny/ea4_1.php
- Szathmári Sándor: *Kazohinia* (Fapadoskönyv Kiadó, 2011). Swift *Gulliver-jének* és Huxley később született *Szép új világának* ötvözete. Karinthy Frigyes kedvenc olvasmánya volt.
- *Gorillák a ködben* (amerikai film, r.: M. Apter, 1988). A ruandai erdők mélyén a hegyi gorillacsaládok között él egy nő, Dian Fossey. Különleges módszereivel elnyeri az állatok bizalmát, s így mindent megtud róluk, amit csak lehet. A veszélyeztetett faj védelmére kel, életének kockáztatásával is.

Kutatási feladat

- Tájékozódj, mely tudományterületek foglalkoznak az emberi természet kutatásával!
- Nézz utána, milyen eszmét képviselt lázadásával az újkori civilizációtörténetben Henry David Thoreau!

Töprengő

- Szükséged van-e az egyedüllétre, a csendre? Mikor és miért? Min szoktál gondolkodni olyankor?
- Szerinted mit tanulhat el az ember az állatoktól?

Projektötlet

1. Készíts kutatást arról, hogy az emberi munka milyen fajtáit végezhetik majd robotok, és ez milyen kérdéseket vet fel!
2. Készíts prezentációt saját gondolatmeneted alapján, a források pontos feltüntetésével, a következő címmel: *A kíváncsiság szerepe az emberi civilizáció fejlődésében!*

2.

A jó és a rossz

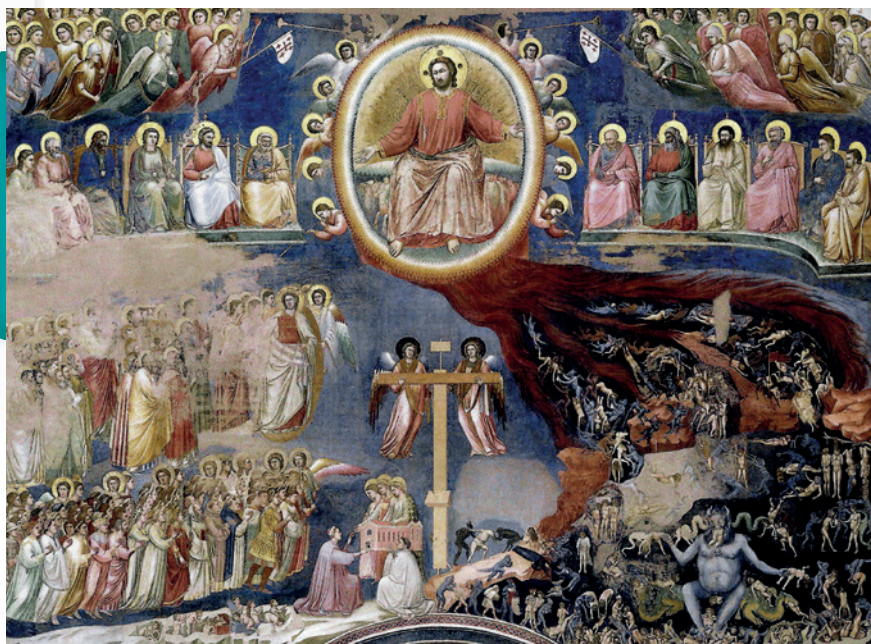
„Mikor a szépet megismerik
felbukkan a rút is:
mikor a jót megismerik,
felbukkan a rossz is.”

Lao-ce

- Mit mond az emberi világról az idézet?

„Ne csak azzal, aki megérdemli,
legyek figyelmes, jó és biztonságos,
ne csak akkor, amikor más nem
legyek elérhető a csatornában,
ne csak ott, ahol éppen senki
jelenjek meg csak úgy megjelenni!
Érintsem meg a végső lényeket:
megérdemlem-e én, hogy jó legyek.”
Jónás Tamás: *Lényeges*

- Két csoportban gyűjtsétek össze, mi mindent tartanak az emberek erénynek és bűnnek a mi kultúránkban, majd próbáljátok őket párba állítani!
- Mitől függ, hogy egy adott viselkedést jónak vagy rossznak minősítesz? Például milyen esetben nevezted ugyanazt a cselekvést gyávaságnak és mikor óvatosságnak, egy másikat pedig bátorságnak vagy vakmerőségnak?

Giotto di Bondone: Utolsó ítélet – részlet, Scrovegni-kápolna, Padova, 1306

ÁRNYÉK ÉS FÉNY

Vajon eleve bennünk van a jó és a rossz, vagy tanulás eredménye erkölcsiségünk két alapkategóriája?

1. Különbséget tenni jó és rossz között

Az emberi természet egyik legfőbb sajátossága az erkölcsisége. Mi különbséget tudunk tenni jó és rossz között. Már az ókorban kialakult az erkölcs filozófiai tudománya, az etika. Az *erkölcs* (*morál*) elnevezés valójában csak annyiban különbözik az *etika* elnevezéstől, hogy az utóbbi inkább az elvont fogalmiság síkján létezik, az erkölcs pedig a mindennapokban megvalósuló gyakorlati viszony a helyes magatartás normáihoz, szabályaihoz.

A filozófusok sokat foglalkoznak az *erény* és a *bűn* kérdésével. Az erény a jó cselekvése, a bűn a rossz tettek sorozata. Az erények egyszerre jelentenek erkölcsileg jónak tartott értékeket, normákat, és ezekre való készséget és cselekvést. Az alaperény a szeretet. A bűn (etikai értelemben) a rossz tettek sorozata, készség a rosszra. Alapbűnnek tekinthető a gyűlölet.

A gyűlölet annak a személyiségében is kárt okoz, aki gyűlöl. Mértékét befolyásolhatja a szocializációs környezet is, elsősorban azok a közegek, ahol az egyén a gyermekkorát töltötte. Lehet valaki szándékosan rossz: akarattal bánt másokat, előre kiterveli, s véghez viszi tettét. De lehetséges olyan helyzet is, hogy saját élete vagy szerettei élete védelme miatt kényszerül a rossz megtételére. A rossz cselekvést követheti a bűntudat, lelkipurdalás.

2. Emberek – angyalok

A festményen a művész több szimbólumot jelenít meg.

Ámos Imre: Sárga angyal, 1939

3. Életemért felelős lettem

Ha írtál már naplót a belső vívódásaidról, vagy szoktál beszélgetni a titkaidról, ismerős lehet az idézetben leírt küzdelem.

„Legyőzni önmagunkat, barátom, minden győzelem között az első és a legszebb, viszont gyengének bizonyulni önmagunkkal szemben minden vereség között a legrútabb és a leg-hitványabb. Ez pedig arra vall, hogy mindnyájunkban háború folyik önmagunk ellen.” *Platón*

- Mire utalhat a templomra boruló angyal a festményen?
- Milyen további jelentéseket hordoz az *angyal* fogalom a zsidó-keresztény kultúrkörben?
- Milyen festészeti elemek (színek, formák, arányok) érzékeltetik a képen a környezetet és az angyal ellenerőit?

- Keresz az idézethez hétköznapi példákat, melyeket megosztanál másokkal!
- Te mérlegeled-e döntéseidet előre? Milyen szempontok szerint? Mi történik, ha utólag nem tartod jónak, ami történt?

- Milyen példát találsz a jó és a rossz érvényesülésére Victor Hugo *Nyomorultak* című regényének a **Szöveggyűjteményben** olvasható részletében?

◀ Jelenet a *Nyomorultak* című filmből (r.: T. Hooper, 2012, Helena Bonham Carter, Isabelle Allen, Sacha Baron Cohen)

4. A döntés szabadságáról

Dosztojevszkij *A Karamazov testvérek* című regényének a **Szöveggyűjteményben** olvasható részletében egy spanyol inkvizítor felrója Jézusnak, hogy túl nagy terhet rakott az emberre a szabad akarat által: „Nincsen csábítóbb az ember számára, mint lelkiismeretének szabadsága, de nincsen gyötrelmesebb sem.”

- Vitassátok meg a disputa szabályai szerint (ld. 44. old.), létezik-e a választás szabadsága! Ügyeljetek rá, hogy világnézettől függetlenül vagy a különféleségeket figyelembe véve is tudjatok érvelni!

A történetből 2001-ben filmet is készítettek *A kísérlet* címen (r.: O. Hirschbiegel, 2001). Jelenet a filmből

- Fordítsd le a neves pszichológus, Ranschburg Jenő sorait a saját szavaidra!

- Milyen kapcsolatot találsz az alábbi idézetek között? A szenvedés melyik értelmezése áll legközelebb hozzád, és miért?

„A szenvedés csökkentése érdekében meg kell különböztetni a fájdalmat magát attól a fájdalomtól, amit mi okozunk csupán azzal, hogy rá gondolunk. A félelem, a düh, a bűntudat, a magány és reménytelenség mind olyan érzelmi reakciók, amelyek képesek felerősíteni a szenvedést.”
Buddha

5. Egy börtönkísérlet tanulsága

A **Szöveggyűjteményben** egy amerikai szociálpszichológus híressé vált kísérletéről olvashattok. Philip Zimbardo az emberek börtönben kialakuló magatartását vizsgálta aszerint, hogy fogvatartottak vagy börtönőrök szerepét játszották-e.

- Beszélgétek meg, szerintetek mi történt az egyetemistákkal, miután befejeződött a kísérlet! Hogyan alakult ezután a személyes kapcsolatuk?
- Játsszátok el, milyen módon próbálták elmagyarázni a „börtönőrök” a történeteket ismerőseiknek a kísérlet befejezése után! Hogyan hangozhatott el ugyanez a „rabok” szemszögéből?

„Az agresszió olyan, mint a fregolikabát: ha kifelé fordítom, erőszak, ha befelé: szorongás.” *Ranschburg Jenő*

6. A szenvedés helye és szerepe

Szenvedni elkerülhetetlen,
Szeretni tisztán: megistenülés,
Meghalni szép...
A Béke ez.
Orkán ordíthat aztán odakünt,
Robbanhat ezer bomba: kárbament,
De kárt nem okozott.
Bent:
Csend.
A Béke itt kezdődik.
Reményik Sándor: Béke – részlet

Jézus
nem azért volt jó,
mert szenvedett,
hanem
azért szenvedett,
mert jó volt.
Fodor Ákos

7. Jó vagy rossz?

Találj ki az egyik képhez egy rövid történetet, vagy készíts belső monológot oly módon, hogy az általad elképzelt szituációban a jó vagy a rossz jelenjen meg!

Utána beszéljétek meg néhányat közösen!

Összefoglaló

- Elemezzetek valós eseteket az alapján, hogy jó vagy rossz volt-e bennük a szándék (cél) / a cselekvés / a következmény a különböző szereplőkre nézve! Az elemeket elhelyezhetitek grafikai szervezőábrában. Milyen következtetéseket tudtok megfogalmazni a *jóra* és a *rosszra* vonatkozóan?

Ajánló

- Csepeli György: *A hétköznapi élet anatómiája* (Kossuth Könyvkiadó, 1986).
- Papp Miklós: *A jó és a rossz között – Az életvezetés etikája* (Lazi Kiadó, 2016).
- Henry Fielding: *Tom Jones* (több kiadás). Izgalmas fejlődési regény egy csibésről, aki ráadásul leleccgyerek.
- J. W. von Goethe: *Faust* (több kiadás).
- Madách Imre: *Az ember tragédiája* (több kiadás).
- John Steinbeck: *Édentől keletre* (több kiadás), filmváltozata Elia Kazan rendezésében 1955-ből való.

Jelenet az *Édentől keletre* című filmből

Kutatási feladat

- Nézz utána a Stanley Milgram, a Yale Egyetem kutatópszichológusa által végzett, szintén nagy vitát kiváltó kísérletnek! Készíthetsz róla saját prezentációt is.
- Tájékozódj, milyen értelmezése van az *eredendő bűnnek* a kereszténységben!

José Vergara: *Káin és Ábel*, 18. sz.

Michelangelo Buonarroti: *Kiűzetés a Paradicsomból*, Sixtus-kápolna, Vatikán, 1512

Töprengő

- Mit szeretnél, mely három erkölcsi parancs legyen az, ami meghatározza az életedet?

Projektötlet

1. Készítsetek interjút a holokauszt vagy a kommunista diktatúra áldozataival vagy azok gyermekeivel, akik ismerik szüleik megpróbáltatásait! Az interjú alapján írjatok cikket az osztályfaliújságra az emberi jóság és gonoszság általuk tapasztalt megnyilvánulásairól!
2. Gyűjtsétek össze és kiállítás formájában mutassátok be az osztálynak, milyen képzetek és alkotások kapcsolódnak az ördög alakjához az európai kultúrában!

3.

Az ember kitüntetett léthelyzete

„Az első korty a tudomány poharából ateistává tesz.

A pohár alján pedig ott van az Isten.”

Werner Heisenberg

- Összeegyeztethető-e a tudomány és az istenhit?

Csontváry Kosztka Tivadar: Zarándoklat a cédrusokhoz Libanonban, 1907

ÉLETFA

Milyen hangulatot áraszt a festmény látványvilága?
Hogyan függ össze a famotívum az ember által elképzelt *transzcendens* világgal a népművészetben?

1. Az emberi létezés nagy kérdései

„Gyermeki naivitással tengünk-lengünk itt, és nem vesszük tudomásul, vagy nem merjük bevallani magunknak, hogy veszélyekkel teli világban élünk, amelyben nagyon könnyű megsérülni vagy akár elpusztulni.” *Hankiss Elemér*

- Milyen kérdések fogalmazódhatnak meg az egyes emberekben saját magukra, életükre és a világra vonatkozóan a különböző életkorokban?
- Szerinted miért van az, hogy a mai nyugat-európai ember általában tragédiaként éli meg a halált, míg egy tibeti egész életében készül rá?
- Olvasd el Hermann Hesse *Narziss és Goldmund* című elbeszélésének részletét a **Szöveggyűjteményben**! Melyek a legfőbb állítások a bölcsességgel tanító középkori szerzetes és a kalandor tanítvány vitájában?
- Vitassátok meg, mennyiben hasonlítható az alkotás a teremtéshez, és köthető-e a halhatatlansághoz!

2. Vágy az ismeretlen megtapasztalására, a csodára

A szövegrészekben arról olvashatsz, miért járnak be egyre többen zarándokutakat.

„Egy zarándoklatkutató írta a Caminóról: »a lélek toronyugrása«. A metafora az extremitásra utal, a ma embere ugyanis szereti a határait feszegetni. Ám a nyolcszáz kilométeres út, a gyaloglás során szerzett tapasztalatok, a testben és fejben végbemenő változások életeket és gondolkodásmódokat rendezhetnek át, s az internet ezeket az élményeket határok nélkül teszi mindenkivel megoszthatóvá. A gyalogos zarándoklás azonban nem új keletű szokás, éppen a hagyományokhoz térünk vissza általa. Lehet, hogy a zarándoklat ötletét adott esetben a divat szüli, de aki elszánja magát az utazásra, annak komoly próbát kell kiállnia, mind testileg, mind pedig lelkileg. Divatból ez nem fog menni.” *A zarándoklat: rítus és közösségi élmény, <https://ujember.hu>*

Lovas Bálint 26 nap alatt 900 km-t tett meg gyalog.

„Mit kaptál a zarándoklattól?”

– Rengeteget tanultam a túlélésről, és megerősítést kaptam arról, hogy jól ismerem magam. Voltak olyan kérdések, melyekre nem kaptam választ, de az is kiderült, hogy ezek valójában nem is olyan fontos kérdések, mint ahogy korábban gondoltam. A sok kóborlás után nagyon megszerettem az anyanyelvemet. Sok mindent lehet utálni, kritizálni itthon, de nincs annál szebb, mint amikor hosszú idő után végre úgy köszönnek rád, hogy jó napot. Abban is biztos vagyok, hogy újra megteszem majd ezt az utat. Annyi szemét rakódik az ember lelkére a hétköznapi harcokban, hogy érdemes időnként letisztulni és újrakezdeni...”

El Camino: egy zarándok extrém kalandjai, www.baon.hu

- Tudod-e, mi a zarándoklat az eredeti értelemben? Minek az elnevezése az El Camino, és hol található?

- Te elindulnál zarándokútra? Indokold a válaszodat!
- Nézz utána a magyarországi zarándokutak lehetőségeinek! Miért nagy jelentőségű a csíksomlyói búcsú a magyarság életében?

3. A transzcendenciáról

A mindennapi életben ritkán van időnk filozófiai kérdéseken és távlatokban gondolkodni.

„Minden emberben megvan azonban az alapmotívum, hogy feleletet keressen és feleletet adjon a lét, a halál, az élet végső kérdéseire. [...] Gyökerében véve ez sarkallja az embert az élet értelmének keresésére, magában rejti a transzcendentális alapmotívum kialakulásának csíráját. Ebből fejlődhet ki a vallásos motívum. A következő módon vázolhatjuk, hogyan történik ez: Az embert saját korlátainak, határainak megélése arra készíti, hogy valami abszolút értéket keressen. Azaz valamit vagy valakit, ami (aki) túlhaladja emberi korlátait, és ami végső, változatlan sarkpontot alkothat élete számára. Ez képesíti igazi felelősségvállalására és egyszersmind önmaga kiteljesítésére. Hogy mi lesz számára ez a »transzcendens« valami, abban nagy befolyást gyakorol saját értelmi képessége, de főleg környezete, a társadalom, amelyikben él. Ezen keresztül elődei és kortársai mintegy felkínálják neki meglátásaikat, elgondolásaikat: konkrét modelleket nyújtanak, hogy miben keresse ezt az abszolútót. [...] Ha környezete hatása és egyéni tapasztalatai alapján a szellemi szükséglete Istennel találkozik, a motívum vallásos lesz.”

Benkő Antal: A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése – részlet

- Készítsetek fogalomtérképet a *transzcendentális* [természetfeletti, a tapasztalható világon túli] szóhoz!
- Vitassátok meg, miből fakad az, hogy az embernek igénye van a látható valóságon túlira!
- Milyen sajátosságai vannak a transzcendencia egyes megnyilvánulásainak? Miben különbözik a többitől a vallás?
- Sorolj példákat a környezetedből, kinek mi foglalhatja el az életében az „abszolút” helyét!

4. Világethosz

- Olvassátok el az idézeteket Papp Miklós *A keresztény emberkép és a gazdaság* című írásából (www.sapientia.hu), majd csoportokban oldjátok meg a feladatokat!

„Négy megdönthetetlen alapelv, amit minden vallás elfogad:

- Elkötelezettség az erőszakmentesség kultúrájára és minden élet tisztelete. [...]
- Elkötelezettség a szolidaritás és egy igazságos gazdasági rend kultúrájának megvalósítására. [...]
- Elkötelezettség a tolerancia kultúrájára és a becsületes, igaz életmódra. [...]
- Elkötelezettség a férfi és a nő egyenjogúságát és partneri viszonyát valló kultúra mellett. [...]

- a) Értelmezzétek az egyes alapelveket! Vitassátok meg, mi lehet a jelentősége a „világerkölc” kialakulásának!
- b) Készüljétek rövid szónoklattal, amelyben egy-egy pont elfogadása mellett érveltek!
- c) Ti mivel egészítenétek ki a fenti „négy megdönthetetlen alapelvet”?

„A globalizáció kiszélesedése, a roppant gyorsan terjedő és a világot teljesen behálózó kommunikációs eszközök terjedése a történelemben először nagyon kicsivé zsugorította a Földet, a Föld népei és vallásai nagyon közel kerültek egymáshoz, s mindez kiváló sansz arra, hogy egy egyetemes erkölcsöt juttassunk érvényre. Hans Küng, svájci teológus kezdeményezte, hogy a világvallások összegezzenek egy »világethoszt«. Belátása szerint a Földön nincs béke a vallások békéje nélkül, ehhez pedig szükséges a vallások találkozása, a párbeszéde és erkölcsi előírásaik közös értékeinek felmutatása. [...] A Világvallások Parlamentje 1993-ban számtalan vallás képviselőjével elfogadta a Világethosz Nyilatkozatát.

Alapkövetelménye szerint »minden emberrel emberségesen kell bánni«. Ez vonatkozik az egyénekre, államokra, vallásokra. Ezt külső programokkal nemigen lehet előírni, az ember belső megváltozása kell hozzá, az ember szívének kell megváltoznia, az emberiség lelki megújulására van szükség. Ez magába foglalja az évezredek aranyszabályát: »amit akarsz, hogy veled tegyenek, te is azt tedd másokkal«, ami azt is jelenti: »amit nem akarsz, hogy veled tegyenek, te se tedd másokkal.»

„»Egy emberiség – egy jog – egy erkölcs« a vezérszó. Az alapértékek elismerése tulajdonképpen kiindulópontja lehet egy globális etikának, univerzális humanizmusnak, világethosznak.»

5. Világproblémák

- Gyűjtsd össze azokat a világproblémákat, amelyeken sürgősen változtatni kellene!

A globális világban az etika keresi és hirdeti a legkedvezőbb lehetőségek bekövetkeztének esélyét a jövőre.

Wagner Nándor: Filozófiai kert. „Egymás jobb megértéséért.” Gellérthegy, Budapest, 2001

6. Embernek lenni

A *Berlin fölött az ég* című film (r.: W. Wenders, 1987) hősei angyalok. Az egyik jelenetben a halandóvá vált angyal egyik régi társának arról beszél, miért jó embernek lenni.

„Nem látlak, de tudom, hogy itt vagy. Érzem. Itt ólálkodsz egész idő alatt. Szeretném látni az arcod... elmondani, milyen jó itt megérinteni valamit. Ez itt hideg... érezni. Vagy ez itt? Vagy dohányozni... kávé inni. Vagy a kettőt együtt. Fantasztikus! Vagy... rajzolni!

Fogod a ceruzát és húzol egy vastag vonalat. Aztán egy vékony vonalat. A kettő együtt már valami... Vagy ha... hideg a kezed és összedörzsölöd. Ez jó érzés. Nagyon jó. Annyi a szép dolog.”

Jelenet a *Berlin fölött az ég* című filmből

- **Miért jó embernek lenni?** Fogalmazzon meg mindenki egy-egy gondolatot, majd osszátok meg egymással! A végén mindenki javasoljon egy hallott, számára érdekes gondolatot az osztály közös táblójára! Lehet illusztrálni is rajzokkal, versekkel!

Összefoglaló

- Készíts érvelő fogalmazást az alábbi témák egyikében!
 - a) „Senkit sem lehet világnézete, vallása miatt megbélyegezni, kirekeszteni, a világi erkölcs alapján élő ember ugyanolyan értékes. Ember.”
 - b) „A vallási és világi erkölcsi rend alapjai azonosak.”

Ajánló

- Hankiss Elemér: *A Tízparancsolat ma* (Helikon Kiadó, 2002) „beszélgetőkönyv” sokféle véleménnyel.
- Tolvaly Ferenc: *Tibetben a lélek* (Kelet Kiadó, 2006).
- *Napfivér, Holdnővér* (olasz–brit film, r.: F. Zeffirelli, 1972). Francesco gazdag aranyifjú a 12. századi Itáliában, Assisi városában él. A háborúból azonban egy egészen más ifjúként tér vissza. Lemond javairól, és Istennek szenteli életét.

Jelenet a *Napfivér, Holdnővér* című filmből

Kutatási feladat

- Ismerd meg egy általad kiválasztott vallás fő tanításait, erkölcsi elveit, tanítóit, szent könyveit, világképét, végül készíthetsz prezentációt is!

Töprengő

- Mit gondolsz arról, hogy az ember képes uralma alá kényszeríteni a többi élőlényt, de ő az is, aki a megmentésükért harcol? Mennyiben értesz egyet azzal, hogy erkölcsi kötelességünk a többi élőlény védelme?

Projektötlet

1. Készíts interjút különböző vallások egyházi képviselőivel arról, hogyan látják, mit tud tenni egyházuk egymás jobb megértéséért! Írj ezek alapján érvelő esszét *Istenre szükségünk van?* címmel!
2. Készíts interjút különböző területeken dolgozó szakemberekkel arról, mit gondolnak saját területük erkölcsi felelősségéről a világ alakulásában!

4.

Szeretet, együttérzés

„Szeresd felebarátodat,
mint önmagadat!”

Biblia, Mózes 3. könyve 19,18

- Hogyan értelmezhető a *felebarát* szó, és mikor nehéz betartani ezt a szabályt?

„Születésünk másnak öröms
elmúlni is csak másban tud
létezésünk fájdalma.”

Iancu Laura: Dolgaink – részlet

Edmund Leighton: Magyarországi Erzsébet jótékonyága, 1895

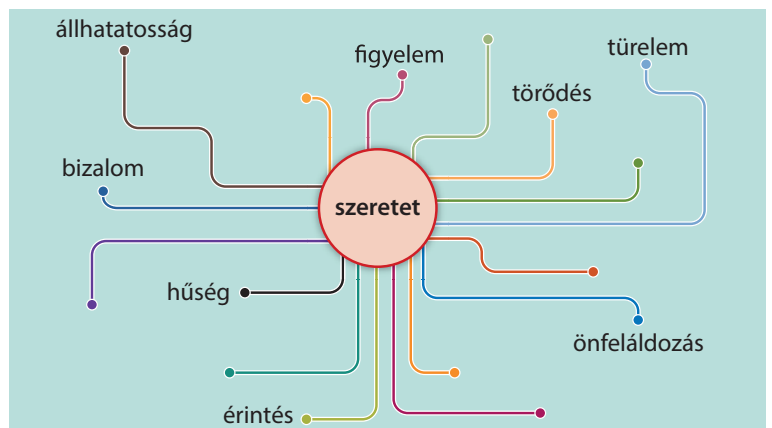
SZÓRD SZÉT KINCSEID

Nézd meg a festményt! Mit gondolsz a glóriás nőalakról?
Milyen erények szimbóluma lehet?

1. A szeretet szavai

A 2. leckében tanultad, hogy a szeretet alaperény. A szeretet különleges emberi képességünk, társas létünk és fennmaradásunk nélkülözhetetlen alkotóeleme. Thornton Wilder amerikai író szavaival: „energiaforrás, amelyből az élet táplálkozik, hogy jobb legyen”.

- Írjatok gondolattérképet a szó köré, kapcsoljatok hozzá minél több fogalmat!
- Indokoljátok, hogyan és miért tartozhatnak további erények a szeretethez!
- Keressetek közösen szimbólumokat egy-egy erényhez! Válassz magadnak egy saját szeretetszimbólumot!
- Milyen jelzőit ismeritek a szeretetnek? Gyűjtsetek minél többet három perc alatt, majd írjatok mindegyikhez 3-4 jellemzőt! (Például: majomszeretet.)

2. A szeretet dilemmái

„Szeretni is meg kell/lehet tanulni.”
„Amikor szeretünk valakit, mindent megbocsátunk neki.”
„Minél jobban szeretünk valakit, annál jobban ragaszkodunk hozzá.”
„Amikor szeretünk valakit, az ő érdekeit a magunké elé helyezzük.”
„Az igazi szeretet nem fél attól, hogy túl sokat talál adni.”
„Szeretetből is lehet bántani a másikat.”
„A szeretet akkor bontakozik ki igazán, amikor cél nélkül szeretünk.”
„Valójában nincsen érdek nélküli szeretet.”
„A szeretet azt is boldoggá teszi, aki adja, s azt is, aki kapja.”
„Előfordul, hogy nem tudunk valakit szeretni, pedig nem adott rá okot.”

- Mit gondolsz, milyen a szeretet? Olvasd végig az állításokat, és dönts el, melyikkel értesz egyet, melyikkel nem, és miért! Keres valakit, akinek az egyik állításról ellentétes a véleménye a tiédde, és vessétek össze az érveiteket!

3. A szeretet mint megtartó erő

A szöveg arról a képről szól, amelyet Rembrandt festett a tékozló fiú hazatéréséről. Elevenítsd fel röviden a bibliai történetet!

„Gyakorta megkérdezem a barátaimat, mi az első benyomásuk Rembrandt Tékozló fiújáról. Egyöntetűen a bölcs öregemberre mutatnak, aki megbocsát fiának: a jóindulatú pátriárka. Minél tovább néztem a »pátriárkát«, annál világosabbá vált számomra, hogy Rembrandt szándéka teljesen eltért attól, hogy Istent úgy ábrázolja, mint aki a bölcs, öreg családfő szerepében tetszeleg. Minden a kezekkel kezdődött. A két kéz meglehetősen különböző. Az apa bal keze, mellyel a fiú vállát érinti, erős és izmos. A széttárt ujjak befedik a tékozló fiú vállának és hátának nagy részét. Némi nyomást is érzek, különösen a hüvelykujjnál. Úgy tűnik, ez a kéz nemcsak érint, hanem erejével meg is tart. Van ugyan gyengédség abban, ahogyan az apa bal keze megérinti a fiút, de ezzel együtt biztos fogás is járul hozzá. Mennyire más az apa jobb keze! Ez a kéz nem tart vagy fog, ez a kéz kifinomult, lágyság és nagyon gyengéd. Az ujjak közel vannak egymáshoz, és eleganciát sugároznak. A kéz gyengéden nyugszik a fiú vállán. Simogatni, vigaszt nyújtani és megnyugtani vágyik. Ez anyai kéz. [...] Amint felfedeztem az apa két keze közötti különbséget, új jelentésvilág tárult fel előttem. Az apa nem egyszerűen egy nagy pátriárka – hanem apa és anya is egyben. Egy férfias és egy nőies kézzel érinti meg fiát. Az apa megtart, az anya simogat. Az egyik megerősítést ad, a másik vigasztal.”
Henri Nouwen: A tékozló fiú hazatérése – részlet,
<https://ursuslibris.hu>

Rembrandt: A tékozló fiú hazatérése, 1669

- Egyetértesz-e a képelemzés alapfogalmával?
- Milyen példákat ismersz a szülői szeretet megnyilvánulására?
- Szerinted mindig lehet helyettesíteni a szavakat egy öleléssel?
- Te milyen anya/apa szeretnél lenni?

4. A felebaráti szeretet ereje

„A [...] felebaráti szeretet egyenlők közti szeretet: csakhogy egyenlőkként sem vagyunk mindig egyenlő helyzetben; emberek lévén, mindnyájan segítségre szorulunk. Ma én, holnap te. De ez nem azt jelenti, hogy az egyik ember tehetetlen, a másik meg életerős. A tehetetlenség mulandó állapot, az viszont állandó és közös képességünk, hogy felkeljünk és megálljunk a saját lábunkon.

Mégis, a felebaráti szeretet azzal kezdődik, hogy szeretjük a tehetetleneket, szeretjük a szegényeket és az idegeneket. [...] A szeretet akkor bontakozik ki igazán, amikor cél nélkül szeretünk.” *Eric Fromm: A szeretet művészete – részlet*

- Nézzétek meg a képeket, és a **Szöveggyűjteményből** tudjatok meg többet ezekről az emberekről!
- Beszéljétek meg, milyen meggyőződés, élmény, tapasztalat alakította ki bennük a küldetéstudatot! Mi az a többlet, ami erőt adhat nekik a súlyos helyzetekben?
- Te miért lennél képes áldozatot hozni?
- Milyen önkéntességet vállalnál szívesen?

Dr. Lala, vagyis Balogh László
a bohócdoktor

Albert Schweitzer svájci orgonaművész és
orvos Lambarénéban (Gabon, Afrika)

5. A kereszténység a szeretetről

- Értelmezd a példázatokat!
- Mit gondolsz az érvényességükről?
- Keress hétköznapi példákat arra, milyen helyzetekben lehetnek fontosak ezek az elvek!
- Miért írja elő az ellenségek szeretetét, megértését, a megbocsátást a jézusi szeretetvallás?
- Egyetértesz-e azzal, hogy a negatív érzelmek roncsolják az egyén belső harmóniáját? Támaszd alá példákkal!
- Gyűjtsetek rá példákat, milyen bibliai alapú erkölcsi mondások váltak a magyar nyelvben közmondásokká, szállóigékké!

„Nektek, akik hallgattok, ezt mondom: Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót gyűlölőitekkel. Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjatok áldást, és imádkozzatok rágalmazóitekért. Ha arcul üt valaki, tartsd neki oda a másik arcodat is. Annak, aki elveszi köntösöd, add oda a ruhád is. Mindenkinek, aki kér tőled, adj, és aki elviszi, ami a tied, attól ne kérd vissza. Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak. Mert ha csak azokat szeretitek, akik benneteket is szeretnek, milyen hálát várhattok érte?”

Biblia, Lukács evangéliuma 6, 27–32

„Ne ítéletek, hogy ne ítéltessetek! Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek; és amilyen mértékkel mérték, nektek is olyannal mérnek. Miért nézed a szálkát atyádfia szemében, a magad szemében pedig miért nem veszed észre még a gerendát sem? Vagy hogyan mondhatod akkor atyádfiának: Hadd vegyem ki szemedből a szálkát! – mikor a magad szemében ott a gerenda. Képmutató, vedd ki előbb saját szemedből a gerendát, és akkor majd jól fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd atyádfia szeméből a szálkát.”

Biblia, Máté evangéliuma 7, 1–5

Összefoglaló

- Egy óvodás kislány rajzát láthatjátok a családjáról. Mi minden mutatja, hogy szeretik egymást, és ő is szereti őket?
- Kiscsoportokban dolgozva gyűjtétek össze egy baráti, egy szerelmi és egy családi szeretetkapcsolat harmóniájának 5-5 feltételét!

Ajánló

- Eric Fromm: *A szeretet művészete* (Helikon Kiadó, 1984).
- Szódy Judit: *Az érintés varázsa* (Új Köznevelés, 2016/4). <http://folyoiratok.ofi.hu>
- Lev Tolsztoj: *Ivan Iljics halála* (több kiadás).
- *Esőember (Rain Man)* (amerikai film, r.: B. Levinson, 1988). Charlie, az aranyifjú megdöbbenően értesül arról, hogy gazdag apja nem rá, hanem a másik – Charlie számára ismeretlen – fiára hagyta vagyonát. Amikor felkutatja Raymondot, kiderül, hogy testvére autista.
- *Az én XX. századom* (magyar film, r.: Enyedi Ildikó, 1989). Az „Új Budapesti 12” lista egyik filmje. Az Orient expresszel érkezik Magyarországra egy ikerpár, Dóra és Lili, akiket csecsemőkorukban elválasztottak egymástól, így nem ismerik egymást. Dóra könnyelmű nő, Lili pedig anarchista.

Kutatási feladat

- Tudjatok meg többet azokról a civil szervezetekről és egyesületekről, amelyek áldozatos munkával igyekeznek pótolni a hiányzó szeretetet az ápolásra szoruló fogyatékosok körében!

Töprengő

„Bőrünk a legnagyobb kiterjedésű érzékszervünk, rengeteg információt közvetít, sokféleképpen reagál. Az újszülött alapvető szüksége az ölelés, míg felnőttkorban napok telhetnek el úgy, hogy nem érintünk meg senkit.

Vajon csak a kisbabák sínylik meg a fizikai kontaktus hiányát?” Szódy Judit nyomán

- Gondolkodj el rajta, te hogyan éled meg a szeretet kifejezését és elfogadását! Mikor ölelted meg a szeretteidet, és mikor jelezted nekik, hogy szereted őket?

Projektötlet

1. Készíts interjút olyan emberekkel, akik karitatív, segítő szolgálatot végeznek! Hogyan nyilvánul meg a szeretet gyakorlása a mindennapjaikban? Miféle adottságokat kíván meg ez a munka?
2. Derítsd ki saját iskoládban, kit tartanak ma sikeres embernek az évfolyamtársaid, és mi minden határozza meg a siker, a népszerűség elérését! Mutass rá egy esszében a népszerűség erkölcsi dilemmáira!

5.

Az erkölcsi döntés

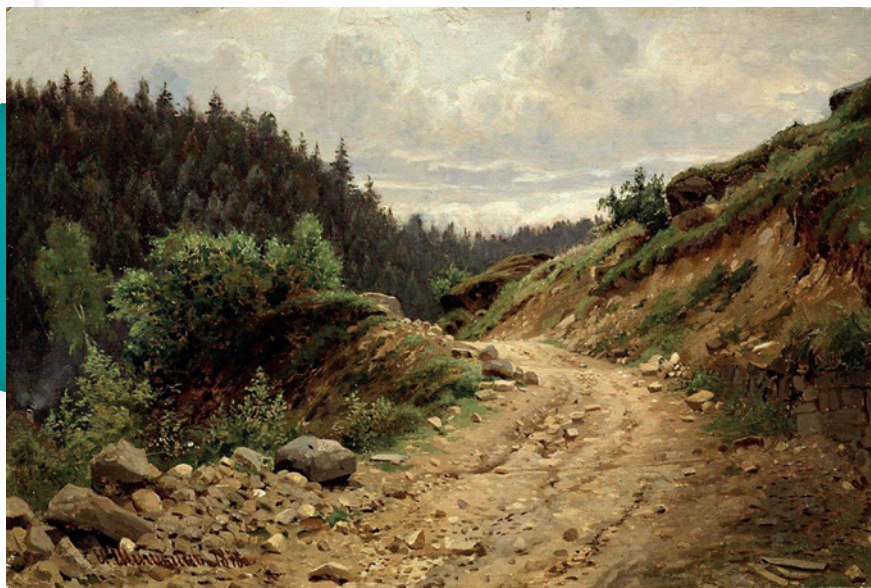
„Az életet csak hátratekintve lehet megérteni, de élni előre nézve kell.”

Sören Kierkegaard

- Te tanulsz a múlt hibáiból? Könnyen szoktál döntéseket hozni?

- Olvassátok el Pilinszky János szentenciáját, majd a tékozló fiú bibliai történetét a **Szöveggyűjteményben** !
- Elemeztétek csoportmunkában a történet szereplőinek döntéseit és az elképzelhető okokat!
- Hol lehet, mit gondol az anya? Mi minderről dönt a hazatérést választva a kisebbik fiú? Miért fontos, hogy megbánta a tetteit, és így megbocsátást nyer?
- Játsszátok el a hazatérés különféle változatait saját szavaitokkal kísérve a) mikor az idősebb fiú fogadja a testvérét, és az apa tesz szemrehányást, b) mikor az anyáé a főszerep, és a többiek csak szemlélők!

- Szerinted milyenek ábrázolja Ferenczy Károly a hazatérést?
- Milyen vívódásokat és döntéseket képzel a képen ábrázolt alakhoz?
- Egyetértesz-e a Pilinszky János-idézetben megfogalmazott véleménnyel?

Ivan Ivanovics Siskin: Az út, 1878

ÉLETSZIMBÓLUMAINK

Milyen lehetőségek rejlenek a döntéseinkben? Mi segíthet, ha „eltévednénk?”

1. A döntés a szabadság pillanata?

„Valamennyien tékozló fiúk vagyunk azzal a különbséggel, hogy egyesek az atyai háztól eltávolodó, míg mások már a visszavezető úton járnak.” *Pilinszky János*

Ferenczy Károly: A tékozló fiú hazatérése (vázlat), 1892

2. Van-e tökéletes döntés?

„Csak az az ember lehet szabad, akinek van bátorsága arra, hogy hiteles választások során át maga teremtse meg a maga világát. Aki nem vállalkozik erre, vagy kudarcot vall, azt legigázzák a mindennapi élet rutinjai.” *Hankiss Elemér*

„Kockáztatni nem más, mint egy pillanatra elveszíteni az egyensúlyunkat. Nem kockáztatni nem más, mint elveszíteni önmagunkat.” *Sören Kierkegaard*

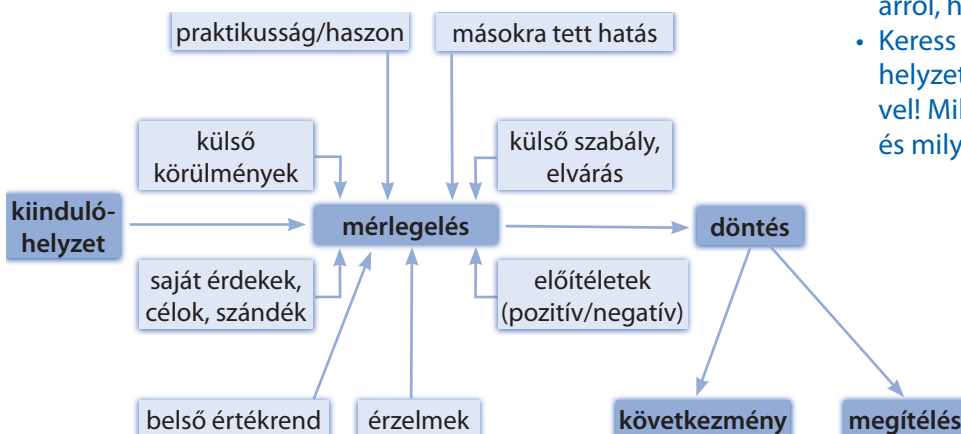
„Minden választás a szabadság pillanata, mert akkor az összes többi életemet megölöm, bezárom a kaput mögöttük.” *Hankiss Elemér*

- Olvasd el az idézeteket! Melyik állítás gondolkodtatott el leginkább, és miért? Fogalmazz meg kérdést hozzá!

3. A döntés folyamata

Mivel a döntés belső elhatározást és valaminek az előmozdítását, módosulását, esetleg teljes átalakulását vagy éppen ezeknek az elutasítását is jelentheti az életünkben, sokféle szempont érvényesülhet benne.

- Mindenki írja le egy lapra egy rossz döntése történetét név nélkül! Keverjétek össze a lapokat, majd párokban húzzatok egyet-egyét, és fogalmazzatok meg javaslatot arról, hogyan lehetne a hibát helyrehozni!
- Keress az életedből két fontos döntési helyzetet, és elemezd az ábra segítségével! Milyen minták, tényezők vittek helyes és milyenek téves döntésekre?

4. Az erkölcsi döntés és ítélet

Az erkölcsileg jó válasz, a megfelelő cselekvés megtalálásában segítségünkre vannak az *erkölcsi normák*, törvények és a *lelkiismeret*. A vállalt felelősség összefügg a megfelelő önismeret és társismeret kérdéseivel. Egy rossz döntés esetében a felelősség vállalása nem is olyan egyszerű dolog. Sokan, hogy felmentsék magukat, védjék magukat a bajban, magyarázatokat, külső okokat keresnek. Ezt a jelenséget hívjuk *önigazolásnak*. A másik ember megismeréséhez türelem és bizalom szükséges. Amikor valaki egy ismeretlenről a csoportjának tulajdonított negatív tulajdonság alapján formál véleményt, *előítéletesen* gondolkodik. Ennek a negatív attitűdnek a kialakulásáról olvashatsz részleteket a **Szöveggyűjteményben**.

- Tapasztaltad-e már az önigazolás vagy az előítéletes gondolkodás eseteit?
- Szerinted a lelkiismeret mindig segít az erkölcsi döntésben, a helyes cselekvésben?

5. Embertörténet

A fénykép a második világháborúban, 1941. július 20-án készült, az elterjedt történet szerint egy Smederevska Palanka nevű szerb település közelében. A német Wehrmacht különítményei a helyi ellenállás felszámolása közben 16 helybéli sorakoztattak fel egy közeli szénaboglya mellé, szemüket kendőkkel bekötözve. Egy 8 fős katonai csapatot vezényeltek a helyszínre, hogy az azonnali halálos ítéletet végrehajtsák rajtuk. Azt, hogy a civilek pontosan mit követhettek el, homály fedí. A képen látszik, hogy gyerekek is voltak köztük. A német katonai csapat egyik tagja, Josef Schultz, a parancs végrehajtását visszautasítva heves vitába kezdett parancsnokával, aki végül megfenyegette, hogy őt is agyonlövöti, ha az engedmességet megtagadja. Schultz ekkor a földre dobta puskáját, levette fejről a sisakját, egyenruhájáról eltávolította kitzűzőit, rangjelzését, és önként indult a szénaboglya felé. A fénykép ezt a pillanatot örökítette meg: a középső, sisak nélküli német egyenruhás Josef Schultz beáll a kivégzendők közé. Schultz a felsorakoztatott szerb civilekkel együtt halt meg, saját bajtársai keze által.

- Vajon milyen okok miatt döntött így ez a fiatal ember? Milyen belső értékek, parancsok készítették erre?
- Bajtársai miért ölték meg őt is? Milyen magyarázatokat találhattak ki önmaguknak tettük jogosságának igazolására?

- Jelenítsétek meg a szituációkat és folytatásukat úgy, hogy a lenti szavak közül kiválasztott érzés vagy ok vezéreljen beneteket, és a többiek találják ki, melyik!
- Bemutatás után fejtsétek ki a véleményeiket az átlalatok kigondolt megoldásokról!

szorongás

igaz barátság

elhallgatás

lelkiismeret

igazmondás

empátia

jó szándék

félelem

meggyőződés

gyávaság

kötelesség

szolidaritás

becsület

hazugság

bizonytalanság

6. Mit tennél?

Amikor megfontolod, hogyan döntenél, lehet, hogy a lelkiismeret szava vagy a kötelességtudat vezet. A helyzetek azonban különbözőek, és különösen bonyolulttá teheti őket az, ha a barátaid az érintettek. Az alábbi kitalált esetekhez hasonló dilemmákat kereshetsz saját életedből is.

a

A legjobb barátod egy ideje lóg az iskolából, mert úszásórán szégyell levetközni, fél a víztől, s nem szeretné, ha emiatt a többiek kinevetnék. Úszás helyett a várost járja, de otthon nem szól, és nem kér a szüleitől segítséget. Már rengeteg igazolatlan órája van, de mivel jó tanuló, az osztályfőnök sem gyanakszik. Csak te tudod az igazságot.

b

A haveri társaságtól szeretnél már elbúcsúzni, hiszen megígérted, hogy 23 órára hazaérsz, de tudod, hogy a többiek ki fognak nevetni, ha elindulsz.

c

Néhány osztálytársad azzal szórakozik, hogy titokban fotókat készítenek az órát tartó tanárokról, ezeket gúnyos szövegekkel látják el, és felteszik a Facebookra. A többség elítéli őket, de a hangadóknak senki nem mer szólni. A pedagógusok semmit nem sejtene.

d

Eltűnt az osztálypénz. Te láttad, hogy a padtársad vette ki a pénztárcát az osztálypénztáros táskájából. A lopással egy másik társadat gyanúsítják, aki már követett el hasonló dolgot. Senki sem hisz neki.

Összefoglaló

- Hogyan vonatkozatható a következő mondás az erkölcsi döntésre?
„Istenem, adj nekem türelmet, hogy elviseljem, amit nem tudok megváltoztatni, bátorságot, hogy megváltoztassam, amit tudok, és bölcsességet, hogy e kettőt meg tudjam különböztetni.” *Reinhold Niebuhr*
- Hogyan értendő, hogy felelősségvállalás nélkül nincs érett személyiség?
- Hogyan befolyásolják előítéleteink a döntéseinket?

Ajánló

- Sarkadi Imre: *Elveszett paradicsom* (több kiadás).
- Jerzy Andrzejewski: *Hamu és gyémánt* (több kiadás), és lengyel filmadaptáció Andrzej Wajda rendezésében (1958).
- Lengyel József: *Oldás és kötés* (megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban). A filmváltozatot Jancsó Miklós rendezte 1963-ban.
- John Steinbeck: *Egerek és emberek* (több kiadás) és a mű alapján készült amerikai film (r.: G. Sinise, 1992).

Jelenet Jancsó Miklós *Oldás és kötés* című filmjéből

Kutatási feladat

- Nézz utána a történelmi szabadságharcokban vagy a második világháborúban történt embermentések és hőstettek történeteinek közül egynek, és szerezz róla részletes információkat!
- Gyűjts példákat a hétköznapi hősiességre különféle életkorú és társadalmi helyzetű emberek között! Belőled melyik váltotta ki a legnagyobb elismerést? Miért?

Töprengő

- Melyek azok a fontos dolgok, amelyekben te már teljesen önállóan döntesz?
- Gyorsan eldöntöd a dolgokat, vagy inkább bizonytalankodsz? Fontos-e a mérlegelés?
- Belső vagy külső tényezők befolyásolnak-e inkább? Könnyen vállalod a felelősséget, vagy inkább menteted magadat? Hogyan próbálsz bocsánatot kérni?

Projektötlet

1. Kutassatok és készítsetek prezentációt a Costa Concordia hajó 2012-ben bekövetkezett tragédiájáról! Értékeljétek a döntések erkölcsisége szerint az olasz kapitány, Francesco Schettino, és a később maga is áldozattá váló magyar hegedűművész, Fehér Sándor tettét!
2. Készítsetek posztert vagy prezentációt a magyar történelmi/politikai özvegyek erkölcsi helytállásáról, valamelyik kiemelt személy élettörténetének bemutatásával!

6.

A felelőség dilemmái

„Nagyon figyelj, mert a világot teszed is azzá, aminek látod.”

Fodor Ákos

- Milyen helyzetekre értelmezhető például az idézet?

3 negatív szó:
nincs
semmi
baj
Fodor Ákos

arcod és szemed
folyton kilóg a versből
több mint természet
Dobai Bálint: Te vagy

- Milyen felelősségvállalást mutat be az igaz történet?
- Gyűjtsétek össze a felelőség megnyilvánulásait különböző kapcsolatokban és élethelyzetekben a mintához hasonló, kibővített táblázatban!
- Gondold végig, melyik kapcsolatodban milyen felelősség hárul rád!

- Figyeljétek meg a fotót, amely egy repülőtéren készült! Mi történhetett a kép felvétele előtt 10 perccel, és mi fog történni 10 perc múlva? Találjátok ki és játsszátok el a jeleneteket!

Földrengés után Katmanduban. MTI, 2015

MIFÉLE FELELŐSSÉG A SZERETET?

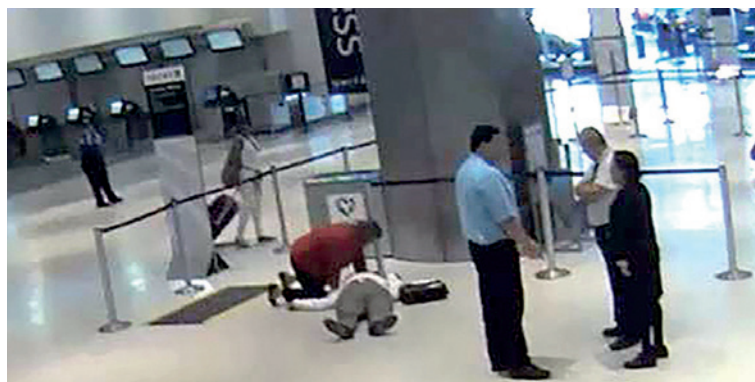
Szólaltasd meg a fényképen látható gyereket! Milyen gondolatok járhatnak a fejében? Kire várhat?

1. A kapcsolatok felelősége

Különböző emberi kapcsolatainkat áthatja a felelőség és annak felvállalása vagy elhárítása. A **Szöveggyűjteményben** egy valós történet és egy példázat mutat be más-más célú és súlyú felelőségvállalást.

párkapcsolat	
baráti kapcsolat	
üzleti kapcsolat	
ismeretlenek	
munkakapcsolat	
sporttársak	

2. Hétköznapi tetteink súlya

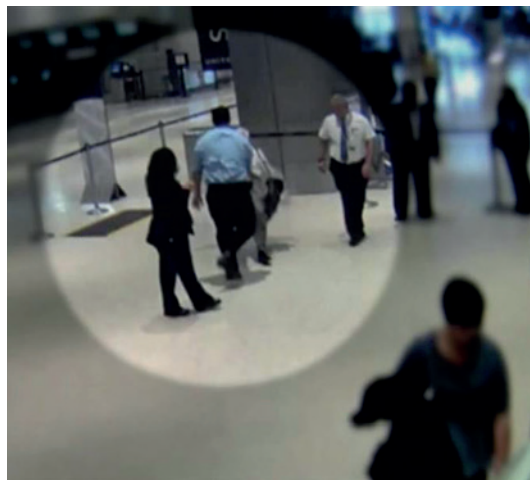
Az ipari kamera felvétele

„Újabb botrány alakult ki a United Airlines körül, amely az utóbbi hetekben sorra került be a hírekbe az utasok helytelen kezelése miatt. [...] Ezúttal egy 71 éves férfi a szenvedő alany, akit a houstoni repülőtéren az egyik alkalmazott a földre lökött. A vita azzal kezdődött, hogy Ronald Tigner szeretne volna kicseréltetni a szállókártyáját, mert az olvashatatlan volt. Ezt az alkalmazott, Alejandro Anastasia megtagadta, majd káromkodott Tignerrel. Amikor az utas válaszolt, Anastasia a földre lökte őt. Percekig senki sem segített a mozdulatlanul fekvő férfinak.

Az ipari kamerán rögzített incidens még 2015-ben történt, de [...] Anastasia ellen idős ember ellen elkövetett testi sértés miatt bűnvádi eljárást kezdtek. Pénzbírságra büntették, bocsánatkérő levelet kellett írnia, és dühkezelési tanfolyamra kellett járnia.

A United a bejelentésre azzal válaszolt, hogy látták a 2015-ös videót, amelyen egy United-alkalmazott teljesen elfogadhatatlan módon viselkedik. *»Ez az alkalmazott már nincs a kötelékünkben«* – szögezi le a közlemény, amely szerint az ilyen viselkedés nem tükrözi a cég értékeit. A társaság azt ígéri, hogy alaposan megvizsgálja az esetet, és őszintén bocsánatot kér az utastól.”

www.origo.hu

Az emlékezetes „ügyintézés”

- Mit gondolsz a szereplők viselkedéséről? Minden információ rendelkezésedre áll ahhoz, hogy meg tudd ítélni?
- Kinek milyen felelőssége lehet a történetben? Megtörtént-e a felelősségvállalás, ha igen, kinek a részéről?
- Vajon az agresszív alkalmazott képes-e őszintén bocsánatot kérni?

3. A resztoratív szemlélet

„A beismerés felszabadító erejű, az igazság szabaddá tesz. A feszültség feloldódik és a megbántott fél megértve érzi magát. [...] Az ún. »resztoratív« (helyreállító) igazságszolgáltatás eredményeképp kevesebb a visszaeső bűnözők száma. Ez a módszer az emberi kapcsolatokat próbálja meg helyreállítani az áldozat, a tettes és családjaik között, a közösségbe való visszatérés és könnyebb visszailleszkedés érdekében. Minden érintettet próbálnak bevonni, a cél pedig az, hogy a tettes szembesüljön tette következményével, amit az elkövetéskor feltehetően nem mért föl. A szembesülés a legtöbb esetben megbánáshoz vezet, és elindul egy jóvátételi folyamat a tettestől az áldozat irányába. Ezzel egyidejűleg az áldozat is megismeri a tettes helyzetét, szándékait, ő is elkezd megértőbbé válni. [...] Az ún. helyreállító igazságszolgáltatást eredetileg bennszülött törzsek alkalmazták Új-Zélandon, ahol a szigeteken zárt kis közösségek éltek – és élnek – együtt, s a közösség nem szakadhatott szét, tovább kellett élni, még egy bűntény után is helyre kellett állítani a kapcsolatokat a hétköznapi élet normális folyása érdekében.”

Meg tudsz bocsátani? Gábos Katalin beszélgetése dr. Perczel-Forintos Dórával, a SOTE Klinikai Pszichológia Tanszékének vezetőjével – részlet, www.kepmas.hu

- Mit gondolsz az ilyen típusú „büntetésről”? Szerinted hatékony?
- Mit gondolsz, működhet-e az iskolában vagy válások esetén a családban?
- Hogyan érvényesíthető a helyreállító szemlélet a hétköznapi konfliktusokban?

- Írj képaláírást a fotók sajtómegjelenéséhez, vagy alkoss egyhez blogbejegyzést!

4. Ki tehet róla, kinek a felelőssége?

Elemézték a képek alapján, kinek és milyen felelőssége van a látható helyzetben és a helyzet kialakulásában!

5. A magunké is

Szeptember, újra iskola. Tisztaság és rend mindenütt. A diákok jó érzéssel mozogtak a megszokott környezetben.

Mígnem alig egy hét múlva az igazgatónő feldúltan hívta össze a nagyteremben a diákságot. Kiderült, hogy valaki vagy valakik összefestékezték a folyosó fehér falát, bugyuta szövegeket írtak a frissen mázolt ajtókra. Arra kért mindenkit, ha látták a tetteseket, szóljanak neki, vagy akik elkövették, önként jelentkezzenek nála. Az egész iskola felbolydult. Igazából a többség nem értékelte a tettesek művészi törekvéseit. Sőt, nagy volt a felháborodás.

Két hét elteltével kiderült az igazság, az elkövetők maguk vallották be az igazgatónőnek, hogy ők voltak, három 11-es. Azt is elmondták, hogy igazából nem is értik, miért csinálták az egészet.

- Kiscsoportokban beszéljétek meg, szerintetek érdemelnek-e büntetést a diákok! Állapodjatok meg abban, mivel tehetnétek jóvá a vétséget!
- Játsszátok el, ahogyan a három tanuló, az osztályfőnök és az igazgatónő megbeszéli az esetet az igazgatói irodában! Miben különböznek a megoldások?

Összefoglaló

- Párokban gyűjtsetek ötleteket arra, hogyan lehet fejleszteni, erősíteni a felelősségtudatot! Példákkal indokoljátok, miért káros, ha valakit mindig megkímélnek a felelősségvállalástól! Válasszatok ki egy kulcsmondatot, és alkossatok hozzá egy rövid történetet!

Hagyd, hogy kipróbáljam!

Bátoríts, ha elkeseredem!

Bízz bennem!

Mutasd meg, hogy csináljam!

Ne akarj megmenteni, ha rosszat tettem, nekem kell vállalni a következményt!

Engedd, hogy hibázzak!

Ha kudarcok érnek, ne szidj!

Mutass példát!

Ajánló

- Geoffrey Cross: *Az Élet Iskolája* (Wiltord Kiadó, 2006).
- Örkény István: *Tóték* (dráma, 1967).
- Szabó Magda: *Abigél* (több kiadás).
- Szabó Magda: *Ajtó* (több kiadás).
- *Tizenkét dühös ember* (amerikai film, r.: S. Lumet, 1957). Egy amerikai bíróságon tárgyalt gyilkosság ügyében a legtöbb bizonyíték a vádlott bűnösségét bizonyítja. Az esküdtek többsége halálra ítélné a fiút. Egyikükben azonban felmerül a gyanú: talán mégsem ennyire egyszerű a helyzet.
- *Sodrásban* (magyar film, r.: Gaál István, 1963). Drámai történet néhány osztálytársról az érettségi után, melyben egy tragédia következtében fel kell nőniük.

Jelenet a *Tizenkét dühös ember* című filmből

Jelenet a *Sodrásban* című filmből

Otthoni feladat

- Keressetek képeket, majd készítsetek klipet az East együttes *Ha zászlót bont a félelem* című dalához! Mit mond a dal az emberi kapcsolatokról és a világ állapotáról?

Töprengő

- Gondold végig, te kire számíthatsz az életedben! Kikre mondanád, hogy valamilyen módon felelősek érted? Te kiért vállalsz felelősséget?

Projektötlet

1. Értelmezd az alábbi idézet üzenetét legalább három diáktársaddal közösen, és fejtsd ki egy esszében saját gondolataidat arról, miként vonatkozhatnak a sorok a felelősségre ma!
„Ti vagytok az út és az utazók. És amikor egyikőtök elbukik, a mögötte haladókért bukik el, hogy figyelmeztessen a kőre, melyben elbotlott. Igen, és azokért bukik el, aki előtte járnak; akik gyorsabbak voltak, és lábuk biztosabb, ám a követ el nem távolították.” Kahlil Gibran: *A próféta* – részlet
2. *Példakép kerestetik!* címen készítsetek társaitok körében kérdőíves felmérést arról, hogy vajon kiket választanak példaképnek, látják-e a fontosságát annak, hogy legyen előttük pozitív minta! Gondoljátok át alaposan a kérdéseket (10–15 kérdés)!

7.

Önismeret, önértékelés, önmegvalósítás

„hiába fűrösztöd önmagadban,
csak másban moshatod meg arcodat”
József Attila

- Neked ki a legjobb „tükörd”, és milyen tükreid vannak még?

ISMERD MEG ÖNMAGAD!

Nézd meg a festményt! Hogyan lehet értelmezni a látványt önmagunk megismerése szempontjából?

Mit gondolsz, miért tartották fontosnak az ókori görögök az önismeretet?

Caravaggio: Narcissus, 1599

1. Amit a tükörben látunk

Olvassátok el a részletet, majd páros munkában beszéljétek meg a kérdéseket!

- Mire keresi a választ Sofie a tükör segítségével?
- A tükör mely tulajdonságainkat tudja megmutatni? Mitől függ vajon, milyennek látjuk magunkat a tükörben?
- Szerinted fontos-e foglalkoznunk azzal, hogy milyenek vagyunk?
- Megismerheti-e az ember önmagát teljes valójában? És másokat?

„– Sofie Amundsen vagyok – mutatkozott be. A lány a tükörben válaszra sem méltatta. Még csak el sem fintorodott. Bármit csinált Sofie, tükörképe egyszerűen csak utánozta. [...]

Sofie Amundsen soha nem volt elégedett a külsejével. Igaz, sokan mondták már neki, hogy nagyon szép mandulavágású szeme van, de biztosan csak azért, hogy ne kelljen túlságosan kicsi orráról vagy nagy szájáról beszélniük. A legrosszabb mégis az volt, hogy nem tudott mit kezdeni egyenes szálú hajával. Az sem igen vigasztalta, hogy apja, akárhányszor csak megismogatta a fejét, »lenhajú lánynak« nevezte, Debussy egy zenedarabjára utalva. Persze neki könnyű. Apja nem tudhatta, milyen az, ha valakinek olyan mereven lóg a nyakába a haj, mint a drót. Itt bizony a hajformáló zselé vagy a lakk sem segített.

Az mindenesetre furcsa, hogy fogalma sincs róla, kicsoda is ő valójában. Micsoda igazságtalanság, hogy az embernek nincs beleszólása abba, milyen legyen. Mégsem kaptafára készült! Az ember maga választja meg a barátait, de önmagát nem. Még csak azt sem dönthette el, hogy ember akar-e lenni. Egyáltalán mi az, hogy ember?”

Jostein Gaardner: Sofie világa – részlet

2. Önértékelés

Az alábbi fogalmak önmagunk elfogadásának és önismere-tünknek a fogalomhálóján csomópontokat képeznek. Olvasd el a leírásokat, és egy ábrán mutasd be a kapcsolatukat!

A fogalommagyarázatok értelmezése után válaszolj magadnak a kérdésekre!

a) **Az önismeret:** Milyen vagyok? Ezt a kérdést serdülőkor-ban gyakran tesszük fel magunknak, s keressük rá a választ. Az egyén próbálja reálisan feltérképezni személyiségét. Az az ember, aki a hibáival is nagyjából tisztában van, s képes azok korrigálására, elindulhat a személyisége tökéletesítése felé.

b) **Az énkép:** Több összetevőből álló általános vélekedés saját magunkról, mely a tapasztalatok hatására folyton változik. Az érzelmek befolyásolják, milyen tulajdonságot emelünk ki éppen magunkról. Az énkép lehet torz is, ha a környezet jelzéseit nem építjük be.

c) **Az önértékelés:** Olyan értékelő viszony, melynek segítségével az egyén képes cselekedeteit kontrollálni. S ha szükséges, képes viselkedése változtatására, ha mások visszajel-zései negatívak.

d) **Az önszeretet:** Önmagunk általános elfogadása, pozitív önszemlélet. Anélkül, hogy ne fogadnánk el – ne szeret-nénk – önmagunkat, hogyan lennénk képesek elfogadni a többi embert?

e) **Az önmegvalósítás:** Az egyén életterveinek megvalósu-lása. Elégedettek csak akkor leszünk, ha adottságainkat ki tudjuk bontakoztatni.

- Melyek a legértékesebb tulajdonságaid és a főbb hibáid? Nevez meg hármat-hármat!
- Úgy érzed, reálisan lát téged a környezeted, vagy inkább félreismernek?
- Törekszel-e valamely tulajdonságod javítására? Hogyan?
- Általában véve szereted-e magadat? Elégedett vagy-e a külvilággal?
- Mi az a három cél, amit szeretnél megvalósítani a jövőben?

3. Mi a jó benned? Mi a jó másokban?

Keress magadban és társaidban értékes tulajdonságokat valamelyik kiválasztott feladat megoldásához kapcsolódóan!

a) Készíts magadról vicces – de igaz – bemutatkozó profilt vagy önéletrajzot! Keverjétek össze ezeket, majd találgassatok, ki írhatta!

b) A pozitív visszajelzéseket is gyakorolni kell. Írja mindenki egy lapra a nevét, majd húzzatok ezek közül egyet-egyét! Írd a lapra a társad egy olyan tulajdonságát, amit fontosnak, értékesnek tartasz! Ha elsőre nem jut eszedbe ilyen, akkor is törekedj rá!

c) „Mindenkiben van valami szép.” A közösségi oldalon véleményezd három társad egy-egy képét! Dicsérd meg, de csak olyat írd, amit igaznak érzel!

Sharbat Gula 12 évesen.
Fotó: Steve McCurry

Sharbat Gula 17 év elteltével,
szintén Steve McCurry képe

- Hasonlítsátok össze a két fotót! Meséljétek el, mi történhetett a 17 év alatt!

- Milyen személyiség Alexa?
- Mi minden segíti még abban, hogy lehetőség szerint teljes életet éljen?
- Mit tanultál ebből a példából?
- Mit gondolsz, miért így épülnek egymásra az egyes szintek?
- Gondold végig, vajon Alexa és Caramel esetében is így épül-e fel a piramis! Milyen következtetést tudsz az ő példáik alapján megfogalmazni?

4. Arcok és sorsok

A felvétel első alkalommal a *National Geographic* magazin 1985. évi júniusi számának címlapján jelent meg. *Afgán lány* címen vált ismertté. A felejthetetlen tekintetű, zöld szemű lány fotója egy csapásra híres lett, és az idők folyamán a menekültek és az elnyomottak jelképévé vált.

A tizenkét éves lányról készült fotó első megjelenése óta bejárta az egész világot, és egyike lett a legismertebb és legtöbbet idézett fényképeknek. Van, aki Leonardo da Vinci *Mona Lisájával* állítja párhuzamba.
<http://fototortenet.blogspot.hu>

5. „Az állapotunkból is szoktunk viccet csinálni”

A fenti címre keresve a *pecsma.hu Abszolút nő* rovatának 2017. május 28-ai portrébeszélgetéséből megismerheted Dékány Alexa történetét.

Olvasd végig a riportot, és beszélj meg kiscsoportban a társaidal, milyen nehézségeket küzd le Alexa naponta!

„Bajai vagyok, ott történt 1995-ben a balesetem, harmadikos gimnazistaként. Egy hotel medencéjébe ugráltam, egy nyomtatékos figyelmeztetés után pedig ugrottam egy »csak azért is« fejest. Nyaktörés lett a vége, aminek következtében nyaktól lefelé lebénultam.”

6. Az önmegvalósítás

Nézd meg az ábrát! Abraham Maslow az önmegvalósítás-hoz vezető utat tanulmányozva kidolgozta a szükségletek hierarchikus piramisát.

Olvasd el a **Szöveggyűjtemény** magyarázatát az önmegvalósító személyiség jellemzőiről!

Egyéni példaként a **Szöveggyűjteményben** megismerheted a népszerű énekes, Caramel sikertörténetét.

A Maslow-piramis

7. Akadálymentes kommunikáció

Fontos beszélgetéseink vagy vitáink elején a legtöbbször már ott elakadunk, hogy nem hallgatjuk végig a másik teljes mondanivalóját, hanem beépítünk egy közléssorompót. Hogy mik azok a közléssorompók? A **Szöveggyűjteményben** tájékozódhattok arról, hány típusát ismerte fel és segít elhárítani Thomas Gordon. Játsszátok el az „akadálymentesítést” szerepkártyák segítségével!

- Készítsetek kétféle kártyát: az egyikre olyan megjelölés kerül, ami a szereplő várható viselkedését meghatározza (pl. haragos taxisofőr, szeleburdi kamasz, aggódó anya stb.), a másikra egy helyszín vagy helyzet (pl. autóbuszon, sorban álláskor, iskola előtt a tanítás után, munkába sietve, telefonon csetelve stb.)!
- A vállalkozó tanulók húzzanak kártyát, és rögtönözzenek beszélgetést! Először alkalmazzanak közléssorompót, majd ismételjék meg a párbeszédet, elkerülve ezeket!

Összefoglaló

- Készíts a lecke fogalmaiból gondolattérképet, minél többféle leágazást jelezve! Címeket, szereplőket, olvasmányaidhoz kapcsolódó dilemmákat is bejegyezhet a vázlatba! Ugyanezt filmekkel is megpróbálhatod.

Ajánló

- Popper Péter: *A belső utak törvénye* (Magvető Kiadó, 1981).
- Gordon W. Allport: *A személyiség alakulása* (több kiadás).
- Eric Berne: *Emberi játszmák* (több kiadás). Az életet játszmák sorozataként értelmezi.
- *Billy Elliot* (angol film, r.: S. Daldry, 2000).
- *Jeanne d'Arc – Az orléans-i szűz* (francia film, r.: L. Besson, 1999).
- *Rendíthetetlen* (amerikai film, r.: A. Jolie, 2014).

Kutatási feladat

- Készíts időmérleget egy hétre: minden este pontosan jegyezd fel egy időpontokat és egy tevékenységeket rögzítő oszlopba, mivel töltötted az időt! Értékelj, milyen célok elérésére, milyen szükségletek megvalósítására fordítasz a legtöbb időt! Melyekre a legkevesebbet?
- Nézz utána, mit vizsgál a *Johari-ablak* elnevezésű személyiségmodell!

Töprengő

- Hogyan lehet megmondani a jó szándékú kritikát? Milyen megfogalmazásban, milyen szóhasználattal és mikor próbálkoztál már vele? Működik-e a humor ereje ilyenkor?
- Mikor és hogyan nyilvánulsz meg egy beszélgetésben, ha értékrend-/ízlésbeli különbség miatt nem értitek egymást, vagy ha látod, hogy valami probléma közepébe csöppentél?

Projektötlet

1. Készíts kreatív albumot vagy képes prezentációt önmagadról különböző életkorokban! A képekhez köss szöveget is, például: mi járt a fejemben ekkoriban? Milyennek képzeltem ekkor a jövőmet? Milyen személyiség voltam? Mi volt a fő jellemzője ennek az életszakaszomnak?
2. Állíts össze egy kérdőívet 15 kérdéssel valamely kisebbség vagy szubkultúra megismerésére, arra törekedve, hogy ne építsd be a kérdésekbe saját értékítéletedet vagy csoportod előítéleteit! Mutasd meg egy érintett személynek, és kérd ki a véleményét róla!

8.

Jólét, jóllét, boldogság

„Táncolni kell, uram. A zene majdcsak
megjön valahonnan.”

Kazantzakis: Zorbász, a görög

- Lehet-e vonzani a boldogságot?

- Hogyan vélekedik a dalai láma (Tenzin Gyaco, a tibeti buddhizmus vezetője) a boldogságról?
- Milyen emberi tulajdonságokat tart a boldogság alapjának, és szerinte hogyan érhetjük el a boldogságot?

Zorba tánca – tengerparti jelenet a Zorba, a görög című filmből

„JAJ, MINDEN OLY SZÉP, MÉG A CSÚNYA IS”

Miből látszik Zorba önfeledtsége? Miért lehet a boldogság kifejezőeszköze a tánc? Te mit érzel, amikor táncolsz?

1. A boldogság művészete

„Hiszem, hogy életünk célja a boldogság keresése.

Ez világos: akár van vallásos hitünk, akár nincs, akár ebben vagy abban a vallásban hiszünk, mindannyian valami jobbra törekszünk az életben. Ezért azt hiszem, hogy az életünket meghatározó mozgás a boldogság felé való mozgás. [...]

Arra születünk, hogy keressük a boldogságot.

Egyértelmű, hogy a szeretet, a vonzalom, a közelség és az együttérzés boldogságot okoz.

Hiszem, mindegyikünkben megvan az alap a boldogságra való képességhez, hogy eljusson ahhoz a meleg és bensőséges tudatállapothoz, amely boldogsághoz vezet – állítja a dalai láma. – Tovább megyek. Mélységes meggyőződésem, hogy nem csupán megvan bennünk a velünk született képesség az együttérzésre, hanem úgy vélem, az ember alapvető és meghatározó természete a jószívűség, a kedvesség.”

Öszentsége a dalai láma – dr. Howard C. Cutler: A boldogság művészete – részlet

2. Tudni vagy érezni kell?

boldogság céltudatosság anyagi javak elégedettség

harmónia kiegyensúlyozottság belső béke szeretet

magabiztosság türelem

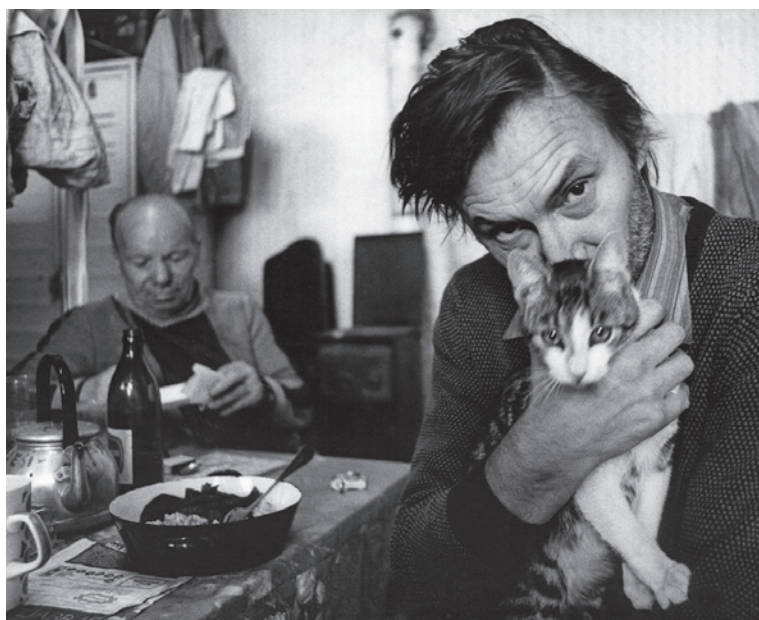
A **Szöveggyűjteményben** megismerheted Nádas Péter regényalakjának különös boldogságértelmezését.

3. Hány arca van a boldogságnak?

A boldogság tartalma és érzésskálája egyénenként változhat, és még saját életkori szakaszainkban is más és más lehet.

„A gazdagság csak ritkán teremti meg a lélek nyugalmát. A szupergazdagokat állandóan foglalkoztatja a kérdés, hogy mi lesz holnap. Féltik a hagyatékukat és a gyerekeiket. Vajon biztonságban lesz-e az általuk szerzett pénz az utódok kezében? Lehet, hogy semmivé válik az általuk elért társadalmi rang? Emelnek-e majd szobrot a tiszteletükre?” *John Kampfner*

„Legtöbb ember egy életet tölt el azzal, hogy módszeresen, izzadva, szorgalmasan és ernyedetlenül készül a boldogságra. Terveket dolgoznak ki, hogy boldogok legyenek, utaznak és munkálkodnak e célból, gyűjtik a boldogság kellékeit, a hangya szorgalmával és a tigris ragadozó mohóságával. S mikor eltelt az élet, megtudják, hogy nem elég megszerezni a boldogság összes kellékeit. Boldognak is kell lenni közben. S erről megfeledkeztek.” *Márai Sándor*

Somfai Sándor: Társak

- Válassz ki egy fogalompárt, amelyet tapasztalatod szerint ok-okozati viszony köti össze! Érvelj mellettük példákkal!
- Tervezzetek csoportokban élőképet a boldogság állapotának megjelenítésére!

- Fogalmazd meg, szerinte mi a boldogság kioltó ellenereje! Neked mi a véleményed erről?

- Olvassátok el figyelmesen a szövegeket! A boldogság melyik arcát mutatja meg bennük?
- Alkossatok csoportokat, és az idézetekből kiindulva gyűjtsetek kérdéseket, jellemzőket a *jólét*, *jóllét*, *boldogság* fogalmakhoz!
- A legjobb kérdésekből, szavakból tervezetek szófelhőt!

„A gyerekeket kondicionálni kell a boldogságra, arra, hogy jól érezzék magukat, ezt tanítani kell.” *Kukorelly Endre*

„Az egészség összetett testi, mentális és szociális jóllét, nem egyszerűen a betegség vagy bántalom hiánya.” *Az egészségügyi Világszervezet alkotmánya, 1946*

- Írjátok meg kommentként, hol, mikor, milyen helyzetben, beszélgetés után készülhetett a fénykép!

4. Bhután és a Bruttó Nemzeti Boldogság (BNB)

- Válasszatok az alábbi két feladat közül, majd minden csoport ismertesse röviden az érveit és magyarázatait!
- a) Emeljetek ki egyet a kilenc boldogságmutatóból, és érveljete annak fontossága mellett!
- b) Keressétek meg és tanulmányozzátok Magyarország boldogságindexét a világ országai között! Mivel magyarázátok a helyezésünket? Mit gondoltok, miért másfélék a mutatóink, mint a bhutániaké?

Bhután királyának kezdeményezésére a GDP helyett a fejlődés legfontosabb mutatószámának a Bruttó Nemzeti Boldogságot tartják. Megalapították a hasonló nevű bizottságot, a Bruttó Nemzeti Boldogság Bizottságot, amely a fejlesztési projekteket és az új törvényeket is jóváhagyja. Ha úgy ítélik meg, hogy azok felborítják a vallási értékek, a környezetvédelem és a család egyensúlyát, akkor a fejlesztéseket leállítják vagy módosítják.

Az ország vezetőjének célja a kulturális és természeti örökségek megőrzése és a társadalmi jólétet szem előtt tartó fejlődés, a természeti sokféleség és fenntarthatóság.

Bhután hivatalos nyelve – egyben, ahogy mondani szokták, a legrövidebb út két ember között – a mosoly.

A bhutániak a Bruttó Nemzeti Boldogságnak kilenc mutatóját határozták meg:

- a) Pszichológiai jólét: az ember belső, szubjektív elégedettsége az étellel.
- b) Életminőség: az ember anyagi jóléte és a társadalmi erőforrásokhoz (oktatás, egészségügy) való hozzáférése mértéke.
- c) Egészség: az ember testi és szellemi jólétét jelenti.
- d) Oktatás: a hagyományos tantárgyak elsajátításán túl a kreatív tanulás és önkifejezés területén elért sikereket is mérik. Az oktatás tudást, értékrendet és kultúrát is közvetít.
- e) Kultúra: a kulturális hagyományok ápolása és a társadalom kulturális sokszínűségének megőrzése, a közös identitás kialakítása, a közösség negatív külső behatásoktól való védelme.
- f) Időbeosztás: a fizetett és a fizetetlen munka (otthoni és társadalmi munka), valamint a szabadidő egyensúlya.
- g) Jó kormányzás: a politikai jogok gyakorlása és hozzáférés a kormányzati szolgáltatásokhoz.
- h) Közösségi kapcsolatok: a közösségi kapcsolatok minősége jelentősen hozzájárul egy társadalom fenntartható működéséhez. A mutatók a társadalmi felelősségvállalást (önkéntes munka, adományozás), a közösségi kapcsolatokat, a családi kapcsolatokat és a biztonságérzetet tüntetik fel legfőbb értékeként.
- i) Természeti sokféleség és fenntarthatóság: az emberi egészség és jólét, a társadalmi működés hosszú távú fenntarthatósága nagymértékben függ a természetes környezet minőségétől.

- Minek az ünnepe a ballagás?
- Hogyan szokták iskolákban ünnepelni?
- Te hogyan tervezed a sajátodat?
- Mire számíatsz, mit remélsz?
- Vajon mennyi pénzbe kerül az a nap?

5. Át nem adott virágszálak

Válaszold meg a kérdéseket, majd olvasd el a **Szöveggyűjteményben** található rendhagyó ballagási ötletet! Beszéljétek meg kics csoportban, tetszik-e, és miért tetszik vagy miért nem!

6. A boldogság keresése létünk alapvető célja

Az ENSZ közgyűlése 2012-ben deklarálta a boldogsághoz való jogot. De mennyire befolyásolják a boldogság elérését társadalmi helyzetünk vagy családi viszonyaink?

- Lapozzatok vissza Maslow piramisához! Milyen tartalmak jelenhetnek meg az egyes szinteken, pl. egy mélyszegénységben élő, egy szegény és egy középosztálybeli család életében? Mi hiányozhat?
- Készítsétek el a családok egynapi fogyasztói kosarát! Vajon az elégedettségük arányos lenne-e a jólétükkel?

Összefoglaló

- Állíts össze gyűjteményt olyan zenékből, versekből és művészi képekből, amelyekről a szeretet, a bizalom jut eszedbe!

Ajánló

- Émile Ajar: *Elöttem az élet...* (Magvető Kiadó, 2005) és filmadaptáció (r.: M. Mizrahi, 1977).
- Michael Ende: *Momo* (Móra Kiadó, 2017).
- John Kampfner: *Gazdagok. A pénz, a siker és a hatalom 2000 éves története* (Partvonal Kiadó, 2016).
- *Zorba, a görög* (görög film, 1964). Nikosz Kazantzakis regénye alapján rendezte Mihalisz Kakojanisz.

Jelenet az *Elöttem az élet* című regényből készült filmből

Kutatási feladat

- Tudj meg többet a pozitív pszichológiáról és Csíkszentmihályi Mihály pszichológus munkásságáról! Mit értünk *flow-élmény* alatt általában, és mit jelent ez az iskolában?
- Nézzetek utána, hogyan járul hozzá tevékenységével a rászorulóknak boldogulásához a Kézen Fogva Alapítvány vagy a Máltai Szeretetszolgálat! Készítsetek róluk prezentációt!

Töprengő

- Idézz fel három olyan eseményt az eddigi életedből, amikor boldognak éreztél magad! Miről jutott eszedbe ez a három boldogságállapot?
- Mit gondolsz, a magyarországi felmérések leképezik a magyarok elégedettségét? Te hová helyeznéd magad egy tízes skálán?

Projektötlet

1. Gyűjts konkrét példákat a bhutáni kilenc mutatóra a saját korosztályod tagjainak életére vonatkozóan! Értelmezd egy összefoglaló esszében az összegyűjtött információkat!
2. Készíts interjút nagyszüleiddel, s kérdezz rá, sikerült-e megvalósítaniuk, amit ifjúkorukban elterveztek! Ha igen, hogyan tudták azt elérni, ha nem, milyen akadályok állták útját a megvalósulásnak? Melyek voltak a legszebb emlékeik?

Erkölcshilozófiai kérdések *Az ötödik pecsét* című filmben – filmes óra

Az óraterv témája

Fábri Zoltán *Az ötödik pecsét* című filmjének elemzése. Készült Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét* című regénye alapján. Az óraterv a film különálló vagy a regénnyel párhuzamos feldolgozását egyaránt lehetővé teszi.
Tematikus fókusz: Hogyan lehet tisztességesen, becsületesen élni nagyon nehéz körülmények között is?

Szervezési feladatok és eszközök

Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét* (1963) című regényének szövege; Fábri Zoltán *Az ötödik pecsét* (1976) című filmje DVD-n. A teremrendezés legyen alkalmas csoport- és frontális munkára és tanulói jegyzetek készítésére is. A plakát készítéséhez csomagolópapírra és tollakra van szükség. Filmidő: 107 perc.

A tanórát előkészítő házi feladat kutatási témái

- Sánta Ferenc életművének, novelláinak megismerése a digitális források alapján.
- Fábri Zoltán életművének megismerése.
- *Az ötödik pecsét* című regény és film értelmezéséhez:
 - a) *Az ötödik pecsét* cím értelmezése a *Jelenések könyve* szövege alapján.
 - b) A regény bibliai mottójának (Szent Pál areioszpagoszi beszéde) értelmezése.
 - c) Hieronymus Bosch *A pokol* című festményének megtekintése és értelmezése.

Gondolatébresztés a film megtekintése előtt

Az ötödik pecsét a második világháború vége felé játszódik. Egyik alapkérdése, hogy a népboldogító eszmék vagy az egyén által választott társadalmi szerepek igazolhatók-e jobban. Mivel a szereplők kisemberek, morális megközelítésük saját életük tapasztalataira épül, ebből emeltünk ki két erős állítást.

- Mit gondoltok, mire utal, ha egy társadalomban széles körben elterjed a következő két állítás?
- Gyűjtsetek érveket amellet, hogy elfogadható mindkét érvelés, majd próbáljátok meg ellenpróbának alávetni őket: cáfoljátok őket minél meggyőzőbb érvekkel!

- a) „Legjobb olyan egyszerű embernek lenni, amilyenek vagyunk! Ha valami biztos, akkor az, hogy nekünk aztán senki miatt nincs lelkiismeret-furdalásunk. Miért is lenne? Akárhogyan is van a világ, maga így is, úgy is asztalos marad, és magára meg a maga munkájára mindig szükség lesz.”
- b) „Én pedig azt mondom: az a legjobb, ha úgy él az ember, ahogyan mi magunk is tesszük. Elvégezzük a dolgunkat, élünk tisztességgel, és megbecsüljük egymást! Ha Krisztus tanításai nem hatottak oly mértékben az emberekre, mint azt elvárhattuk volna, akkor ugyan bizony mondja meg nekem, akadhat-e valami külön ember, akinek a tanításait meghallgatja az emberiség?”

A film etikai fókuszú feldolgozása

I. RÁHANGOLÁS A BESZÉLGETÉSRE

- Milyen hatást tett rád a film? Mitől tetszett (vagy nem tetszett) neked a film? Volt-e megrendítő vagy felemelő eleme számodra?
- Értelmezzétek a film címét előzetesen szerzett ismereteitekhez kapcsolódóan!
- Mi okozott nehézséget a megértésben (cím, film, szereplők, korszak)?

II. JELENTÉSTEREMTÉS

Csoportmegbeszélések

A) Milyen ismétlődő motívumokat és szimbólumokat figyeltetek meg? Hány részt különítettek el a filmben a térbeli és cselekményhez kapcsolódó váltások alapján?

Filmes fókusz:

- Milyen volt a statikus és dinamikus képek aránya? Hol figyelhető meg azonos jelenet többnézőpontúsága, nézőpontváltás?
- Hol tekinthető a nézőpont ábrázolási stratégiának, álláspontnak?
- Milyen helyeken lehetett megfigyelni a filmben
 - a kameraperspektíva (normál/felül-/alulnézet),
 - a kameramozgás (elmozdulás, dinamika),
 - a képtér és a fény (méretek, színek, térkialakítás) szerepét?

B) Gyűjtsétek össze az egyes szereplőkre jellemző vonásokat, és mutassátok be őket!

Etikai fókusz:

- Milyen viselkedésmoделleket figyeltetek meg (ajánlott táblázat készítése vagy a szereplők gondolatainak a kihangsúlyozása)?
- Okoztak-e meglepetést a szereplők a nézőnek, és mennyire ismerték önmagukat?
- Hogyan sikerült a szereplő és szerep összehangolása, a rendezői szereplőválasztás?

Vizuális és audiális fókusz:

- Milyen képi elemek, bevágott képek kapcsolódnak az egyes szereplőkhöz?
- Idézzétek fel, milyen külső zajok és szörnyűségeket ábrázoló jelenetek festik le számotokra a korszakot a filmben! Milyen hatása van a film zenéjének?

C) Milyen kérdés állt a film középpontjában? Készítsetek nagy alakú plakátot Lucs-Lucs szigetéről, Tomoцеusz Katatikivel és Gyugyuval!

Vitassátok meg és foglaljátok össze röviden!

1. Mi történik a film első 75 percében?
2. Hogy hangzik röviden, és minek tekinthető Gyurica úr központi kérdése? Mindegy-e, hogy önmagában vagy a konkrét történelmi helyzetben teszi fel, és hogy kinek?
3. Milyen választási lehetőségeket kínál a film a szereplőinek a fiktív történetben és az egyén gyakorlati valóságában?

Nézzétek meg ismét!

(Megbeszélés párokban, majd közösen)

1. Miként értelmezi a szenvedést a filmben az 52. perc végén Keszei? Miért veszélyes az ő értelmezése a későbbiek alapján? Minek lehet nevezni őt elszántsága alapján?
2. Idézzétek fel a film második részét, és készítsetek jegyzőkönyvet vagy leltárt a terror érzékeltetésének eszköztáráról!

3. Kik kerülnek szembe és kikkel a film második egységétől kezdve? Milyen szereplők képviselik az „antimorális” eszméket? Kik a végrehajtók? (74–77. perc)
4. Mi a terrorelmélet lényege a 77–85. perc jelenete alapján? Kapcsoljátok a záróképsort Gyurica döntéséhez! Mit érzékeltet?

Őze Lajos mint Gyurica úr a film kulcsjelenetében

Gyurica úr távozik a nyilasházból

III. REFLEKTÁLÁS

Disputa

Szavazzátok meg, hogy a szabadság kérdéséről melyik állítást fogjátok a disputa szabályai szerint érvekkel megvédeni és cáfolni!

- a) Cselekedeteinket akár a pokol kapujában magunk választhatjuk.
- b) A lelkiismeretünk mondja meg, mi a jó és mi a rossz.
- c) Az embert nem lehet megfosztani a szabadságától, csak ha önként lemond róla.
- d) Döntéseinkért felelnünk kell, nem is csak saját magunk előtt.
- e) A körülmények miatt döntéseink nem biztos, hogy tökéletesek, de ennek tudatában kell lennünk.
- f) A bűn és bűnhődés elkerülhetetlen eleme a vezeklés.

A disputa szabályai dióhéjban

Rendszerint két háromtagú csapat játssza.

1. Előre meghatározott tételt kell bizonyítaniuk, illetve cáfolniuk.
2. A csapatok mellett kijelölünk egy páratlan számú bíróból álló bizottságot is.
3. Húzás alapján történik az állító és a tagadó csapat kiválasztása.
4. Elhangzik az állító csapat beszéde (a tétel definiálása, értelmezése; érvek).
5. Elhangzik a tagadó csapat beszéde (ebben már reagálnak az állító csapat érveire úgy, hogy cáfolják azokat, majd következnek a saját ellenérveik).
6. Az érvek elhangzása után az ellenfél csapata feltehet kérdéseket, amikre az érvelő csapatnak felelnie kell.
7. A csapatokból egy körben csak egy ember beszél.

A vita akkor ér véget, amikor a harmadik ember is elmondja beszédét (ebben már új érveket nem hozhat fel, csak összegezheti az eddigieket, és bizonyíthatja saját érveik erősebb voltát).

Összefoglalás

- Írjátok fel a táblára az órán elhangzott legjobb megfogalmazásaitokat, mondataitokat, esetleg egy idézetet, vagy ha sikerült találnotok, egy saját bölcs mondást, szentenciát!
- Írd le a füzetbe, milyen eszmerendszert közvetített számodra választásként *Az ötödik pecsét* című film!

II. EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG

A lakatlan szigeten lassan vademberré váló iskolás fiúk csoportja a féltve őrzött tűz körül. Jelenet William Golding *A Legyek Ura* című regényének azonos címen készült filmadaptációjából, rendezte Peter Brook 1963-ban

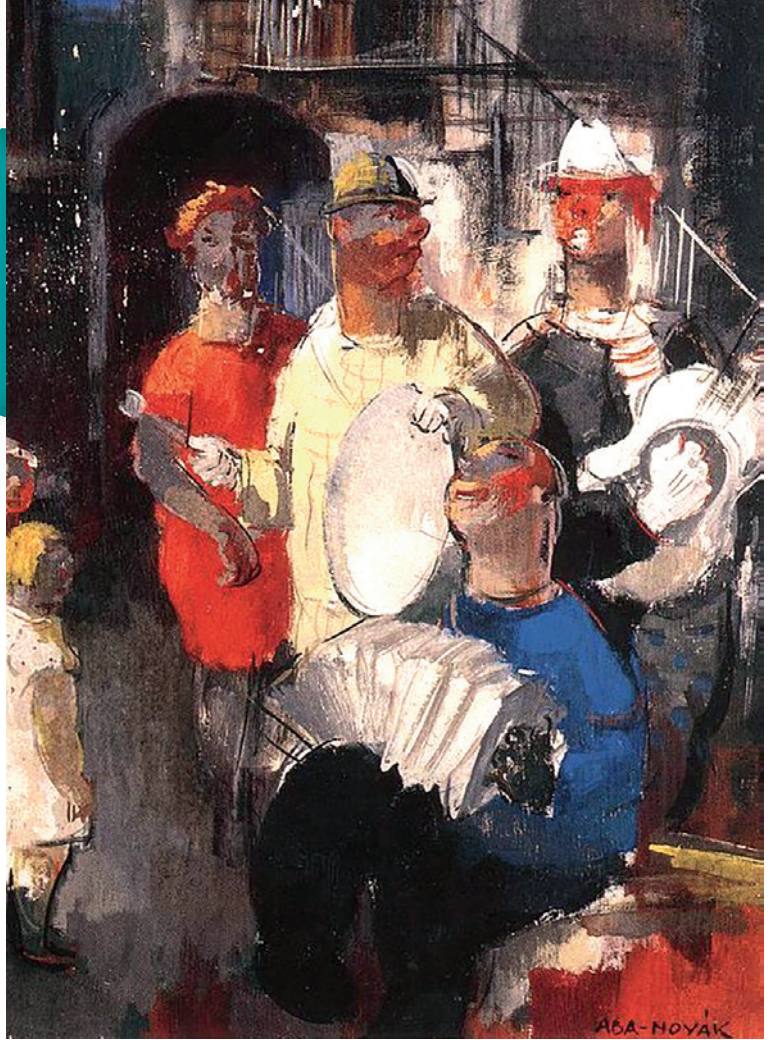
9.

A kapcsolatok etikája

„A barátságnak négy formája van: a hősi, az intim, a szellemi és a játékos. De az igazi barátság mind a négyet egyesíti!”

Hamvas Béla

- Hogyan értelmezed a barátság e négy jellemzőjét? Keress példákat mindegyikre!

Aba-Novák Vilmos: Muzikusok

ÖSSZETARTOZÁS

Hogyan fejezi ki az összetartozást a *Muzikusok* című festmény? Milyen kapcsolatokra lehetne még igaz ez az ábrázolási forma? Számít-e, hogy férfiak vagy nők vannak a képen?

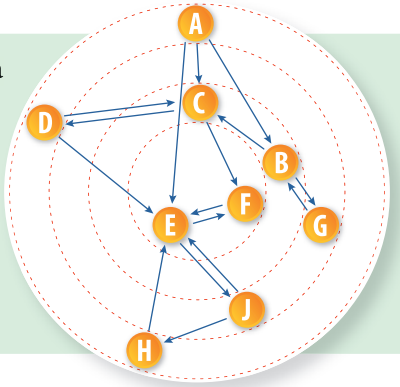
- Párokban elemeztétek a szövegben felsorolt kapcsolattípusokat, majd helyeztétek el a kulcsszavakat egy grafikai szervezőábrában – amelyik erre szerintetek a legmegfelelőbb! (Javaslat: T-tábla, egymást metsző halmaz, skála két végponttal.)
- A kapott ábrába helyezd el példaként néhány valós kapcsolatodat! Hová kerülnek az osztálytársi viszonyaid?

1. A társas kapcsolatok fajtái

Gondold végig, hogy eddigi életed során hány emberrel alakítottál ki kapcsolatot! Vannak, akikkel csak futó ismeretséget költsz, és vannak, akikkel mély, intimitáson alapuló, bizalmas kapcsolatban állsz. A különböző közösségekben másfajta kapcsolatokat teremtünk. *Bizalmas kapcsolatok* a rokon, baráti, szerelmi kötődések, *nyilvános kapcsolatok* például a munkatársi és civil kapcsolataink. Ezeknek a különböző típusú kapcsolatoknak egy része *állandó*, más részük azonban csak *alkalm szerű, rendszertelen*. Megkülönböztethetjük a kapcsolatainkat aszerint is, hogy *beteljesülő*, azaz önmagában tartjuk fontosnak (például a barátság), vagy valami miatt *eszközül szolgáló kapcsolat*, egy cél elérése érdekében alakítjuk ki (például kézilabdacsapat).

2. Rejtett hálózatok

„Az információtechnológia újra megtanulja az emberi kapcsolatokat úgy kezelni, ahogy az az emberi érzelmi intimitás gazdálkodásában egyáltalán elképzelhető.”
Pléh Csaba

- Mit tudtok a *rejtett hálózatok* fogalomról? Mit jelenthet az ábra?
- Ti hogyan és mire használjátok a technikat különféle kapcsolataitokban?
- A további értelmezéshez olvassátok el a **Szöveggyűjteményben** Pléh Csaba és Mérei Ferenc szövegrészletét társas kapcsolataink rendszeréről, és végezzétek el önállóan az ott megadott feladatok közül az egyiket!

3. A barátság mint érték

Társas kapcsolataink alapvető kategóriája a *barátság*: kölcsönösségen és választáson alapuló bizalmas kapcsolat. A feladatok segítségével beszéljétek egyéb jellemzőiről is!

- a) Szüksége van-e mindenkinek barátokra?
- b) Mi jellemzi az igaz barátságot?
- c) Van-e szerepe az életkornak a barátságban?
- d) Mi teszi tartóssá a barátságot?
- e) Hogyan alakulhat át egy ismeretség barátsággá?
- f) Kialakulhat-e barátság a virtuális térben?
- g) Hogyan kapcsolódhatnak a barátsághoz az alábbi fogalmak?

támogatás **tolerancia** **bizalom** **intimitás** **megértés**

„Torma valósággal meghatódott ennyi leleményesség halatára, és az önzetlen Kis Mari is ragyogott és gratulált, egyáltalán nem látszott szomorúnak, hogy ezek szerint mégsem őt lesték a templom előtt, hanem Vitayt. [...] Később, sokkal később, mikor már ez a délután is csak emlék volt, Ginának gyakran eszébe jutott, milyen drágák voltak azok ott hárman, a szőke Bánki nevető, büszke arcával, Kis Mari, a lelkes, a mindenre vállalkozó, Torma óriási kék szeme, riadt kis szája, ahogy elnyílt félelmében, mihelyt elgondolta, mi az, amire készülnek, de amiben azért vállalta a részét éppúgy, mint a másik kettő.”

Szabó Magda: Abigél – részlet

„Dávid legyőzte Góliátot. De ennél is nagyobb jelentőségű volt számára a Jonatánnal való barátsága. A két fiatalember, aki kölcsönösen tisztelte és megbecsülte egymást, baráti szövetséget kötött. A két barát akkor is kitartott egymás mellett, amikor Saul király Dávid ellen fordult. Jonatán kibékítette az apját, később pedig azt tanácsolta Dávidnak, hogy távozzon olyan helyre, ahol a király keze nem éri utol.”

www.bibliai-kincsestar.hu

- Alkossatok 4-5 fős csoportokat, majd vitassatok meg a megadott kérdések (a-g) közül legalább hármat!

- Olvassátok el mindkét szövegrészletet, majd beszéljétek meg, vajon különbözik-e a fiúk közötti és a lányok közötti barátság, s ha igen, miben!
- Keress további példákat irodalmi, filmes vagy valós (történelmi, személyes) emlékeidből a barátság megnyilvánulásaira!
- Alkossatok kiscsoportokat, és két-három perces előadásban számoljatok be egymásnak ezekről! Miután mindegyiket meghallgattátok, gyűjtsetek kulcsszavakat a történeteitekhez, vagy válasszatok ki egyet, és rövid jelenetben vagy élőképből mutassátok be a többi csoportnak!

- Alakítsatok 3–5 fős csoportokat! Az alábbi ábra mind a 4 részéből válasszatok ki tetszés szerint egy-egy elemet, majd írjatok egy rövid jelenetet a konfliktusról, és játszátok el egymásnak! A nézők elemezzék röviden az esetet, majd javasoljanak megoldást!

Kik?

barátok, testvérek, szülők, munkatársak, szomszédok, iskolatársak, együtt utazók, rokonok, szerelmesek

Miről?

kapcsolatokról, viselkedésről, közös tulajdonról, programról, együttműködésről, közös feladatról, véleményről

Hol?

otthon, iskolában, útközben, nyaraláskor, munkahelyen, iskola előtt, az osztályban, utcán, telefonon, közösségi oldalon

Milyen érzelmek jelennek meg?

szeretet, sértettség, csalódottság, bosszúvágy, békére törekvés, harag, felháborodás, félelem, gyanakvás, nyugalom, türelem

5. A barátság dilemmái

- Emeld ki az idézetekből a barátságra vonatkozó kérdéseket vagy dilemmákat!
- Fogalmazzatok meg saját szavaitokkal, majd kiscsoportban vitassátok meg őket, példákkal alátámasztva a véleményeteket!

„A legjobb barát néha kegyetlenül őszinte, néha rávilágít a hibáinkra, sőt, néha ő meri egyedül kimondani, amit hallanod kell. De az is biztos, hogy a legjobb barát az, aki elsőként áll majd ott, hogy felkaparjon a földről, miután hibát hibára halmoztál, és nem fog szólni egy rossz szót sem. Akkor már csak támogat.”

Leiner Laura

„Hát kit lehet oly irigység nélkül szeretnem, mint téged? Hát kit bámulhatok ezen a ronda világon, ha téged nem, testvérem és ellentétem. Mindenben egy és mindenben más. Én gyűjtöttem, te szórtál, én megnősültem, te agglegény maradtál, én imádom a népemet, nyelvemet, csak itt-hon lélegzem és élek, de te világcsavargó, nemzetek fölött röpdülsz, szabadon, és az örök forradalmat vijjogod. Szükségem van rád. Tenélküled üres vagyok, és unatkozom.” *Kosztolányi Dezső*

„Amikor a barátom téved, csupán csak hiszi, hogy az általa járt út a helyes, az általa választott megoldás a jó, hogy a tudása valóság, akkor a vele való szövetséget kell-e erősítenem, vagy torzításmentes tükörként kell-e megmutatnom neki, hogy adott esetben a szemlélete mennyire különbözik az enyémtől? Szabad-e követnem a barátot a tetteiben, amikkel nem értek egyet?” *Brusznnyák Imre*

„Barátokat másként képzel el; könnyű és derűs sétálást értett a barátságon, felelőtlen rokonszenvet, mely nem kötelez sem mire. Az ember együtt jár, kicseréli gondolatait... S most először gondolt arra, hogy súlyos és bonthatatlan kapocs is lehet emberek között, melyet csak sérülések árán lehet elszakítani.” *Márai Sándor*

„Ki marad majd a barátom? Hol kopoghatok majd, ha fázom? Mert a vándor minden mástól távol jár. Ki marad majd a barátom? Ha túl a sok részeges álmon visszasedülök, s itt lent már senki se vár.” *Demjén Ferenc*

„Vajon hol van az a barát, aki valóban belém lát, aki velem egy hajóban, egy irányban, együtt, egy szelet vár?” *Punnany Massif*

„Számos közösségi oldalt találhatok, ahol lehetőség nyílik kapcsolatokat építeni, de lehet-e abból igazi barátság?” *Zsuzsi, diáklány*

6. Férfi-nő barátság?

„Képtelen volt belátni, hogy létezhet ártatlan barátság férfi és nő közt: úgy vélte, hogy öt éves korban sincs ilyen, nyolcvan éves korban még kevésbé.” *Gabriel García Márquez*

- Ha egy férfi vagy egy nő vágyik a másik után, szeret vele lenni, hogyan különböztesse meg ezt a szerelemtől?
- Hogyan lehet kizárni a szexuális vonzalmat a fiú-lány barátságából?
- Meg kell-e küzdeni a környezet gyanakvásával, megjegyzéseivel?
- Tudunk-e közös kommunikációs formát kialakítani, vagy ez lényeges különbség a nemek között?

- Vitassátok meg, szerintetek lehet-e férfi és nő, fiú és lány között barátság! Figyelembe vehetitek a megadott kérdéseket.

Összefoglaló

- Készítsétek el közösen a barátság lehetséges problémáinak gondolatterképét saját életkorotokra gondolva!

Ajánló

- Ingmar Bergman: *Jelenetek egy házasságból* (Európa Kiadó, 1987).
- N. H. Kleinbaum: *Holt Költők Társasága* (Hermina Kiadó, 1995).
- Én, Earl és a csaj, aki meg fog halni* (amerikai filmdráma, r.: A. Gomez-Rejon, 2015).
- Papírsárkányok* (amerikai filmdráma, 2007). Khaled Hossaini regénye alapján rendezte Marc Forster. Afganisztán, 70-es évek, a béke utolsó évei. Egy gazdag és egy szegény családból származó kisfiú együtt tölti gyermekkorát. Kedvenc időtöltésük a sárkányeregetés. Egy szörnyű esemény azonban örökre megváltoztatja a két fiú életét.
- Pókerarcok* (amerikai film, r.: J. Dahl, 1998).

Otthoni feladat

- Készíts fotóképregényt egy barátság történetéről, amelyik nehézségekből vagy szokatlan találkozásból, véletlenből született! Az utolsó kép készüljön 20 évvel később!

Töprengő

- Elégedett vagy-e baráti kapcsolataiddal? Mit tehetnél azért, hogy ezek jobbak legyenek?
- Te milyen barátnak, barátnőnek tartod magadat? Mire alapozod, amit gondolsz?

Projektötlet

- Mutassátok be interjú/esszé/prezentáció formában egy általatok megismert segítő kapcsolat vagy barátság történetét, amely akár földrajzi határokat vagy más emberi korlátokat is átlépett!
- Kérdezz meg több embert a tapasztalatairól, és foglald össze esszében, milyen tényezők és hogyan gyengíthetik a baráti kapcsolatot!

10.

Párkapcsolat, szerelem

„Szerelem

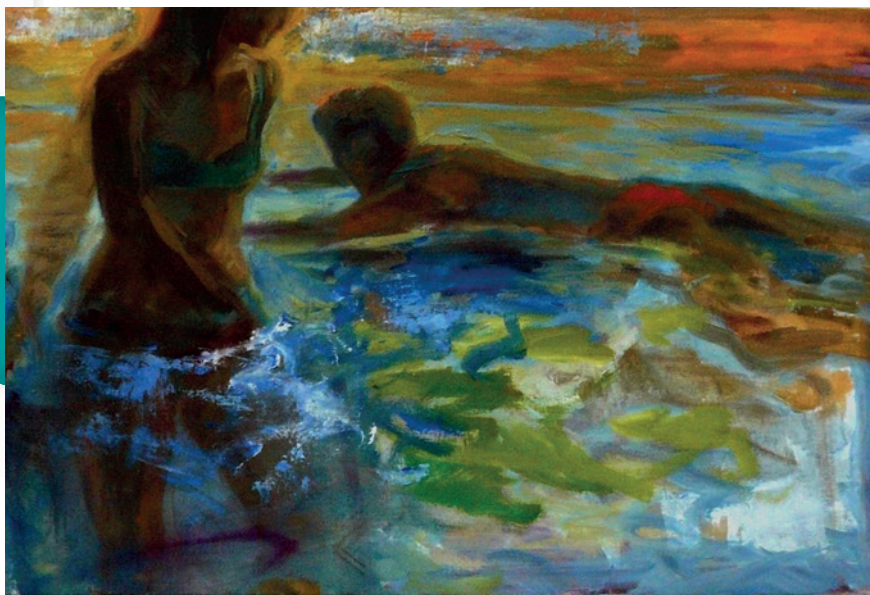
ahogy a szél meglebbenti a függönyt:
nem a függöny, nem a szél. A lebbenés.”

Fodor Ákos

- Milyen más hasonlatok jutnak eszedbe a szerelem szóról?

- Páros villáminterjú keretében gyűjtsetek össze minél több véleményt a megadott kérdésekben!
- Olvassátok el a **Szöveggyűjteményben** Varró Dániel *Szívdeszert* című verseskötetének néhány részletét! Párokban kapcsoljatok kulcsszavakat egy-egy részlethez – azaz „címkézzétek fel” –, olyanokat, amelyek a kapcsolat jellegére vagy elemére utalnak! Végül gyűjtsetek össze minél többet közösen a *párkapcsolat* szó köré!

- Alkossatok 3-4 fős csoportokat! Beszéljétek meg: mi a véleményetek Reni, Attila és Lili viselkedéséről? Kinek milyen okai lehettek? Mit tennétek Reni helyében?
- Alakítsátok ki a csoport közös véleményét, majd írjátok meg a történet folytatását, és szereposztásban adjátok elő! Különböző megoldások születtek-e?
- Fogalmazzátok meg közösen, mit jelenthet a bizalom a párkapcsolatban!

Várhelyi Csilla: Esti fény, 2010

KÖZELEDÉS

Mit gondolsz, milyen érzelmi viszony, vonzalom lehet a képen látható lány és fiú között? Mióta ismerhetik egymást?

1. „én-csak-veled-te-csak-velem”?

Járjátok körül a szerelem jelenségét a kérdések és irodalmi idézetek segítségével!

- a) Mitől függ a tetszés, szimpátia?
- b) Hogyan keletkezik a szerelem?
- c) Mi tetszik abban, akit szeretsz?
- d) Mit szeretsz abban, aki tetszik?
- e) Van-e szerelem első látásra?
- f) Lehet-e barátságból szerelem?
- g) Lehet-e szerelemből barátság?
- h) Lehet-e testi kapcsolat nélküli szerelem?
- i) Mi okozhat csalódást a szerelemben?
- j) Beleszerethetsz-e valakibe, akivel még nem találkoztál?
- k) Igaz-e: „a szerelem vakká tesz”?

2. Folyt. köv.

Reni és Attila egy éve járnak együtt. Reni szerint Attila az utóbbi időben elhanyagolja őt, sokkal kevesebb energiát áldoz kapcsolatukra, mint azelőtt. Ráadásul a mai napon is megbeszélték, hogy találkoznak, de Attila már egy fél órája késik. Reni egyébként is rosszul érezte ma magát egész nap. Úgy dönt, felhívja barátnőjét, Lilit, hogy elmondja neki, milyen szomorú emiatt. Lili beszélgetésük során egyszer csak elárulja neki, hogy az elmúlt hetekben többször látta Attilát egy ismeretlen lánnyal, és úgy tűnt neki, hogy van valami köztük. Reni úgy érzi, rögtön elájul.

3. Az út lélektől lélekidig

„De mire ezt kimondom, a vita kulturált hangneme addigra persze megszűnt, és már rég veszekszünk, mert te úgy érzed, hogy neked esek, pedig csak a vitastílusom az, ami az átlagnál kicsit hevesebb, én meg azt veszem zokon, hogy mért azon lovagolsz, hogy hogy mondom, és nem amiket mondok, azokon, szóval a ló velünk eléggé elszaladt, a cérna elszakadt, és áll a bál, és már egyikünk sem érvel, csak sértetten hallgat, vagy ordibál, míg végül elvágjuk a csomót, ezt a gordiuszit, és adunk egymásnak egy puszit, az indulatok minél messzebbre ragadtak, annál nyelvesebbet és vadabbat, szóval a kérdés továbbra is a levegőbe lóg, nem zárult le a dialóg, a nézeteltérésnek ez a forrása nem lett elapasztva, aminek az a haszna, hogy újra össze lehet veszni rajta majd, ha akarunk, és hát anélkül mi nem tudnánk ilyen klasszul kibékülni, és a szánkknak se volna a csókra ilyen jó mentsége, mert abban szerencsére egyetértünk, és nem csak elvileg, hogy mégiscsak ezt a legjobb művelni nyelvileg.” *Varró Dániel*

- Beszéljétek meg közösen, mi minden okozhat a párkapcsolatban konfliktust, feszültséget! Mennyire jellemző, hogy ez veszekedésbe torkollik? Mi jellemzi a veszekedést? Károsítja a kapcsolatot, vagy a szerelem „mindent kibír”?
- Mutassatok be testtartással és arckifejezéssel elutasító/sértődött/megbántott, majd nyitott/elfogadó/kompromisszumkész állapotokat!
- Idézz fel olyan kommunikációs módszereket, amelyek segítségével kifejezheted rossz (vagy jó) érzéseidet / közölheted pároddal, ha valami zavar téged, anélkül hogy megbántanád / tisztázhatjátok különböző érdekeiteket! Közösen írjátok listát a legfontosabb kifejezésekből!
- Végül játsszátok el egy konfliktus megbeszélését kétféleképpen!

4. Csak kommunikáció?

- Alakítsatok párokat úgy, hogy fiúk fiúkkal és lányok lányokkal kerüljenek egy párba vagy csoportba!
- Először gyűjtsétek össze, hogy vajon mit vár egy lány egy kapcsolattól, és mit egy fiú! Mi az, ami örömet szerez neki, mire van igénye?
- Ezután egy fiú páros dolgozzon együtt egy lány párossal vagy csoporttal! Töltsétek ki a táblázatot közösen, majd beszéljétek meg, mi okozhatja a különbségeket!

„Férfi és nő hogy érthetnék meg egymást?
Hisz mind a kettő mást akar – a férfi a nőt, a nő a férfit.”
Karinthy Frigyes

	Lányok szeretnék	Fiúk szeretnék
Lányok szerint		
Fiúk szerint		

5. Ki kezdeményezzen?

Vajon mitől függ az, hogy a párkapcsolat alakulása során ki kezdeményezi a következő lépést?

- Figyeljétek meg a képeken a személyek testtartását, gesztusait!
- Ez alapján beszéljétek meg, hogy az udvarlás, párkapcsolatok során kié a kezdeményező szerep! Vannak-e csak fiúkhöz vagy csak lányokhoz illő magatartásformák? Mi fogadható el egy párkapcsolatban, és mit vár el a környezet?

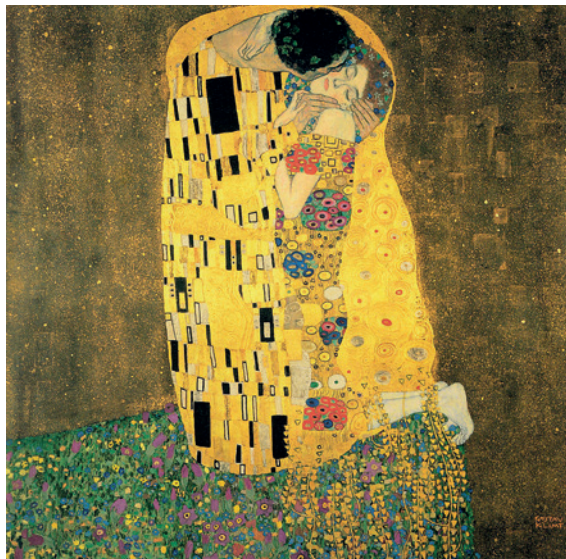
Csontváry Kosztka Tivadar: Szerelmespár, 1902

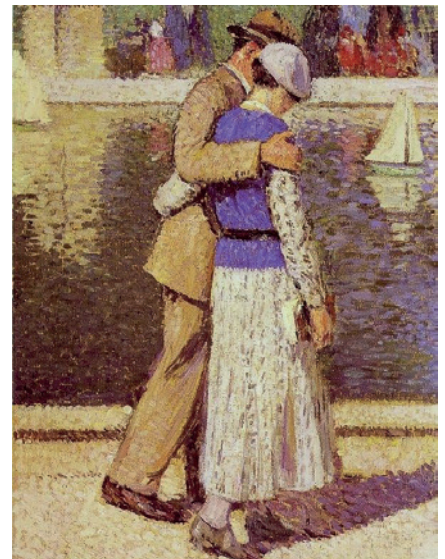
Amélie csodálatos élete (r.: J.-P. Jeunet, 2001)

Pierre-Auguste Renoir: Tánc Bougivalban, 1883

Gustav Klimt: A csók (Szerelmesek), 1908

Henri-Jean Guillaume Martin: Szerelmespár, 1933

6. Felelősség a kapcsolatban

„A flört még nem megcsalás.”
„A romantika csak érzelgősöknek való.”
„Nem is szeretem igazán, de nincs más, aki járna velem.”
„A párommal a legintimebb titkaimat is megoszthatom.”
„A fogamzásgátlás a nők dolga.”
„Szakított velem, megérdemli, hogy bosszút álljak.”
„Ha együtt járunk, az a normális, ha velem van a legtöbbet.”
„Ha már együtt járunk, le is kellene feküdnie velem.”
„Csak azért durva velem, mert féltékeny, annyira szeret.”

A **Szöveggyűjteményben** olvasható részletben Csernus Imre elemzi a kapcsolati felelősség feltételeit. Mely állításaival tudsz egyetérteni, melyekkel nem?

- Az itt megadott kijelentések kamaszoktól származnak. Kiscsoportokban végeztétek el az egyik feladatot!
 - a) Válasszatok ki két állítást! Gyűjtsetek érveket ellenük és mellettük! Ezután játsszatok el a többi csoportnak tévéinterjúkat az „utca embereivel”, akik különböző álláspontokat képviselnek!
 - b) Az állításokat írjátok le papírlapokra, és helyeztétek el a teremben! Mindenki írjon rövid „kommentet” néhány állításhoz, és ragassza fel a papírlapra! Járjatok körbe, és ismerkedjétek a véleményekkel! Majd egész körben reflektáljatok néhány véleményre!

Összefoglaló

- Tervezd meg a heti programodat a (valós vagy elképzelt) pároddal! Lehet benne közös érdeklődésnek megfelelő, számára meglepetés, romantikus pillanat, de akár közös tanulás, munka is.

Ajánló

- Gary Chapman: *Az 5 szeretetnyelv titka fiataloknak* (Harmat Kiadó, 2017).
- *10 dolog, amit utálok benned* (amerikai film, r.: G. Junger, 1999), Shakespeare *A makrancos hölgy* című vígjátéka alapján.
- *A nő* című amerikai filmben (r.: S. Jonze, 2013) a főszereplő beleszeret egy operációs rendszerbe, amely női hangon beszél hozzá. Olyan jövő elé nézünk, amely nélküli az intimítást vagy a törődést érzetető érintéseket?
- *Körhinta* (magyar film, r.: Fábri Zoltán, 1956).

Töröcsik Mari és Soós Imre a *Körhinta* című filmben

Töprengő

- Gondold végig, mit tennél, ha párkapcsolatban megcsalnának / alkalmad adódna a megcsalásra / a párod megbántana / megbántanád a párodat / nem tudnád, mivel sértetted meg a párodat / nem jönnél ki a párod barátaival vagy szüleivel / a párod szexuálisan közeledne, de te nem szeretnél lépni / nem találnál közös témát azzal, aki tetszik neked / unalmassá válna a kapcsolat / másba szeretnél bele?

Projektötlet

1. Anonim online kérdőív használatával vagy személyes beszélgetésekkel gyűjts össze 15–20, párkapcsolatra vonatkozó kérdést, problémát, amelyek a kortársaidat foglalkoztatják! Ezekből állíts össze listát, és kérd meg őket, hogy név nélkül, ötös skálán értékeljék, melyik mennyire fontos számukra. Elemezd, melyek a legfőbb kérdések!
2. Tervezzetek és szervezzetek meg ismeretterjesztő beszélgetést egy szakemberrel a párkapcsolati felelősségről! Írjátok forgatókönyvet a kérdésekről is!

11.

Családi élet, szerepek

„Ha valakit szeretünk, akkor elfogadjuk azt, hogy együtt öregsünk meg vele.”

Albert Camus

- Hogyan teheti próbára az idő a szeretetet?

- Mit gondolsz, kikről, milyen kapcsolatról szól a vers?
- Milyen érzéseket és gondolatokat fogalmaz meg?
- Értelmezd az utolsó sort!

Alakítsatok 4-5 csoportot az osztályban! Válasszatok a feladatok közül!

- a) Szerintetek mely fogalmaknak van leginkább köze a fenti vershez? Indokoljátok!
- b) Emeljete ki 2-3 olyan fogalmat, amelyek logikai kapcsolatban állnak! Nevezzétek meg, és értelmezzétek ezt a kapcsolatot!
- c) Szóforgó technikával fogalmazzátok meg, mit jelent, hogy felelősséget vállalunk egymásért egy intim kapcsolatban!

Nagycsalád az 1920-as évekből

KÖZÖS ÚTON

Milyen élethelyzetben tudsz elképzelni egy-egy személyt a képről? Milyen viszonyban lehettek a családtagok egymással? Más volt-e ez a viszony, mint ma?

1. Együtt

Hallgassátok meg a verset a Kormorán együttes előadásában!

Ratkó József: Egy ágyon, egy kenyéren

Egy ágyon, egy kenyéren,
szemünkbe hulló fényben,
tétovázó sötétben,
szerelem fenyesében,

torkot fájdító perben
tanúként egymás ellen,
homlokod melegében,
homlokom melegében,

egy földön, egy hazában,
égve egyforma lázban,
hidegben, nyári lángban
egyforma szó a szánkban,

zárva eleven kőbe,
lélekben összenöve,
gyönyörű csecsemőnkre,
ráhajlunk az időre.

2. Honnan – hová?

szerelem

párkapcsolat

hűség

boldogság

közös cél

jövőkép

gyermekvállalás

egyetértés

családtervezés

felelősségvállalás

egészség

generációk

döntés

család

életmód

érettség

3. Családtervezés

Családtervezés alatt a vállalt gyermekek számának, születésük idejének a közös megtervezését értjük. Ha két együtt élő felnőtt szeretne gyermeket vállalni, akkor *pozitív családtervezésről*, ha a gyerek születését szeretnék elkerülni, akkor *negatív családtervezésről* beszélünk. A *minőségi családtervezés* célja, hogy biztosítsa a gyermekek számára fogamzásuk, méhen belüli fejlődésük és születésük optimális feltételeit. Tágabb értelemben azonban a gyermekek felneveléséhez szükséges legkedvezőbb feltételek megteremtését is beleérthetjük.

- Alkossatok 3-4 fős csoportokat, és szavazatok meg konszenzusteremtéssel, milyen dolgokat (fogalmakat, feltételeket) tartotok a legfontosabbnak a gyermekvállalás szempontjából! Az élet mely területeit érinti a gyermekvállalás? Mi az, aminek anyagi feltételei vannak, és mi az, aminek nem?
- Mi ijesztheti meg vagy bizonytalaníthatja el a szülőket? Mit láthatnak előre, és mit nem?

4. Családi variációk

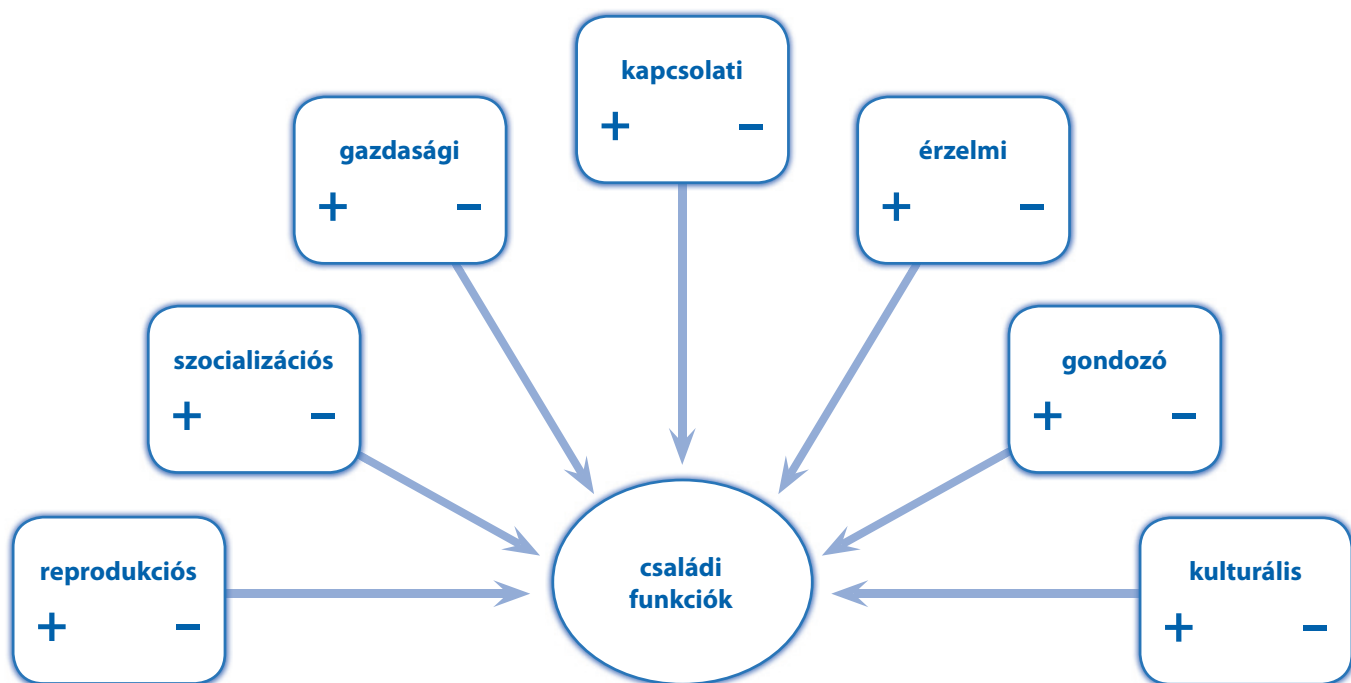

- Párokban fogalmazzatok meg a megadott szavak pontos definícióját! Majd a párok egymást váltva olvassák fel a definíciókat, és a többiek találgatják ki, melyik szóra vonatkoznak! Ha szükséges, pontosítsátok a szöveget közösen!

5. A család funkciói

A családnak többféle különböző funkciót tulajdonítanak a szociológusok: reprodukciós, gazdasági (termelői és fogyasztói), szocializációs (nevelő), pszichoszociális (érzelmi, biztonsági), szellemi (kulturális), gondozó, interakciós (kapcsolati). A **Szöveggyűjteményben** bővebb értelmezést olvashattok erről.

- Keressetek pozitív és negatív példákat a családi funkciók működésére, és helyezétek el a lentihez hasonló ábrában!

„A gyermekeknek nagyobb szükségük van példaképre, mint bírálatra.”

Joseph Joubert

- Vitassátok meg a következő kérdéseket (a–e) 5–7 fős csoportokban!

6. Szülők és gyerekek

„Ha kedvesen bánnak veled, kedvessé válsz, ha érzékenyen bánnak veled, empátikus leszel, ha őszintén bánnak veled, őszinte leszel.” *Steve Biddulph*

- a) Hogyan kapcsolódik Steve Biddulph gondolata a gyermekneveléshez?
- b) Meghatározó jelentőségű-e a gyermek személyiségfejlődésében a családi minta? Milyen más hatások érik még a gyermeket?
- c) Szükség van-e a gyermeknevelésben a szigor alkalmazására, vagy a következetesség lényegesebb?
- d) Ha igen, hogyan?
- e) Milyen hibákat követhet el egy szülő? Hogyan javíthatja ki?
- f) Mennyi önállóságot kellene adni egy korodbeli fiatalnak?

7. Családi szerepek és helyzetek

Mennyire kötöttek, hogyan és miért változhatnak meg az úgynevezett családi szerepek? Milyen helyzetek okozhatnak dilemmákat a családi életben?

- Ti mit tennétek? Csoportokban keressetek lehetséges megoldásokat a következő problémákra! Alakítsátok ki a közös álláspontot, majd osszátok meg a többi csoporttal is! El is játszhatjátok a helyzeteket az együttműködő kommunikáció elemeit alkalmazva.

Mit tennétek a szülők helyében? Dani szülei tanácstalanok. A 14 éves fiú nem hajlandó a házimunkába besegíteni, a szobájában sem rak rendet, tanulni sem igazán akar, ellenben állandóan a számítógép előtt ül, a tévét nézi vagy a telefonját nyomkodja. Mit tegyenek? Mindentől tiltsák el?

Mit tennétek az anya helyében? Vivi 18. születésnapján közölte az anyukájával, hogy szeretné, ha mostantól náluk aludhatna a barátja, akivel már egy éve együtt járnak.

Mit tennétek Gábor helyében? Gábor szülei a barátait várják, akik vendégségbe érkeznek hozzájuk, és magukkal hozzák a fiukat. Gábor nem örül ennek, mert a fiú minden alkalommal rá akarja venni őt, hogy szívjon el vele egy füves cigit.

Mit tennétek Ilka helyében? Ilka 16 éves múlt, és szülei hosszú feszült időszak után beadták a válópert. Ilka szabadon választhat, kivel szeretne majd élni. Ő édesapjával szorosabb viszonyban van, de tudja, hogy édesanyjának szüksége van a segítségére, és nyolcéves kishúga is övele fog élni.

Mit tennétek a nagymama helyében? Gergő a nagymamájánál töltötte a szombat délutánt. Hazaindulás előtt közölte a nagymamájával, hogy nem jön többet, mert nála borzasztó unalmas lenni, még számítógép sincs, amivel eltölthetné az időt.

- Olvassátok el a **Szöveggyűjteményben** található *Családi szerep, családi munkamegosztás* című olvasmányt, majd egy-egy, a szövegből kiemelt szereotípiát/állítást vitassátok meg disputa keretében!

Összefoglaló

- Fogalmazz meg 10 mondatot, amelyekről úgy gondolod, hogy nem jó, ha elhangoznak a családban! *Tíz dolog, amit soha ne mondj... kamasz gyerekednek / az idősebb testvérnek / a feleségednek / a férjednek / az unokádnak / a szüleidnek!* Milyen gyógyító mondatokat ajánlanál helyettük?

Ajánló

- McMenemy Márk: *Daddy Cool – Vagányok és apák* (Zazie Books Kft., 2016).
- M. Scherrmann – B. Scherrmann-Gerstetter: *Békében élni szüleinkkel – Ahogy a konfliktusok feloldhatók* (Dialóg Campus Kiadó, 2015).
- Dr. Varga Péter: *Spielhózní – Gondolatok férfi-nő kapcsolatáról, szerelemről, szexualitásról, házasságról meg ilyenek...* (Magánkiadás, 2013).
- *Srácakor* (amerikai filmdráma, r.: R. Linklater, 2014). A film érdekessége, hogy a rendező 12 éven át forgatott ugyanazzal a szereplőkkel. Bemutatja a gyermekkorból kivezető rögzös utat.

Otthoni feladat

- Nézd meg otthon a Helo Zep! együttes *Aludj csak, én álmodom* című videoklipjét, azután értelmezd újra a dalszöveget!

Aludj csak, én ülök és nézlek
Helyetted álmodom majd szépnek
A világot, ahol bárhova tévedsz
Én fogom a kezed, mikor felébredsz

A tiédől eltérő úton járok
Én álmodom a létet, te éled az álmot
És ha egyszer újra találkozunk kell
Ébressz fel és vigyél innen el,
Engem vigyél innen el

Ref.: Aludj csak én álmodom és attól soha ne félj
Te nem leszel hűtlen asszony, én nem leszek iszákos férj
A házunkat nem viszi el semmilyen adósság
Minket hidegen hagy ez a rémálommá vált magyar valóság

A tiédől eltérő úton járok
De kereslek amíg rád nem találok
Mert nekünk még egyszer találkozunk kell
Ébressz fel és vigyél innen el

Te nem a kalandom vagy, hanem az életem
Ha rád találok újra, nem engedem
Többé el a kezed és tévedsz
Ha azt hiszed, nem leszek ott ha felébredsz
Mer én ott leszek mikor felébredsz

Ref.

Töprengő

- Te milyen családtípusban élsz? Szerinted milyen előnyei/örömei és hátrányai/nehézségei vannak ennek a családtípusnak?
- Gyűjtsd össze, melyek azok az értékek, tudások, tapasztalatok, amelyeket családotban szereztél, és szívesen magaddal viszel a felnőtt életedbe!

Projektötlet

1. Készítsetek kislexikont arról, hogy milyen intézmények és szervezetek foglalkoznak a tanácsadással, családtervezéssel, a gyermek- és anyavédelemmel, valamint a szociálisan nehéz helyzetbe került gyermekek és családok segítésével!
2. Készítsetek felmérést kortársaitok között arról, mit gondolnak, miért nem születik meg ma Magyarországon minden, fiatal korban tervezett gyermek!

12.

Hazaszeretet – nemzeti önazonosság

„Mi lenne Nagyszombat Toldi Miklós nélkül?
S mi lenne Szalonta Arany János nélkül?”

Szabó Zoltán

- Hogyan kapcsolódik össze a nemzeti identitás és az anyanyelv?
- Milyen kérdések merülnek fel benned a szövegek alapján?
- Szerinted érzés, gondolat, megszokás vagy tudatos vállalás a hazaszeretet?

Az 1055-ben alapított tihanyi bencés apátság

HOVATARTOZÁSUNK

Mi mindenhez kapcsolódik a magyarságtudatunk? Mit jelenthet ez annak, akinek választott hazája Magyarország?

1. Kinek mit jelent magyarnak lenni?

Nemzeti identitását, magyarságtudatát vagy a hazaszeretetet mindenki másképpen élheti meg, különböző tapasztalatokból, érzelmekből eredően. Az itt olvasható internetes bejegyzések egy kérdésre érkeztek, a legutolsó interjúválasz.

Én felvidéki vagyok. Ízig-vérig magyarnak vallom magam, és igen, nekem sokat jelent. Azt hiszem, a határon túli magyaroknak erősebb az identitástudatuk, főként a minket ért nehézségek miatt (nyelvtörvény, állampolgársági törvény stb.). Azt vallom, hogy a magyarságunkért harcolni kell, a mi szempontunkból ez különösen fontos, mert a fennmaradás a tét. Én igenis büszke vagyok rá, hogy magyar vagyok, büszke vagyok a magyarság múltjára, a jelenére már kevésbé, de dolgozom azért, hogy a jövőjére az legyek.

Akkor jöttem rá, mikor külföldön éltem. Sok minden hiányzott innen. A magyar szó, ételek, amiket nem lehetett kint kapni, a Balaton, a hó. De nemcsak az ország hiánya tanított meg rá, hogy szeressem a hazámat, hanem az ottani embereket láttam, milyen büszkéek arra, hogy hova tartoznak. Mikor elnéztem külföldön a kisgyerekeket, az jutott eszembe, bárcsak nálunk is úgy nőnének fel a gyerekek, hogy büszkéek rá, hogy ide tartoznak.

Nekem már semmit nem jelent. Nincsenek illúzióim. Csak annyiban a hazám, hogy ide születtem. De nem harcolnék érte. József Attila is ezt írta (és most is aktuális): itt csak meghalni sikerül. Hát, szép egy haza, ami tönkreteszi a népet. Nem tudom, ki fog gürizni, ha itt mindenki meghal vagy külföldre megy.

Számomra a magyarság a haza szeretetét jelenti: például felszedni a szemetet, büszkének lenni a tájakra, amink van, a nagy költőinkre, a régi magyar zenékre, nem bántani másokat ok nélkül, tenni valamit az országért, nem csak a szánkat jártatni, hogy egyre rosszabb, hanem pl. tanulni vagy segíteni a rászorulókat.

Sok mindent átvettem, megtanultam a magyar származású emberektől, mert meg is kellett tanulnom, hogy boldoguljak, tanuljak, előre haladjak, de ettől még roma származású vagyok. Én mindkét oldalamat szeretem. Híd szeretnék lenni. *Jónás Tímea, a Nyíró Gyula Kórház főápolója, Aranypánt-díjas*

2. Szülőföldünk szeretete

„Patrióta vagyok, mert szeretem hazámat a szó földrajzi értelmében, szeretek egy földet, egy bizonyos éghajlatot, egy bizonyos eget; szeretem, szükségképpen. Szeretem ezt a földet, mert innen származom, és ezt a darab eget, mert mindig ez vett körül... ebben az állásfoglalásban nincs semmi társadalmi, semmi politikai elem; tehát semmiképpen nem »nationalista«. A nacionalizmusban foglaltatik politika és szociológia; a patriotizmusban, mely az enyém, nincs sem az egyik, sem a másik.” Szabó Zoltán

Látkép a Dunakanyarról

3. Patriotizmus és önismeret

Széchenyi István szerint a hazaszeretet sokak számára olyan, mint a szerelem: vak. A józan hazafiság azonban hasznos, mivel az a tökéletesedést szolgálja. (*Hitel – Végszó*, 1829)

„Ha anyaföldünk mocsárit, kopárságit említem s nem dicsérem: hazaszeretetről ered; mert inkább viruló kerteket kívánnék ott szemlélni, hol ma vadkacsa s vadlúd, vagy homok és por. Ha előítéleteket megtámadni, balvélekedéseket gyengíteni, oszlatni s a tudatlanság sokszori büszke szavát nevetséges hanggá iparkodom változtatni: hazaszeretetről cselekszem; mert sohasem hihetem, hogy előítélet, balvélekedés és tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének s boldogságának.”

4. Nemzeti önkép és máskép(p)

Lackfi János *Milyenek a magyarok?* című könyvében felsorolja a nemzeti sztereotípiákat, és társít hozzájuk egy-két emlékezetes mondást, sokatmondó viccet, barátoktól hallott történetet. Olvass el a **Szöveggyűjteményben** a könyvből és Lackfi *Honderű* című írásából egy-egy részletet! Vesd össze, milyen sztereotípiákat alkothatnak mások a magyarokról, és milyeneket alkotunk mi magunkról!

- Miféle érzéseket értelmez a szociográfus író az idézett sorokban?
- Mit hangsúlyoz a részletben a *patrióta* szó? Vitassátok meg, miben nyilvánulhat meg a lokálpatriotizmus (pl. a környezet szépítése, közéleti szerepvállalás)!
- Ábrázold pókábrán, milyen fogalmakra épül Radnóti Miklós *Nem tudhatom* című verse!

- Olvassátok el Ady Endre *Vallomás a patriotizmusról* című cikkét a **Szöveggyűjteményben**, majd válasszatok a feladatok közül!
 - a) Értelmezzétek Széchenyi István szavait Ady Endre cikkéhez kapcsolódóan!
 - b) Szereti-e hazáját az, aki bírálja? Vitassátok meg csoportokban a kérdést!

- Nézzétek meg a Zanza.tv teljes leckéjét a megadott linken, majd vitassátok meg, hogy a nemzeti identitástudatnak szükséges vagy káros eleme-e, hogy más népeket lebecsüljünk, más népek ellen fellépjünk!
- Keressetek változatos példákat a filmben említett fogalmakra!

Marton László: József Attila szobra a Duna-parton

5. Nacionalizmus versus sovinizmus

„A nemzeti összetartozás érzése és az igazi hazaszeretet, a patriotizmus nem párosulhat más országokkal, népekkel szembeni gyűlölettel. Egy csapat nem attól lesz sikeres, hogy a másik csapatot becsméri, gátolja, hanem attól, hogy az edzéseken maximálisan felkészül, a csapattagok támogatják egymást a közös, nemes cél érdekében. Ugyanígy a nemzeti identitás is torzulhat, ha előítélettel terhelt (pl. csak mi lehetünk jók), ha kirekesztő jellegű (másoknak nincs helyük a nap alatt), ha a másik nemzet értékeit nem tudja tisztelni, vagy csak a másik nemzet rovására tud érvényesülni. Ezt hirdetik a nacionalizmus szélsőséges változatai, például a sovinizmus.”

<https://zanza.tv/etika/kozosseg-es-egyen/hazaszeretet>

nemzet

nemzettudat

sovinizmus

morális áldozat

nemzeti identitás

nacionalizmus

többféle identitás

regionális

előítélet

patriotizmus

- Válasszatok egy feladatot és dolgozzatok kiscsoportban!
 - a) Készítsetek infografikát a szövegben kiemelt szavak értelmezéséhez!
 - b) Olvassátok el a **Szöveggyűjteményben** egy sváb családtörténet részletét! Miért akart a kitelepített család visszatérni Magyarországra? Milyen további példákat tudtok sorolni a magyar identitású, de valamilyen kisebbséghez tartozó nemzettársaink történelmi megpróbáltatásaira?
 - c) Gondoljátok végig, mit kell vállalniuk a kisebbséghez tartozó szülőknek azért, hogy anyanyelvüket, identitásukat, a családi hagyományokat megőrizték, sőt továbbadják!
- A beszámoló után válaszoljátok meg közösen a feladat elején feltett kérdéseket!

6. Kettős kötődésben

Alapkérdések: A nemzeti identitás azonos-e az állampolgársággal? Lehet-e valakinek kettős identitása? Milyen lehet nemzeti kisebbségben élni? Lehet-e identitást váltani?

A *nemzetiség* szót két értelemben használhatjuk. Általánosabb értelmében valamely nemzethez való tartozást jelenti. Szociológiai, politikai kifejezésként ugyanakkor valamely meghatározott etnikumhoz tartozó kisebbségre használatos.

Kisebbségnek nevezünk egy nagyobb közösségen belül többé-kevésbé elkülöníthető, sajátos azonosságtudattal rendelkező (pl. etnikai, vallási) csoportot, ha annak létszámaránya a nagyobb közösségéhez viszonyítva kisebbségben van.

Etnikum alatt történelmileg kialakult, az összetartozás tudatával, valamint közös nyelvvel, kultúrával és hagyományokkal rendelkező népességet értünk. A kisebbségben élő etnikumokat tehát nemzetiségeknek nevezik.

Napjainkra Magyarország lakosainak mintegy 10 százaléka tekinthető valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozónak. Ennél sokkal nagyobb számban élnek magyarok a Kárpát-medence határon túli négy nagy régiójában, beleértve a hozzájuk kapcsolódó magyar nyelvű románokat is. A legnagyobb *magyar tömb* a székelység.

7. Kulturális hagyományok – identitás kisebbségben

„Nagyon érdekes dolog, hogy az elrománosodott csángóknak nincs folklórjuk. Tudniillik, a folklórt nem lehet átvinni egyik népből a másikba! A népzene és a folklór mindig az anyanyelvhez kötődik. Tehát ha a csángók nyelvet váltanak, azzal még nem veszik át a román folklórt! Mert tudják és érzik, hogy az nem az övék! Tehát ilyen szempontból az asszimiláció – bármely nép esetében – végtelen lelki szegénységgel jár együtt: bár átveszik az új nyelvet, de zene nélküli, kultúra nélküli emberekké válnak!” *Beke György*

- Mit fontos megőrizni a nemzeti sajátosságokból a globalizálódó világban?

Összefoglaló

- Hallgassátok meg József Attila *A Dunánál* és *Hazám* című verseit! Beszéljétek meg, hogyan születik meg vívódásokból és néha gyötrelmes gondolatokból a költő magyarságtudata, hazafisága!

Ajánló

- Szabó Zoltán: *Szerelmes földrajz* (Osiris Kiadó, 1999).
- Faragó Laura: *Szülőföldem – zengő anyanyelvem. Harminchat beszélgetés írókkal* (Napkút Kiadó Kft., 2015).
- *Slam poetry: Mi nekünk a magyar?* <http://index.hu/video/2013/03/15/slam>
- *Honfoglalás* (magyar film, r.: Koltai Gábor, 1998).
- *Nyolcvan huszár* (r.: Sára Sándor – Csoóri Sándor, 1978). Magyar film 1848 heroikus küzdelmeiről.
- *A Hídember* (r.: Bereményi Géza, 2002). Magyar film Széchenyi Istvánról.

Otthoni feladat

- A következő órára kutass egy tárgy (épület, hely) után, amely szerinted jellegzetesen mesél Magyarországról! Mondd el egyik társadnak a tárgy történetét 2 percben, majd hallgasd meg 2 percben az ő történetét! Találjátok ki egymás tárgyainak a rendeltetését, elnevezését!

Kutatási feladat

- Tudj meg többet egy kiválasztott magyarországi tájegységről és a népművészetéről! Nézz utána, milyen nemzetiségek élnek ott!
- Kik szerinted a leghíresebb magyarok? Válassz ki ötöt, olyanokat, akik ragaszkodtak a hazájukhoz! Milyen sors történet kapcsolódik hozzájuk?

Töprengő

- Te mit gondolsz? „Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája között nem ide-oda hanyódó komp lenni, hanem híd, vagy talán mind a kettővel összefüggő szárazföld?” *Kodály Zoltán*

Projektötletek

1. Készítsetek rajz-, fotó- vagy plakátkiállítást nemzeti identitás témában saját alkotásaitokból!
2. Készíts rövid riportokat kortársaiddal a *Szerinted mit jelent etnikai kisebbségbe tartozó magyarnak lenni?* kérdésből indulva! Összegezd a tanulságokat, és mutasd be a legérdekesebb válaszokat!

13.

Többség és kisebbség

„Ahogyan a két- vagy többnyelvűség gazdagságot jelent az embernek, úgy a kisebbségi lét is adhat vállalható öntudatot, kulturális gazdagságot, büszke állampolgárságot.”

Rézműves Melinda

- Miért jelenthet gazdagságot a többnyelvűség?

- Kiscsoportokban gyűjtsetek érveket arra, miért lehet fontos a kisebbségi létben is megőrizni a kulturális-nemzeti identitást! Milyen egyéni célkitűzések és milyen állami biztosítékok segíthetnek ebben?
- Mi tarthat meg magyarnak külföldön egy magyarul publikáló író / egy családanyát / egy sportolót / egy egyházi személyt? Mi lehet közös? Hogyan élheti meg magyarságát egy másod- vagy harmadgenerációs leszármazott?
- Milyen példákat ismertek Európában a nemzetiségek/kisebbségek helyzetére?

- Fordítsátok le a hétköznapi gyakorlatára, milyen kötelezettségeket ró az Európa Tanács ajánlása az államra, és milyeneket a roma kisebbségre!
- Milyen történelmi-társadalmi okokra vezethető vissza az a sztereotípiák, hogy a romák a szabadság népe? Hogyan tagozódtak be a modern társadalmakba?
- Soroljatok példákat, amikor az egyéni akarat és tehetség igazi lehetőségekkel és összehangolt segítséggel csodákra képes!

„A maguk közé Down-szindrómás iskolásokat befogadó osztályközösség” című sorozat egyik képe, a 35. Magyar Sajtófotó Pályázat nagydíjas pályázatából. Fotó: Balázs Attila

KÖLCSÖNÖSSÉG

Mennyi a felelőssége a többségnek és a kisebbségnek, amikor a közös megértés és együttélés kereteit kialakítják például egy osztályban?

1. Történelmi helyzetek

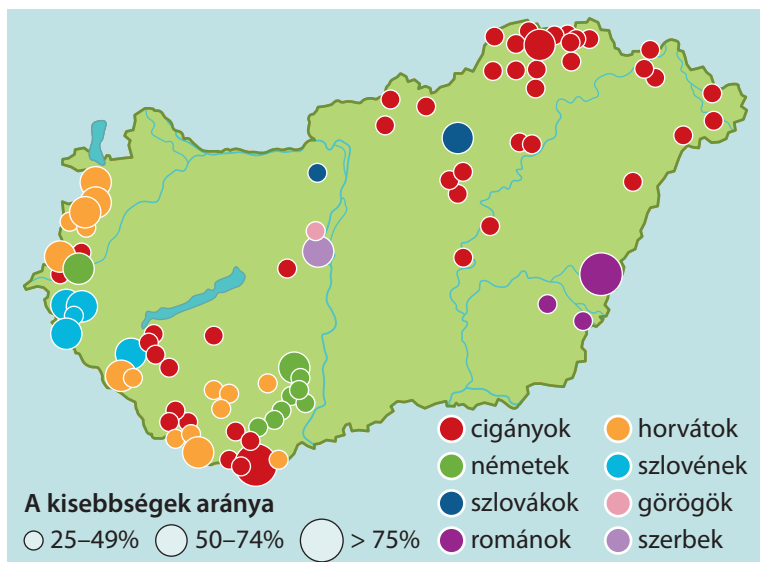
Egy ismert anekdota egyik változata így foglalja össze a közép-európaiság 20. századi történelmi-politikai abszurdját:

- Meséljen az életéről, bátyám!
- A Monarchiában születtem, az iskoláimat Csehszlovákiában végeztem el, éltem egy ideig Magyarországon. Egyetemre a Szovjetunióba jártam, most Ukrajnában élek, éldegélek.
- De hát akkor maga bejárta Kelet-Európát!
- A fenét! Egész életemben ki sem mozdultam Munkácsról!

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1557 (2002) sz. ajánlásának részlete a soknyelvű, saját állammal nem rendelkező legnagyobb európai etnikum helyzetét így írja le: „A romák különleges kisebbségi csoportot alkotnak, mivel kettős kisebbségi státusszal rendelkeznek. Etnikai közösséget képeznek, és legtöbbször a társadalom szociálisan hátrányos helyzetű csoportjaiba tartozik. [...] A romáknak – mint az ország állampolgárainak, amelyben élnek – azonos jogokkal és kötelezettségekkel kell rendelkezniük, mint bárki másnak, és el kell fogadniuk a társadalom egészét irányító szabályokat. Felhívhatók kell, hogy legyenek, kezdeményezőbbek saját problémáik kezelésében, aminek az állam által biztosított megfelelő körülményekhez, támogatáshoz és kezdeményezéshez kell kapcsolódnia.”

2. Egymás mellett élés – együttélés

Magyarország Alaptörvénye, amelynek részletét idézzük a **Szöveggyűjteményben**, a hazánkban élő nemzetiségeket államalkotó tényezőkként ismeri el. A 2011-es CLXXIX. törvény 13 nemzetiséget (cigány, német, szlovák, horvát, román, ukrán, ruszin, szerb, szlovén, lengyel, görög, bolgár, örmény) nevez meg.

- Rendszerezétek, milyen jogaik vannak a nemzetiségeknek! Milyen információitok vannak arról, hogyan lehet/tudnak élni azokkal?
- Gondoljatok ki olyan helyzeteket, amelyekben többség és kisebbség együttélésében konfliktusok támadhatnak! Keressetek érveket mindkét oldal számára! Játsszatok el lakossági fórumot, amelyen megállapodtok az együttélési szabályokban!

◀ A legnépesebb kisebbségek területi eloszlása

3. Sokféle magyar

Papadimitriu Athina

Járóka Livia

Snétberger Ferenc

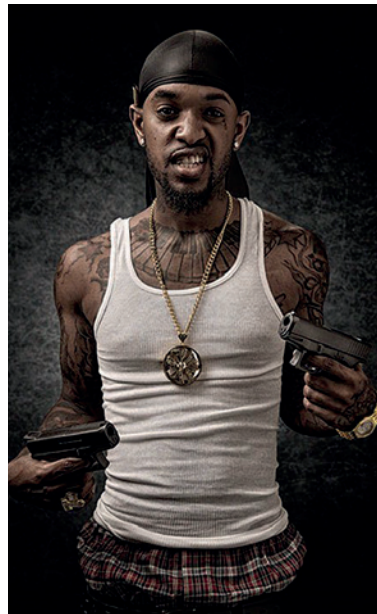
Kálid Artúr

- Nézd meg a képeket, amelyek magyar állampolgárokat ábrázolnak! Milyen benyomásaid vannak a képen látható emberekről? Milyen viszonyban tudod elképzelni magad velük?
- Nézz utána, mivel vívtak ki elismerést!
- Gyűjts információt, milyen másféle közösséghez tartoznak még a magyarságon kívül!
- A nemzeti közösségen kívül te még hányféle közösségnek vagy a tagja? Rangsorold ezeket aszerint, hogy számodra mely közösségek fontosak vagy kevésbé fontosak!
- Vannak-e olyan közösségi formák (vallási, sport, egyesületi) az életedben, amelyekben más etnikumhoz tartozókkal vagy egy csoportban?
- Milyen közös kulturális tényezők vagy élmények köthetik össze azokat, akik magyarnak vallják magukat?

4. Sztereotípiák és előítéletek

- Kiscsoportokban dolgozva oldjátok meg legalább kettőt a feladatokból!
 - a) Gyűjtsetek érveket arról, hogy miért előnyös, majd arról, miért hátrányos a legidősebb / a legfiatalabb testvérnek / nagyon idősen lenni a családban! Először a kívülálló szemével, azután érintettként, a szereppel azonosulva mondjátok el a véleményeteket! Mennyiben igazak ezek a vélekedések?
 - b) Értelmezzétek a két képet, amelyeken ugyanaz a férfi látható!
 - c) Értelmezd E. B. White állítását! Egyetértesz-e vele?
 - d) Fogalmazzátok meg közösen, mi a sztereotípiája és mi az előítélete!
 - e) Bulit szervezték, és jól tudjátok, hogy van a vendégek között vegetáriánus / korán fekvő / allergiás / olyan, aki fél a kutyáktól stb. Terveztétek meg közösen, mi mindenre kell odafigyelni! Meghívnátok-e a vak vagy kerekesebb székes ismerősötöket a buliba?

„Az előítélet időt spórol meg neked. Véleményt alkothatsz anélkül, hogy a tényekkel kellene foglalkoznod.” E. B. White

Joel Parès képei. További fotók: www.boredpanda.com/prejudice-photo-series-judging-america-joel-pares

5. Az előítélet következményei

Az előítéletekkel szemben negatív társadalmi viszonyulások eredhetnek, amelyeknek G. W. Allport, amerikai pszichológus különböző fokozatait határozta meg.

- Értelmezzétek az Allport által megfogalmazott öt szintet párokban!
- Ezután keressetek és elemezzetek olyan eseteket a médiából, amelyek eredete bizonyítottan előítélet (rasszizmus, vallási, másság, értékkülönbség) volt, és az első négy kategóriába tartozik! Kik a szereplői? Mi a helyszín? Mi történt pontosan? Milyen következményei lettek az elkövetőre nézve? Hogyan értékelte az esetet az „utca embere” (interjúk, kommentek)?
- Beszélgetsetek arról Ágai Ágnes **Szöveggyűjteményben** található verse alapján, hogyan lehet belátni a gyűlölet ártó következményeit, mi segíthet a megbékélésben!
- A **Szöveggyűjteményben** részleteket olvashattok Franz Werfel német és Hrajcsa Kocsar örmény íróknak a több mint száz éve történetekhez kapcsolódó műveiből. Mit gondoltok, vajon miért történnek meg ilyen szörnyűségek a világban újra meg újra?

1. szóbeli (verbális megbélyegzés)

2. elkerülés (testi kontaktus kerülése)

3. hátrányos megkülönböztetés (kirekesztés)

4. testi erőszak (másik ember bántalmazása)

5. kiirtás (népirtás)

1915. április 24-én az Oszmán Birodalom vezetői az ott élő örmény közösség több száz szellemi és politikai vezetőjét vették őrizetbe. Ezzel vette kezdetét az örmények tömeges kiirtása. Az 1917-ig tartó tömeges deportálások és a Kelet-Anatóliában lezajlott népirtás során eltérő becslések szerint 200 ezer-1,5 millió örményt gyilkoltak meg.

6. Befogadás vagy kizárás?

Banksy brit származású, ismeretlen személyazonosságú „street art” művész és politikai aktivista. 2014 őszén az angliai Clacton-on-Sea egyik házfalára készített graffitit. A képen galambok tartottak táblákat „Nem látjuk szívesen a bevándorlókat”, „Irány vissza Afrikába” és „El a kezekkel a gilisztáinktól” feliratokkal egy jóval egzotikusabbnak tűnő madár, a fecske felé.

Forrás: <http://24.hu>

- Milyen vetülete van az állatvilágban ennek a kérdésnek? Próbáljátok a problémát minél többoldalúan megvitatni! Milyen érveléssel védenétek meg a fecskét?

Összefoglaló

- A következő fogalmakról felváltva beszéljétek egy-egy percig: kulturális különbségek / toleráns társadalom / kirekesztettség / történelmi sorsközösség / kirekesztés / kisebbségi jogok!

Ajánló

- *A magyarországi nemzetiségek kultúrája.* www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek.php
- *Tititá* (magyar dokumentumfilm, r.: Almási Tamás, 2005). A 18 éves Anti szenvedélye a gitározás. Az ország egyik távoli szegletében, romatelepen él. Váratlan lehetőség éri, amellyel kitörhet kilátástalan helyzetéből. Azonban hamar kiderül, hogy hátránya hatalmas, még roma diáktársaihoz képest is.
- *A számolás joga* (amerikai film, r.: T. Melfi, 2017).

Otthoni feladat

- Kutass családod múltjában: honnan jöttek ősök, milyen kultúrákból származol? Ábrázold térképen a családod eredetét! Milyen történeteket tudsz hozzákapcsolni a helyváltoztatásokhoz?

Kutatási feladat

- Történelmi tanulmányaitokból és a jelenkor eseményeiből keressetek példákat arra, amikor egy kisebbséget tervezetten, célzottan akarnak megsemmisíteni! Mi vezetett ide? Hogyan viselkedett a többség? Milyen ideológiák segítették a gyilkosokat?

Töprengő

- Járnál-e olyan fiúval/lánnyal, aki más kisebbségi/többségi csoporthoz, valláshoz stb. tartozik, mint te? Miért igen, vagy miért nem?

Projektötlet

1. Szervezzetek kampányt vagy készítsetek kisfilmet *Tégy a gyűlölet ellen!* címmel!
2. Nézz utána, mi az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség joga! Milyen hivatalos dokumentumok rendelkeznek ezekről? Írj esszét egy választott kisebbség jogai mellett érvelve!

14.

Társadalmi szolidaritás

„A szegénység nem természetes dolog. Az ember okozza, és ő az, aki leküzdheti és megszüntetheti.”

Nelson Mandela

- Milyen okai lehetnek a szegénységnek? Milyen törekvéseket ismersz a megszüntetésére?

- El tudod-e képzelni, hogy hasonló helyzetbe kerülj? Mind az öt képnél külön-külön álljon a terem egyik végébe az a tanuló, aki igen, és a másikba az, aki nem!
- Beszéljétek meg a döntéseiteket, majd azt is, kihez fordulnátok, hogyan lépnétek tovább, ha mégis megtörténne!

A csévharaszi és nyáregyházai plébánia önkéntesei felújítanak egy háztetőt

Kétszer ad, ki gyorsan ad

Kell-e hozzáértés, vagy elég a jó szándék, amikor segíteni akarunk? Hányféle módja lehet a segítségnek?

1. Velem ez nem történhet meg...

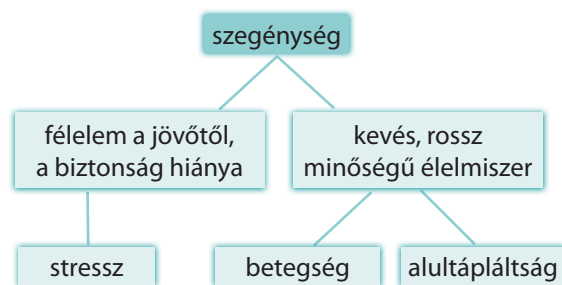
2. Ki a szegény?

A szegénység egy olyan, az érintettek életének minden területére kiható nehézség, amely nem pusztán a pénzhíányt és az ebből fakadó *létfenntartási gondokat* foglalja magában, hanem *rosszabb hozzáférést* jelent az egészségügyi ellátásokhoz, a képzési, oktatási, kulturális, pihenési lehetőségekhez és a korunkban oly fontos információkhoz. Emellett együtt jár annak a kapcsolati hálónak a szakadozottságával is, ami a társadalom szövetéből való kirekesztődést, sokszor a szolidaritás, a megértés hiányát jelenti az érintettek számára.

A szegénység fogalmát nagyon nehéz meghatározni – nehéz mérni az éhezést, a betegségeket és a félelmet –, a Világbank ezért bevezette az úgynevezett „napi egy dollár” meghatározást. E napjainkra általánosan elfogadott mutató szerint az, aki naponta kevesebb mint egy dollárból él, az *abszolút szegénység* szintje alatt él, azok pedig, akik naponta két dollárt költhetnek el, a *szegénység* szintjén élnek. Az Európa Tanács döntésének értelmében „szegénynek kell tekinteni egy személyt, egy családot, illetve egy embercsoportot abban az esetben, ha a rendelkezésükre álló erőforrások (anyagi, kulturális és társadalmi) oly mértékben korlátozottak, hogy kizárják őket a minimálisan megkövetelhető életformából abban az országban, amelyikben élnek”.

Mivel a probléma összetett, a szegénységben élőknek egyedül, mindenféle segítség és támogatás nélkül szinte lehetetlen kitörni belőle. A szegény tömegek politikailag inaktívak, nem tudnak kiállni magukért. Szükségük van segítőkre, hiszen érdekérvényesítő képességük sokkal gyengébb, mint a középosztályban élő embereké.

- Alkossatok csoportokat, és válasszatok a feladatokból!
 - a) Számoljatok! Mire elég napi egy és mire két dollár? Mi a legfontosabb dolog, amire költenétek?
 - b) Mit jelent a „minimálisan megkövetelhető életforma”? Jellemezzétek magyarországi viszonylatban!
 - c) Kutassatok, mennyi pénzt költhet ma Magyarországon egy egyedülálló mélyszegénységben élő, egy tartósan beteg, egy kisnyugdíjas és egy közmunkás! Gondolkozzatok el azon, hogy milyen életszínvonalat tud ebből fenntartani!
 - d) Készítsetek saját ábrát arról, hogy a szegénység milyen egyéb társadalmi hátrányokhoz vezet!

3. Gazdagok és szegények

Peter Menzel „Mit esznek a családok egy hét alatt a nagyvilágban?” című fotósorozata

Szudán ▲

Németország ►

- Milyen kérdéseket vet fel benned a két kép? Rögzíts néhányat! Csoportokban osszátok meg egymással ezeket, majd dolgozzátok fel az egyik alábbi kérdést!
 - a) Miként próbálnátok enyhíteni a gazdagok és szegények közti egyre nagyobb szakadékot:
 - újságíróként,
 - munkaadóként,
 - felelős közösségi vezetőként,
 - önkéntesként?
 - b) Milyen esélyt ad a tanulás a szegényeknek? Olvassátok el ehhez a **Szöveggyűjteményben** a Lakatos Menyhért-regény részletét!
 - c) Mit gondoltok, a cigányság és a hátrányos helyzet összetartozik? Mik a társadalom peremére szorult, mélyszegénységben élő emberek legfőbb problémái?

4. Egyenlő esély, egyenlő bánásmód?

- Próbáljátok ki a játékot! Helyeztetek egy kosarat a tanári asztalra, és minden diák a teremben a helyéről dobjon egy kislabdát a kosárba. Mi mindenen múlik a siker? Írjátok listát róla!
- Ezután gyűjtsetek össze olyan helyzeteket, amelyekben a gyakorlathoz hasonlóan probléma lehet az esélyegyenlőtlenség! Vizsgált területek lehetnek pl. iskoláztatási lehetőségek, munkavállalás – bérezés; ellátások elérése – közlekedés.
- Vizsgáljátok meg a nők helyzetét a környezetetekben az esélyegyenlőség szempontjából! A megállapításaitokat támaszszátok alá érvekkel!

5. Társadalmi igazságosság

A kölcsönös igazságosság az egyes embereket az egymás iránti tisztességes eljárásra ösztönzi. Az osztó igazságosság figyelembe veszi a tagok helyzetét, ennek megfelelően osztja el a terheket, de az előnyöket és a megbecsülést is. A kiegyenlítő igazságosság azt jelenti, hogy a közjóból a rászorultak, érdemeiktől függetlenül, legalább minimális mértékben részesülnek. Rawls, a 20. század egyik legjelentősebb gondolkodója erre építette a méltányosságként felfogott igazságosság elméletét: minden embernek ugyanannyi joga van, de ezeknek harmonizálniuk kell a többiek szabadságával; az egyenlőtlenségeket úgy kell alakítani, hogy mindenki számára, még a legrosszabb helyzetben lévők számára is a lehető legelőnyösebbek legyenek.
<https://zanza.tv/etika/kozosseg-es-egyen/tarsadalmi-szolidaritas>

- Hozzatok példákat az igazságosság háromféle értelmezésére a társadalmi környezetből!
- Keressetek példákat az igazságosság értelmezéseire a mindennapokban!
- Vizsgáljátok meg a képek üzenetei között felfedezhető különbségeket! Melyik szemlélettel milyen esetben tudsz azonosulni?

6. Ki mit, ki miről tehet?

- Dolgozzatok csoportban! Ütköztessetek érveket és ellenérveket a következő, gyakran elhangzó kijelentések kapcsán! Előbb a kijelentést alátámasztó érveket gyűjtsetek egy csoportba, majd érveljétek a kijelentéssel szemben, végül fogalmazzatok meg a csapat véleményét!

„Aki szegény, maga tehet a sorsáról.”
„Kaphatna munkát, ha igazán akarna.”
„A hajléktalannak segítsék a lakhatását? Nekem ki segít?”
„Nem igaz, hogy a nők nem juthatnak előre a karrierjükben.”
„Minek szül sok gyereket az, aki nem tudja eltartani?”
„Nincs arra lehetősége egy társadalomnak, hogy mindenki problémáját megoldja.”
„Ne azért jusson előnyhöz, mert fogyatékos, hanem képességei szerint ítélik meg.”

7. Az ember annyi, amennyi tőle kitelik

„Az ember nem annyi, amennyi, hanem annyi, amennyi tőle kitelik.” Örkény István

Jelenet a Pillangó Cirkusz című filmből (r.: J. Weigel, 2009)

- Nézzétek meg *A Pillangó Cirkusz* című filmet, majd olvassátok el a Carl Rogerstől idézett *A pillangó* című történetet a **Szöveggyűjteményben**, és válaszoljatok a kérdésekre!
- A film főszereplője Nick Vujicic. Kutass az interneten, ki ő, milyen a valódi sorsa, mivel foglalkozik!
- Hogyan kapcsolódhat a **Szöveggyűjtemény** *Tanult tehetetlenség* című írása Nick történetéhez?
- Értelmezzétek Örkény István teljes mondatát!

Összefoglaló

- Gyűjtsetek legalább tíz problémát, amelyek a társadalmi különbségekből, helyzetből fakadnak! Vitassátok meg egyesével példákon keresztül, vajon kinek a feladata a segítségnyújtás: állam, egyházak, civil szervezetek, egyének vagy mások! Készítsetek táblázatot!

Ajánló

- R. D. Precht: *Rawls játéka*. In: R. D. Precht: *Ki vagyok én? És ha igen, hány?* (HVG könyvek, 2012).
- *Éltrevalók* (francia vígjáték, r.: O. Nakache – E. Toledano, 2011). Az ejtőernyős baleset után kerekes székbe kerülő gazdag arisztokrata és a külvárosi gettóból jött Driss kapcsolatából barátság lesz.
- *Rádió* (amerikai film, r.: M. Tollin, 2003). Robert fogyatékosága ellenére megvalósítja a lehetetlent.
- *Brazilok* (magyar vígjáték, r.: Rohonyi Gábor – M. Kiss Csaba, 2016).

Otthoni feladat

- Készíts blogbejegyzést *Egy hetem kerekes székben / ötezer forintból / áram és víz nélkül* címmel!

Kutatási feladat

- Tanulmányozd a honlapokat, és emelj ki öt, számodra érdekes vagy fontos gondolatot, ügyet! No hate speech mozgalom (<http://nohatespeechmozgalom.hu>), Hősök tere program (www.hosoktere.org), Weisz Fanni: *A csend hangja* (<http://csendhangja.hu>). Ajánlj a társaidnak hasonló témájú honlapokat!
- Gyűjts néhány fontos gazdasági etikai kérdést! Mit tudsz, van-e a világvallásoknak gazdasági etikája?

Töprengő

- Mit gondolsz, árthat-e a közömbösségével egy ember, terheli-e azért felelősség? Milyen érveid vannak?

Projektötlet

1. Készíts projektinterjút arról, mit tapasztalsz, mi az emberek véleménye a hátrányos helyzetű csoportokról! Figyeld megnyilatkozásait (szóban, médiában, interneten)! Fogalmazd meg a saját attitűdödöt is!
2. A legfontosabb gondolatokra építve készítsetek egy 2-3 perces társadalmi célú reklámfilm, amelyben kortársaitoknak üzentek a társadalmi igazságtalanság problémáiról!

15.

Törvény és lelkiismeret

„Az ember általános törvényhozó tud lenni, [...] egyúttal alá is van vetve ugyanennek a törvényhozásnak.”

Immanuel Kant

- Értelmezzétek a mottót példákkal! Milyen konfliktusok eredhetnek ebből a helyzetből?

„...és megint fölnéztem az égre
álmaim gőzei alól
s láttam, a törvény szövedéke
mindíg fölfeslik valahol.”

József Attila: Eszmélet – részlet

- Öt-hat fős csoportokban rendezetek vilámlinterjút a versrészletből kiindulva!
 - a) Éreztél már úgy, ahogy a vers beszélője?
 - b) Előfordult, hogy valamitől tiltottak, de megtetted? Mi volt a fő késztetés?
 - c) Tartottál a lebukástól vagy a büntetéstől? Megtörtént-e valamelyik?
 - d) Volt-e már lelkiismeret-furdalásod valamiért? Mondj egy példát!
 - e) Szegettél már meg szabályt? Hogyan érezted magad utána?
- A csoportban mindenki válasszon ki két szabályt az itt megadottak közül, amelynek következetes betartását nem tartja fontosnak, majd fogalmazza meg az érveit!
- A szabályokat egy-egy cédulára leírva keverjétek össze! Most mindenki húzzon ki egyet, és érveljen a szabály betartása mellett! Ezután az a tanuló, aki leírta, érveljen ellene (mindketten 3-3 mondatban)! A nézők szavazzanak, ki volt meggyőzőbb!

Justitia istenasszony szobra Frankfurt am Mainban

REND VAGY KORLÁT?

Mi jut eszedbe a törvény szóról? Indítsatok asszociációs kört! Ezek közül mely szavak kapcsolhatók a képhez? Miért?

1. Tegyem? Ne tegyem?

„Tilalom? Más tiltja! Bűn? Nekik,
s ha kiderül!”

Szabó Lőrinc: Az egy álmai – részlet

Érvényesítse a villamoson a menetjegyét!

Köszönjön, ha belép az üzletbe!

Engedje előre a kismamát a sorban!

Színházban ne viseljen rövidnadrágot!

Piros lámpánál ne menjen át az úttesten!

Vigyázzon társai testi épségére!

Ne vásároljon számlát nem adó kereskedőtől!

Csak jogtiszta filmeket nézzen!

2. A lelkiismeret

Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis!
Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.
József Attila: *Két hexameter*

„– De nagyapa, miért tépted el a jegyeket? – kérdeztük döbbenben.

– Mert nem jött a kalauz – felelte.

– De hát ez tiszta szerencse! Legalább nem kellett fizetnünk.

– Uraim (általában így szólított minket, ha valami hasznalanságot mondtunk vagy követtünk el), a villamoson jegyet kell váltani...

– De hát nem jött kalauz...

– Nem a kalauz miatt. Hanem azért, mert Budapest polgára vagyok, és így ez a villamos az enyém is. Miért csapnám be önmagamat?” *Hankiss Elemér*

3. Törvényeink

Erkölcsei törvénynek nevezzük azt a belső, mentális szabályrendszert, amely fejlődésünk során tanulás révén kialakul bennünk. Döntéseinket, tetteinket összevetjük ezekkel a szabályokkal, és így minősítjük jónak vagy rossznak azokat. Ez a folyamat a lelkiismeret működése. Erkölcsi szabályainkat szabad akaratunkból követtük, ugyanakkor annyira erős hatásúak lehetnek, hogy megszegésük erős negatív érzelmeket: szégyent, büntudatot kelt.

Tisztában vagyunk azonban a *társas környezetünk elvárásaival*, a különböző közösségeinket *szervező szabályokkal*, és azzal, hogy ezek megszegését a csoport büntetheti: *negatív megítélés, harag, konfliktus, kizárás* lehet például a következménye, vagy konszenzusos írott szabályok esetén *retorzió, büntetés* is következhet.

A társadalmi fejlődéssel, az állami intézmények megjelenésével a jog és az erkölcs elkülönült egymástól. Az *erkölcsi normák* egy része *jogi szabályokká* vált. A *törvényeket* társadalmi intézmények alkotják meg, éppen ezért változtathatók.

Gondold végig, mennyire értesz egyet az alábbi állításokkal, majd vitassátok meg őket!

- A jogkövetés erkölcsi kötelesség is.
- Egy társadalom csak akkor működhet, ha mindenki betartja a törvényeket.
- A büntetés nélkül az emberek sokkal többet csálnának.
- Ugyanazért a vétekért ugyanolyan büntetésnek kell járnia.
- Büntetés helyett a felvilágosítás, a magyarázat sokkal többet ér.
- Ha nem csalsz, hátrányba kerülsz a többiekkel szemben.

- Mit gondolsz, miért és milyen döntési helyzetben teszi fel a kérdést a költő?
- Mit jelent ma a *tisztességes* szó? Mit gondoltok, érdemes ma becsületesnek lenni?
- Hogyan kapcsolódik a szabadsághoz, a törvényekhez és a lelkiismerethez a történet?
- Értelmeztétek a nagyapa utolsó mondatát!
- Szeretnéd-e, hogy ilyen emberek vegyenek körül? Miért igen, vagy miért nem, érvelj!

- Milyen példákkal tudnátok érzékeltetni a különbséget a jogi és az erkölcsi törvény között? A válaszkéréshez idézzétek fel Antigoné tragédiáját a **Szöveggyűjtés** alapján!
- Hogyan hat az erkölcs a jogra? Keressetek példákat arra, hogy egy erős társadalmi erkölcsi norma jogszabállyá vált!
- Tudsz-e arra példát, amikor törvényi szabály alapján erősödött meg egy norma?

- Helyezzétek el a negatív társadalmi szerződés „pozitív” és negatív jellemzőit grafikai szervező ábrában!
- Jellemezzétek a szöveg alapján a következő jelenségeket: puskázás/korrupció/bliccelés/hálapénz!
- Keressetek példákat arra, hogy egy bizonyos cselekvés
 - a) erkölcsileg helytelen, mégis sokan megteszik,
 - b) törvénybe ütköző, mégis elnéző vele a társadalom,
 - c) kárt okoz valakinek, mégsem büntetik,
 - d) szabályellenes, mégis kevesen kifogásolják,
 - e) nincs rá írott szabály, mégis az emberek nagy része betartja,
 - f) erkölcsileg sem helyes és törvénytelen, mégis elfogadottnak mondható!

4. Szabad vagy nem?

Hogyan működik a negatív társadalmi szerződés?

A vállalati büfében hatalmas tábla hirdeti, hogy tilos alkoholt árusítani és fogyasztani. A büfésnő azonban titokban alkoholt ad el az alkalmazottaknak. Megtudja ezt a vállalat igazgatója, aki ahelyett, hogy megbüntetné a büfésnőt, a következőt ajánlja: a büfésnő továbbra is árulhatja titokban az alkoholt, de bésúgja az igazgatónak azok nevét, akik nála alkoholt vásárolnak – miközben a hatalmas tiltó tábla továbbra is a falon marad.

Furcsa módon látszólag minden egyes résztvevő akkor járt jól, amikor megszegte a szabályokat. Az alkalmazottak, mert alkoholt fogyaszthatnak. A büfésnő, mert több pénzt keres. Az igazgató, mert olyan információkhoz jut hozzá, amelyek növelik a beosztottai fölött meglévő hatalmát. Az egyéni hasznok mögött azonban komoly társadalmi károk vannak. A társadalomnak nem jó az, ha az emberek munkaidő alatt isznak, ha törvénytelen és adómentes haszonhoz jutnak hozzá, ha az emberek kiszolgáltatottnak a főnökeik hatalmának.

- Vitassátok meg a szövegben felvetett kérdéseket!
- Tegyetek fel hasonló kérdéseket az 5. lecke 4., *Embertörténet* című feladatához is!

5. „Parancsra tettem”

Kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor nem követünk el semmilyen szabály- vagy törvénszegést, mégis lelkiismeretünk azt jelzi, hogy erkölcsileg hibáztunk, valamit elrontottunk. Mitől függ az erkölcsi felelősség?

„Felelőssé tehető-e erkölcsileg az a személy, aki tucatnyi szomszédjával együtt tétlenül nézi végig, ahogy a lakása közelében megerőszakolnak és meggyilkolnak egy fiatal nőt? Felelős lehet-e erkölcsileg az, aki a kapott utasításokat követve akár halálos erősségű áramot is vezetne egy másik emberbe? Felelős-e morális átváltozásáért az a börtönőr, aki a börtönkörülmények hatására agresszív gonosztevévé válik? Terheli-e erkölcsi felelősség azt a katonát, aki a harctéri helyzet (állandó életveszély, golyózápor, hullák jelenléte, erős zajok, szagok és mocskok) közepette a civil lakosság ellen fordul? Vagy azokat a katonákat, akik ugyan nem harctéri körülmények, de háborús viszonyok között kínozni kezdik a hadifoglyokat? Felelőssé tehető-e a példáimban megjelenő emberek erkölcsileg a szokásos értékrendünk alapján kifogásolható döntéseik és viselkedésük miatt akkor, ha a tudósok azt találják, hogy valamiképpen a vizsgált emberi populációra nézve tipikusan elvárható reakciókat produkálnak?”

Nemes László: Szituáció, erény és lelemény: Az erkölcsi felelősség kérdése egykor és ma – részlet

6. Jól tettem?

Egy döntésünk erkölcsi megítélésekor több szempontot figyelembe vehetünk. Például:

- Tartunk-e valamilyen büntetéstől, megtorlástól, „lebukástól”?
- A cselekvésünkért kapunk-e valamilyen jutalmat, például jóindulatot?
- Megszegünk-e valamilyen szabályt, amit fontosnak tartunk?
- Meg akarunk-e felelni valakinek, egy csoportnak?
- Okozunk-e kárt, követünk-e el igazságtalanságot?
- Rossz érzést, sérelmet okozunk-e valakinek?
- Megsértjük-e az arany szabályt, a kölcsönösséget, az együttműködés alapjait?
- Megszegjük-e saját erkölcsi törvényeinket?
- Sérülne-e az énképünk, büntudatunk keletkezne-e?
- Kárt okoznánk-e önmagunknak, veszélybe kerülnénk-e?

Mit tennél? Melindánál buli van. Nagyon jó a hangulat. Az egyik hangadónak az az ötlete támad, hogy hívják fel telefonon azt a tanárukat, akire most nagyon dühösek, és elváltoztatott hangon olvassanak jól be neki.

- Alkossatok 4-6 fős csoportokat! Mit tanácsolnátok Melindának? Írjatok legalább 6 különböző választ a fenti tízes lista alapján!
- Találjatok ki hasonló dilemmahelyzetet a többi csoportnak! Javasoljatok döntést, majd ők elemezzék, melyik szempont áll a háttérben!

Összefoglaló

- Olvassátok el Magyarország Alaptörvényének első, Alapvetés című fejezetét a net.jogtar.hu oldalon! Milyen erkölcsi vagy egyéb értékek, normák jelennek meg benne?

Ajánló

- Egy ember az örökkévalóságnak* (r.: F. Zinnemann, 1966), angol történelmi film Morus Tamásról, az európai kultúra nagy alakjáról, aki a királlyal is szembeszáll.
- A Margaret Atwood regényéből készült *A szolgálólány meséje* című amerikai–német film (r.: V. Schlöndorff, 1990) és amerikai filmsorozat (2017) a jövő ultrakonzervatív államában játszódik, és az ember belső, lelki ellenállásáról szól.
- Kishalak és nagyhalak* (magyar dokumentumfilm, r.: Gyarmathy Livia, 2008).

Jelenet az *Egy ember az örökkévalóságnak* című filmből

Töprengő

- Idézz fel az életedben olyan dilemmahelyzeteket, ahol belső értékeid ellentétbe kerültek a környezet elvárásaival vagy a körülményekkel! A 6. feladat szempontjai közül melyek a leggyakoribbak nálad?
- Milyen esetekben tudnád megbocsátani egy szerinted súlyos vétek elkövetését?

Projektötlet

- Hogyan hívjátok fel a figyelmet a korrupció, a megvesztegethetőség veszélyeire saját lakóhelyeteken? Készítétek el a figyelemfelhívó akció tervét és annak minden egyes lépéséhez a felhasználható tájékoztató vagy figyelemfelhívó anyagokat!
- Készíts érvelő esszét arról, egy társadalomban mely területeket szükséges törvénnyel szabályozni, és melyeket jobb normák és szemlélet, egyéni erkölcsi elvek alapján működtetni!

16.

A média etikájáról

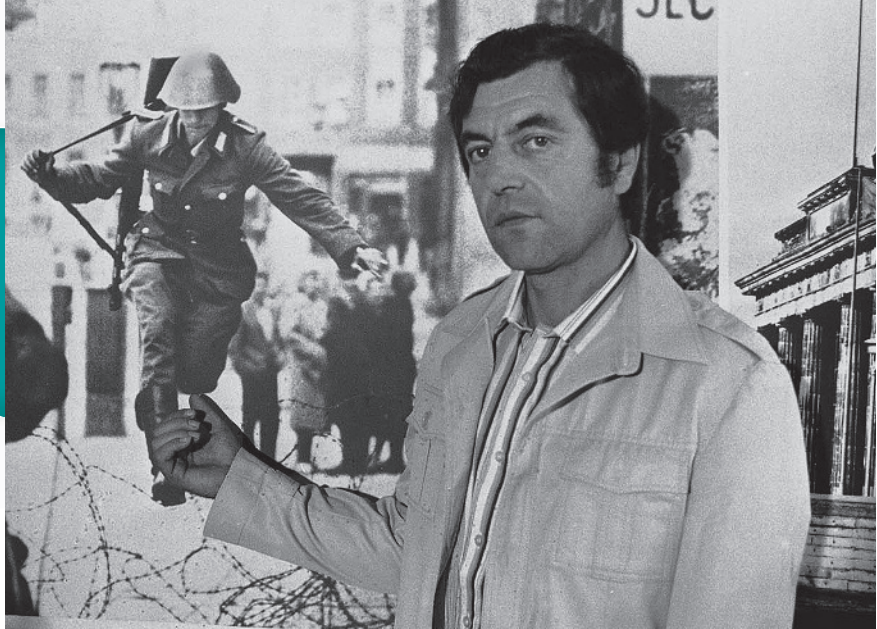
„A helyes úton járó ember kineveti a hazug híreket.”

Ovidius

- Mi számít számodra hírnek?
- Mit neveznél hazug hírnek?

- Soroljatok példákat a hoax eseteire saját tapasztalataitokból!
- Milyen tulajdonságok teszik nyitottá az embereket a befolyásolásra? Idézzétek fel a rádiójáték esetét, vagy kutassatok utána! Beszéljétek meg a **Szöveggyűjtemény** részlete alapján, hogy kik a történet médiaszereplői! Melyik médiaszereplő mennyiben felelős a pánikért?

- Dolgozzatok csoportban! Készítsétek el az iskolaújságotok címlapját! A hírek szólnak az iskolai élet eseményeiről! Írjatok köztük egy álhírt is! A csoportok az elkészült címlapokat képtárlátogatással tekintsék meg! Keressék meg az álhíreket!
- Fogalmazzátok meg, mit jelent és mit nem jelenthet a gondolat- és a szólásszabadság egy diákújságíró számára!
- Beszéljétek meg, hogyan győződhetünk meg egy (akár nyomtatott, akár online) hír vagy kép hitelességéről! Mit tudtok a kivágás, a „keretezés” vagy a képszerkesztés lehetőségeiről? Mit lehet manipulálni például?

Peter Leibing felvétele előtt H. C. Schumann, aki keletnémet katonaként 20 évvel ezelőtt a szögesdrótot átugorva szökött meg Kelet-Berlinből 1961-ben

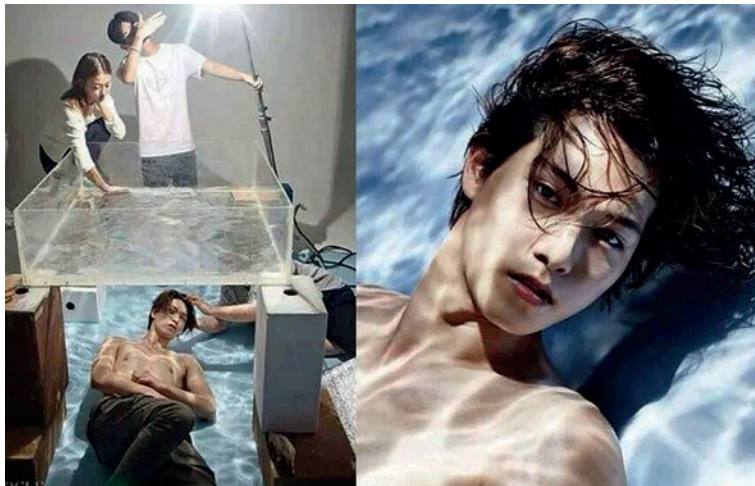
A HÍREK ÚTJA

Honnan értesülhetünk ma a világ híreiről? Mennyiben más a digitális és a nyomtatott sajtó? Te milyen hírforrást részesítesz előnyben?

1. Az újságíró, a médiaszereplő felelőssége

Bármilyen típusú médiaszöveg lehet álhír. *Hoax*nak hívják az interneten a lánclevél vagy Facebook-bejegyzés formájában terjedő álhíreket. Jellemzőjük, hogy lehet őket szándékosan létrehozni, de az internetes közönség dönti el, mi terjed el, és milyen iramban.

A 20. századi hoax történelem egyik legmeghatározóbb esetéről, Orson Welles 1938-as, ufótámadással riogató *Világok harca* című rádiójátékáról, mely hatalmas pánikot váltott ki Amerikában, az idén tanulhattok magyarórán is.

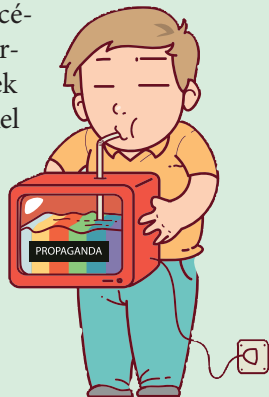

Vogue-divatfotó – készül a „víz alatti kép”

2. Amikor a tévé nevel – a néző felelőssége

„Az emberek értékrendjének dallaszizálódását* illusztrálja több empirikus vizsgálat. A Kecskeméti Tanítóképző Főiskola 1995-ben készült, publikálatlan felmérése szerint a felnövő generációk egyes csoportjainak jövőképe az amerikai sorozatok eszményeiből táplálkozik. A 10–14 éves alföldi tanyasi gyerekek például úgy szeretnék látni felnőttkori önmagukat, hogy majd az úszómedencéjük partján a napernyő árnyékában kortyolgatják koktéljukat. Olyan helyzetek válnak számukra mintákká, amelyekkel csak a képernyőn találkoztak.”

Bajomi-Lázár Péter: Média, hatalom. A Médiainperializmus tézise – részlet

* *Dallas* – egy gazdag család életét bemutató népszerű amerikai teleregény (1978–91)

3. A média hatalma

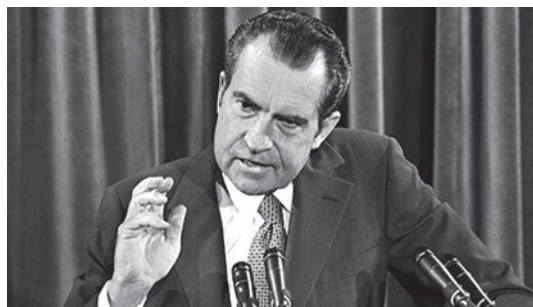
A *tájékoztatás* esetében az üzenet címzettje józan megfontolások alapján dönt arról, hogy megváltoztatja-e a véleményét és a magatartását, vagy sem. A *befolyásolás* esetében viszont az üzenet címzettjének a véleménye és viselkedése a kommunikátor akaratának megfelelően változik. A kérdés tehát az, hogy a média képes-e a *kommunikátor akaratának megfelelő* vélemény- és viselkedésváltozást kiváltani, képes-e manipulálni az embereket.

A média nemcsak a politikusok elveit tette mérlegre, de a megjelenésüket is. Úgy tartják, hogy Richard Nixon azért vesztette el az 1960-as elnökválasztást John F. Kennedy ellenében, mert kevésbé bizalomgerjesztőnek tűnt vetélytársánál egy televíziós vitában. Sokan, akik a rádiót hallgatták, úgy gondolták, hogy Nixon nyerte a szócsatát.

A médiának azonban másféle szerepe is van, erre jó példa Nixon későbbi, államelnöki bukása. 1972-ben a *Washington Post* cikksorozatában nyilvánosságra hozta az USA legnagyobb belpolitikai botrányaként elhíresült ún. Watergate-ügyet, amely feltárta az elnök felelősségét politikai ellenfele törvénytelen lehallgatásában. Le kellett mondania.

- Milyen gyermekkori emlékek jutnak eszedbe a televízióval kapcsolatban? Melyek voltak a kedvenc műsoraid? Milyen típusú műsorokat kedvelsz most? Miért?
- Olvassátok el és vitassátok meg a **Szöveggyűjteményben** Varga Tamás írásának részletét a televízió „nevelő” hatásáról!
- Mi a tapasztalatod a kiskamaszok filmnézési szokásairól: milyen eszközön és milyen filmeket néznek, egyedül vagy társaságban, szeretnek-e felnőttekkel közösen tévézni?
- Egyetértesz-e azzal: „Azt kell mutatni az embereknek, amit látni szeretnének”?

- Idézzetek fel olyan közéleti „botrányokat” a közelmúltból, amelyek a médiából indultak ki, vagy a média erősítette fel a hatásukat!
- Nézzetek utána, mi volt a Watergate-botrány! Etikai szempontból milyen szerepe volt benne az elnöknek és a sajtónak?

Richard M. Nixon, az Amerikai Egyesült Államok 37. elnöke

- Csoportokban gyűjtsétek össze,
 - a) milyen eszközökkel manipulálhat a média,
 - b) milyen esetekben lehet szükség tényfeltáró, oknyomozó munkára,
 - c) ez utóbbi esetben milyen nehézségekkel szembesülhet a sajtó!

4. Az újmédia

A hagyományos média, bár figyelembe veszi a fogyasztó igényeit, egyirányú kommunikációt biztosít. Az *újmédia* olyan integráló fogalom, mely az eszközökön és webes alkalmazásokon túl a *tartalmak egyéni és közösségi szerzésén, megosztásán és szervezésén* alapuló megoldások összességét jelenti. Az újmédia világában a felhasználó is tartalomszolgáltatóvá válik: a kínált tartalmak egyedi kiválasztásán és szervezésén túl véleményezhet, megoszthat és készíthet is tartalmakat.

- Keressetek példákat a szöveg alapján az újmédiában megjelenő funkciókra!
- Készíts médiafelhasználói statisztikát magadról a füzetedbe a minta alapján!

	az újmédia színterein?	a hagyományos média színterein?
Mennyi időt töltesz...		
Milyen eszközöket használasz...		
Milyen célból vagy szereplő...		
Milyen hasznos szokásaid vannak...		
Milyen káros szokásaid vannak...		
Mennyire vagy tudatos és kritikus felhasználó...		

- Gondold végig a kérdéseket (a–c) önmagadról a digitális világgal kapcsolatban!
 - Két-három gondolatodat jegyezd le egy lapra, majd gyűjtsétek össze ezeket, és helyezétek el közös felületen!
 - Olvassátok el őket, és beszélgetsetek az adódó kérdésekről, problémákról!
- a) Vajon milyen képet láthat / milyen véleményt alkothat rólad egy külső szemlélő virtuális tevékenységeid alapján?
 - b) Hányan és kik láthatják egyes megosztásaidat – legyen az kép, komment –, milyen adatokat szerezhetnek rólad?
 - c) Ha egy felületen nem a saját neveden jelensz meg, másképpen nyilvánulsz-e meg, mint a valóságban? Mit változtat meg a személytelenség?

5. Mire való a kritikai médiaműveltség?

„Az információs és médiakörnyezet a digitalizáció hatására jelentősen átalakult, nem pusztán a mennyiségi robbanás miatt, hanem az átláthatóság kontrollálhatósága, a hitelesség megítélése is megváltozott. A tömegmédia által uralt korábbi médiakörnyezetben újságírók, szerkesztőségek dolgoztak azon, hogy kiszűrjék a hamis híreket, hogy értelmezzék a világban zajló történeteket, segítsenek eligazodni a világban zajló események között. A közösségi média világában ez a korábbi szűrő funkció kevésbé érvényesül, ezeken a platformokon rengeteg, más felhasználók által megosztott szüretlen információval találkozunk, ami megnehezíti az eligazodást. Az új médiakörnyezet újfajta szűrőmechanizmusokat követel a felhasználóktól, olyan ismereteket és képességeket, amelyek segítenek dönteni az információ hitelességéről, megbízhatóságáról. A mára kialakult információs környezetben a kritikai gondolkodás magasabb szintjére van szükség.” <http://televele.hu/dron>

- Csoportokban gyűjtsétek össze, mit tudtok/gondoltok a szöveg dőlt betűvel kiemelt fogalmairól!
 - Beszéljétek meg az a)–c) kérdéseket, majd a csoport véleményét a szóvivő összegezza a többiek számára!
- a) Milyen hatással van az életmódunkra és az időgazdálkodásunkra a médiafogyasztás mértéke?
 - b) Milyen képességek szükségesek a média manipulációs hatásainak kivédésére?
 - c) Hogyan kezelhetők az adatbiztonság és a függőség problémái?

6. Média és etika

Az eddigi feladatok alapján megfogalmazódhat az, mit jelent etikus médiaszereplőnek – tartalomszolgáltatónak és fogyasztónak – lenni. Az újmédia világában bárki tartalomszolgáltató lehet, a könnyű hozzáférés pedig bárkihez eljuttat bármilyen hírt, így mindenkire érvényes a megszólalás felelőssége.

befolyásolás

visszaélés

uszítás

szórakoztatás

nyelvi igénytelenség

társadalmi problémák bemutatása

káros tartalmak tiltása

tájékoztatás

tényfeltárás

rágalmazás

manipuláció

az erőszak népszerűsítése

7. Fogyasztói aktivitás és reklám

A reklám úgy tájékoztat, hogy érzelmileg befolyásol vagy manipulál. A kereskedelmi reklám célja közvetlenül az, hogy vásárlásra vegye rá a fogyasztót.

A *hatáskeltés* miatt a reklám szórakoztató elemei is fontosak, és ebben az újszerűségnek, a látványnak, a váratlan vagy rejtett asszociációknak és a humornak nagy szerepe van.

A *társadalmi célú reklám* ugyanabban a közegben és hasonló eszközökkel készül, de a célja más. Fontos közösségi problémákra irányítja a figyelmet a nyilvánosság előtt, és ezzel mindannyiunkat érintő etikai kérdések kibeszélésének vagy tudatosításának nyitja meg az utat.

A reklámok építenek a sztereotípiákra. Az etikai célú társadalmi reklámok gyakran éppen a sztereotípiák működését lepezik le, a felületes vagy előítéletes gondolkodás paneljeinek a lebontását célozzák meg.

Egy reklám vizsgálatakor érdemes elgondolkozni rajta:

- Milyen magatartásmodellt jelenít meg vonzónak, mitől rettent el?
- Hogyan építi fel a történetét, a „legendát”, amit bevés (vizuális és nyelvi elemek, narráció)?
- Kinek a hasznát/hatalmát szolgálja?
- Miben követi/sérti meg vagy súrolja a reklámszabályokat?

A **Szöveggyűjteményben** megtalálod a Magyar Reklámetikai Kódex alapelveit.

- Készíts 7 fokozatú skálát, amelynek két végpontján az *etikus* és az *etikátlan* jelző szerepel! Az alábbi kulcsfogalmakat helyezd el a skálán, majd kicssoportokban indokoljátok egymásnak döntéseiteket!
- Párban fogalmazzatok meg egy állítást valamelyik fogalom felhasználásával! Vitassátok meg úgy, hogy az egyik fél a szabály betartása mellett, a másik ellene érveljen! 2 perc elteltével cseréljétek szerepet! Elemezzétek, melyik oldalon és miért volt könnyebb érvelni!

- Válasszatok ki reklámokat, nézzétek meg őket közösen, és vitassátok meg, melyik milyen mértékben hiteles, manipulatív és hatásos!
- Melyik reklám hatására vásárolnátok meg az adott termékeket, és miért?
- Vitassátok meg, felvetett-e valamilyen etikai kérdést a megtekintett reklám!
- Nézzétek meg Farkas Antalnak az „Együtt a fogyatékossgal élők elfogadásáért” kampányhoz készült reklámfilmjét!
- Figyeljétek meg a képkivágásokat, közelképeket, kameraállásokat, kameramozgásokat, a montázst, a tempót, a hanghatásokat!
- Milyen szerkesztésmód jellemzi a narrációt?
- Mit jelenthet, hogy a hős azonos a narrátorral, és a kollégái nem szólalnak meg?
- Milyen hatást eredményez a külső és a belső nézőpont folyamatos jelenléte?
- Te kivel azonosulsz a filmben?
- Milyen érzelmi hatást érhet el ez a reklám?
- Ki lehet itt a célközönség? Fogalmazzátok meg közösen a reklámfilm üzenetét!

Összefoglaló

- Fogalmazzatok meg közösen 8-10 tanácsot, amely a hagyományos és az újmédia világában való eligazodást segíti! Hogyan viselkedj, mire figyelj?
- Állítsátok össze a médiában dolgozók „etikai kódexét”! Mi vonatkozna ezekből minden tartalomszolgáltatóra, aki nyilvános felületen szólal meg?

Ajánló

- Balázs Géza: *Az új média retorikája*. <http://vigilia.hu/regihonlap/2003/1/balazs.htm>
- David Buckingham: *A gyermekkor halála után – Felőni az elektronikus média világában* (Helikon Kiadó, Budapest, 2002).
- Krokovay Zsolt: *Médiaetika*. www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/mediaetika-mediaetika/adatok.html
- *A hazugságygáros* (amerikai–kanadai film, r.: B. Ray, 2003).
- *Az elnök emberei* (amerikai film, r.: A. J. Pakula, 1976).
- *Spotlight – Egy nyomozás részletei* (Oscar-díjas amerikai film, r.: T. McCarthy, 2011).
- *Ébredj velünk* (r.: R. Michell, 2010), amerikai vígjáték arról, hogyan adják fel a média szakemberei saját elveiket is a nézettség kedvéért.

Jelenet az *Ébredj velünk* című filmből

Otthoni feladat

- Állíts össze rádiós/televíziós és újmédiás műsorajánlót a korosztályod számára a következő hétre!
- Tanulj tájékozódni a médiában a hoaxinfo.wordpress.com elnevezésű honlap alapján!

Kutatási feladat

- Nézzetek utána a <http://mediatorveny.hu/mediaszabalyozas> oldalon, mi az, ami szabályozott ma Magyarországon a médiában! Készíthettek bemutatót is. Ha van olyan, ami bár nem szabályozott, de megfontolandó lenne, kiemelhetitek külön is.
- Mit tapasztalsz, milyen műfajok vannak kiszorulóban ma a médiából?
- Tájékozódj a digitális anyagok szerzői jogvédelméről!

Töprengő

- Milyen aggodalmaid vannak a virtuális világgal kapcsolatban?
- Ért-e már téged valamilyen zaklatás az újmédiában? Mit tettél? Kihez fordultál?

Projektötlet

1. Csoportokban készítsétek – a magatok számára – egy bemutatkozó kisfilmet az osztályotokról! A filmek között legyen humoros, őszinte, tényfeltáró és pozitív „arculatot” mutató!
2. Érvelő esszében fogalmazz meg, milyen személyes felelősséged lehet a médiahasználat során!

Fejezetzáró

A hullám című film dilemmái a csoportképződésről – filmes óra

Készült a budapesti Goethe Intézet anyagai alapján

Az óra témája: Dennis Gansel *A hullám* című filmjének feldolgozása (2008).

Tematikus fókusz:

- Biztosak lehetünk-e abban, hogy csoportban ugyanúgy cselekszünk, mintha egyedül kellene döntenünk?
- Hogyan lehetséges, hogy autokratikus rendszerben az átlagemberek hajlandók követni a hatalom utasításait, még akkor is, ha az szemben áll személyes meggyőződésükkel?

Szervezési feladatok és eszközök: Morton Rhue *A hullám* című regénye (választható olvasmány), Dennis Gansel *A hullám* című filmje (2008) DVD-n. A terem legyen alkalmas csoport- és frontális munkára és a tanuló jegyzetek készítésére is. Filmidő: 101 perc.

A tanórát előkészítő választható feladatok és további kutatási témák:

- Tudj meg többet az azonos című regény amerikai szerzőjéről, Morton Rhue-ról (valódi neve Todd Strasser)! Mit mutat az 1981-ben kiadott *A hullám* („*The Wave*”) című regény fogadtatása a kamaszok körében? Pontosan mi adja a regény alaptörténetét?
- Az eredeti kísérlet megismerése digitális források alapján. Milyen későbbi, de hasonló célú csoportkísérletekről lehet tudni?
- A rendező, Gansel életművének megismerése, tájékozódás a film forgatókönyvéről.
- Mit lehet tudni Ron Jones amerikai tanár szerepéről a film előkészítésében és a forgatásokon?

Választható/ajánlott megközelítések

I. KÖZÖS MEGBESZÉLÉS kérdések segítségével (a film alatt és utána)

Fókusz: A film és a filmes elbeszélés megértésének visszajelzése, az élmény befogadásának visszajelzése.

A) Segédanyag: előzetesen kiosztható kérdések (a filmnézéshez), a leírt válaszokból indulhat a megbeszélés.

1. *A hullám* történetét a film készítői áthelyezték a jelenbe, egy fiktív német kisvárosba. Hogyan hat ez a nézőkre?
2. Válasszatok egy főszereplőt, és figyeljétek meg alaposan (Karo, Marco, Tim, Dennis, Kevin, Sinan, Lisa, Bomber, Rainer Wenger)! Milyen fejlődésen megy keresztül?
3. Vannak olyan jelenetek a filmben, amelyek azért maradnak meg az emlékezetben, mert a félelemről szólnak? Hogyan éreztetik a félelmet az egyes filmes effektek (a kamera, a fények, a hangok)?
4. Milyen eszközökkel csinálnak propagandát Rainer diákjai a Hullámnak?
5. Milyen hatással van a *Hullám Az öreg hölgy látogatása* színházi próbáira és a vízilabdacsapat játékára?
6. A film befejezése logikus és elfogadható? Indokoljátok meg a véleményeteket!
7. Feladat mindenkinek: a film vége után azonnal írjatok egy kérdést vagy egy gondolatot egy cédulára, és hozzátok magatokkal később az iskolába!

B) Értelmezői és reflektív kérdések a filmnézés utáni megbeszéléshez (más is lehet):

- Miért nem sejtette senki előre, hogy Tim „be fog kattanni”?
- Mikor lépte át Rainer a láthatatlan határvonalat?
- Azonos-e a fegyelem a közösséggel és a diktatúrával?
- Egy iskolai egyenruha bevezetése automatikusan azt jelenti, hogy autokratikus uralom kezd kialakulni?
- Miért volt a Hullám olyan vonzó?
- Mennyi erőszakot fogadunk el a mindennapokban?
- Mikor válik veszélyessé egy közösség?
- Ki vesztett a kísérlet során a legtöbbet Raineren és Timen kívül?
- Dennis azt mondja: „Nem minden volt rossz a Hullámban.” Mit ért ezen?
- A fiúk hamarabb beilleszkednek egy autokratikus rendszerbe, mint a lányok? A fiúk könnyebben „elcsábíthatóak” politikailag, mint a lányok?
- Mona kezdetől fogva gyanakvó a Hullámmal szemben, és részt vesz az ellenakciókban. Ehhez bármilyen eszközt elfogadhatónak tart. Jogos ez a Hullám esetében?
- Bármilyen esetben igaz, hogy „a cél szentesíti az eszközt”?

II. FILMES NAPLÓ grafikai eszközökkel

Fókusz: Ábrázoljuk a figurák egymáshoz való viszonyát, csoportjaikat – hogyan változtak a film során! Dokumentáljuk a viselkedést, akciókat és reakciókat!

Visszacsatolás megbeszéléssel, a munkák értékelésével.

Szükséges eszközök: nagy alakú papírlap, filctollak.

Feladat:

a) Rajzoljatok egy hullámot! A hullám fölé írjátok fel a szereplők neveit, abban a sorrendben, ahogyan megjelentek a filmben! A hullám alá jegyezzétek fel a film történetének legfontosabb cselekménypontjait!

A történet mely szakaszában játszottak aktív szerepet a Hullám rajongói (Tim, Dennis), és mikor a Hullám ellenzői (Karo, Mona), mikor az odacsapódottak (Lisa) vagy azok, akik egyik csoporthoz sem tartoznak?

b) Írjátok le a történetet saját szavaitokkal – a fontosabb részeket emeljétek ki különleges írásmóddal vagy betűmérettel (mint pl. Morton Rhue *A hullám* című könyvében)!

III. SZEREPJÁTÉK érveléssel – ÉN, WENGER

Fókusz: Helyezkedjünk bele egy hatalomorientált személy lelkivilágába, hogy bepillantassunk a gondolataiba!

a) feladat: Képzeld el, hogy te vagy Rainer Wenger, és otthon készülsz a projekthétre!

- Milyen pedagógiai célt fogalmaztál meg?
- Milyen igényeket vagy érzelmeket igyekszel megcélozni a diákjaidnál?
- Milyen viselkedési mintákat szeretnél megváltoztatni?

b) feladat: Véd meg terveidet és ötleteidet a tanári értekezleten! (A diáktársak alakítják a többi tanárt.)

A többi tanár keresztkérdéseket tesz fel, például: Gondolkodtál rajta, hogyan fog végződni a kísérlet? Kidolgoztál-e egy vészforgatókönyvet arra az esetre, ha a kísérletnek negatív következményei is lesznek, vagy kisiklik?

Jelenet a filmből

„Túlélés Szarajevóban” tárlatvezetés-projekt

1992 és 1995 között Szarajevó városát a boszniai szerb hadsereg tartotta ostrom alatt. Az áram-, víz- és élelmiszer-ellátás csak szórványos volt, az orvlövészek és az aknavetők 11 541 polgár életét oltották ki. A város lakói egymásra voltak utalva. Számtalan példa volt arra, hogyan fogtak össze barátok és idegenek, hogy a lehetőségekhez képest normális életkörülményeket teremtsenek. Egy kopott, századfordulón épült zsinagóga épületében zsidó holokauszt túlélők és leszármazottaik egy csoportja megalakította a La Benevolencija [jóakarát] humanitárius segítség-szervezetet. Kik dolgoztak itt? Zsidók és muszlimok, ortodox szerbek és katolikus horvátok, hétköznapi emberek, akik sosem hitték el, hogy bármelyik etnikai csoport felsőbbrendűbb a másikonál.

Szarajevó ostroma alatt Edward Serotta fotódokumentációt készített a La Benevolencija munkájáról, és később kiadott egy könyvet *Túlélés Szarajevóban: zsidók, Bosznia és a múlt tanulságai* címmel. Az Európai Bizottság *Europe for Citizens* programja támogatásával a Centropa Alapítvány elkészített egy filmet és egy kiállítást a La Benevolencija történetéből (www.centropa.org/hu/exhibition/tuleles-szarajevoban).

A Centropa Alapítvány *Túlélés Szarajevóban* című kiállítása vándorkiállítás. A befogadó intézmény, az iskola tanulói vállalhatják, hogy előzetes felkészülés után ők maguk kísérik végig a többi látogatót a kiállításon tárlatvezetőként. Ehhez a feladathoz, mint egyfajta projekthez, most néhány javaslatot teszünk a felkészülés segítésére. Készült a Centropa Alapítvány tananyagai alapján (www.centropa.org/hu).

Túlélés Szarajevóban

Zsidók, muszlimok, szerbek és horvátok együttműködése a boszniai háború idején, 1992-1995

A Centropa Alapítvány kiállítása

1

La Benevolencija. Mikor az 1990-es évek elején Jugoszlávia darabokra szakadt, ez a kis közösség úgy döntött, hogy nem veszi, nem veszt el a konfliktusban. Hiszen Bosznia zsidósága évszázadok óta ezen a területen élt, és mindig jól kijöttek muszlim, szerb ortodox és katolikus horvát szomszédokkal.

A boszniai háborús övezet kellős közepén, a zsinagógában zajló események mindannyiunkat megráztak, mert hétköznapi emberekről szólnak, akik rendkívül körülményes között

hajtottak végre rendkívül tettek. A zsinagóga önkéntesek közül senki sem tartozott hivatalos segítség-szervezethez. Még csak fizetség sem kapott senki. Bátorságuk és önzetlenségük emlékeztetnek minket, milyen egyszerű dolgokra képes az ember – és arra ösztönöznek, hogy ha szükség van rá, mi magunk is segítsünk embertársainknak. A kiállítás hatására már számos iskolában szerveztek meg a diákok saját La Benevolencija programjait. Reméljük, ez a történet a magyar fiatalokat is arra inspirálja majd, hogy aktív állampolgárok legyenek.

Ortel: Margaretenberg, Jakob Pflanzel és Chus Svetitschna.

Közösen az előbbi levélíróknak a kiállításban nyújtott segítségükért: Beatrix Zsófia Huber, Szerep Zsófia Huber, Gerard Levy Gyűjtőanyag, Marika Becsi Zsófia Huber, Bill Gross gyűjtőanyag, Tel Aviv Párhuzamos Holokauszt Emlékezőpont

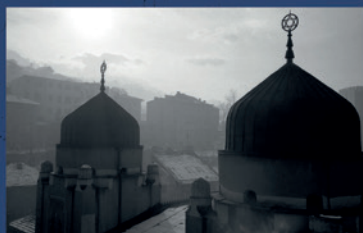
A kiállítás a szervezést azóta közösségi és humanitárius segítség-szervezetek együttműködésével jöttek létre.

Az 1992 és 1995 között készült fotók: Jason Edward Serotta felvételei; a *Fotók a Fiume Napján*, a *Süddeutsche Zeitung* és a *Die Zeit* számára készült; a kiállítás képei 1994-ben jelentek meg a Német Demokratischer Verlag és a New Yorki Demokratischer Verlag kiadásában. *Túlélés Szarajevóban: zsidók, Bosznia, és a múlt tanulságai* címmel.

A kiállítást a Hella Gumpel és Anna Székely tervezte, az előzetes munkálataikat Pál Burkoló, Fabian Huber, valamint Kereszt Áronnál megvalósította. Kiállításvezetőként tartozunk Michael Hubernek.

centropa

Cofunded by the Europe for Citizens Programme of the European Union

Etikai fókusz: Hogyan fogtak össze zsidók és muszlimok, ortodox szerbek és katolikus horvátok a délszláv háború idején Sarajevóban?

I. ELŐKÉSZÍTÉS – ráhangolás

Az iskolában: A figyelem felkeltése, problémafelvetés, a téma bemutatása, a célok megismerése. Csoportbeosztás. Előzetes kutatómunka – történelmi, irodalmi háttérismeretek felidézése, a tények, jelenségek sokoldalú elemzése, rendszerezés és rögzítés.

Otthon: A rendelkezésre álló forrásanyagok megismerése, elemzése, a forrásanyagra vonatkozó feladatok megoldása. Önálló munka (anyaggyűjtés önállóan, kutatómunka).

Az iskolában: A feldolgozott téma előadása kiselőadás vagy egyéb formában (pl. újság szerkesztése, valamely korabeli eseményre meghívó, plakát elkészítése vagy szituációs játék bemutatása).

II. FELKÉSZÜLÉS a tárlatvezetésre

Szervezési kérdések: A tapasztalat az, hogy 1 óránál tovább nem érdemes a vezetést tartani, a kilenc tematikus panel témájának szöveg- és képanyaga körülbelül erre az időkeretre van kitalálva. Javasoljuk, hogy ne egy diák vezessen az egész kiállításban, hanem minden panelt egy vagy két diák mutasson be. Mivel a kiállítás kétnyelvű (magyar és angol), így angol nyelven is bemutatható a külföldi érdeklődőknek. A legelső tanuló mondjon néhány mondatot a kiállítás egészéről, a Centropáról, az utolsó pedig foglalja össze pár mondatban, esetleg tegyen fel kérdést a látogatóknak.

A tárlatvezetés technikai tervezésénél érdemes kipróbálni, mennyi idő teljen el az egyes csoportok indulása között, hány fős látogatócsoportokkal dolgozzunk. A panelek sorrendje kötött, ahogy felállítják őket, abban a sorrendben érdemes haladni. A várakozóknak egy másik teremben le lehet vetíteni a *Túlélés Sarajevóban* című filmet. Elgondolkodtató kérdések a filmhez: *Hogyan tartottak össze Sarajevó lakosai annak érdekében, hogy megvédjék a közösség tagjainak emberi méltóságát? Az egyén döntései milyen mértékben alakítják a közösséget? Mit jelent egy közösség tagjának lenni?*

A tárlatvezetés technikája: A jó tárlatvezető röviden és frappánsan foglalja össze a kiállításon látottakat. Célja a látogató figyelmének fenntartása. Egy-egy panelnél 7–10 percet célszerű eltölteni, kiemelni érdekes történeteket például a képen látható szereplőről. A filmben látott eseményeket is el lehet mondani. Ha van, személyes élményeket is bele lehet szőni a vezetésbe (pl. önkénteskedtem a menekültválság idején, rendszeresen részt veszek különböző toleranciaprogramokban, tapasztalatok, dilemmák megosztása).

Fontos, hogy hangosan és egyszerűen fogalmazzunk, ne bonyolódjunk bele olyan kérdésekbe, amelyekről kevés tudásunk van. Lehet a látogatóktól kérdezni is, így egy kicsit interaktívabbá válhat a vezetés.

Felkészülés a megnyitóra: A kiállítás plakátját, illetve a megnyitó ünnepség meghívóját is tervezhetik a diákok. A megnyitó ünnepi műsoránál, ha van az iskolában pl. kórus, zenekar, színjátszó kör, bevonhatunk további diákokat is a projektbe. A kiállítás alatt legyen egy vendégkönyv kikészítve!

III. LEZÁRÁS – a kiállítás utáni megbeszélés

Csoportos megbeszélés a kiállítás és a vezetés tapasztalatairól és a témához kapcsolódó gondolatokról. Kérdések például: *Milyen üzenetük van számokra azoknak, akik a La Benevolencijában részt vettek? Hogyan cselekedtél volna, ha te is a La Benevolencia tagja lettél volna? Befolyásolhatja-e ez az anyag a különböző vallású emberek közötti kapcsolatokat?*

III. KORUNK KIHÍVÁSAI

A szimbólummá vált vidámpark Pripjatyban
– a csernobili atomerőműtől pár kilométerre –,
amit soha nem használtak. 1986. május 1-jén
lett volna a park megnyitója.
Fotó: Éger Ákos

17.

Technika és etika

„Életünk legszomorúbb vonása az, hogy a tudomány gyorsabban gyűjti az információkat, mint a társadalom a bölcsességet.”

Isaac Asimov

- Miért lehet szükség a tudomány és technika világában bölcsességre?

- Válasszatok a játékok közül!

a) Post-it papírra írjon mindenki egy technikai találmányt, és ragassza egy társa hátára! Az ő feladata az lesz, hogy kitalálja, „mi ő”, a többi társáé pedig az, hogy rövid leírást adjon róla: használatáról, hasznáról, esetleges veszélyeiről!

b) Párokban dolgozva felváltva mondjatok olyan technikákat, amelyek a mindennapi életünkben fontos szerepet játszanak! Ne csak tárgyakra, hanem eljárásokra is gondoljatok, például *áram előállítás, rádióhullámok továbbítása!* Jegyzeteljétek! Melyik párnak sikerül 3 perc alatt a legtöbbet mondani?

Ki szeret engem?

A TECHNIKA A MINDENNAPOKBAN

Neked milyen tevékenységekhez van feltétlenül szükséged a technikára? Milyen esetekben tudnál lemondani róla?

1. A technika a haladásért

Beszéljétek a képeken látható találmányokról 3–5 fős csoportokban, bemutatva, miért volt jelentős az emberiség fejlődése szempontjából! Alkossatok rövid híradást róluk mint új felfedezésekről!

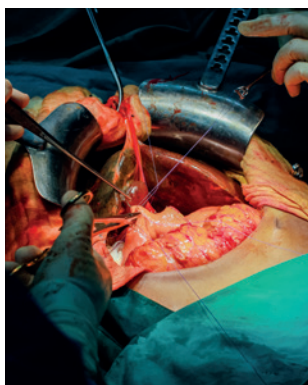
Búzamező

Szemüveg

Végtagprotézis

Transzplantáció

Vízimalom

Repülőgép

2. Milyen kérdésekre keresik a válaszokat a tudósok?

„A tudomány építkező jellegű, még aki Nobel-díjat kap, arról sem állíthatjuk, hogy az száz százalékban az ő érdeme. Felfedezését, elméletét bizonyosan mások munkájára is építette.”
Vizi E. Szilveszter

„A tudomány általában éppen arra tanít, hogy a dolgok sokszor egyáltalán nem úgy működnek, mint ahogy a józan ész alapján gondolnánk. A Nap például nem kering a Föld körül, még ha abból, amit a szemünkkel látunk, erre a felületre következtetésre jutunk is.” *Gary Taubes*

„A tudomány szisztematikus módszer a világ összefüggéseit leíró általánosítások megalkotására és vizsgálatára. Tisztán intellektuális játékként is létezhet, amely sem jó, sem rossz hatást nem gyakorol az emberek gyakorlati életére [...]. A technika viszont a tudományos eredmények felhasználása a mindennapi élet céljaira, és ez a felhasználás lehet bölcs vagy esztelen, hasznos vagy káros.” *Isaac Asimov*

„Akármilyen elbűvölőek is az élet apró részletei, a tudomány kitűnik a ragyogó képességével, hogy az általánost és egyetemeset tudja elénk tárni. És az emberi viselkedés tekintetében pontosan ez a célunk: hogy bepillantást nyerjünk az egyetemesbe.” *Barabási Albert-László*

- A idézeteket elolvastva fogalmazd meg röviden, szerinted mi lehet a tudomány szerepe az emberek és az emberiség életében! Majd beszélgető párokban folytassátok a munkát!

„Egy modern felfedezés azért felfedezés, mert ellentétben áll az összes ismert tudással. Ha nem áll ellentétben, akkor csak egy kis adalék.” *Szent-Györgyi Albert*

„Minden probléma, amelyet valakinek sikerült megoldani, már megoldása pillanatában újabb problémákat szül.”
Konrad Lorenz

„A tudomány soha nem annyira egyszerű, mint a napilapok tájékoztatása.”
Aigner Szilárd

„A jó tudóst nem a kerek és zárt tudás, hanem a problémaérzékenység, az evidenciákra való rákérdezés bátorsága jellemzi.” *Kroó Norbert*

3. A tudósok felelőssége

Válasszatok a feladatok közül!

a) Dolgozd fel Endreffy Zoltán és Marx György **Szöveggyűjteményben** található írását!

b) Vajon megbánták-e találmányaik bevezetését az alábbi tudósok? Párokban írjatok vád- és védőbeszédet a választott tudós találmányához!

A. Nobel – dinamit, O. Wright – repülőgép, R. Oppenheimer – atombomba

c) Kiscsoportokban vitassátok meg a kérdéseket!

- Mit tehet egy tudós azért, hogy találmányával ne éljenek vissza?
- Mit kellene tenni azokkal a találmányokkal, amelyekről előre látható veszélyes vagy károsok voltak?
- Szabályozható-e törvényekkel a találmányok felhasználási módja, vagy ez erkölcsi felelősség kérdése?

- Olvasd el a szövegeket, majd mindegyikhez jegyezd le egy-két kérdést, gondolatot, ami eszedbe jutott! Alkossatok öt csoportot, és vitassatok meg részletesen egy-egy dilemmát, elképzelve a jövőt!
- Ezután mindenki keressen egy beszélgetőpartnert egy másik csoportból, és számoljatok be a fő gondolatokról!

4. A tudomány és a technika újabb etikai dilemmái

Az amerikai Notre Dame Egyetem Tudomány-Technika-Értékek Kutató Központja évente kiad egy listát az aktuális etikai dilemmákról, amelyeket a tudomány és a technika fejlődése vet föl. Céljuk, hogy tudósok és laikusok egyaránt elgondolkodhassanak ezeken. Néhány új dilemmáról olvashattok a *fuggetlen.hu* Ember- és környezetvédelmi internetes napilap *Mi az exoszkeleton?* című közleményében.

a Hogyan tudjuk biztosítani az *emberi testbe beültetett orvosi eszközök* biztonságosságát? Nemrégiben Barnaby Jack demonstrálta, hogy egy pacemakert meg lehet „hekkelni”: feltörte a biztonsági kódját és átprogramozta.

b *3D-s nyomtatással* szinte mindent meg lehet alkotni, az építészeti modellektől az emberi szervekig. Könnyen elképzelhető olyan jövő, ahol a 3D-s nyomtatók könnyen hozzáférhetőek bárki számára, készek kinyomtatni bármilyen terméket, akár géppisztolyt is, emellett teljesen tönkreteszik a gyártó szektort.

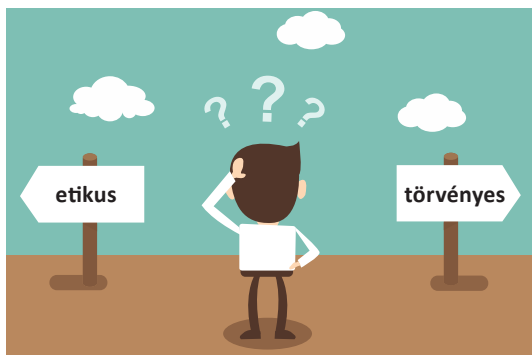
c A *gépek fejlődése* az ember által ellenőrzött felől az automatikus, majd az autonóm felé tart. [Autonóm, amely emberi input nélkül, önmaga képes dönteni.] Minthogy ezek arra vannak tervezve, hogy maguk hozzanak döntéseket, az etikai, jogi, társadalmi, politikai dilemmák hatalmasak. Ki felel az autonóm rendszer döntéséért?

d Ez idáig a tudósok még sejszinten megálltak az *ember-állat hibridek* létrehozásában. Sokak szerint még a legszereényebb kísérleteik is sértik az emberi méltóságot, elmosás a fajok közötti határvonalat. Vajon ez a kutatás a jövő az ember megértésében és a betegségek gyógyításában, vagy új fajok létrehozása felé tett lépés?

e Az *emberi test tökéletesítése*, „felturbóztatása”. Már ma is léteznek gyógyszerészeti, sebészeti, neurológiai módszerek terápiás célra. De mi van, ha ezeket az ember biológiai funkcióinak javítására, növelésére akarják használni? Hol a határ a terápia és a „feljavítás” között?

5. Lehet vagy szabad?

Az etikai dilemmák nem csak a tudományos életben vagy a csúcstechnológia szintjén szólíthatnak meg minket. Elterjedt, könnyen beszerezhető vagy legális technológiák használata is okozhat problémát vagy jogi, etikai kétséget.

lézertblokkoló

kódfeltörés

dopingszer

- Rögzítsd egy táblázatban, mennyire tartod elfogadhatónak a felsorolt technikák, eszközök használatát! Tapasztalataid alapján mennyire elterjedt az alkalmazásuk a környezetekben?
- Ezután összegezzétek az értékeket! Milyen oszlopokkal lehetne kiegészíteni a táblázatot?

Szerinted...	Lézertblokkoló
a) elfogadható?	
b) mennyire elterjedt?	
A csoport szerint...	
a) elfogadható?	
b) mennyire elterjedt?	

a) 1 – elfogadhatatlan / 5 – teljesen elfogadható

b) 1 – nem tudok róla / 5 – rendszeresen találkozom vele

6. Jogi-etikai kérdések

A digitális világ terjedésével és mindennapjainkban betöltött szerepe miatt a felhasználók is szembesülhetnek etikai, sőt büntetőjogi kérdésekkel.

• Nézzetek utána a következő szavak jelentésének, majd fogalmazzatok meg hozzájuk kapcsolódó etikai kérdéseket!

védjegy

hivatkozás

szellemi tulajdon

nyílt hozzáférés

nyílt tartalom

szerzői jog

eredetvédelem

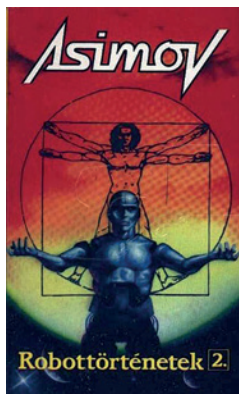
etikus hekker

szabadalom

torrentezés

Összefoglaló

- Készítsetek infografikát közösen az internetről mint korunk egyik legnagyobb hatású fejlesztéséről! Gyűjtsetek ötleteket, majd csoportosítsátok a témákat! Színezéssel jelöljétek, jó-nak vagy rossznak tartjátok az adott jellemzőt! Végül fogalmazzatok meg etikai dilemmákat!

Ajánló

- Isaac Asimov: *Robottörténetek* (Kossuth Kiadó, 2006).
- A tudomány és technika újabb eredményeiről a Mindentudás Egyeteme *mindentudas.hu*, történetéről pedig a Sulinet *tudasbazis.hu* és az MTI Képgyűjteményének oldalain tájékozódhatsz.
- Az etikai dilemmákról: <http://zanza.tv/etika/korunk-kihivasai>
- Buskó Tibor László: *Néhány szó a számítógépes etikáról* (Puskás Hírmondó, 2000. április).
- Friedrich Dürrenmatt: *A fizikusok* (több kiadás).
- Joy (r.: D. O. Russell, 2015) amerikai életrajzi vígjáték a „mágikus” felmosó feltalálójáról.

Otthoni feladat

- Gyűjts a fogalmakhoz kapcsolódó képeket, és készíts montázst online fotómontázs-készítővel (például: www.fotojet.com)!
hibrid, hekker, robot, génmódosítás, nanotechnológia, mesterséges szervek, szellemi tulajdon, dopping

Töprengő

- Értelmezd az idézetet, és fogalmazd meg, mennyire értesz vele egyet!
„Egyelőre úgy vagyunk berendezkedve, hogy a változás rossz, pedig ez nagyon nem így van. Változás-cunami jön felénk, [...] az árnyéka már itt van a cunaminak, de most még menekülnénk, ahelyett hogy megtanulnánk a hullámokon szörfözni. Én a szörfdeszka építésében hiszek, és úgy gondolom, hogy mindenkit meg kell tanítani szörfözni, mert ez a hosszú távú megoldás.” *Mesko Bertalan*

Projektötlet

1. Készítsetek válogatást science fiction művekből: melyik milyen technikai-etikai kérdést vet fel, milyen jövőképet vázol fel! Mutassátok be őket prezentáció keretében!
2. Gondold végig a fejlődés lehetőségeit, a lehetséges jövőképet technikai és etikai szempontból, majd mutass be néhány irányt esszében!

18.

„Génétika”

„Csak nem ártani!” („Primum nil nocere.”)
Hippokratésznek tulajdonított mondás

- Mi határozza meg, hogy egy technológiát ki és mire használhat fel?

- A képek alapján fogalmazzátok meg, milyen módokon hat az ember a természetre, és mik lehetnek ennek az előnyös és a hátrányos következményei!
- Idézzétek fel a legelső lecke Robinsón-részletét! Hogyan élt a természetben Robinson? Miben különbözik szemlélete a mai emberétől, és miért?

Piacon, kamrában?

MÉRLEGELJÜNK!

Mit gondolsz, a természet vagy az ember műve a kukorica-csővek tarkasága a képen?

1. A természet átalakítása

Már a 20. század hetvenes éveiben igen nagy hatással vetette fel Hans Jonas azt a gondolatot, hogy egy újfajta etikára van szükség, amelyet a tudomány, a gazdaság és a technika fejlődésének legújabb szakasza indokol. Ennek az etikának a középpontjába a „felelősség” elve kerül, mert ennek az etikának olyan cselekvésekkel van dolga, amelyek hatóköre példa nélküli mértékben kiterjedt a jövőre.

Molnár László Környezeti etika című írása nyomán

2. Alapfogalmak

A genetika kérdésvetéseire jó tudni néhány alapfogalmat.

- valamilyen DNS-darab, sejt vagy egyed azonos változatainak több példányban való előállítását jelenti
- olyan biológiai, laboratóriumi eljárás, amely a gént vagy annak valamely részét kiemeli a sejtől és átülteti egy másik sejtbe, vagy szintetikus géneket visz be valamely szervezetbe
- genetikailag azonos egyedek előállítása
- az előállított sejtek gyógyítással kapcsolatos (terápiás klónozás) vagy alapvető kutatási (kutatási klónozás) célokat szolgálnak
- olyan nukleinsavszakaszok a sejtmag kromoszómaiban (DNS-ében), melyek a szervezet működését és növekedését befolyásoló fehérjék szabályozásához és előállításához szükséges információkat tartalmazzák
- olyan beavatkozás, amely során a befogadó génállomány és ezáltal a szervezet bizonyos tulajdonságai megváltoznak, például egy nemkívánatos tulajdonság kiiktatása a megfelelő gén inaktiválása vagy egy új tulajdonság kialakítása egy másik faj megfelelő génjének beültetése révén
- genetikailag módosított organizmus
- a nukleinsavak csoportjába tartozó összetett molekula a genetikai információt tárolja magában, örökítőanyag

• Párosítsd a fogalmakat a leírásokkal!

1. génmódosítás
(génmanipuláció,
génszerkesztés)

2. klónozás

3. GMO

4. gének

5. DNS

6. reprodukciós
klónozás

7. terápiás/kutatási
klónozás

8. géntechnológia

3. Genetikailag módosított

A világ első kereskedelmi forgalomban elérhető GMO – genetikailag módosított – terméke egy 1994-ben piacra dobott paradicsom volt. Ez sokkal lassabban puhult meg az érés alatt, mint a többi paradicsom.

Az egyik képen genetikai kísérlet eredményeként létrehozott fluoreszkáló halakat látsz, amelyeket díszállatként árusítanak. A másikon látható szarvasmarhát a nagyobb húshozam kedvéért módosították genetikailag.

- Mi az első gondolatod, esetleg érzésed a képekről és hírekről?
- Milyen célból kísérletezték ki ezeket az élőlényeket?
- Miben különbözik a genetikai beavatkozás a nem genetikai módosításoktól?

4. Legyünk szakértők!

Vajon végiggondoljuk-e a természetbe való beavatkozás lehetséges és valós hatásait?

- Hogyan vegyük figyelembe az előre pontosan fel nem becslhető kockázatokat?
- Mi a teendő, ha beigazolódnak a káros hatások?
- Az ember vagy a természet érdeke a fontosabb? Szabad-e kísérletezni élőlényekkel, ökoszisztémákkal?
- Meddig mehetünk el a természeti folyamatok művi átalakításának útján?

- Csoportokban vitassátok meg az egyik kérdést (a–d)! Majd alkossatok új csoportokat, és számoljatok be a vita fő gondolatairól!

- Tekintsétek át, milyen célból történnek beavatkozások az emberi szervezetbe!
- Helyezzétek el ezeket két skálán: a beavatkozás mértéke és fontossága szerint!
- Osztályozzátok aszerint: 0 – semmiképpen nem engednénk, 1 – csak súlyos esetben engednénk, 2 – bizonyos, indokolt esetben engednénk, 3 – engednénk, de ellenőrzés alatt tartanánk, 4 – fontos, ezért engednénk.

- A **Szöveggyűjtemény** három kis részlete alapján fogalmazz meg egy gondolatot a génmódosítás veszélyeiről!
- Alkossatok párokat és beszélgetsetek a kérdésekről (a–d)!
- Ezután készüljétek fel rövid beszámolóra a fő gondolataitokból! Válasszátok ki az egyik kérdést, és erre fókuszálva tartsatok 3 perces előadást!

- Milyen gondolat válik valóra Huxley *Szép új világ* című utópiájának a **Szöveggyűjteményben** olvasható részletében?
- Találj ki drámai történetet a képhez a film magyar vagy angol címe alapján!
- Milyen különbségeket tapasztaltok a történetekben aszerint, melyik címet választottátok?

5. A beavatkozások dilemmái

Az orvostudomány és a biológia rendkívüli technikai fejlődése az 1960-as években radikálisan új erkölcsi kérdéseket vetett fel. Elérhetővé vált például a vesedialízis, a szervátültetés, a fogamzásgátló tabletta, létrejöttek az első intenzív osztályok, lehetővé vált a mesterséges gépi lélegeztetés. Van, ami mára ezek közül rutineljárássá vált. De felmerül a kérdés: megengedhető-e minden beavatkozás, akár csak a gyógyítás érdekében? Meddig szabad használni a technikát? Módosítható-e az ember?

6. Másolható-e az ember?

Az első klónozott állat a Dollynak nevezett birka volt. Hat évet élt. A genetikai manipulációk legszélsőségesebb formája lehet az emberi klón.

A törvényhozás az ember szaporodási célú klónozását – a túl nagy kockázat miatt – valószínűleg nem fogja megengedni, legalábbis szigorú korlátok közé szorítja. Van ugyan tudományos állásfoglalás arról, hogy a sejtmagátültetéssel létrehozott klónoknak már a genetikai anyaga sem teljesen azonos. De ez sem változtat azon, hogy az eljárás tiltását továbbra is erős morális és társadalmi érvek támasztják alá.

- Másolható-e az ember? Mi indokolna egy ilyen eljárást? Milyen lenne az új egyed?
- Mi történne akkor, ha tulajdonságok megrendelésével alkotnának a tudósok új egyedeket?
- Dönthetnek-e emberek egy másik ember bizonyos szempontok szerint történő megtervezéséről, előállításáról, az embrió szelekciójáról?
- Helyes-e emberi embriók kutatási és reprodukciós céllal való mesterséges létrehozása?

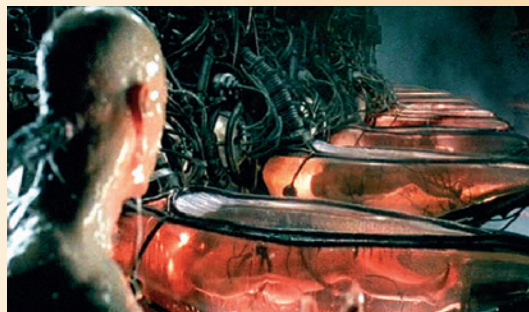
Rhys Ifans és Tom Wilkinson *A Number (A klónfiú)* című film egyik jelenetében (r.: J. MacDonald, 2008)

Összefoglaló

- Rendszerezétek a génkezelés és a mesterséges szaporodás főbb erkölcsi problémáit!
- Az alábbi példa alapján készítetek hasonló kérdőíveket, és névtelenül töltsétek ki az osztályban!
Te mit gondolsz a génmódosított növények kereskedelmi forgalomba hozataláról?
A) Támogatom, hiszek a tudomány fejlődésében.
B) Támogatom, hiszen fontos problémákra segíthet fényt deríteni.
C) Nincs véleményem, nem foglalkozom vele.
D) Ellenzem, úgy gondolom, többet árthat, mint használhat.
E) Ellenzem, véleményem szerint nem szabad belenyúlni a természet alkotta rendszerbe.
Segíthet két írás az *Origo.hu* weboldalon: *Erkölcös-e belenyúlni egy embrió génjeibe?* (2015. 04. 18.) és *Megkezdődött az emberi DNS módosítása* (2016. 02. 10.).

Ajánló

- Boda Mihály: *Az emberklónozás erkölcsi problémái*. www.matud.iif.hu
- Francis Fukuyama: *Poszthumán jövődönk. A biotechnológiai forradalom következményei* (Európa Könyvkiadó, 2003).
- Scott Westerfeld könyvsorozata (Könyvmolyképző Kiadó): *Csúfok* (2007), *Szépek* (2009), *Különlegesek* (2011).
- *Gattaca* (amerikai sci-fi dráma, r.: A. Niccol, 1997).
- *Mátrix* (amerikai–ausztrál filmtrilógia, r.: A. Wachowski – L. Wachowski, 1999, 2003).

Jelenet a *Mátrix* című filmből

Otthoni feladat

- Készíts vizuális ábrát vagy plakátot egy olyan témához kapcsolódóan, amelyik neked nagyon fontos! Például figyelmedbe ajánljuk a védőoltások kérdését, ami komoly társadalmi felelősséget hordoz. Másik téma: www.mme.hu/6-milliard-eurot-adunk-az-esoerdo-irtasaert.

Kutatási feladat

- Nézz utána, hogyan lehet elkerülni a génmanipulált termékek fogyasztását (<http://tudatosvasarlo.hu/>)!
- Tudd meg a netről, mit tartalmaz a Cartagena Jegyzőkönyv, amelyet 2000 májusában a magyar környezetvédelmi miniszter is aláírt!
- Keress olyan termékeket, technikákat, anyagokat, amelyekről használat után bebizonyosodott, hogy káros, és betiltották!
- Nézz utána, mit jelent a Human Genome Diversity Project [humán genom projekt]!
- Milyen kérdéseket vet fel Falus András sejtbiológus *Meddig és ne tovább?* címmel az Origo Tudomány weboldalán (2001. 08. 01.)? Tájékozódj a genetikai kutatások újabb eredményeiről és dilemmáiról!

Töprengő

- Te mit változtatnál meg magadon? Milyen kockázatot kellene vállalnod ezzel?

Projektötlet

1. Mutassátok be a génkezelt növények termesztésének előnyeit és hátrányait egy 3–5 perces videóban!
2. Fogalmazd meg esszében: Mit gondolsz, miért merülhet fel a szabadság és az emberi önazonosság kérdése a klón esetében? Lehet-e szabad az, akinek a létezése cél? Milyen lenne a világ, ha mindenki szép, okos, egészséges lenne?

19.

Az élet sérthetlensége

„benne a Minden,
saját mindensége, sorsa”
Ágai Ágnes

- Miért illetődünk meg a fogantatás és a születés titkai előtt?

LEHET-E TÉGED NEM SZERETNI?

Milyen hangulat, szín, szó vagy történet jut eszedbe a képről?

- Mit gondolsz, bennünk van-e az a késztetés, hogy az életnek ne ártsunk?
- Csak az emberekre vonatkozik a gondolat, vagy más élőlényekre is?
- Mit jelent az élet szentsége?
- Milyen esetekben mérlegeljük azt, kinek segítsünk és kinek ne?

- Egyetértesz-e Müller Péter állításával?

1. Az élet értéke

„Csak akkor igazán erkölcsös az ember, ha engedelmeskedik annak a belső kényszernek, hogy minden hozzáférhető életnek segítségére legyen, s fél attól, hogy bármely élőnek ártson. Nem kérdezi meg, hogy egyik vagy másik élet – értéke szerint – mennyire érdemel részvétet. Neki maga az élet, mint olyan, szent.” *Albert Schweitzer*

„Az ember nemcsak akkor öl meg valakit, ha megmérgezi vagy leszúrja, hanem akkor is, ha nem tudja megmenteni.”
Müller Péter

Az ábrát tanulmányozva párokban válaszoljatok a kérdésekre!

- Milyen további bioetikai kérdések merülnek fel az emberi reprodukcióval kapcsolatosan?
- Vajon miért alkotnak etikai kódexeket az orvosi vagy a kutató szervezetek (például az Orvosi Kamara Etikai Kollégiuma vagy az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága)?
- Miként alakítanátok át a gondolatterképet az állatok jogaira?

2. A bioetikai kérdések vonatkozásai

Az erkölcsi szabályok közül a legalapvetőbb az, amely az élet tiszteletére, védelmére vonatkozik. A bioetika olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek az élő szervezetekkel kapcsolatos beavatkozások során felmerülhetnek.

3. Helyzetek és következmények

Kiválasztottunk a szexualitás és a fogamzás alapfogalmai közül néhányat.

biztonságos szex

védekezési mód

gyermekvállalás

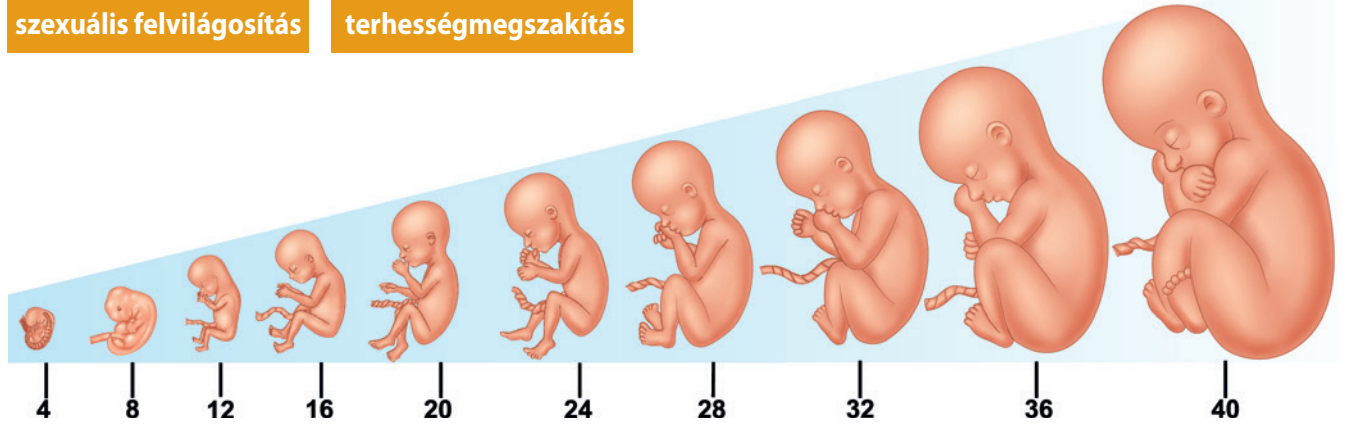
nem kívánt terhesség

teherbe esés

nemi erőszak

szexuális felvilágosítás

terhességmegszakítás

- Értelmezzétek a megadott szavakat eddigi ismereteitek alapján!
- Készítsetek gondolattérképet a *fogamzás* szó köré e kifejezések, majd továbbiak felhasználásával!

4. Az abortusz – a terhesség megszakítása

A terhességmegszakítás alapvető szabályait Magyarországon a magzati élet védelméről szóló 1992. évi 79. törvény szabályozza. A terhesség csak veszélyeztetettség, illetve az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén szakítható meg – a törvényben meghatározott feltételek szerint. A súlyos válsághelyzet definíció szerint testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.

A terhességmegszakítás feltételei a következők:

A 12. hétig szakítható meg a terhesség, ha azt az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja; ha a magzat orvosiilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved; ha a terhesség bűncselekmény következménye; valamint az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

A terhesség a 18. hétig szakítható meg, ha egyrészt fennáll az előző négy feltétel valamelyike, és emellett teljesül a következők közül még egy feltétel: az állapotos nő korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen; vagy terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban; vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége a 12 hetes időtartamot.

A terhesség kivételes esetben, ha elhúzódnak a diagnosztikai eljárások, akár a 24. hétig is megszakítható, ha nagyon súlyos fejlődési rendellenesség veszélye áll fenn a magzatnál.

<https://tasz.hu>

- Alkossatok két csoportot! Az egyik olvassa el, és értelmezze a terhességmegszakítás hazai szabályozásáról szóló szöveget, a másik a **Szöveggyűjteményből** az abortusz rövid történetét! Számoljatok be egymásnak a legfontosabb információkról!

Terhességmegszakítások száma Magyarországon (ezer)

- Szerintetek minek tudható be az abortuszok számának csökkenése az adott időszakban hazánkban?
- Mit jelentenek a számok, ha emberben mérünk?
- Beszéljétek meg kics csoportban, milyen felemelő vagy megrázó történeteket ismertek az abortusszal kapcsolatban!

- Milyen erkölcsi vagy más súlyos tényezők okozhatnak dilemmákat egy nőnek, amikor az abortusz lehetőségén gondolkodik?
- A **Szöveggyűjtemény** három szövege, a példák és saját gondolataid alapján keres további szempontokat ahhoz, mi mindent gondoljon végig ilyen helyzetben a nő!
- Mit kell tudnia és végiggondolnia a férfi partnernek?
- Hogyan befolyásolhatja a döntést a tágabb családi környezet hozzáállása, az érintettek világnézeti meggyőződése és szociális helyzete?
- Számít-e, hogy hol élnek az érintettek: kis településen vagy nagyvárosban?

- Mit gondolsz
 - a nők testük feletti önrendelkezési jogáról,
 - a férfiak szerepéről az abortuszról szóló döntésben?
- Fordítsd le magyarra a tüntető lány táblájának a feliratát! Egyetértesz vele? Indokolj!

- Háromfős csoportokban beszéljétek meg, mit tanácsolnátok Reninek!
Vállalja a gyermeket 17 évesen, vagy a terhességmegszakítás mellett döntsön? Egyáltalán, szerintetek dönthet önállóan erről a kérdésről? Van-e más lehetősége, mint a fenti kettő?
A mérlegeléshez támpontokat nyújthatnak a lecke eddig olvasott szövegei.
- Írjatok rövid, támogató levelet Reninek, belefoglalva a tanácsaitokat!
- Mit javasoltok Attilának ebben a helyzetben?

5. „Az Élet él és élni akar”

Az abortusz egy emberi élet tudatos elvétele. A tapasztalatok szerint az ezen átesett nők kisebb-nagyobb mértékben lelki és fizikai traumának vannak kitéve, és a beavatkozás a későbbi gyermekvállalást is veszélyezteti. Sok orvos erkölcsi okokból nem végzi el a műtétet. Ugyanakkor a nem kívánt terhesség sok más súlyos tényezővel összefügg, amelyek érintik az életminőséget, más emberek életét és állapotát, ezért az abortuszról való döntés komoly dilemma az érintetteknek. Például:

Szeretne-e szülő lenni?

Fel tudja-e nevelni a gyermeket?

Mit gondol az abortuszról mint az élet elvételéről?

Vállalná-e, hogy megszüli, de más nevelje fel a gyermekét?

Melyik döntéshez van ereje?

Számol-e a lelkiismeretével?

Tájékozódott-e a kockázatokról?

6. Társadalmi megítélés

Az abortuszt mint erkölcsi minőségű cselekvést a társadalom törvényekkel és szemléletváltással igyekszik szabályozni. Nézd meg a képet, mire hívja fel a figyelmet az aktivista?

7. A döntés súlya

Idézd fel Reni és Attila történetét a 10. leckéből! Olvasd el itt a folytatást!

Reni elfogadta Attila magyarázatát, miszerint az ismeretlen lány, akivel Lili többször látta, valójában Attila unokahúga. A lány a szüleivel nemrég költözött a városba, ezért Attila segített neki elintézni néhány dolgot. Reni azonban napról napra rosszabbul érezte magát, és féelme egyre jobban fokozódott, hiszen menzesze már két hetet késett. Féelmét leküzdve megkérte Lilit, hogy kísérje el a nőgyógyászhoz, ahol a vizsgálatok után nyilvánvalóvá vált az, amitől a legjobban tartott. Reni 6 hetes terhes.

Összefoglaló

- Két csoportban írjatok listát arról,
 - a) mi mindent tehet az egyén, az iskola, a társadalom a nem kívánt terhességek elkerüléséért,
 - b) kihez fordulhat a nehéz helyzetbe került tizenéves, és ő hogyan segíthet,
 - c) milyen kimenetele lehet egy nem kívánt terhességnek!

Ajánló

- Charles Susanne: *Bioetika* (Dialóg Campus Kiadó, 1999).
- Dr. Czeizel Endre: *Felkészülés a családi életre* (Corvina Kiadó, 1996). A genetikus szerző bemutatja a serdülőkor kihívásait, a párkapcsolatok alakításának gyakorlatát, a fogamzásgátlás módszereit, a szexuálisan terjedő betegségek veszélyeit és az egészséges gyermek világra hozásának feltételeit.
- Oriana Fallaci: *Levél egy meg nem született gyermekhez* (Cartaphilus Kiadó, 2010).
- A *Juno* című amerikai film (r.: J. Reitman, 2007) egy örökbefogadással végződő születésről szól.

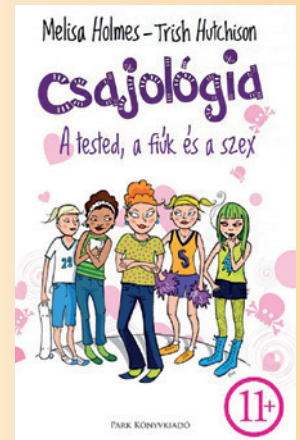

Otthoni feladat

- Nézz utána, hogy mi mindennel érvelnek, akik az abortusz engedélyezését támogatják, és akik ellenzik! Tekints át minél több kultúrát ebben a kérdésben! Számodra melyek a legerősebb érvek, ellenérvek? Az összegyűjtött nézeteket csoportosítsd aszerint, hogy jogi, morális vagy vallási-kulturális eredetűek!

Kutatási feladat

- Nézz utána, hogyan érinti a gyermek, a nagyszülő jogait és kötelességeit a törvényi szabályozás!
- Gyűjts információkat, adatokat arról, hogy más országokban mit tartalmaz az abortusz jogi szabályozása!
- Keresz statisztikát, és elemezd a magyarországi abortuszhelyzetet életkorra lebontva!

Töprengő

- Kaptál új információt a témáról? Felmerültek benned még további kérdések?
- Mire lennél kíváncsi egy felvilágosító program tájékoztatóján?
- Te hogyan nevelnéd saját gyerekedet ezen a téren?

Projektötlet

1. Tervezzetek meg iskolátokban egy felvilágosító programot az abortuszról és a nem kívánt terhességről! Nézzetek utána, milyen szakembert/szakembereket lehet felkeresni és meghívni! Állítsátok össze a nap programját! Tanárotok segítségével vegyétek fel a kapcsolatot a szakemberrel/szakemberekkel!
2. Kutass a családi életre neveléssel és a gyermekvállalásra való felkészítéssel foglalkozó hazai kezdeményezésekről, egyesületekről, majd foglald össze ismereteidet és véleményedet egy esszében!

20.

Szembenézés a halállal

„A boldog öregkor és a jó halál a legnagyobb emberi érték.”

Philo

Gondolkodjatok közösen a kérdésekről a két idézet és a **Szöveggyűjteményben** található Polcz Alaine-beszélgetés alapján!

- Ha a halál természetes jelenség, miért félnek/félhetnek az emberek tőle?
- Milyen esetben lehetséges, hogy inkább a halált választja valaki az élet helyett?
- Lehet-e a halál emberi érték? Mit jelent a „saját” halál?
- Mi a különbség a könnyű halál és a kegyes halál között?
- Miért fájdalmas valakinek az elvesztése?

Te mit gondolnál/mondanál/tennél, ha te lennél...

- a fiatalember,
- az orvos vagy az ápoló,
- a családtagok,
- a barátnő?

Három nemzedék

ÉLETKOROK, ÉLETIDŐ

Mi mindenért vagy felelős, és mi jelent értéket számodra a különböző életkorokban?

1. Az ember ideje

„A természet és benne az ember fizikai valóságának a szűkre szabott kereteit szellemmel, óhajjal és fantáziával kitágíthatjuk, cselekvéssel megsokszorozhatjuk, a technika segítségével felgyorsíthatjuk, a felpörgetett idő tempóját az abszurditás valószínűségéig fokozhatjuk. [...]

A közvetlen kérdés az lehet, hogy miként élünk azzal, ami a nagy időből kijutott nekünk. Az idővel, amelyben élünk. Mert ezzel és ebből élünk, ebből gazdálkodunk, ezt hajszoljuk, ezt sűrítjük. Ennek adományait élvezzük, ennek múlását szenvedjük, ennek gyógyító erejét használjuk, ennek korlátait tágitjuk. És az idő hol segít, hol szorongat, hol tönkretesz, hol felemler.” *Losonczy Ágnes: Az ember ideje – részlet*

„Vedd egybe életed-haláloed – a teljesség legyél te magad.”
Weöres Sándor

2. Határmezsgyén

A felüljáró alatt a járókelők egy 25 év körüli fiatalembert találtak súlyos sérülésekkel, de még életjelekkel. A mentők kórházba szállították, ahol többórás műtét után az orvosok stabilizálták az állapotát, majd az intenzív osztályra került. A férfi néhány hét kómában eltöltött időszak után magához tért. Tudata tiszta lett, így megértette, amit az orvosok közöltek vele, miszerint nyaktól lefelé lebénult. Az orvosok arról is tájékoztatták, hogy ez egy visszafordíthatatlan állapot.

3. Az eutanázia

Eutanáziának (a szó jelentése: 'jó halál') nevezik a fájdalmas és gyógyíthatatlan betegségben szenvedők életét kioltó orvosi beavatkozást. Az *aktív eutanázia* a direkt orvosi beavatkozásra utal, a *passzív eutanázia* ezzel szemben azt jelenti, hogy a vég-ső stádiumba jutott betegek életműködését fenntartó beavatkozást beszüntetik vagy nem alkalmazzák. A jelenség történetéről bővebben tájékozódhatsz a **Szöveggyűjteményben** James Kennedy amerikai történész rövid összefoglalójából. A téma megvitatásához pedig érvekkel szolgálnak az eutanáziát érintő további meglátások, tapasztalatok Hollandiából.

4. Ki dönt? Ki mit tehet?

A történelem során az orvosnak nem volt mindig alapvető feladata az élet minden áron való megőrzése, megmentése.

Philo gondolatai arra utalnak, hogy a görögök is vágytak a „jó halálra”. Seneca ezt írta: „Aki már nem képes jól élni, tudjon legalább jól meghalni.”

A hippokratészi orvosi eskü elutasítja a beteg halálba segítségét: „Senkinek sem adok halálos mérget, akkor sem, ha kéri, és erre vonatkozólag még tanácsot sem adok.”

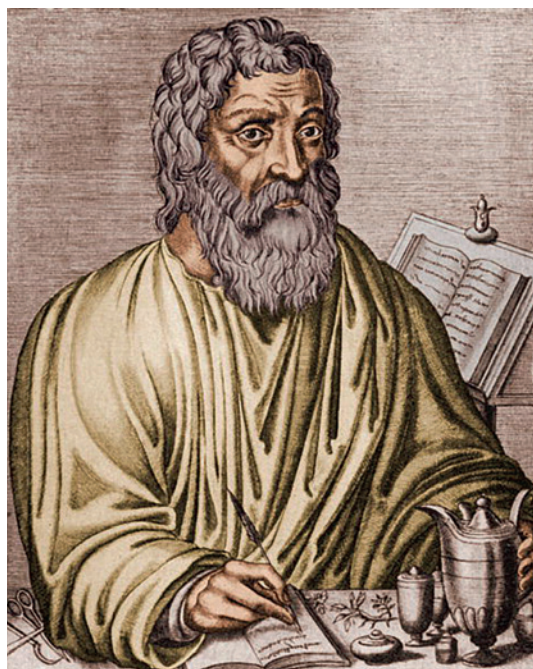
A reneszánsz korában Francis Bacon így vélekedett: „Az élet meghosszabbítása az egyik legnemesebb orvosi cselekedet, de ugyanakkor a halál könnyűvé tétele is orvosi feladat.”

Az élethez való jogot az államnak biztosítani kell. Az egyént az élethez való joga már a fogantatáskor megilleti. Az állam a közösség létét veszélyezteti, ha nem védelmezi az életet. Így valójában az élethez való jog egyén feletti közösségi érdek.

Magyarországon tilos az aktív eutanázia. A passzív formájára oly módon ad lehetőséget az egészségügyi törvény, miszerint az orvosi kezelés a beteg beleegyezésétől függ, a páciensnek joga van az ellátás visszautasítására. Ennek azonban szigorú feltételei vannak.

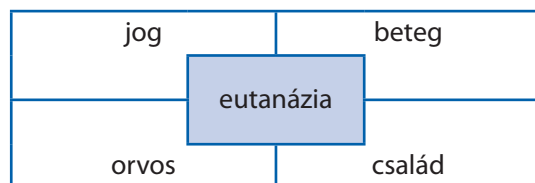
Az életük utolsó heteit élő, végstádiumú betegek ellátására szakosodott *hospice* elutasítja az eutanáziát. Hitvallása, hogy a halál az élet természetes része. Ezért igyekeznek elérni, hogy a beteg élete utolsó időszakában a tüneti ellátás révén megőrizhesse emberi méltóságát.

- Párokban beszéljétek meg egy választott kérdést, majd három páros ossza meg a gondolatait egymással!
 - a) Milyen gyógyíthatatlan betegségeket vagy visszafordíthatatlan egészségügyi állapotokat ismertek?
 - b) Mit jelenthet itt a „direkt” orvosi beavatkozás? Milyen életműködést fenntartó beavatkozások vannak?
 - c) Mit gondoltok, ki dönthet az eutanáziáról, ha nem beszámítható a beteg?
 - d) Milyen eutanáziaesetekről hallottatok?

Hippokratész

- A szövegek elolvasása után kiscsoportokban töltsétek ki a mintához hasonló ábrát arról, hogyan viszonyulnak/viszonyulhatnak Magyarországon az eutanáziához!

- Mi befolyásolhatja a családtagok véleményét? Milyen elvi és vallási meggyőződés lehet hatással a szereplőkre?

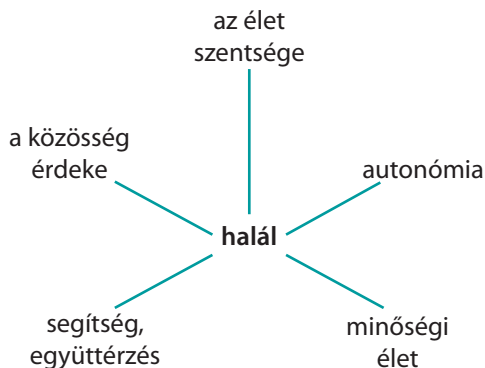

5. Jog a halálhoz?

Az egész világot megrázta Marieke Vervoort nyilatkozata: a 37 éves paralimpikon azt tervezte, hogy a riói olimpia után az eutanáziát választja. A sportolónak olyan szörnyű fájdalmak vannak, amelyekkel már nem tud tovább együtt élni. 2002-ben diagnosztizálták nála a súlyos, gyógyíthatatlan, degeneratív gerincbetegséget. Lebénult, de nem omlott össze: kerekesszékes kosárlabdában, majd triatlonban is versenyzett, aztán átnyergelt az atlétikára; 2012-ben, Londonban 100 méteres sprintben aranyérmet, 200 méteren ezüstérmet szerzett. Ám a sikerek ellenére eljutott arra a pontra, amikor már képtelen volt együtt élni a betegségével. Elmondta: nagyon sokat szenved, fájdalmi miatt éjszakánként csak percekre tud elaludni, teljesen kimerült. Egy aranyérmet azonban így is szeretne nyerni, mint mondta, „Rio az utolsó kívánságom”.

Marieke Vervoort hazájában, Belgiumban kívánt meghalni. Erre van lehetősége, Belgium ugyanis az egyik olyan ország – Hollandia mellett – a világon, ahol az aktív eutanázia nem számít bűncselekménynek.

- Mit gondolsz a paralimpikon tervéről? Szerinted elfogadhatóak az érvei? Milyen ellenérveket tudnál hozni?
- Állíts össze egy interjútervezetet, amit a sportolónővel készítenél!
- Beszéljétek meg, mi a véleményetek az esetről a cikk elolvasása után! Változott-e az előzőekhez képest? Ha igen, miért?
- Először a megadott mondatokat helyezétek el egy hasonló ábrában, majd gyűjtsetek hozzá további gondolatokat! Ezután válasszatok ki egy állítást, amelyről disputát rendeztek!

Most olvassátok el a **Szöveggyűjteményben** azt a cikket, amelyből kiderül, hogy Marieke Vervoorton elvégezték-e az eutanáziát!

6. Az élethez való jog

Az élethez való jog minden ember alapjoga, ezért mind az erkölcsi normákban, mind a jogi szabályozásban fő elvként jelenik meg. Járjátok körül a kérdést a halálra vonatkozóan!

Saját életemről én rendelkezem.

Aki öngyilkosságot kísérel meg, életet akar elvenni, ugyanúgy büntesse a jog!

Az életet akkor érdemes élni, ha boldogok tudunk lenni!

Ha valaki segíteni akar egy élőnek, nem segíthet a halállal!

Nem akarom hagyni, hogy a szerettem szenvedjenek.

Az öngyilkosság? Tragédia, nem szabályozható, de segíteni lehet.

7. Van más út?

A legnehezebb kérdések sem lehetnek tabutémák, amikor az emberi élet vagy az élet minősége a tét. Alakítsatok kiscsoportokat, és beszéljétek meg közösen három kiválasztott kérdést!

- Természetes-e, hogy a kamaszkor annyi válságot hoz?
- Miért igényel mindennél gyorsabb segítséget az, aki életválságba jut, vagy súlyos depresszióba esik?
- Milyen motivációkat érdemes tisztázni a súlyos válsághelyzetben lévő ember segítéséhez?
- Mit tudsz az együttérző és a szembesítő attitűdről?
- Kihez fordulhat és milyen segélyvonalakat hívhat fel, aki válságba jut?
- Miért okoz komoly gondot a súlyos betegségük végstádiumában levő betegek ellátása?
- Mit tehet a család, a hozzátartozók a betegért?

Telefonálás krízisben

Beteg hospice-ápolása

Összefoglaló

- A **Szöveggyűjtemény** Az *utolsó mérföld* című dialógusa alapján foglaljátok össze, amit a leckében fontosnak találtatok az élet és halál elfogadásának kérdéseiről!
- Gyűjtsétek össze a kulcsszavakat a lecke fő témájához, és készítsétek belőlük fogalomtérképet!

Ajánló

- Bérczes Tibor: *Élni és halni hagyni. Beszélgetések a holland eutanáziagyakorlatról* (Corvina Kiadó, 2016).
- Polcz Alaine: *Gyászban lenni* (Pont Kiadó, 2000).
- Polcz Alaine – Bitó László: *Az utolsó mérföld. Beszélgetés életről, halálról – testről és lélekről* (Jelenkor Kiadó, 2007).
- Mégis kinek az élete?* (amerikai filmdráma, r.: J. Badham, 1981).
- Bakancslista* (amerikai film, r.: R. Reiner, 2007).
- Az élet nélkülem* (kanadai–spanyol filmdráma, r.: I. Coixet, 2003).

Kutatási feladat

- Nézz utána, hogy Tibetben mit gondolnak a halálról, és hogyan zajlik ott és más keleti országokban a temetés!
- Kutass a környezetedben arról, milyen közösségi és családi szokások kapcsolódtak a halottbúcsúztatáshoz és a gyászhoz!
- Nézz utána, milyen elvek szerint kezelik a gyógyíthatatlan betegeket az intézményekben, miként határozta meg 2002-ben a WHO az ún. palliatív ellátást!

Töprengő

- Szerinted jó-e, ha elnyomjuk a gyász miatt érzett fájdalmat? Mi adhat megnyugvást?
- Fontos lenne-e számodra hozzátartozóid, rokonod vagy ismerősöd elvesztésekor, hogy legyen melletted valaki, hogy ne maradj egyedül az érzéseiddel?

Projektötlet

- Mutassatok be olyan segélyszervezeteket, amelyek krízisben segíthetnek!
- Nézz utána és hasonlítsd össze esszében, milyen különböző etikai álláspontot képviselnek az eutanáziát elfogadó és elutasító országok!

21.

Felelősségünk a Földért

„A Föld mindenki szükségletét ki tudja elégíteni, de a kapzsiságát nem.”

Mahatma Gandhi

- Hogyan kapcsolódhat össze a szükséglet a mohósággal?

- Csoportosítsátok a fogalmakat különbözőképpen! Minden esetben jegyezzétek le a csoportosítás szempontjait!

Nagyvárosi tájkép Kínában

„ELVESZTETT PARADICSOM”

A kép láttán milyen témák jutnak eszedbe? Milyen híradásokat, információkat tudsz felidézni?

1. A Föld ügye

A környezetvédelem ügye mindenkit érint, az ökológiai válság következményeivel szembesülni kell, hiszen mindannyian ennek a bolygónak a lakói vagyunk, ennek a levegőjét lélegezzük be, fogyasztjuk vizét és nyersanyagait. Alább a legfontosabb fogalmakat látjátok.

környezetvédelem

ökológiai válság

biológiai sokféleség

természeti erőforrások

ipari termelés

éhínség

fogyasztói társadalom

pazarlás

ivóvíz

levegőszennyezés

fejlődő világ

elvándorlás

megújuló energia

ökogazdálkodás

talajszennyezés

emberhez méltó élet

hulladékgazdálkodás

felmelegedés

egyenlőtlenség

időjárási szélsőségek

tudatos magatartás

- Mit mutat meg az *ökológiai lábnyom* egy közösségnek vagy egy egyénnek?
- Miért lehet fontos megismerni saját ökológiai lábnyomunkat?
- Az ábrán az ökológiai lábnyom számításánál számba vett fő emberi tevékenységeket látod. Melyek ezek?
- Olvasd el a **Szöveggyűjteményben** a „vízlábnyom”-ról szóló szöveget! Milyen új ismereteket kaptál belőle?

2. Az ökológiai lábnyom

A fogalom egy *globális hektárban* megadott értéket takar, melynek számítása során számba veszik az egy adott embercsoport tevékenysége során felhasznált, illetve leadott energiát és anyagokat.

3. A fogyasztás arcai

A fogyasztás mindennapi tevékenységünk és igényünk. Ez működteti a gazdaságot, éppen ezért közvetve az egyik legnagyobb hatással van az emberi termelésre és a környezetre. A **Szöveggyűjteményben** található szöveg és az alábbi ábra révén a fogyasztás néhány tényezőjét járhatod körbe.

a) Láss a mélyére!

A csokoládé egyike a világon legszéleskörűbben fogyasztott és legnépszerűbb édességeknek. Kevés szó esik arról, hogy az elsődleges összetevője, a kakaó honnan származik, és hogy milyen körülmények között termesztik.

b) Látogatás egy hipermarketben

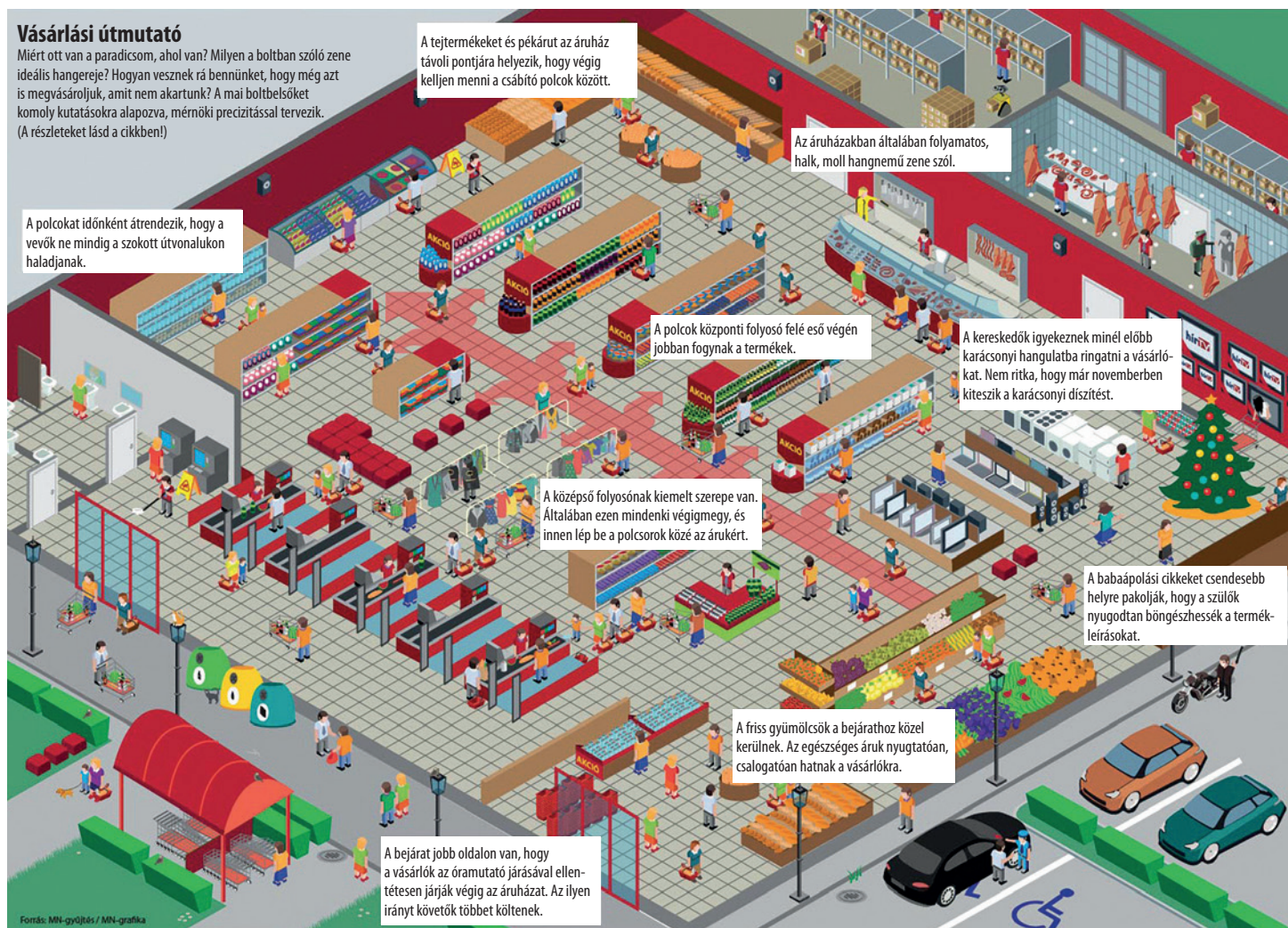
Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogyan manipulálják a potenciális vásárlókat a boltokban. Van-e saját tapasztalatod ezekről a rejtett hatásokról?

• Alkossatok csoportokat, és dolgozzátok fel valamelyik információs szöveget és ábrát! Majd válaszoljatok közösen két kérdésre!

a) Milyen rejtett összefüggéseket, hatásokat találtatok a két példában? Honnan erednek ezek a folyamatok?

b) Vajon befolyásolja-e az egyén vásárlási szokásait, ha tudomására jutnak hasonló információk? Ha nem, miért nem?

Forrás: <https://mno.hu/hetvegimagazin/igy-vesznek-ra-a-boltok-a-vasarlasra-1365816>

- Csoportokat alkotva dolgozzatok fel egy-egy szöveget (a–d) és a kapcsolódó kérdéseket, majd mutassátok be az eredményt!

- Vitassátok meg, érdemes-e ezt a mozgalmat erősíteni! Ha igen, ötleteljete, hogyan lehetne itthon megvalósítani: milyen ételeket adnátok, honnan szereznétek be a nyersanyagot, hogyan népszerűsítenétek a mozgalmat!

- Értelmezzétek példákkal, mit jelenthet a méltányosság elve a kereskedelemben!
- Mit gondoltok, feladatunk-e a más kontinenseken élők munkakörülményeinek javítása, vagy inkább a saját országunkra koncentrálnunk? Gyűjtsetek érveket mindkét szempont mellett!

- Készítsetek listát életvezetési tanácsokból, amelyek követése szerintetek befolyással van a környezeti és társadalmi feltételekre!

- Tervezzétek meg és ábrázoljátok egy kis lakást vagy egy kertes házat, amelyen jelölitek a környezetet kímélő megoldásokat, technikákat!
- Mit gondoltok, mennyi idő alatt térülnek meg a beépítendő új szemléletű megoldások?
- Milyen népszerű technikai megoldásokat lehetne nélkülözni vagy takarékosan kiváltani?

4. Mit tehetünk?

Annak ellenére, hogy nagy rendszerek működésében veszünk részt, a fogyasztás tekintetében az egyénnek is van döntési lehetősége: tudatosan figyelhet arra, milyen terméket és mennyit fogyaszt.

a

Életmód – lassulj le!

Jelenlegi életmódunkról és kultúránkról sokat elmond, hogy világszerte másodpercenként 700 ember lép be egy McDonald'sba. A slow food mozgalmat alapító olasz újságíró-szociológus, Carlo Petrini 1986-ban óriási publicitást szerzett magának, amikor felemelte szavát a Róma egyik legszebb terén, a Piazza di Spagnán nyíló McDonald's gyorsétterem ellen. A slow food ugyanis a *multinacionális* gyorséttermekben forgalmazott élelmiszer (fast food) filozófiai ellentéte, azaz a helyi termékek, a közvetlen értékesítés, a biodiverzitásra épülő kulináris értékek megőrzése, a minőségi alapanyagokból gondosan elkészített étel. A slow food mondanivalója a *globális társadalmat* érintő kulturális változásról szól, nem pusztán egy *kulináris élvezeteket* kergető elit ügye.

www.slowfood.hu

b

Fair trade – méltányos kereskedelem

Kereskedelmi partnerséget jelent, amely a hátrányos helyzetű termelők számára hivatott a fenntartható fejlődést előmozdítani, elsősorban jobb kereskedelmi feltételek biztosításával, valamint a fejlett országokban folyó szemléletformáló kampányokkal.

c

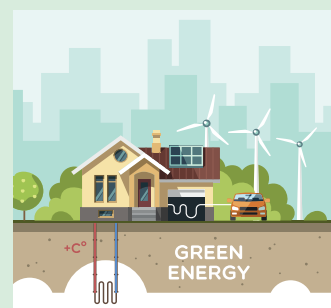
A tudatos fogyasztó

Tudatos fogyasztónak lenni nem csak azt jelenti, hogy tájékozódva a legjobb ajánlatot választjuk, vagy hogy érvényesítjük saját jogainkat. Ma már a tudatos fogyasztó tágabba tekint: saját érdekein túl más emberekre – ma élők vagy a jövő generáció –, illetve a környezetre is tekintettel van. <http://tudatosvasarlo.hu>

d

A környezetbarát ház

A tudatos fogyasztás a környezetbarát, takarékos technológiák alkalmazását is jelenti, külön figyelemmel például az energia- és vízfogyasztásra, hulladékkezelésre, de a praktikus tér- és funkciószervezés is fontos.

5. Út a fenntarthatóság felé

„A fenntartható fejlődés a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől.”
ENSZ – Közös jövőnk jelentés, 1987

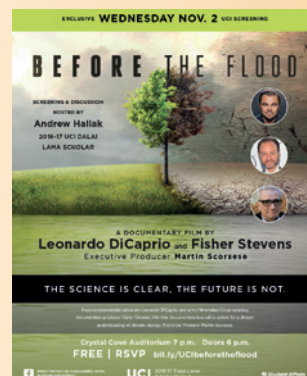
- Az idézet és a **Szöveggyűjteményben** található leírás alapján vitassátok meg, hogy a fejlődés milyen formái hangolhatók össze a jövő generációk különböző igényeivel! Mely jelenlegi tényezőknél kell feltétlenül változtatni?

Összefoglaló

- Készítsetek ábrát, mely globális, lokális és egyéni szinten is felveti Földünk és jövőnk megóvásának legfontosabb kérdéseit! A kérdéseket tegyétek közzé, és megbeszélés után fogalmazzátok meg a sürgős teendőket az egyes szinteken!

Ajánló

- Hankiss Elemér: *Az emberi kaland* (Helikon Kiadó, 2002).
- William E. Rees – Mathis Wackernagel: *Ökológiai lábnyomunk* (Föld Napja Alapítvány, 2006).
- *Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez*
www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/knmp_kezirat10.pdf
- *Özönvíz előtt* (r.: L. DiCaprio, 2016), a klímaváltozásról szóló amerikai dokumentumfilm.
- *Új Eldorádó* (r.: Kocsis Tibor, 2004), dokumentumfilm a verespataki aranybánya újraindításának veszélyeiről.

Özönvíz előtt, 2016

Otthoni feladat

- Készíts társadalomkritikus karikatúrákhoz hasonló rajzot vagy montázst egy szemét szűrő jelenségről!

Kutatási feladat

- Láss a polcok mögé! A csokoládé példája alapján kísérd végig egy választott termék útját a gyártástól a fogyasztásig! (Például kávé, narancslé, nádcukor, mobiltelefon, pamutpóló.) Mire van szükség a termék előállításához? Milyen környezeti és társadalmi hatásai vannak a termék előállításának? Segítség: www.supplychainge.org/kutatas/narancsle/?L=hu
- Kutass olyan civil szervezetek után, amelyek célja a szemléletmód környezet-tudatosá formálása! Közülük kettőnek mutasd be a honlapját!
- Ismerkedj meg Balogh János ökológus életművével! Mutasd be a csoportnak az általa felvetett legfőbb problémákat!

Angel Boligán rajza

Töprengő

- Értékeld önmagad, mennyire gondolkodsz és élsz „zölden”, mennyire vagy tudatos fogyasztó! Szempontokat adhat a Zanza.tv etikaleckéje *Korunk kihívásai* és *Felelősség kérdése* címen, valamint a *Tudatos vásárló* elnevezésű honlap.

Projektötlet

1. Tervezzetek kampányt, készítsetek tájékoztató anyagot a termelői piac, a bevásárlóközösségek vagy a fair trade mozgalom népszerűsítésére!
2. Nézz utána a környezeti etika néhány alapkérdésének, és fejtsd ki aktualitásukat esszében!

22.

Föld-közösség

„Az ember azért él a Földön,
hogy az emberivel is törődjön,
ne csak a természetivel és istenivel!”

Juhász Ferenc

- Lehet-e mércének tekinteni az „emberit”?

- Te hogyan döntenél, milyen felelősségteljes szelekciós elvet alkalmaznál? Esetleg kiszálnál, hogy átadd a helyet másnak, vagy elfordítanád a csónakot, hogy minél messzebb kerülj a vízben lévőktől?
- Milyen erkölcsi parancsok, félelmek fogalmazódhatnak meg a csónakban ülőkben?
- Mi történne azután, hogy beszálltak a csónakba a kiválasztottak? Hogyan osztanátok be a forrásokat? Milyen szabályok lépnének életbe?

- Fogalmazzátok meg közösen, hogyan értelmezhető a csónak metafora az emberiségre! Kik lehetnek a csónakban ülők és kik a vízben lévőek? Mi a helyzet tétje?
- Megbeszélés után kiscsoportokban ábrázoljátok élőképen vagy más vizuális eszközzel, esetleg más metafora használatával a Föld és az emberiség helyzetét!

Föld, ég, víz

HARMÓNIA

Mi mindennel kellene harmóniában élnie a ma emberének?

1. A mentőcsónak-dilemma

Képzeljük el, hogy...

...hajótörést szenvedtünk, de sikerült megmenekülnünk egy tizenöt személyes mentőcsónakban, melyben tizenketten ülünk. Hánykolódunk a tengeren, és egy fél nap múltával vízben úszó hajótöröttet fedezünk fel. Ők mintegy húszan vannak, s közülük néhányan már alig bírják a felszínen tartani magukat. A csónakunkban még kb. 5-6 hely van, ráadásul hosszabb távra csak 10-12 embernek van elegendő ivóvize és élelme. Ezért a csónakban hánykolódóknak nagyon meg kell fontolniuk, hogy hány embert vesznek fel. Ez sem könnyű döntés, de morálisan még nehezebb az, ha arra gondolunk, hogy valamilyen szempont alapján ki kell választanunk azt az 5-6 embert, akik még beférhetnek a csónakba. *Egy csónakban evezünk?*

<http://hirmagazin.sulinet.hu>

2. Mennyit bír a Föld?

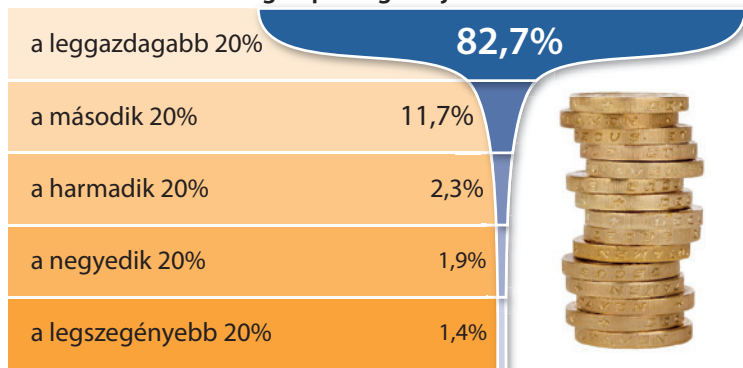
A fenti példázat Garrett Hardin humánökológus *A mentőcsónak erkölcsstana* című példázatából való. Hardin „a közlegelő tragédiája” néven ismert elméletében már 1968-ban felrázta a tudományos közgondolkodást, amikor a Föld egészére vonatkoztatta a Föld eltartóképességével, a túlnépesedéssel és a népszámszabályozással kapcsolatban végzett számításait. A helyzetet a játékelméleti fogalom után *fogolydilemmának* is szokták nevezni, mert minden fél rosszabbul jár benne, ha nem az együttműködést és a belátást, vagyis a kötelességek és jogok összekapcsolását választja.

3. Kiegyensúlyozatlan világunk

Gondoljátok végig a következő helyzetet! Az osztályt két csoportra osztjuk. Minden negyedik diák az X csoportba kerül, a fennmaradók képezik az Y csoportot. Az X csoport tagjai kapnak 8 db almát, a Y csoportnak pedig 2 db jut. Mit gondoltok, igazságos-e ez az elosztási mód? Próbáljátok meg egymás között egyezkedni, ha ezt nem tartjátok igazságosnak!

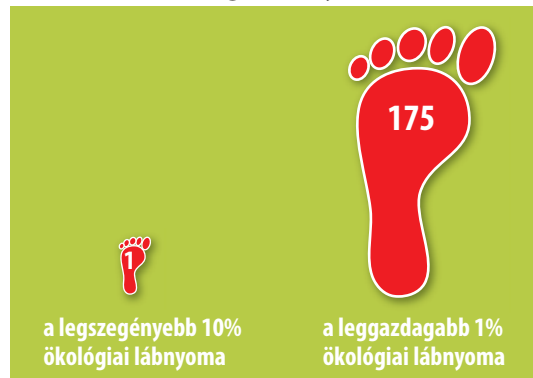
Képzeljétek el, hogy minden egyes nap így osztjuk el a Föld erőforrásait! Azonban csak egy bizonyos mennyiség áll rendelkezésünkre. Tehát ha holnap is szétosztunk 10 almát, akkor a készlet ennyivel tovább csökken.

A világ népessége és jövedelme

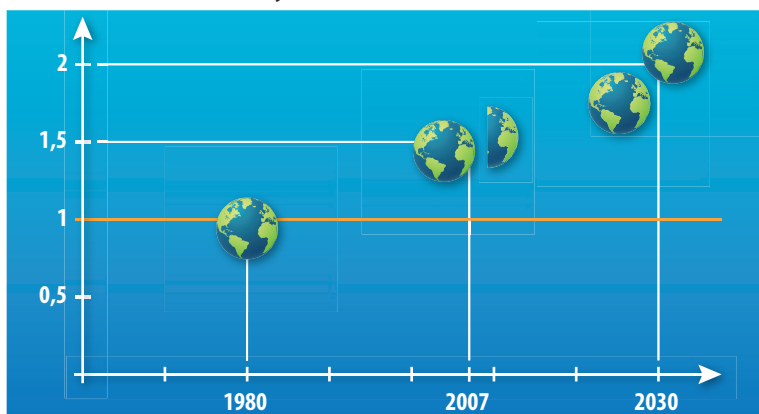

- Tanulmányozzátok a diagramokat, és fogalmazzatok meg etikai kérdéseket, problémákat!

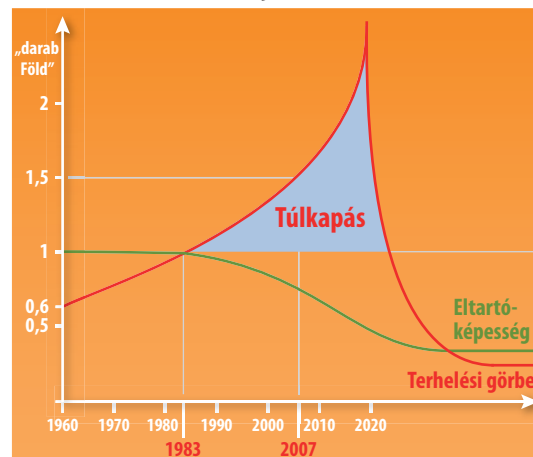
A leggazdagabbak és a legszegényebbek ökológiai lábnyoma

Hány Földet használunk el?

A jövő

4. Erőforrások

A természeti erőforrásokban gazdag államok vagy régiók – átlagosan – jóval gyengébben teljesítenek, mint a többiek. Bár a kitermelésből származó jövedelmekből finanszírozni lehetne a fejlesztéseket és az újraelosztást is, ehelyett az erőforrásoknak nevezett jelenség üti fel a fejét: a társadalmi, a gazdasági és a környezeti problémák is növekednek. Ilyen példát mutat be a *Hülyeség kora* című film (17.34–21.33 perc).

- A filmrészlet megtekintése alapján foglaltok össze a táblázat segítségével, milyen pozitív és negatív hatások érhetik a helyi lakosságot!

	Gazdasági hatások	Társadalmi hatások	Környezeti hatások
+			
-	az adókedvezmények miatt az állam alig jut bevételhez	egészségkárosodás a környékbeli lakosság körében	veszélyes anyagok kerülnek a vízbe, a talajba és a levegőbe

5. Jólét vagy jóllét

- Csoportokban válasszatok egy képet, és gyűjtsetek össze 10-10 ötletet, mik lehetnek a választott személy szükségletei / igényei / jólétének és jóllétének a feltételei! Milyen grafikus szervezőábrában helyeznétek el ezeket?
- Hasonlítsátok össze a személyekre vonatkozó ötleteiteket!
- Milyen hasonlóságokat és milyen különbségeket találtatok?

Az egyes emberek vagy a társadalom jó élete nem kizárólagosan az anyagi jóléttől függ, hanem számos érték együttes teljesülésének a függvénye. A jóllét az anyagi jóléten túl magában foglalja a nem anyagi értékeket. Fontos különbséget tenni az emberiség szükségletei és igényei között. A szükségletek az életfeltételek és a mentális egészség megteremtésére irányulnak, ezért mindenki számára ki kellene ezeket elégíteni. Az igények azonban egyénenként változóak, és a társadalmi-kulturális környezet hatására nagyon tág határok között mozoghatnak. Az életminőség terén van olyan fejlődési lehetőség, ami nem jár anyagi növekedéssel.

6. Boldog bolygó

- Mit gondolsz, melyik tényező hogyan határozta meg Magyarország indexét? Melyiken lehetne változtatni? Hogyan?
- Nézd meg a *Worldometers – Valós idejű világstatisztika* honlapot, és sorold fel azokat a dolgokat, melyeknél csökkenő számot látsz! Melyik adat a legmegdöbbentőbb és miért?
- Olvasd el a **Szöveggyűjteményben** Heinrich Böll *Beszélgetés a tengerparton* című novelláját, és ez alapján fogalmazd meg, milyen összefüggés van a boldogságérzet és az anyagi javak között!

A Happy Planet Index vagy más néven Boldog Bolygó Index a jólét mérésének alternatív mérőszáma. Más mérésektől eltérően közvetlenül nem használ jövedelemmel kapcsolatos adatokat, figyelembe veszi az adott ország ökológiai lábnyomát, és szerepet kap benne az is, hogy az embereknek milyen a személyes érzésük a jóléttel kapcsolatban. A HPI annak alapján tekint sikeresnek egy országot, hogy a jólétet igazságos és felelősségteljes erőforrás-felhasználással érte-e el. Három mutatóval számol: a) születéskor várható átlagos élettartam, b) elégedettség az élettel, c) ökológiai lábnyom. Az első kettő szorzatával osztják el az utolsót.

Rangsor	Ország	BBI
100.	Ukrajna	37,6
100.	Szudán	37,6
102.	Hongkong	37,5
103.	Belarusz Köztársaság	37,4
104.	Magyarország	37,4
105.	Amerikai Egyesült Államok	37,3
106.	Dzsibuti	37,2
107.	Belgium	37,1

Forrás: www.happyplanetindex.org

A jólét mérése, <http://tudasbazis.sulinet.hu>

7. Fogyasztás-lemondás-elégedettség?

Vizsgáljátok meg az alábbi kijelentések mérlegelésével, milyen lehetőségünk van arra, hogy boldogok legyünk, de mások is jól járjanak! Mennyire gondolkodtok sokféleképpen/hasonlóan a kérdés megítélésében? Lehetséges-e közös nevezőre jutni?

a Nem olyan nehéz megállapítani, hogy mekkora az elégséges fogyasztás, csak józan ész kell hozzá. A nem anyagi gazdagságra: szellemi és lelki élményekre, alkotásra, játékra, öröme, a csend és a kulturális sokféleség értékelésére kell a hangsúlyt helyezni.

b Amit ma környezetvédelemnek hívnak, az eléggé szűkített értelmezés, ha nem csak ezt értenénk alatta, sokkal könnyebb lenne változtatni. A fogyasztói mintázatok átalakításának iránya az anyag- és energaintenzív termékektől és szolgáltatásoktól az anyag- és energiaszegényen keresztül a tudás és kultúra fogyasztásának irányába mutat.

c A jóllétünkhöz hozzátartozik az egészséges, biztonságos élet, a barátság, a szeretet, a hit és a bizalom, a kölcsönös nagylelkűség gyakorlása, a természet adta és társadalom által teremtett lehetőségekhez való egyenlő hozzáférés esélye, a tudás és bölcsesség, a jó környezetminőség, az erkölcsi normák szerinti élet, a munkában való kiteljesedés öröme, az önbecsülés, az identitástudat, az önrendelkezés, a gondoskodás másokról és környezetünkről, az igazságosság és az élet tisztelete.

Összefoglaló

- Képzeljétek el egy rövid animációs film story boardját néhány képkockában a mentőcsónak-metaphora lehetséges forgatókönyvei alapján! Mi történik, ha *a*) a felebaráti szeretet jegyében mindenkit felvesznek, *b*) annyi embert vesznek fel a csónakba, ahány szabad hely van, *c*) nem vesznek fel senkit, sőt marad biztonsági tartalék is?

Ajánló

- Lányi András – Jávor Benedek (szerk.): *Környezet és etika. Szöveggyűjtemény* (L' Harmattan Kiadó, 2005).
- A Föld-etika kérdéseiről: www.ksh.hu/interaktiv_grafikonok
- A népesedésről itt tudhatsz meg többet: www.ksh.hu/nepszamlalas/nepszamlalasi_kisfilmek
- *Balance [Egyensúly]* (r.: W. Lauenstein – C. Lauenstein, 1989), animációs rövidfilm a közösség belső kohéziójáról és annak megbomlásáról.
- *A hülyeség kora* (amerikai dráma, r.: F. Armstrong, 2009). Katasztrófafilm 2050-ből.

Jelenet a *Balance* című filmből

Otthoni feladat

- Hallgasd meg Demjén Ferenc *Vigyázz a madárra* című dalát a YouTube-on, és tetszés szerint dolgozd fel, vagy tanuld meg! A dalszöveget megtalálod a **Szöveggyűjteményben**.

Projektötlet

1. Csatlakozzon az osztály a nemzetközi „fogyasztásszüneti nap”-hoz saját akció megtervezésével, plakátkészítéssel!
2. Készítsétek el a rövid animációs filmet a mentőcsónak-metaphora forgatókönyvei alapján!

Fejezetzáró

Korunk etikai kérdései

- Az idézet Daniel Quinn *Izmael* című könyvében olvasható. Mit gondolsz a két kérdésről? A további érveléshez olvasd el a könyv egy részletét!

„HA AZ EMBER ELTŰNIK,
MARAD-E REMÉNYE A GORILLÁNAK?
A másik oldalán így szól az üzenet:
HA A GORILLA ELTŰNIK,
MARAD-E REMÉNYE AZ EMBERNEK?”

„Az Elvevők arról halmoznak fel tudást, hogy mi jó a dolgok számára. A Meghagyók arról halmoznak fel tudást, hogy mi jó az emberek számára. – De nem minden ember számára. Minden Meghagyó népnek van egy olyan rendszere, amely jó saját maga számára, mert köztük fejlődött ki; hozzáidomult ahhoz a területhez, amelyen éltek, azokhoz az éghajlati viszonyokhoz, amelyek között éltek, ahhoz a biológiai közösséghez, amelyben éltek, és hozzáidomult az ő egyéni, sajátos ízlésükhöz, preferenciáikhoz és világszemléletükhöz. – Igen. – És hogy hívják az ilyen tudást? – Nem tudom, mire gondolsz. – Mivel rendelkezik az, aki tudja, hogy mi a jó az emberek számára? – Hát... bölcsességgel? – Persze. Most akkor tudod, hogy a ti kultúrátokban annak a tudását értékelik, hogy mi a jó a termelés számára. A Meghagyó kultúrákban ugyanilyen módon annak a tudását értékelik, hogy mi jó az emberek számára. És valahányszor az Elvevők kiirtanak egy Meghagyó kultúrát, egy olyan bölcsesség, melyet végső soron az emberiség megszületése óta folyamatosan próbára tettek, végérvényesen eltűnik a világból, ugyanúgy, mint ahogy valahányszor egy élő fajt kiirtanak, egy végső soron az élet megszületése óta próbára tett életforma végérvényesen eltűnik a világból.” *Daniel Quinn: Izmael – részlet. Trombitás Gábor fordítása*

Technika és természet

- Gondolkodási idő nélkül sorolj fel szavakat, amelyek a képről eszedbe jutnak!
- Páros munkában adj címet a képnek!
- A képből és az eddig gyűjtött ötletekből kiindulva vitassátok meg, melyek a jó és rossz oldalai a tudományos és technikai fejlődésnek!

Sun Shen Ying: Grass [Fű],
<http://recity.hu/megengedheted-magadnak-zoldgalleros-karikatura>

A gazdaság hatása a jövőre

- Hogyan érvényesíthető egyszerre a *szabad kereskedelem* és a *méltányosság* elve?
- Van-e joguk az *egyenlő feltételek* biztosítása érdekében a fejletlenebb országoknak ahhoz, hogy a *kereskedelmi főlénnyel* szemben védekezzenek?
- Biztosítható-e ilyen *gazdasági lendület* mellett a *fenntartható fejlődés*, avagy szükségszerűek a *konjunktúrát* követő *válságok*?
- A *fenntartható fejlődés* hogyan hangolható össze a *jövő nemzedékek érdekeivel*?
- A *globális gazdaság* összességében inkább jobb vagy inkább rosszabb hatással van az emberek egészségére, a természetre, a környezetre, illetve a *biológiai sokféleségre*?
- Lehet-e hatása az egyéni kezdeményezéseknek a *környezet védelmében*, vagy állami, nemzetközi szinteken lehet megoldásokat keresni?

- Alkossatok csoportokat! A kérdéseket (a–f) elolvasva magyarázzátok meg a kiemelt kifejezéseket!
- Ezután a csoport egyik tagja legyen a moderátor, és vitassatok meg a kérdések közül legalább kettőt!

Felelősség a jövő nemzedékekért

Shakespeare így figyelmeztet a mértéktartásra:

„A természet varázsát ontja bőven, / A fűben, a virágban,
a kőben. / Ó, nincs a földön oly silány anyag, / Amely így,
vagy úgy ne szolgálná javad, / De nincs oly jó, amelyben
ne volna vész, / Ha balga módon vele visszaélsz!”

Shakespeare: Rómeo és Júlia – részlet. Mészöly Dezső fordítása

Karl Marx 1844-ben írta *Gazdasági-filozófiai kéziratok* című művét, melyben mintegy másfél évszázaddal megelőzve a *fenntartható fejlődés* alap gondolatát, a generációk közötti igazságosságot, megállapítja:

„Még egy egész társadalom, még egy nemzet sem, sőt, egyszerre minden társadalom sem a Föld tulajdonosai. Csupán birtoklói, haszonélvezői, és mint jó családapáknak, jobb állapotban kell örökölniük a következő nemzedékeknek.”

- Legyetek ti is a *jövő nemzedékek* szószólói, álljatok ki a természetért! Keressetek a környezetetekben egy olyan problémát, amelyben sérülnek a *jövő nemzedékek* jogai!
- Az internet és a közösségi oldalak világában akár *globális problémák* megoldását is támogathatjátok egyetértéssel vagy tiltakozásokkal. Kutassatok az interneten ilyen közösségek tevékenységei és céljai után!

- Hány túlsúlyos és hány alultáplált ember él a világon? Hány ember hal naponta éhen?
- Mennyit költenek naponta a túlsúly okozta betegségekre? Mennyit súlycsökkentő fogyókúrára és műtétre? Mennyit költenek az éhezők táplálására?
- Hogyan lehetne ezen változtatni?
- Hasznos link a globális jelenségek, problémák és az élelmezés, éhség, éhezés kérdéseiről: <http://tudasbazis.sulinet.hu>

Éhezés és túltápláltság

A jóléti különbségeket nagyon jól jelzi az éhezők és túltápláltak száma. Kutassatok adatok után a témában!

- Olvasd el az idézeteket! Melyik áll hozzád legközelebb, miért?

„Hitünknek valljuk, hogy a megtorlás a lét törvénye. Holott létünk törvénye: önmagunk legyőzése.” *Mahatma Gandhi*

„Önmagunk megtalálásának a legjobb módja, ha elveszünk mások szolgálatában.” *Mahatma Gandhi*

Harmóniában önmagunkkal és a természettel

„A világ »megváltásához« önmagunk megváltásán keresztül vezet az út.” *Gyulai Iván*

„Ha szeretsz, más szemmel nézel a világra; nagylelkű leszel, megbocsátó, jószívű, pedig korábban esetleg kemény és rideg voltál. Az emberek óhatatlanul is hasonlóan viszonyulnak majd hozzád, s hamarosan abban a szeretetteljes világban élsz, amit te magad teremtettél.” *Anthony de Mello*

„Akiben zűrzavar van – zűrzavart hoz létre környezetében. Akiben rend van – rendet teremt maga körül.” *Popper Péter*

- Nézd meg a képet! Mi történhet éppen? Kik lehetnek a szereplők? Szólaltasd meg őket! Milyen zenét választanál a jelenet-hez?

Jelenet a Tavasz, nyár, ősz, tél és tavasz című filmből (r.: K. Gidok, 2003)

A kommunikáció technikai fejlődése és a személyiség

Az alábbi cikk a közösségi média fogyasztóinak a személyiség-alakulását követő kutatásokról számol be, és a lehetséges veszélyekre hívja fel a figyelmet.

- Négyfős csoportokban mindenki olvasson el egy-egy bekezdést, és számoljon be arról, a) melyek a szövegrész a fő állításai, b) mennyiben ért egyet velük! Rendezzettek vitát a legérdekesebb gondolatokról!

Offline rossz érzések és online boldogságparádé?

- a) „Az Y és Z generációt kutató Susan Greenfield szerint a közösségi média három lehetséges Ént eredményezhet: Az igazi Én (true self), mely anonim környezetben mutatkozik meg, a valódi Én (real self), az alkalmazkodó egyén, amelyet korlátoznak a társadalmi normák a face to face szituációkban, és a remélt vagy lehetséges Én, ami a közösségi média oldalain jelenik meg. A kutatások általában arról számolnak be, hogy a Facebookon ábrázolt identitások tehát nem feltétlenül a »gátlástalan« valódi Ént jelenítik meg, de nem is azt, amely megjelenik a valódi emberi interakciókban. Döntően a vizsgált identitások inkább tűnnek egy – a világ számára – szándékosan megkonstruált Énnek, amire az illető törekszik, de amit nem volt képes megvalósítani.
- b) Mára már az is kiderült, hogy olykor valóban kicsi a különbség a valódi jellemvonások és a Facebook-oldalon megjelenített, az értékelők által látottak között. Ez nem jelenti viszont azt, hogy az őszinteség is a valódi jellemvonásaink közé tartozna, amikor például előnytelen külsejű ismerősünk szelfjére azt posztoljuk, hogy »milyen szép vagy!«. [...] a kutatók egyetértenek abban, hogy mint az elvárásolt kastélyban a tükör, a »Facebook-Én« a valódinak egy eltúlzott változata. És ez a »túlzás« kikerülhet a kontroll alól. Nem arról van szó, hogy a közösségi oldalak voltak az elsők, melyek megengedték ezt a torzulást [...], de soha nem látott mértékben nyújtanak erre lehetőséget. Az online profil létrehozása, menedzselése és felületén folytatott interakciói lehetőséget adnak a felhasználóknak, hogy tulajdonképpen önmagukat »reklámozzák«, és miután nem köti őket a valóság korlátja, ez a valódi Énnek egy »megerkesztett változata« lesz. [...] attól tarthatunk, hogy veszélyes szakadék nőhet az idealizált homlokzat és a valódi hátsó rész között, ami aztán az elszakadás és elszigeteltség érzéséhez vezethet. [...]
- c) A közösségi média ideális platformot nyújt a narcisztikus személyiségek számára, de veszélyesen növeli azok számát is, akik »társadalmi narcizmussal« lesznek jellemezhetőek, mert reális önértékelésük tolni kezd az idealizált irányba. Ezért nem véletlen talán, hogy a digitális generációk az önmagukról állított tulajdonságok, képességek, készségek tekintetében verbálisan lehetnek nagyotmondók, miközben ezen vonásaikat óvakodnak tesztelni a realitásban. De sokakat megtéveszt ez a látszólag hatalmas kontroll, mellyel az egyén rendelkezik az online prezentációja felett. Azt csinál, amit akar, és akkor, amikor csak akarja. Olyan fotót és posztot oszt meg, amelyet csak szeretne. Az elérhető közönség mindig ott lesz, és a kialakult tudattalan csoportnorma érzelmi szabályai szerint áradozik [...] nem meglepő, hogy növekedni fog a narcisztikus érzelmek mértéke. [...] A diákok inkább a Twitteren posztolnak, a Facebook-tevékenység az exhibicionizmussal függ össze. Ezzel szemben a felnőtteknél a Facebookot és a Twitteret azok használják, akik a külsejükre összpontosítanak, nem annyira, mint azt a fiatalok és a diákok teszik. [...] De generációs eltérések ide vagy oda, a tény tény marad. Az ember mindig is hiú, önzésre hajlamos és dicsekvésre hajlamos lény volt, és ma a közösségi média korlátlan lehetőséget biztosít ehhez az életformához, akár napi 24 órában.
- d) Egyre több kutatás vizsgálja, hogyan érzik magukat a közösségi média felületein azok az emberek, akiket depresszív érzelmek vagy alacsony önértékelés jellemez. Azoknak az egyéneknek, akiknek létezik baráti köre, melyet a valódi, háromdimenziós világban hoztak létre, a közösségi média csak kellemes kiegészítő. Azonban az alacsony önértékelésű egyéneknek a Facebook egy biztonságos helynek látszik, ezért legalább annyi vagy több időt töltenek ott, mint a magas önértékelésű személyek. De amikor a kutatás arra irányul, hogy azt vizsgálja, egy szorongóbb, alacsony önértékelésű személy mit kaphat az ismerősöktől, akkor paradox helyzet rajzolódik ki a szemünk elé. A valóságban, ha negatív dolgot mesélünk valakinek, az olyan személyes interakció, amely tipikusan bizalommal teli intim helyzetben zajlik, például egy közeli baráttal, akiben megbízhatunk, és aki a beszélgetés során a kölcsönösség jegyében majd szintén megoszt magáról valamit. Ebben a helyzetben kellemes érzelmeket élhetünk át: az empátia, a másik iránti tisztelet, a megértés, a közelség érzése mind megjelenhet. Azonban ha mindez online felületen történik, akkor egyáltalán nem biztos, hogy kölcsönös jóérzésekre lehet számítani.” *Tari Annamária: Generációk online – részlet*

Az XY játék

A játék során a résztvevők 4 csapatban fognak dolgozni. Minden csapat célja, hogy maximális nyereségre tegyen szert. A játék 8 fordulóból fog állni, és a csapatoknak minden fordulóban döntést kell hozniuk. A csapatok döntése X vagy Y lehet (csapatonként egy X és egy Y kártyára van szükség). Az egyes csapatok nyeresége, illetve vesztesége a négy csapat által meghozott döntések összesített eredményétől függ. A lehetséges nyereségeket, illetve veszteségeket a következő táblázat tartalmazza:

A játék vége után beszéljétek meg a következőket:

- Ki hány ponttal rendelkezik? Melyik csapat a nyertes?
- Törekedtetek-e arra, hogy minden csapat átkerüljön pluszba, azaz nyerjen? Sikert-e ezt megvalósítani? Mi alapján döntöttek az egyes csoportok?
- Mi történt a képviselők megbeszélésén? Mindenki emeljen ki egyetlen eseményt a játékból, ami a legjobban megmaradt benne!
- Mindenki fogalmazzon meg egy-két érzést, mely a játék során jellemző volt rá, és röviden indokolja!
- Minden csapat fogalmazzon meg, hogy milyen stratégiával vágott neki a játéknak az első forduló előtt!
- Módosult-e ez a stratégia, és miért?
- Mi történt az első megbeszélésen? Sikert-e betartani?
- Mi történt a második megbeszélésen? Sikert-e betartani? Mi volt az oka?
- Mi kell a jó játékhoz?
- Mi lehet a gyakorlat tanulsága? Milyen gondolat fogalmazódott meg benned a játék és a megbeszélés során?
- Ha újrakezdenéd a játékot, másképp játszanál-e? Az együttműködést vagy a versengést választanád?

A csapatok döntései	Az egyes döntések egyéni (csapatonkénti) eredményei			
4X	X: -100	X: -100	X: -100	X: -100
3X 1Y	X: +100	X: +100	X: +100	Y: -300
2X 2Y	X: +200	X: +200	Y: -200	Y: -200
1X 3Y	X: +300	Y: -100	Y: -100	Y: -100
4Y	Y: +100	Y: +100	Y: +100	Y: +100

Tehát pl. ha mind a 4 csapat döntése egy fordulóban X, akkor mindannyian 100 pontot veszítenek; ha 3 csapat dönt X-et, egy pedig Y-t, akkor az előbbieket nyeresége 100 pont, az utóbbi vesztesége 300 pont, és így tovább.

Minden csapat induló pontszáma 0, nyertes csak az lehet, aki pozitív pontszámmal fejezi be a játékot. A fordulók eredményeit a csapatok a füzetükben eredményösszesítő táblázatban vezetik. Azt, hogy melyik csapat döntött X-et vagy Y-t, a csapatok nem tudják meg. A csapatok a terem négy sarkában helyezkednek el, egymással nem érintkezhetnek.

A 4. forduló után lehetőséget kapnak a csapatok, hogy tárgyaljanak (egyeztessék stratégiáikat, megbeszéljék szempontjaikat). A tárgyalásra minden csapat 1 képviselőt küldhet, de nem kötelező a részvétel. A tárgyalásra 5 perc áll a küldöttek rendelkezésére. Ezután a továbbiakban is lehetőségük van tárgyalni a csapatoknak.

A játék vezetője minden kör után feljegyzi az egyes csapatok tippjét a táblán egy táblázatban, és beírja a nyereséget is. A 8. forduló után összegzi a csapatok eredményét, és eredményt hirdet.

A fenntartható fejlődési célok – ENSZ, 2015

- Készíts kifejező ábrát a közösséged vagy saját magad jövője számára legfontosabbnak tartott célokról!

IV. SZÖVEG- GYŪJTEMÉNY

A párkapcsolat
felnőtteknek való dolog.
Csernus Imre

Az országnak van külső
és belső lábnyma.

A stressz, a félsz, a hiszti,
a nyűgök, a macerák...
Varró Dániel

Ember, a világ
két kezedtől sír.
Demjén Ferenc

Te más vagy, mint én.
Mihez képest vagy más?
Ágai Ágnes

Mi rejlik a nemzetközi
csokoládéipar mögött?

Az ördög munkáját
végeztük.
R. Oppenheimer

Magadban kell megérezned
a boldogságodat.
Nádas Péter

Az emberi lét titka, [...]
hogy miért éljen.
F. Dosztojevskij

1. AZ ERKÖLCSI GONDOLKODÁS ALAPJAI

1.3.

Daniel Defoe: Robinson Crusoe (részlet)

Mikor már eléggé biztonságban éreztem magam a ragadozóktól, jobb felé oldaljáratot kezdtem építeni a sziklába; aztán ismét jobbra fordulva kijutottam a szabadba: így nemcsak hogy rejtekúton közlekedhettem ki- és befelé, hanem megfelelő raktáram is volt dolgom elhelyezésére.

Úgy láttam, legfőbb ideje, hogy elkészítsem a legfontosabb bútorokat, mindenekelőtt egy széket és egy asztalt. Ezeket ugyanis szerfelett kívántam, és nélkülük aligha élvezhettem volna azt a kevés örömet, amit a világ nyújtott. Asztal nélkül nem lehet kényelmesen enni, sem írni, sem sok egyéb munkát végezni, így hát nekifogtam.

Itt meg kell jegyezni, hogy miután az észszerűség és a számolás minden műszaki munka alapja, az ember idővel saját magától is mester lesz, ha minden feladatot a lehető legokosabban előre kitervez, és észszerűen hajtja végre. Én soha életemben nem dolgoztam szerszámokkal, és mégis az idő, a munka, az alkalmazkodóképesség és leleményesség rávezettek arra, hogy mindent megcsináljak, különösen, ha voltak megfelelő szerszámaim.

Sok mindent azonban szerszám nélkül készítettem el; és igen gyakran nem állt egyéb rendelkezésemre, mint fejsze és balta, s bizony olyan küzdelmesen állítottam elő a dolgokat, mint előttem még senki, természetesen végtelen sok fölös munkával. Például ha deszkára volt szükségem, mit tehettem egyebet, ledöntöttem egy fát, elfektettem magam előtt, aztán mindkét oldalát simára faragtam fejszémmel, míg alkalmas volt deszkának, aztán felszínét szekerével igyekeztem elegyengetni. Igaz, hogy ezzel a módszerrel egy egész fából egyetlen deszkát készítettem; viszont csak türelemre volt szükségem, mert időm volt bőségesen, hogy akár egyetlen deszka vagy gerenda elkészítésére tékozzoljam, s mivel különben sem fordíthattam volna munkámat és időmet értékesebb dologra, mindegy volt, mit kezdek vele.

Először tehát asztalt és széket készítettem azokból a fadarabokból, melyeket a tutajon hoztam magammal a hajóról. Az előbb említett módszerrel előállított deszkákból pedig másfél láb széles nagy polcokat faragtam, s a barlang egyik oldala mentén egyiket a másik fölé helyeztem, hogy kirakhassam rájuk szerszámaimat, a szegeket, a vaskapcsokat: egyszóval mindent úgy rendeztem el, hogy azonnal megtaláljam. A homokkő falba fogásokat vertem, hogy puskámat és egyéb felfüggeszthető dolgomat felakasszam; ha valaki látta volna barlangomat, valószínűleg vegyeskedésnek nézte volna; nekem magamnak nagy gyönyörűségemre szolgált, hogy mindent rendben tudok magam körül, és ilyen sok tárgy áll rendelkezésemre.

Elérkezettnek láttam az időt, hogy naplót vezessek mindennapi foglalatosságaimról; azért halogattam mindeddig, mert eleinte mindent nagy sebbel-lobbal csináltam, és elmém is meglehetősen zilált volt. Mert például mit írhattam volna be olyan napra, mint szeptember 30-a? Ilyesmit: Miután partra vetődtem, megmenekültem a vízbefúlástól, ahelyett, hogy szabadulásomért Istennek hálát adtam volna, először kihánytam a gyomromba került rengeteg sós vizet, aztán valamelyest magamhoz térve – kezemet tördelve, arcomat csapkodva és hajamat tépve –, rohantam fel és alá a parton; kiabáltam; hogy végem van, végem van, míg nem fáradtan és elgyöngülve végigterültem a földön, hogy pihenjek, noha nem mertem aludni a vadállatok miatt.

Pár nappal később, miután már többször megfordultam a hajón, s mindent elhoztam róla, nem tudtam legyőzni a vágyat, hogy fölmenjek egy kis hegy tetejére, és a tengert fürkészzem abban a reményben, hogy megpillantok valami hajót. S valóban, óriási távolságban egy vitorlást véltem felfedezni. Hirtelen remény ébredt bennem; úgy meresztettem szemem, hogy majdnem megvakultam, s amikor elvesztettem a hajót szem elől, leültem és zokogtam, mint egy gyermek; így tetéztem nyomorúságomat bolondságommal.

De mikor némileg túljutottam ezeken a dolgokon, s berendeztem háztartásomat és a lakásomat, elkészültem székel és asztallal, s mindent olyan csinosan helyeztem el magam körül, ahogy csak lehetett, akkor, mint említettem, elkezdtem vezetni a naplót.

Vajda Endre fordítása

- Hogyan viszonyul a helyzetéhez Robinson? Milyen tevékenységek segítségével őrizi meg emberi mivoltát?
- Milyen tapasztalatokat szerzett a szigeten, és milyen előzetes tudást vitt magával?
- Te hogyan viselkednél hasonló esetben? Milyen módon szerveznéd meg a mindennapjaidat?
- Miért emberpróbáló teljesítmény abszolút magányban élni, például egy lakatlan szigeten? Az állatok többsége képes-e a teljes egyedüllétre?

1.3.

Ifj. Simonyi Károly űrutazása

2007. április 9. fontos dátum a magyar űrhajózás történetében.

Simonyi Károly nem csak abban különbözik a „hagyományos” űrhajósoktól, hogy több mint 20 millió dollárért, az ötödik fizető űrturistaként jutott Föld körüli pályára. Beszámolóiból sok olyan részletet is megtudhatunk, amelyek általában nem jelennek meg az asztronauták jelentéseiben.

Simonyi Károly, avagy Charles Simonyi (utóbbi névváltozatot később vette fel hivatalosan) Budapesten született 1948. szeptember 10-én. Apja a neves id. Simonyi Károly elektromérnök, a Műegyetem legendás hírű tanára. A fiatal Simonyinak még középiskolás korában ébredt fel az érdeklődése a számítástechnika iránt, akkor még az orosz, lyukkártyás Ural számítógépek révén. Tizennyolc évesen Dániába, majd az Egyesült Államokba vándorolt, ahol a Berkeley-i Kaliforniai Egyetemen, majd a Stanford Egyetemen tanult. Eközben a Xerox PARC cégnél dolgozott, ahol kifejlesztette az első ún. WYSIWYG (alakhű) szövegszerkesztőt egy személyi számítógépre. 1977-ben doktorált, majd a Microsoftnál tevékenykedett. Nevéhez fűződik a Multroplan, majd a Word és Excel szoftverek létrehozása és az objektumorientált programozás bevezetése. Fontos szerepe volt az egyes szoftverek eltérő operációs rendszer alatti alkalmazásainak kialakításában. 2002-ben Gregor Kiczales üzletársával megalapította az Intentional Software Companyt. 2000-ben létrehozta Magyarországon a Charles Simonyi Kutatói Ösztöndíjat, mely 2,5 millió forinttal támogatja a társadalom-, a műszaki és természettudományok területén kiemelkedő hazai szakembereket. Simonyi nem egyszerű űrturista, hanem joggal nevezhetjük a harmadik kiképzett magyar űrhajósna (Farkas Bertalan és a tartalék, Magyar Béla után).

Simonyi honlapján az egyik érdeklődő megkérdezte, hogy ha csak egy magyar nyelvű könyvet vihetne fel, melyik lenne az. Ő Jókai Mór *A jövő század regényét* említette, mely Jules Verne híres műveivel egy időben készült, és szerinte egy korai science fictionnak is tekinthető. De ha lehet, Madách Imre *Az ember tragédiája* is helyet kapna a könyvtárában. Tervei között szerepel, hogy az ISS-en lévő könyveket kiegészítve hivatalosan is elkezdje egy minikönyvtár kialakítását. Emellett egy MP3-lejátszót is vitt magával, főleg klasszikus és rockzenével, közel 1600 számmal. Attól persze nem fél, hogy unatkozna az űrállomáson – és bár a hagyományos internetkapcsolat nem áll rendelkezésére, e-maileket azért tud majd olvasni. Simonyi egyébként nagyon örül annak, hogy a magyarok büszkék az űrutazására. „A magyaroknak azt üzenem, hogy ha magyar teljesítményekről hallok, mindig büszkeséget érzek. Ezért én is örülök annak, hogy a magyarok, nemcsak Magyarországon, hanem világszerte, büszkék erre az útra” – mondta egy közép-európai idő szerint szerda reggeli rövid videokonferencián az MTI-nek.

Simonyi Károly küldetése fontos részének tekinti a rádiókapcsolatot az amerikai és magyar diákokkal, hogy minél többen figyeljenek fel az űrkutatás és az emberes űrutazás fontosságára. Simonyi a Kárpátok koszorúja feletti egyik áthaladás során Radnóti Miklós sorait fogja felidézni: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.” E két sor felolvasása alatt valóban majdnem átrepüli ezt a kis országot, mivel az űrállomással közel 8 kilométer/másodperces sebességgel halad majd.

Simonyi véleménye szerint utazása apró, de fontos lépés egy olyan korszak kezdetén, amikor a világűr egyre több ember előtt nyílik majd meg. A kozmosz egyre inkább részévé válik életünknek. Az évek során egyre többen lesznek, akik nem kifejezetten kutatóként, technikusként vagy mérnökként utaznak az űrbe, hanem emberi létünk egyéb oldalát és mindennapjainkat viszik magukkal: idővel költemények, műalkotások születnek majd a Földön kívül. A kozmosz mint új dimenzió számtalan területen fogja gazdagítani az emberi kultúrát.

Kereszturi Ákos nyomán, www.origo.hu

- Az emberi természet mely jellemzői fedezhetők fel Simonyi bemutatásában?
- Milyen életcélok motiválhatták az úrhajóst?
- Kinek és minek lehetett nagy szerepe személyiségének alakításában?
- Miként kapcsolódik össze tudományos érdeklődés, kultúra, kalandvágy, magyarságtudat és világpolgártudat Simonyi személyiségében? Rokonszenves ez neked?

2.3. Victor Hugo: Nyomorultak (részlet)

Montfermeilben a Thénardier család kocsmát tartott fenn, Cosette-et, egy prostituált gyermekét pénzért vették magukhoz. Jean Valjean, a regény főszereplője, itt sárgakabátos férfi, a haldokló anya kérésére keresi meg a kislányt, hogy segítsen rajta.

Cosette sovány és sápadt volt; majdnem nyolcéves már, de senki sem tartotta volna többnek hatnál. Nagy szemei, amelyek valami mély árnyékba veszttek, szinte fénytelenek voltak a folytonos sírástól. Szája szögletében ott volt az állandó szorongásnak az a görbéje, amelyet elítélteknél és gyógyíthatatlan betegeknél lehet megfigyelni. A tűz, amely ebben a pillanatban megvilágította, kivillantotta szúrós csontjait, és még szembeszökővé tette soványságát. [...] Ennek a gyermeknek egész megjelenése, járása, testtartása, hangjának zengése, beszéd közben tartott szünetei, tekintete, hallgatása, legkisebb mozdulata egyetlen érzelmet fejezett ki és árult el: félelmet. [...] A sárgakabátos férfi nem vette le Cosette-ről a szemét. Egyszerre csak Thénardier-né felcsattant:

– Igaz is! Hát a kenyér?

Cosette szokás szerint, valahányszor Thénardier-né szava felharsant, gyorsan kibújt az asztal alól. Teljesen megfeledkezett a kenyérről. A mindig rettegő gyermekek mentiségéhez folyamodott. Hazudott.

– Asszonyság, a péküzlet zárva volt.

– Kopogtatni kellett volna.

– Kopogtattam, asszonyság.

– Na és? Nem nyitotta ki? Majd megtudom holnap, hogy igaz-e – mondta rá Thénardier-né –, és ha hazudsz, lesz nemulass! Addig is add vissza a tizenöt sout.

Cosette belenyúlt a köténye zsebébe, és csak kékült-zöldült. A tizenöt sous pénzdarab nem volt benne. [...]

– Hát elvesztetted a tizenöt sout? – hördült fel Thénardier-né. – Vagy talán el akarod lopni? – Egyúttal kinyújtotta karját a tűzhely felett függő korbács felé.

Ez a félelmetes mozdulat visszaadta Cosette-nek az erejét, és felsikoltott:

– Kegyelem, asszonyság! Asszonyság! Nem teszem többet!

Thénardier-né levette a korbácsot.

Eközben a sárgakabátos férfi kotorászott a mellénye zsebében, de senki sem vette észre ezt a mozdulatát. [...] Thénardier-né fölemelte karját.

– Bocsánat, asszonyom – szólalt meg a férfi –, de épp az imént láttam, hogy ennek a kislánynak a kötényzsebéből kiesett valami és elgurult. Talán ez az.

Egyúttal lehajolt, és egy pillanatig mintha keresgélt volna a földön.

– Csakugyan. Tessék – szólalt meg újra, mikor fölegyenesedett. És pénzdarabot tartott Thénardier-né felé.

– Igen, ez az – mondta az asszony. Nem ez volt az, mert hiszen ez húsz sou volt, de Thénardierné-nak haszna volt rajta. Zsebébe csúsztotta a pénzdarabot, és beérte annyival, hogy dühös pillantást vetett a gyermekre, és csak ennyit mondott neki: – Aztán meg ne történjen többet soha!

Lányi Viktor, Révay József és Szekeres György fordítása

- Miért bánik így a gyermekkel a kocsmárosné? Milyen személyiségre vallanak a tettei?
- Miről tanúskodik a kislány viselkedése?
- Hogyan cáfolják a körülmények és a belső döntések a sztereotípiákat? (A kis Cosette édesanyja prostitúcióra kényszerül, hogy gyermekét eltartsa. Jean Valjean szökött fegyenc, de élete megfordul egy igazi keresztény megbocsátás után.)

2.4. Fjodor Dosztojevszkij: A Karamazov testvérek (részlet)

A nagy inkvizítor

Mert az emberi lét titka nem abban rejlik, hogy csak éljen, hanem abban, hogy miért éljen. Az ember, ha nincs szilárd elképzelése arról, hogy miért éljen, nem hajlandó élni, és inkább elpusztítja magát, semhogy e földön maradjon, még ha csupa kenyérrel rakják is körül. Ez így van, mégis mi történt? Ahelyett, hogy birtokba vetted volna az emberek szabadságát, még nagyobbra növelted! Vagy elfelejtetted, hogy az ember a nyugalmat, sőt akár a halált is többre becsüli, mint a szabad választást a jó és a gonosz megismerésében? Nincsen csábítóbb az ember számára, mint lelkiismeretének szabadsága, de nincs gyötrelmeőbb sem. És ahelyett, hogy szilárd alapokat teremtettél volna az emberi lelkiismeret megnyugtatásához egyszer s mindenkorra – elvettél mindent, ami rendkívüli, rejtélyes és bizonytalan, elvettél mindent, ami meghaladta az emberek erejét, és ezáltal úgy cselekedtél, mintha egyáltalán nem is szeretnéd őket – éppen te, aki azért jöttél, hogy életedet áldozd értük! Ahelyett, hogy hatalmadba kerítetted volna az emberi szabadságot, megnövelted és gyötrelmeivel örökre megterhelted az ember lelki világát. Te az ember szabad szeretetére áhítoztál, hogy tőled elbűvölve és lebilincselve, szabadon kövessen. Az embernek a szilárd ősi törvény helyett ezentúl saját magának, szabad szívvel kellett eldöntenie, mi a jó és mi a rossz, nem lévén más útmutatója, mint a példák – de hát nem gondoltál arra, hogy végül is elveti a példádat, és kétségbe vonja az igazságodat, ha olyan iszonyú terhet raknak rá, mint a választás szabadsága?

Makai Imre fordítása

- Fogalmazd meg, mit állít az emberi szabadságról a beszélő!
- Egyetértesz-e azzal, amit az író megfogalmaz az emberi lét titkáról?
- Miért nagy kérdés az emberi döntés szabadsága a vallás keretei között?
- Minden helyzetben könnyű dönteni a jóról és rosszról? Sorolj ellenpéldákat, cáfolatokat!
- Számodra teher vagy ajándék az erkölcsi döntés szabadsága?

2.5. Egy hírhedtté vált börtönkísérlet

A kísérletet Philip Zimbardo, a Stanford Egyetem professzora vezette. Célja az emberek fogságban való magatartásának vizsgálata volt. Ő maga a börtönigazgatót játszotta. A kísérlet egyszerű szerepjátéknak indult, egyetemista diákok önként jelentkeztek arra a feladatra, hogy egy alagsorban berendezett műbörtönben rabokként és börtönőrökként viselkedjenek. Az egyetemistákat véletlenszerűen két csoportra osztották: börtönőrökre és rabokra. A rabok engedelmességgel tartoztak az őröknek, akik fizikálisan nem bánthatták őket, de minden más megengedett volt. Minden kísérleti alany teljesen hozzáidomult a szerepéhez, az örök lelkiileg tették tönkre a rabokat, a rabok megalázkodtak, behódoltak a kegyetlenkedő őröknek. Egyikük sem viselkedett egyetemistaként, tehát a valóságnak megfelelően. Két hétre tervezték a kísérletet, de hat nap után abba kellett hagyni. Annyira eldurvult a „játék”, hogy a rabok már nem bírták az örök kegyetlenkedéseit. A tudósetika törvényei miatt a kísérletet soha nem szabad megismételni, de a tanulsága megdöbbentő. Még a legártatlanabb emberből is, ha olyan helyzetbe kerül, előtör a gonoszság.

- Képzeld el, mit írtál volna a naplódba Zimbardóként a kísérlet leállításának napján!
- Mit gondolsz, mi a résztvevők felelőssége a kísérletben?
- Ha te vettél volna részt a kísérletben, hogyan és mit mesélnél el a gyerekeidnek?

3.1. Hermann Hesse: Narziss és Goldmund (részlet)

Narziss nevetett.

– Emlékezőtehetséged bámulatos, de mégis kissé félrevezetett. Én mindig a Teremtő tökéletességét dicsőítettem, de a Teremtést soha. Sohasem tagadtam a világ gonoszságát. Azt, hogy a földi élet harmonikus és igazságos, az ember

pedig jó lenne, igazi gondolkodó még soha nem állította, kedvesem. Írva vagyok a Szentírásban, hogy jóval inkább az emberi szív vágyai meg törekvései a gonoszak, és ezt nap mint nap igazolva is látjuk.

– Remek. Végre már látom, hogyan is gondoljátok ti, tudósok. Tehát az ember gonosz, a földi élet tele van aljassággal és mocsokkal, ezt elismeritek. De valahol e mögött – gondolataitokban és tantételeitekben – igazságosság uralkodik és tökéletesség. Létezik, bebizonyítható, csak éppen senki nem gyakorolja.

– Sok harag gyűlt össze benned ellenünk, teológusok ellen, kedves barátom! De belőled még mindig nem lett gondolkodó. Mindent összegabalyítasz. Egynéhány dolgot meg kell még tanulnod. Miért mondd, hogy nem gyakoroljuk az igazságosság eszméjét? Mindennap és minden órában ezt cselekedjük. [...]

– Ó, igen, Narziss, de én nem rólad beszélek, mintha te nem lennél jó apát. Rebekára gondolok, a máglyán égett zsidókra, a tömegsírokra, a nagy dögvészre, az utcákra és a szobákra, ahol a pestises hullák hevertek és bűzlöttek, az egész iszonyatos pusztaságra, az ágrólszakadt, árván maradt gyerekekre, a láncukon éhen veszett házörző ebekre, s ha erre gondolok, ha felrémlik ez a látomás, belesajdul a szívem, és úgy érzem, hogy anyáink reménytelenül kegyetlenek, ördögi világba szültek minket, jobb lett volna, ha elvetélnék, jobb, ha Isten nem teremti meg e rettentő világot, és a Megváltó nem feszíteti magát keresztre érte, hasztalan.

Helyeslően bólintott Narziss barátja szavaira.

– Teljesen igazad van – mondta melegen –, ki velem, mondj csak el nekem mindent. Egyben azonban nagyon tévedsz. Azt hiszed, hogy amiket elmondottál: gondolatok. Pedig ezek érzések! Olyan ember érzései, aki küzd a létezés iszonyával. [...] De mondd csak, a gyönyör és borzalom közötti kegyetlen ide-oda vetődésen, az életöröm és halálfélelem hinta-palintáján kívül nem kerestél-e még valamiféle más utat?

– De igen, kerestem. A művészettel próbálkoztam. Említettem már neked, sok egyéb között művész is lett belőlem. Egy napon – talán három éve éltem már odakünn a világban, s szinte folyton csak vándoroltam – egy kolostor templomában fából faragott Istenanya-szoborra leltem, oly szép volt, látványa oly nagyon megindított, hogy megkerestem a mestert, aki faragta. Megtaláltam, híres mester volt, tanítványának szegődtem, és néhány esztendeig dolgoztam a keze alatt.

– Idővel majd többet is mesélsz nekem erről. De mi volt az, amit a művészet adott és jelentett neked?

– A mulandóság feletti győzelmet. Láttam, hogy az emberi élet bolond farsangolásából, haláltáncából valami fennmarad, és túléli azt: a műalkotás. A műalkotások is elpusztulnak ugyan valamikor, elégnak, szétmállanak, vagy szétverik őket. De mégis nemzedékeket élnek túl, átlélik a pillanat határát, és megteremtik a képek és ereklyék csendes birodalmát. Úgy tetszett, ha ebben munkálkodom, örömet és vigaszt lelek. Mert olyan ez, mintha örök életet nyerne a mulandó.

Gáli József fordítása

- [Próbáljátok meg értelmezni a két barát párbeszédében a létezés dilemmáit a világi erkölcs és a valláserkölc alapján!](#)
- [Az ember miért akar nyomokat hagyni maga után a világban? Lehet-e egy ember halhatatlan?](#)

4.4. **Albert Schweitzer: Levelek Lambarénéből (részlet)**

VI. 1927. Az új kórházban

Az új kórházban az első estét sohasem fogom elfelejteni. Minden tűzrakás mellől, minden moszkítóháló alól felém hangzik a kiáltás: Ez jó kunyhó, doktor, ez jó kunyhó!

Afrikai működésem óta első ízben lagnak betegeim emberhez méltó körülmények között. Mennyit szenvedtem ezekben az években amiatt, hogy dohos, sötét helyiségekben kellett összezsúfolnom őket! Hálatalt szívvel tekintek fel Istenre, aki megengedte, hogy megérjem ezt a boldogságot. Meghatottan gondolok a kórház európai barátaira. Segítségükben bízva mertem vállalkozni a kórház áthelyezésére és arra, hogy bambuszkunyhók helyett hullámlemez barakkokat építsek. [...] A költözködést követő harmadik napon olyan tömegben özönlnek az európai betegek, hogy alig tudjuk elhelyezni őket. A gyógyszertár berendezése után nyomban hozzálátok a régi kórház lebontásához. Néhány ház a misszióé, csak használatra engedték át nekünk. Nagyon gondosan kell ügyelnem, hogy a feketék a bontás közben tönkre ne tegyék a deszkákat meg a gerendákat. Micsoda munka kihúzkodni a szegeket a fából, egyenesre kalapálni őket, hogy újra használhatók legyenek! A lebontásnál nyert régi deszkákból elsősorban prics-

cseket eszkábálunk az új kórház kórtermibe. Ez a munka Trens dokorra vár szabad óráiban. A priccseket két sorban rakjuk egymás fölé, akárcsak a régi kórházban. A gyakorlati észjárású Trens doktor kiötlötte, miként lehet a priccseket kiemelni, hogy a barakkok előtt lemoshassuk, és a napon megszáráshassuk őket. De még mielőtt elkészült volna utolsó priccsevel, le kell tennie a kalapácsot: Európába utazik. Csak egy évre tudott jönni. Február 18-án elhagy minket. [...] Július elejére elkészülnek a legfontosabb épületek. Az új kórházban sokkal könnyebb a munka, mint a régiben. Van hely, levegő, fény. Milyen boldogan állapítják meg az orvosok és ápolónők, hogy az új helyiségek, amelyekben egész nap dolgoznak, mennyivel hűsebbek, mint a régiek. [...] Az új kórház mintegy kétszáz beteg és kísérők számára biztosít elhelyezést. Átlag 140–160 beteget ápolunk. Miközben a két orvos megszerzezi az új kórház üzemeltetését, én a hazatérésre készülődöm. Három és fél éve hagytam el Európát. Most már minden rendbe jött annyira, hogy egy időre segítőtársaimra bízhatom a kórházat.

Egy N' Csambi nevű elmebeteg, aki pillanatnyilag szabadon járhat, meghallotta, hogy Európába készülök. Könnybe lábadt szemmel keres fel.

– Doktor – mondja –, megparancsoltad-e, hogy innét engem senki ne küldjön el, amíg te Európában vagy?

– Hát persze, N' Csambi. Senki sem küldhet el téged innét, különben velem gyűlik meg a baja. – Meghatottan szorítja meg a kezemet. Könnyek folynak végig az arcán. [...]

Július 21-én elérkezik az elválás órája: búcsúzom Lambarénétól.

Balassa Klára fordítása

- [A részletből mi érzékelteti számodra legjobban a lambarénei kórházi légkört?](#)
- [Emeld ki, miként nyilvánul meg a felebaráti szeretet Albert Schweitzer tevékenységében és magatartásában!](#)
- [Milyen következtetéseket vonnál le abból, hogy a kórház betegei afrikaiak, orvosai pedig európaiak?](#)

4.4.

Mit nézz a 14. Filmtettfesztven? – Történet

„A gyerekektől tiszteletet, együttérzést és a köszönömöt tanultam”

Egy bohóc, akitől nem félünk: Dr. Lala, a bohócdoktor, aki már közel 100 000 beteg gyerek arcára csalt mosolyt számos kórházban.

Dr. Lala, azaz Balogh László a főszereplője Halász Glória róla elnevezett, azaz Dr. Lala című filmjének, mely megkapta a 2014. évi Opuzeni Filmfesztivál legjobb dokumentumfilmjének járó díját.

– Egész életemben arra törekedtem, hogy bárkinek, akivel összehozott a sors, próbáljak valami olyasmit mondani, amivel megszépítem a napját. Szerintem ez a bohóc dolga. [...] A bohócdoktorság az már furcsább tevékenység – folytatja Lala. – Én bohócként kezdtem, és rettegtem a kórháztól. Ha harminc méterről megéreztem a kórház szagát, elájultam. Aztán a nyolcvanas években egy aranyos hölgy megkérdezte, nem mennék-e el egy műsor erejéig értelmi és testi fogyatékos gyerekekhez, szerinte örülnének nekem. Elvállaltam, viszont egy óriásit hibáztam. Elfelejtettem a mozgássérülteket. Ott térdeltek mindannyian a színpad előtt, én rámutattam az egyikükre, hogy jöjjön ki, segítsen nekem bűvészkedni. Ő elkezdte magát tolni, mire én kedveskedő mérgesen: „Na, ne szórakozzál már, gyere normálisan.” A gyerek rám nézett, és azt mondta: „Kimennék, de nincs lábam.” Ezek voltak életem talán legkellemetlenebb pillanatai, az volt viszont a legérdekesebb, hogy a többiek nevettek rajta. Akkor értettem meg, hogy a betegségből is lehet viccet csinálni, csak tudni kell, hol és hogyan. Fontos, hogy ha egy bohócdoktor bemegy a beteg gyerekekhez, akkor segítsen, és ne azt csinálja, amit a művelődési házakban, cirkuszban szokott. Zökcentse ki a szülőt és a gyereket arra a néhány percre, amíg ott van. Foglalkozzon velük. Ha egy ember beteg lesz, nem kell, hogy elveszítse a személyi jogait, és egyeske, ketteske legyen belőle. Ekkor hoztam létre a Magyar Bohócok a Betegekért Alapítványt.

– Mit tanultál meg a gyerekektől?

– Tiszteletet. Ez a legfőbb erényük. Valamint a köszönömöt és az együttérzést. Ezt a felnőttek megtanulhatnák a gyerekektől. Elmesélek egy történetet egy ötéves beteg gyerekről, aki szereti a léggömböket. Egyszer megkérdezte tőlem, van-e nálam zöld és fehér lufi. Mondtam, hogy van, de nehogy már dinoszauruszt kelljen hajtogatnom, erre a gyerek azt mondta, hogy nem, hanem egy virágot. Csak néztem, minek neki a virág. Nem neki kellett. Amikor elkészültem, behívta az édesanyját, és felköszöntötte a születésnapján. Na, ez a tisztelet.

Erdélyi Filmes Portál, www.hetnap.rs

- Milyen okok miatt vállalhatta ezt a feladatot Balogh László?
- Mi az a többlet, ami erőt adhat neki a súlyosan beteg gyermekek között?
- Neked milyen vállalásaid lehetnének, amelyekkel jobbíthatnád a világot?

5.1. A tékozló fiú története a Bibliából

Egy embernek volt két fia. A fiatalabbik egyszer így szólt apjához: Apám, add ki nekem az örökség rám eső részét! Erre szétszította köztük vagyonát. Nem sokkal ezután a fiatalabbik összeszedte mindenét, és elment egy távoli országba. Ott léha életet élve eltékozolta vagyonát. Amikor már mindenét elpazarolta, az országban nagy éhínség támadt, s nélkülözni kezdett. Erre elment és elszegődött egy ottani gazdához. Az kiküldte a tanyájára a sertéseket őrizni. Örült volna, ha éhségét azzal az eledellel csillapíthatta volna, amit a sertések ettek, de még abból sem adtak neki. Ekkor magába szállt: Apám házában a sok napszámos bővelkedik kenyérben – mondta –, én meg éhen halok itt. Útra kelek, hazamegyek apámhoz, és megvallom: Apám, vétkeztem az ég ellen és teellened. Arra, hogy fiadnak nevezz, már nem vagyok méltó, csak béreseid közé fogadj be. Csakugyan útra kelt, és visszatért apjához. Apja már messziről meglátta, és megesett rajta a szíve. Eléje sietett, a nyakába borult, és megsókolta.

Erre a fiú megszólalt: Apám, vétkeztem az ég ellen és teellened. Már nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak nevezz. Az apa odaszólt a szolgálknak: Hozzátok hamar a legdrágább ruhát és adjátok rá. Az ujjára húzzatok gyűrűt, és a lábára sarut. Vezessétek elő a hizlalt borjút, és vágjátok le. Együnk és vigadjunk, hisz fiam halott volt, és életre kelt, elveszett és megkerült. Erre vigadozni kezdtek. Az idősebbik fiú kint volt a mezőn. Amikor hazatérőben közeledett a házhoz, meghallotta a zeneszót és a táncot. Szólt az egyik szolgának és megkérdezte, mi történt. Megjött az öcséd, és apád levágta a hizlalt borjút, hogy egészségben előkerült – felelte. Erre ő megharagudott, és nem akart bemenni. Ezért az apja kijött és kérlelte. De ő szemére vetette apjának: Látod, én annyi éve szolgállok neked, és egyszer sem szegtem meg parancsodat. És nekem még egy gödölyét sem adtál soha, hogy egyet mulathassak a barátaimmal. Most meg, hogy ez a fiad megjött, aki vagyonodat rossz nőkre pazarolta, hizlalt borjút vágattál le neki. – Az mondta neki: Fiam, te mindig itt vagy velem, és mindenem a tied. S illet vigadnunk és örülnünk, mert ez az öcséd halott volt, és életre kelt, elveszett és megkerült.

Biblia, Lukács evangéliuma. 15, 11–32

- Milyen erkölcsi dilemmák miatt indul haza a fiú? Mi a hazatérés kockázata?
- Az apa, azonkívül, hogy visszakapta a fiát, miért örül annyira a fia hazatérésének? Mit értékel tettében, és miért bocsát meg neki?
- Az idősebb fiúnak igaza van-e, mikor számonkéri apja viselkedését? Indokold válaszodat!
- Milyen jelentéstöbblet rejlik az apa szavaiban: „hisz fiam halott volt, és életre kelt, elveszett és megkerült”?

5.4. Az előítéletről

Az *előítélet* szó a latin *praejudicium*-ból származik.

Az ókortól kezdve több jelentésváltozáson ment keresztül, az egyik legrappánsabb meghatározása: „a rossz feltételezése másokról, elegendő bizonyíték nélkül”.

Gordon Allport szerint az előítélet „Valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd, melynek alapja pusztán annyi, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal rendelkezik”.

Az előítéletekről szóló könyvében (G. W. Allport: *Az előítélet*, Gondolat, 1977) elsősorban a faji előítéleteket vizsgálja mint negatív érzelmi színezetű jelenséget.

„A civilizált emberiség napjainkra nagymértékben uralja az energiát, az anyagot, és általában véve az élettelen természetet, és rohamos mértékben megtanulta, hogy miként lehet leküzdeni a testi fájdalmat, az idő előtt bekövetkező halált. De ami az emberi kapcsolatokkal való bánásmódot illeti, mintha még mindig a kőkorszakban élnénk.”

Elliot Aronson szerint az előítélet ellenséges vagy negatív attitűd, amely téves vagy nem teljes információból fakad, általánosításon alapul (E. Aronson: *A társas lény*, Akadémiai Kiadó, 2008).

Az előítéletek két összetevője a *sztereotipizálás* és az *attribúció*.

A sztereotipizálás egy embercsoport bizonyos jellemvonásainak általánosítása. Nem fakad eleve rosszindulatból, hanem a világ befogadásának, a világszemlélet leegyszerűsítésének eszköze. Nem tudunk mindent, s mindenkit megismerni, egyénileg értékelni, ezért véleményt alkotunk népekről az odatarozó egyének ismerete nélkül.

A másik lényegi összetevő az attribúció. Az emberek szeretnek okot tulajdonítani az eseményeknek. Ezek az oksági következtetések legtöbbször a személyiségben rejlő előítéleteken alapulnak.

A tudomány négy fő okot talál az előítélet kialakulására:

1. *A gazdasági-politikai konkurencia, konfliktus*

Számos kísérlet igazolta, hogy minél alacsonyabb valaki társadalmi státusza, iskolai végzettsége, annál előítéletesebb. Talán saját sorsuk, társadalmi helyzetük alakítja ki bennük azt a nagy fokú ellenérzést, amellyel a náluk elesettebbek ellen fordulnak.

Itt van lehetőség a különbözőség érzetének kifejezésére, az élet más területén erre nincsen mód.

Az is tény, ha munkahelyek kerülnek veszélybe, az addig békésen egymás mellett élő, eltérő etnikumú csoportok a munkahelyük megőrzése érdekében elfordulnak egymástól, gyűlölni kezdik egymást. (R. Pathy – J. Cacioppo)

2. *Az áthelyezett agresszió, vagyis a bűnbakképzés folyamata*

Az ember csak a számára értéktelent tudja elpusztítani. Ez a mechanizmus működött a világ urainak kihirdetett népek világpusztító hadseregeiben. Emiatt tudtak halálgyárakat létrehozni a második világháborúban. A bűnbakképzés veszélyes, de jól bevált fegyver a politika kezében: a társadalom gazdasági bajairól könnyedén eltereli a figyelmet.

3. *A tekintélyelvű személyiség*

Az egyén gondolkodásmódja merev, értékrendszere konvencionális, nem tűri a gyengeséget, híve a megtorlásnak, gyanakvó, erős tisztelet jellemzi mindenfajta tekintély iránt. Az előítéletes személyiség legtöbbször már gyermekkorától az, a mintakövetés által válik azzá.

4. *A konformitás, vagyis a csoportnormák betartása*

Fő megjelenési formája az elkülönülés. Napjaink egyik legfontosabb problémája is ezen alapszik. Társadalmi csoportok, etnikumok, de akár még pártok is erősen elkülönülnek, ez az előítéleteket táplálja, az pedig csak a feszültségeket növeli. Nemcsak a faji elkülönülések jelentenek tehát problémát, elég, ha csak a másság más területeire gondolunk: fogyatékosok, egyéb, a társadalmi normától eltérő csoportok vagy egyének helyzetére.

Gordon W. Allport és Elliot Aronson nyomán

- Az olvasottak alapján Allport vagy Aronson előítélet-meghatározásával értesz inkább egyet, és miért?
- Fogalmazd meg vagy rajzold le ábrával, miért veszélyes az előítéletesség, és miféle társadalmi vadhajtásai lehetőségek!
- Szerinted miként lehet megelőzni, hogy ne fejlődjön ki a rossz mechanizmus?
- Viselkedtél-e már előítéletesen valakivel szemben, amit később megbántál? Ha gondolod, oszd meg a többiekkel a történetet!

6.1. **Geoffrey Cross: Az élet iskolája (részlet)**

– Nézd – szólalt meg a férfi –, a felelősség vállalása nagyon nemes dolog, de korántsem vág össze a türelmetlenséggel, stresszel és az események sürgetésével.

– Ezt hogy érted? – csodálkozott el a fiú.

– Vegyünk egy képletes példát – javasolta Mark –, ültettél már el valaha magot?

– Még az óvodában ültettünk babszemet – mondta növekvő érdeklődéssel Santiago.

– Nagyszerű – csettintett a férfi –, és hogyan csináltátok?

– Hááát, virágfölddel teli cserépbe egy lyukat ástunk, beletettük a babszemeket, majd betemettük, és egy kicsit ledöngöltük.

– Csak ennyi? – kérdezte Mark.

– Igen – mondta a fiú –, és természetesen naponta öntöztük.

– Nagyon jó – mosolygott a férfi –, és mi történt?

– Hát már elég régen volt – mosolyodott el most már a fiú is –, de ha jól emlékszem, úgy két hét múlva szárba szökken.

– Hurrá! – tapsolt Mark, miközben a fiú némi iróniát vélt felfedezni a hangjában. – Akkor most mi a tanulság? Santiagót kissé bosszantotta, hogy tanácsot kérni jött a férfitől, aki minduntalan csak őt kérdezetgi ahelyett, hogy megmondaná végre, mi a teendő. Most mégis mintha elkezdett volna derengeni valami.

– Az idő? – kérdezett vissza bizonytalanul. – Vagyis, hogy minden dolognak időt kell hagyni, hogy beérjen?

– Gratulálok! – tapsolt Mark ismét, most már elismeréssel a hangjában. – Idő kell a babszemnek, úgy, mint neked vagy egy vállalkozásnak.

– És honnan fogom megtudni, hogy a bolt miattam nem megy jól, vagy csak még nem érett be a munkám? – érdeklődött Santiago.

– Ismét gratulálok – nézett rá komolyan a férfi –, ez a legjobb kérdés, amit feltehetnél. De elemezzük tovább a babszemes példát. Mi történt volna, ha nem ülteted a földre a magot, csak a tetejére szórod?

– Valószínűleg nem lesz belőle növény – válaszolt a fiú.

– Helyes – nyugtázta Mark –, és ha nem öntözöd?

– Akkor elpusztul – mondta egyértelműen.

– Így van – mondta nyomatékkal a férfi –, nos, a példában a magot vehetjük a boltod megtestesítőjének, de ahhoz, hogy legyen belőle valami, bizonyos dolgokat meg kell tenni: gondozni kell. Azokat a dolgokat, amiket eddig tettél a bolt beindításának érdekében, vehetjük az ültetésnek. Persze folyamatosan öntözni kell, valamint fényre is szüksége van. A babszem még ezekkel együtt is csak két hét után mutatja meg, mi lesz belőle, tehát semmivel nem tudtad volna elérni, hogy ez hamarabb bekövetkezzen. De kérdem én – emelte fel a mutatóujját Mark –, ez azt jelenti, hogy semmi sem történt?

– Nyilván közben elindultak bizonyos életfolyamatok, majd kicsírázott a szem, és csak utána bújt ki a földből – vette át lelkesen a példa levezetését a fiú –, csak ez nem volt látható. Ezért nekem is várnom kell addig, amíg a bolt is látható eredményt fog produkálni, de addig is ugyanolyan erőbedobással, lelkesedéssel kell dolgoznom.

- Mit próbál érzékeltetni Mark a babszemes példával?
- Hogyan nyilvánul meg a felelősségvállalás egy bolt irányításával kapcsolatban?
- Milyen összefüggés van a türelem és a felelősségvállalás között?

6.1. A világot meg lehet változtatni

Menedék a borzalomban. Sztzehlo Gábor (1909–1974) fiatal evangélikus lelkészként 1944-ben vetette bele magát az „embermentésbe” a Jó Pásztor egyházi misszió kiterjesztésével. Ingtalant vásárolt, árva gyerekek után kutatott a budapesti gettó utcáin, hamis papírokat szerzett a svájci Vöröskereszttől, a háború végéig 32 intézményt hozott létre. Szolgálatát élete kockáztatásával, a legnagyobb titokban végezte, saját családját, kis gyerekeit is veszélyeztetve.

Menedékhálózata titokban, földalatti szervezetként működött, az egyházat leszámítva csak azok tudtak róla, akiknek szükségük volt rá. Szolgálatának veszélyét fokozta, hogy széles kapcsolati hálót kellett kiépítenie, hogy megfelelő hamis papírokkal, élelemmel tudjon gondoskodni a rábízottakról.

Az ezerhatszáz megmentett gyerek egyike Oláh György, későbbi Nobel-díjas tudós volt, de a gyerekek mellett az otthonok 400 dolgozója is menedéket, oltalmat talált.

Sztzehlo a háború után is folytatta a munkát, árva gyermekek számára bentlakásos iskolát hozott létre Gaudiopolis, vagyis Örömváros elnevezéssel, utalva rá, hogy a közösség a gyermekdemokráciára épül. Keveházi László lelkész, a Gaudiopolis első miniszterelnöke így emlékszik vissza: „...amikor megláttam Gábor bácsit, minden félelmem szinte egyszerre elszlott. Mosolyogva fogadott – szavak helyett –, magához öelve bevitt engem rögtön a nagyobb fiúk közé. Nem emlékszem, hogy kérdezett volna valamit, talán átérezte motyogásomból bajomat, kilátástalan helyzetemet. Mintha kisütött volna a nap! És ráadásul a fiúk is egyöntetűen szívesen fogadtak. [...] Nem voltak köztünk »árkok«, ellentétek. Néhány nap alatt úgy éreztem, itthon vagyok. Ez az én családom. Csak sokkal később ismertük meg egymás sorsát, az első élményem az előítélet nélküli befogadás volt.”

Az iskola egészen 1950-ig, az államosításig működött. Sztzehlo később emigrációba kényszerült, és már nem térhetett haza, de embermentő tevékenységéért 1972-ben megkapta a Világ Igaza címet.

„Lelkiismeret-furdalásom van nekem személy szerint. De lelkiismeret-furdalása lehet egész Magyarországnak, hogy Sztéhlo Gáborról csak ennyit tudunk. Sztéhlót semmi más nem védte, mint a saját bátorsága, önfeláldozása” – mondta a legelső megemlékezések egyikén Horváth Ádám rendező, egykori Gaudiopolis-polgár.

Az utókornak Radványi Géza *Valahol Európában* című, 1947-ben készült filmje idézi fel Sztéhlo Gábor emberségét Simon Péter karmester alakjában.

Tiborcz Dániel nyomán

- Milyen személyiségnek képzeled el azt a férfit, aki mindazt megszervezte és lebonyolította, amiről olvastál? Milyen apa és nevelő lehetett?
- Ha lehet, nézd meg a *Valahol Európában* című filmet! Milyennek találtad a karmester személyiségét?
- Keress választ rá, milyen morális okok vezérelték Sztéhlo Gábort, hogy a háború után se hagyjon fel tevékenységével!

7.6.

Maslow motivációs piramisa és az önmegvalósítás

Abraham Maslow az önmegvalósító emberek vizsgálatát tűzte ki célul, azokét, akik saját lehetőségeiket rendkívüli módon ki tudják használni, s megtalálják életük valódi értelmét.

Kidolgozta a szükségletek hierarchikus piramisát. Elmélete szerint csak az léphet feljebb egy-egy szinttel, akinek az alatta levő szintje rendben van, legalábbis részben. A fiziológiai szint a mindennapi életszükségletek teljesülését jelenti (evés, ivás, alvás). A biztonsági szint a kapaszkodókra utal: az egyén nem érzi veszélyben magát – ez nem feltétlenül emberi tényezőket jelent, lehet ez a lakóhely, egy város, a munkahely biztonsága. A következő szint a társas kapcsolatok szintje, e fölött található az önbecsülés szintje, vagyis a reális önértékelés által vállalt értékek szintje, önmagunk elismerése. Ezután érünk el az önmegvalósításhoz, mikor a kitűzött céljaink megvalósulnak.

Az önmegvalósító személyiségek 14 jellemzője Abraham Maslow szerint:

1. hatékonyan észlelik a valóságot, kielégítő a viszonyuk a realitáshoz,
2. elfogadóak önmagukkal, más emberekkel és a természettel kapcsolatban,
3. gondolataikban és érzéseikben spontánok, természetesek, mesterkéletlenek,
4. feladatközpontúak, az örök filozófiai kérdések foglalkoztatják őket,
5. ha szükségleteik kielégítéséről van szó, függetlenek és autonómok,
6. készek a hétköznapi események befogadására, friss látásmódjára,
7. gyakran tapasztalják az „óceánérzést”, a természettel való egység érzését, ami túllép téren és időn,
8. az egész emberiséggel azonosulnak – demokratikusak és tisztelnek másokat,
9. mély kapcsolatokat létesítenek, de csak néhány emberrel,
10. a tevékenységek folyamatát önmagáért méltányolják,
11. humorérzékük filozofikus, gondolatgazdag és nem ellenséges tartalmú,
12. kreativitásuk és találékonyságuk gyermeki és friss,
13. belső függetlenséget őriznek attól a kultúrától, melyben élnek,
14. elég erősek, függetlenek és saját meglátásaik által irányítottak ahhoz, hogy néha szeszélyesek, indulatosak, sőt akár könnyörtelenek legyenek.

- A márkák bővölete, a vásárlási láz vajon melyik szintig viszi el az embert?
- Maslow miért piramis formában ábrázolta az egymásra épülő szinteket? Mit akart ezzel érzékeltetni?
- Készítetek vagy keressetek a szintekhez kapcsolódó fotókat! Indokoljátok a választásotokat!
- Miért ezek lehetnek Maslow szerint a piramis tetejére jutó személyiségek legfőbb vonásai? Melyeket látod te is fontosnak, és melyekkel vitatkozol?

7.6.

Akinek sikerült – Interjú Molnár Ferenc Caramellel (részlet)

– Hogyan kezdődött?

– Vettem egy ócska szintetizátort a józsefvárosi piacon. Mindig bensőséges viszonyban voltam a zenével, muzikus-zenész családban nőttem fel, ahol mindig szólt a zene, anyukám állandóan dalolt, apukám gitározott, valaki mindig játszott valamilyen hangszereken. Később elkezdtem dalocskákat írogatni, egyre fontosabb menekülőúttá vált a zene. Sikernek és örömmel éreztem, hogy van egy olyan világ, ami teljesen az enyém.

– Miért költöztél el olyan korán otthonról?

– Azt szerettem volna, ha anyukámnak nem kell többé azon gondolkodnia, hogy miből tart el. Az édesanyám és a nevelőapám akkor vált el, nehéz helyzet volt anyagilag, érzelmileg mindenkinek. És én meghoztam ezt a döntést, hogy megpróbálom, és a saját lábamra állok. Kezdetben Törökszentmiklósról ingáztam egy budapesti munkahelyre. Feketén dolgoztam, mert még tizenhét éves sem voltam, aztán, amikor betöltöttem, hivatalosan is felvettek. De nagyon fárasztó volt az ingázás, ezért úgy döntöttem, albérletbe költözöm, és azóta itt vagyok. [...]

Egész gyerekkoromban [...] sokat éhezünk, nem volt ruhánk, nem volt cipőm, sokszor nem tudtam ezért iskolába menni, szégyelltem a házunkat, mert közben az osztálytársaim mindegyikének rendezett háza volt, mi meg a cigánytelepen laktunk. Nem értettem, hogy az egyik embernek miért van sok, a másiknak meg semmi. Mégis nagy ajándéknak gondolom, hogy így nőttem fel, mert ez olyan, mint az iskola, felkészít az életre, és fontos, hogy az ember tudja, van ilyen is. Nem akarom az életemnek ezt a szakaszát elfelejteni, sőt szeretem újraélni, ezért, ha hazamegyek Törökszentmiklóásra, lemegyek a cigánytelepre is, szeretem tudni, mi újság. Édesanyámnak vettem itt egy kis összkomfortos házat a főutcán. Az olvasónak talán ez nem mond semmit, de nálunk gyerekkoromban nem volt víz és gáz sem. Minden nap kiszedtem a kályhából a salakot, begyújtottunk, volt, hogy tűzrevalónk sem volt, ezért gumiabroncsokkal tüzeltünk. Nagyon büszke vagyok arra, hogy édesanyámnak sikerült olyan életkörülményeket teremtenem, hogy ne kelljen nélkülöznie. Szofinak is mindent megmutatok majd, mert szeretném, ha tudná, honnan jött.

Rist Lilla, <https://noklapja.nlcafe.hu>

- Vajon mi az oka, hogy Caramelt nem szédítette meg a siker, képes a dolgokat a helyén kezelni?
- Miért tudta a rengeteg nehézség ellenére is megvalósítani önmagát?
- Szerinted jól teszi-e, hogy kislányának is meg akarja mutatni, hol gyerekeskedett? Indokold válaszodat!
- Környezetekben vannak-e sikeres emberek? Miért tartod őket annak?

7.7.

Érteni vagy legyőzni akarjuk a másikat?

A közléssorompók. A viták elején a legtöbbször ott akadunk el, hogy a másik teljes mondanivalóját nem hallgatjuk végig, hanem egy közléssorompót teszünk oda. Azért nevezik így, mert miután elhangzik, a beszélgetés megakad, lelassul.

Thomas Gordon 12-féle közléssorompót gyűjtött össze, amelyek három nagy kategóriába sorolhatók. Az első kategória az *ítélkezés*. Ítélező közléssorompó a kritizálás, a címkézés, a diagnosztizálás és az értékelő dicséret. A második kategóriába tartoznak azok a közléssorompók, amelyek *megoldásokat* közölnek. Ilyen lehet az utasítás, a fenyegetőzés, a moralizálás, a zárt kérdések és a tanácsadás. A harmadik csoportba pedig azok a közléssorompók kerülnek, amelyek a másik *aggódmánának megkerülését* tűzik ki, leginkább tudat alatt. Ezek az elterelés, a logikai érvelés és a megnyugtatás.

Néhány példa:

Utasítás, irányítás, parancs

Elkezdted mondani, hogy mik a terveid. A második mondat után a hallgató közli, hogy szerinte:

Ezt meg kell tenned! Például: Jelentkezned kell az állásra, hiszen nincs pénzed!

Ezt nem teheted! Például: Ha jelentkezel arra az állásra, akkor sokkal kevesebbet leszel velem.

Figyelmeztetés, fenyegetés

Jobb lesz, ha nem teszed, különben...

Jobb, ha meg sem próbálsz!

Figyelmeztetek, ha ezt csinálod...

Moralizálás, prédikálás

Elkezdted mondani egy barátodnak, hogy a párkapcsolatodban milyen nehézségek adódnak. Próbálsz ezt kifejezni, amikor a harmadik vagy negyedik mondatnál ő azt mondja:

Illene megtenned azt, hogy...

Kötelességed megtenni...

Tanácsadások és megoldási javaslatok

Valamennyire hasonlít az előzőhöz. Itt a hallgató fél rögtön tanácsokat ad. Például: *Szerintem azt kellene tenned, hogy megbeszéljed vele, mit szeretne.*

Rábeszélés logikai érvekkel és kioktatás

Ilyenkor a ráció elemeivel rávezetjük a másik embert, hogy szerintünk mi lenne a helyes követendő példa. A diszkret kioktatás is belefér.

Tudatában vagy, hogy ha ezt úgy csináljuk, ahogy te mondod, akkor el fogunk késni?

Engedd meg, hogy elmondjam a tényeket neked, csak a tisztánlátás és a mihez tartás végett. Csak hallgass meg!

A tapasztalat azt mondja nekünk, hogy változtatnunk kell azon, ahogy eddig dolgoztunk.

Ítélezés, kritizálás, hibáztatás

Az a fajta közléssorompó, amikor a másik gondolatai és érzései felett ítéletet mondunk, azokat helytelenítjük és megjegyzéseket teszünk rá.

A pszichologicalight.blog.hu nyomán

- **Miért nem ajánlatos hasonló mondatokat bevinni a beszélgetésbe, vitába? Mire cserélnéd az ítélezéseket?** *Bután viselkedsz. / Nem gondolkodsz következetesen. / Nem vagy képbem. / Nem jól csináltad. / Nincs igazad.*
- **Vajon miért nevezi Gordon a tanácsadást is közléssorompónak? Milyen esetben és hogyan érdemes tanácsot adnunk egymásnak?**

8.1.

Nádas Péter: Egy családragény vége (részlet)

Mindenkinek azt az életet kell élnie, ami adatott. Boldogtalanok a türelmetlenek. Jól jegyezd meg! De mi a boldogság? Ki tudja! A boldogság kérem, a legszebb asszonyhoz hasonlítható. Ha kívánod, ha azon vagy, hogy megszerezd, akkor kacérkodik, rázza a farát, de nem adja magát. Így van. Ha a lelkét kéred, a testét adná, ha a testére ácsingóznál, a lelkét teríti a lábához. Mindig azt, amit nem akarsz. Bizony. A türelmetlenek boldogtalanok, mert mindig akarnak valamit, s mindig azt kapják, amit nem akartak. Ezért a boldogság a legszebb asszonyhoz hasonlítható. Titok. Ész kell hozzá, ész! Mert ha úgy teszel, mint aki észre sem veszi, ha úgy teszel, mint aki nem gondol vele, lihegve veti magát eléd. Ravaszkodni, az étellel ravaszkodni kell. Átejteni, ahogy lehet. Átejteni, becsapni, ha kell, akkor saját magadat! Én így csináltam! Mintha nem is kérnék, mintha nem is akarnék semmit. Csak múljanak az évek, s én az évek alatt gubbasztva várom az alkalmas pillanatot. Én így csináltam! Na és? Mit nyertem vele? Pedig mindig kinevettek. De hiába nevettek. Boldogtalanok. Barmok! Nem tudják! Nem tudják, hogy a boldogságot nem kívül, hanem belül kell keresni. Belül. Érted? Banned! Magadban kell megérezned a boldogságodat, s ha megvan, nem! nem eresztelni! Ha egyetlen pillanatra! ha egyetlen pillanatra elereszted, akkor kiröppen az átkozott boldogságod, s helyére becsordul a nyál és a takony. Akkor teli leszel kívánsággal, akkor türelmetlenül lesed, milyen élvezeteket kaphatsz még tőle, és nincsen vége, mert minden élvezeted eltölt egy másik élvezet hiányával. Akkor mindig hiányzik valami! Hiányzik! Hiányzik! Akkor még, még, habzsolni, zabálni, mert hiányzik! akkor töltekezni, te feneketlen bendő, te zsák, te végbél, mert hiányzik! mindig hiányzik! Akkor szenvedni fogsz. Akkor a legmocskosabb szenvedéssel szenvedsz, te kielégíthetetlen állat, aki mindent magába gyúr, míg saját hányadékába nem fúl! Állat! Nem

ember! Állat! Ó, pedig a szenvedés nem te vagy. Te elevenen élő boldogság vagy, aki akkor kap, ha nem kér, akkor élvez, ha nem akar. A manna lehull az égről. Vigyázz! Ha akarod, nem hull. Lesni. Ravaszul. Várni. Nem szenvedni! Érted? Te nem szenvedsz! Érted? Boldog vagy, elégedett, te boldogságra született! Érted? Ha szenvedsz, akkor nem te szenvedsz, hanem a világ taknyos állata szenved benned. Űzd ki, menekül! Te boldog vagy. Neveessenek, boldogtalan barmok. Hiába nevetnek rajtad, csak a boldogságod hangjára figyelj. Belülre. Befelé.

Petőfi Irodalmi Múzeum – Digitális Irodalmi Akadémia

- **Mi a véleményed erről a boldogságértelmezésről? Mennyiben tudnád elfogadni?**
- **Te tudsz befelé figyelni?**
- **Szerinted miért van szükség tudatosságra a boldogság eléréséhez? Támaszd alá legalább három érvel!**

8.2.

Át nem adott virágszálak

„Kedves Ismerőseim! Május 6-án elballagok, búcsút veszek az iskolámtól. Osztálytársaimmal úgy döntöttünk, hogy szeretnénk fogyatékos fiatalokon segíteni a ballagásunk alkalmából. Azt kérjük minden rokonunktól, ismerősünktől, hogy a ballagási virágra szánt összeget vagy egy részét inkább jótékony célra fordítsák, segítsék a Kézen Fogva Alapítvány munkáját. Én is ezt szeretném kérni Tőletek.”

Személyesen idén találkoztam ezzel a típusú ballagási meghívóval először, de ahogy utánaolvastam, az országos kezdeményezés tavaly indult útjára – és mennyire jó! Pont május 6-án lesz a huszadik érettségi találkozóm, és ahogy visszaemlékszem, nálunk még a minél több virág, esetenként az emberméretű plüss, és mint újdonság, a csokicsokor meg a lufi volt a menő. Ciki lett volna kevés virággal végigmenni az iskolán, de nem is rémlik, hogy bárki emiatt sírt volna. A begyűjtött mennyiség beborította valamennyiünk szobáját, és elhervadt pár nap alatt. De akkor is. Ahhoz a naphoz hozzátartozott.

Mennyivel tudatosabbak a most, húsz évvel később ballagók! Nyilván már többet is hallottak a környezetvédelemről, az önkéntes segítség fogalmáról, mint mi anno. És talán a ballagási ajándékok is eljutottak az olyan fokú hihetetlen hülyeségek kategóriájáig, ahonnan már csak visszafelé vezethet az út. Amikor már döbbenetes összegekért divatékszereket, sztárfodrászt és sminket, plasztikai műtétet kaptak a tizennyolc éves diákok, akkor itt volt az idő visszakanyarodni az alapok felé. Akik pedig azon is túlmennek, azaz ahelyett, hogy kérnének, adnak, inkább elismerésre méltók.

Tavaly a Kézen Fogva Alapítványhoz beérkezett „ballagási ajándékokból” nyolc, fogyatékkal élő fiatal számára tudtak olyan tanfolyamokat szervezni, amelyek ahhoz segítették őket, hogy képesek legyenek munkát vállalni (és azt megtartani). Közülük négyen rögtön utána állást is szereztek. Például a huszonnégy éves Joci, aki enyhe értelmi fogyatékos, szív- és érrendszeri problémákkal küzd, illetve mozgásában is korlátozott. A képzés során (egyebek között) több munkakört kipróbálhatott, így kiderülhetett, hogy a könnyű fizikai munkában egyrészt örömet leli, másrészt ez az, amit egészségileg is bír. Mióta egy kerámiaműhelyben dolgozik, segíti a családját, a keresetéből meg tud venni egy divatos pólót, és nagyon boldog, mert a nagymamáját, aki felnevelte, parfümmel lephette meg. Erre is képes pár szál (át nem adott) virág.

Szigeti Hajni, <https://noklapja.nlcafe.hu>

- **Kiknek jelenthet boldogságot az itt felvázolt megoldás? Indokoljátok a válaszaitokat!**
- **Hallottatok-e hasonló, ünnepléssel vagy ajándékkal összekapcsolt segítségéről? Milyen lehetőségei vannak segítségadásra vagy „adakozásra” egy diáknak?**
- **Te milyen ötlettel próbálkozol a saját közösségedben? Indokold meg a válaszodat!**

II. EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG

9.2. Rejtett hálózatok

Robin Dunbar vizsgálta részletesen, hogy milyen kapcsolat van az ember lehetséges személyes hálózata és az információs hálózatok között. Dunbar felfogása szerint az ember kapcsolati hálója 100–140 személyt érint, ennyi emberre terjed ki. Ezt a tágabb hálót azonban belülről megelőzi egy közepes intimitású, kb. 30–40 fős háló, és egy egészen intim, 7–10 fős háló, amint azt az alábbi táblázat összegzi.

A különböző emberi kapcsolati hálók Hill és Dunbar (2003) adatai szerint

Intim csoport	Klikk	Banda	Nagy csoport
3,8 ± 2,29	11,3 ± 6,19	37,6 ± 16,8	147,8 ± 45,8

Az embereknek a mai IT világában is igen ritkán van 100–140 főnél nagyobb aktív ismeretségi csoportjuk. Ha ezt a sávelfogást átvetítjük az IT világra, akkor azt találjuk, hogy vannak olyan emberek, akikkel évente, havonta egyszer-kétszer kerülünk kapcsolatba akár személyesen, akár interneten stb., és lesznek olyanok, akikkel szoros, akár napi kapcsolatban is állunk.

Dunbar érvelése szerint ugyanaz a rendszer, amely érvényes volt a tényleges emberi hálózatok világában, érvényes lesz a távoli, áthallásos információtechnológia világában is. Az információtechnológia újra megtanulja az emberi kapcsolatokat úgy kezelni, ahogy az az emberi érzelmi intimitás gazdálkodásában egyáltalán elképzelhető.

Pléh Csaba nyomán, Korunk, 2011. augusztus

9.2. A spontán rokonszenvi választásról

Moreno kiinduló tapasztalata az volt, hogy a társadalmi rendszert alkotó intézményes keretek – legyenek azok munkahelyek vagy nevelőintézetek, társadalmi egyesületek vagy katonai egységek, sportkörök vagy zenekarok – nem homogén együttesek. Tagjaik kapcsolódása és elosztása nem véletlenszerű, de nincs is teljes mértékben alárendelve az intézményes rendnek. Az intézményes keretekben *spontán társulások* jönnek létre, klikkek alakulnak ki, barátságok szövődnek. Az így kialakuló párok és kiscsoportok egybefonódnak és teljes hálózatot alkotnak, s ezt az intézmény társadalmi, tárgyi, munkamegosztási célja és rendje mellett rokonszenvi, baráti, cinkossági stb. összetartozások is befolyásolják. A spontán társulásoknak ez a hálózata megkettőzi a feladatokkal és státushelyekkel meghatározott intézményes hálózatot. Moreno rájött arra, hogy a társkapcsolatoknak és csoportosulásoknak ezt a rejtett hálózatát a rokonszenvi választások módszerével feltárhatjuk.

A vizsgált intézmény (iskolai osztály, hivatal stb.) valamennyi tagja írásban felel arra a kérdésre, hogy egy konkrét, lehetőleg fontos élethelyzetben kit, illetve kiket választana társának. A választások – s ezen a feltevésen áll vagy bukik Moreno egész gondolatrendszere – megfelelnek az érzelmek diktálta spontán kapcsolódásnak, s így az intézmény keretében kialakult lappangó hálózatrendszernek egy-egy elemét, összefüggését adják.

A társkapcsolatoknak ezt a felmérését, a rokonszenvi választások módszerét, a hálózat felvázolását a kapott választásokból s ennek értelmezését nevezte Moreno *szociometriának*.

A szociometria tudománya vagy bűvészmutatványa (nehéz lenne megmondani, hogy e kétfajta erőfeszítés között hol helyezkedik el) az, hogy a rokonszenvi választások alapján megrajzolja a rejtett kapcsolódások hálózatát, a spontán csoportosulások térképét, a *szociogramot*.

Mérei Ferenc, www.tankonyvtar.hu

Válassz egyet a feladatok közül!

A megoldást nem kell bemutatnod társaidnak, de egy-két tanulságos eredményt kiemelhetsz (nevek nélkül).

- Vizsgáld meg – számszerűen –, hogy az általad leggyakrabban használt elektronikus kommunikációs felületen (telefonhívás, SMS, e-mail, közösségi oldal stb.) az elmúlt héten kivel hányszor léptél kapcsolatba! Készíts erről táblázatot! Egészítsd ki azzal, ha emlékszel, mi indokolta a kapcsolatba lépést! Ha tudod, bővítsd a táblázatot a személyes találkozásokkal is! Mit tudtál meg magadról?
- Ábrázold a Dunbar által megnevezett négy csoportot koncentrikus körökben, és ezekbe írd be összesen 50 ismerősöd nevét! Melyik kört volt a legkönnyebb kitölteni?
- Kutass, tudj meg többet a szociometria fogalmáról és felhasználásáról (például: www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=123)! A vizsgálat elvégzése nélkül próbáld végiggondolni, hogy saját osztályodban milyen csoportosulások lennének! Ki tartozna szoros kölcsönös csoportokba? Ki az, akinek egyirányú választásai lennének inkább? Ki az, akit sokan választanának? Ki az, akit szinte senki?

10.1.

Varró Dániel: Szívdesszert (részletek)

„Hogy a sok puszból mi lett.
Hogy van-e közös mibenlétünk.
Hogy véletlenül vagy direkt
van az, ha egy ütemre lépünk.
Hogy akkor ez most szerelem
(tudod, a soha-el-nem-válunk
én-csak-veled-te-csak-velem)
vagy egyszerűen csak úgy járunk?”

„ó künn a hó a fákra es
máris hiányzol drága S
e szív csak érted esdekel
jó lesz beszélni este tel
a hó a szív oly olvadé
csókol körülkarolva
dé”

„Betege vagyok a szerelemnek, a vágynak, az érintésed is éget,
amikor a kezem és a te kezed is ugyanoda nyúl be a kukorica
végett,
főlhevít, és amikor elveszed, űrt hagy –
nem tudok én ma a filmre figyelni miattad, olyan gyönyörű vagy.”

„Nem illünk össze, drága, mit szépítsünk ezen.
A pletykarovatot te, a sporthíreket én.
Te pontban akkor ott vagy, én késve érkezem.
Én két cukorral kérem, te pedig feketén.”

„Nyíló öled, ha mást szorítsz karodba,
korhadjon el, mint férges fának odva.
A szíved, mint a megszáradt perec,
törjön ketté, ha véle mást szeretsz.”

„De gomblukunkat mégis egymás hiánya lakja,
és elválásaink megannyi kis patakja
a visszaérkezés tavába fut be, lásd.
Elhagylak, s lépteim megint mögéd szegődnek.
Mert nem szerettem én még senkit így előtted,
és nem tudok utánad szeretni senki mást.”

„Te dobogsz bennem, mint versben a metrum.
Föltettem háttérnek a képedet,
s míg körülöttünk szikrázik a chat room,
látlak, miközben vakon gépelek.
Hiába nem láttalak még, az embert,
ha minden betűd mégis eleven,
ha érzek, mint kisujjam az entert,
van nulladik látásra szerelem?”

„A stressz, a félsz, a hiszti, a nyűgök, macerák...
Fázós, szép lábadon fölfeslett sarkú zoknik.
Hol van a fény szemedből? És mi az ott a szád –
az a kis biggyedés a szád sarkában, ott ni.”

- Helyezd el a T-táblázat egyik oszlopába, ami szép és vonzó, a másikba, ami riasztó vagy negatív a versekben!
- Hol találod humorosnak a nyelvi megoldásokat? Mire jók ezek szerinted? Te szoktál ilyeneket mondani vagy gondolni?

10.6.

Felelősség a kapcsolatban

A kiegyensúlyozott párkapcsolat ismérve a kölcsönös őszinteség mellett, magából az őszinteségből adódóan, a kölcsönös odafigyelés, egymásra figyelés, vagyis az alkalmazkodás. Ám az alkalmazkodás nem egyenlő a megalkuvással. Megalkuvásról akkor beszélhetünk, amikor két bizonytalan ember között alakulnak ki a játszmák. Gondoljunk csak bele. Ha én magammal jóban vagyok, szükség van a játszmákra? Ha ki merek mondani dolgokat, és felelősséget vállalok, kellene a játszmák? Ha odaállok a szavaim mögé, nem csinállok magamból hülyét, vállalom magam, akkor nem kell gyilkolnom a másikat, mert nincs rá szükségem, hogy gyilkoljam, hogy a másiktól állandó pozitív visszajelzést kapjak. Aki önmagával békében van, az tiszteletben tartja a másik szabadságát is akár, ez pedig egyenlő a másik elfogadásával. Az elfogadásban irgalmatlan nagy erő van. [...] Gondolkodtam azon is, hogy ami párkapcsolatnak látszik, de nem az, azt hogyan lehetne nevezni. Merthogy a párkapcsolat a felnőtteknek járó dolgok egyike, de mi van azokkal, akik érzelmileg nem nőttek fel? Semmi. Nem jár nekik a párkapcsolat sem. Nem jár! Eből csak egymásra támaszkodás lehet, az pedig nem párkapcsolat.

Csernus Imre, <http://csernusdoktor.blogspot.hu>

- Miért nincs őszinteség nélkül alkalmazkodás? Keres példákat az alkalmazkodásra!
- Mit jelenthet a játszma, játszmázás? (A fogalmat Eric Berne alapozta meg *Emberi játszmák* című könyvében.)
- Miért tartósítja a megalkuvás a játszmázást?
- Hogyan függ össze a felelősségvállalás az elfogadással? Miben nyilvánul meg az elfogadás? Hogyan lehet értékrendeket egyeztetni, miközben elfogadjuk egymást?
- Miért szükséges az érzelmi érettség a párkapcsolathoz? Mit jelent itt a felnőttesség?

11.7.

Családi szerep, családi munkamegosztás

A családkutatások a családi szerepeket – legalábbis az apából, anyából és gyermekekből álló családstruktúrákban – többnyire adottnak tekintik, abból kiindulva, hogy a férfiak ún. instrumentális, a nők pedig expresszív szerepet töltenek be. Az instrumentális, vagyis férfias szerepek technikai jellegű feladatok, a végrehajtó és ítélkező, döntő funkciók betöltését jelentik, míg az expresszív, nőies szerepek a támogató, összhangteremtő, feszültségoldó feladatok ellátásában nyilvánulnak meg. [...]

A családi szerepet szokásos megkülönböztetni a családi funkcióktól, családi feladatköröktől. [...] Ilyen feladatkört jelenthet például a család státusának képviselése, a család pénzügyi, anyagi ellátása, a háztartás vezetése, a gyermekgondozás, gyermeknevelés, a betegápolás stb. A szerepek és a feladatkörök jellegzetesen kapcsolódnak egymáshoz; vannak olyan feladatkörök, amelyek hagyományosan a nő, az anya, s vannak, amelyek hagyományosan a férfi, az apa szerepéhez kötődnek. Különösen érvényes volt ez azokban az időkben, amikor a nők számára az egyetlen közönség, amelyhez tartozhattak, a család volt; a nők nem vettek részt a társadalmi-politikai döntések meghozatalában, s érdekeiket családjuk férfi tagjai képviselték. A feladatkörök hagyományos felosztása rendkívül tartósnak bizonyult. A nők jogi egyenlőségének megvalósulása után is hosszú ideig jellemző maradt – nem ritkaság napjainkban sem – az ún. egykeresős család, amelyben az apa a kereső, a családfenntartó. De a kétkeresős családokban is többnyire a férj, az apa az, aki több és jobban fizetett munkát végez, mint a feleség, így a családi feladatok nagyrészt a feleségre hárulnak. Ez azonban nem törvényszerű, sok olyan családi feladatkör van, amelyet bármely alapszerep képviselői elláthatnak.

[...] A nőmozgalmak emellett erőteljesen kezdeményezték egy olyan családi munkamegosztás elterjesztését, amelyben a családi, háztartási feladatokat „igazságosabban” osztják meg, abban a férj és a gyermekek is nagyobb részt vállalnak. Ez azonban csekély eredménnyel járó törekvésnek bizonyult. Az 1980–1990-es években végzett szociológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy a férfiasnak, illetve nőiesnek tartott munkák hagyományos értelmezése nem sokat változott. Igaz, a nők többsége már akkor is vállalta keresőtevékenységet, ha férje el tudná tartani a családot. Ezt iskolai végzettségük emelkedése érthetővé is teszi. De nem szívesen adnák át azokat a családi, háztartási feladatokat sem más családtagoknak, kivált férjüknek, amelyek szorosan kapcsolódnak az anya, a feleség szerepéhez. A valódi konfliktust tehát nem az jelenti számukra, hogy a munkahelyi és a családi feladatok ellátása időbeosztás szempontjából és fizikailag is nehéz, hanem ha az anya, a feleség biológiai és pszichológiai sajátosságok alapján

elrendeződött szerepének – ami a nők természetes, belső igénye – kevéssé tudnak eleget tenni. Ezért a megoldást főképp a rövidebb, ún. részidős munkavállalás lehetőségeinek kibővülésében látják.

A magasabb iskolai végzettségre, szakmaszerzésre törekvés tömegessé válása a gyermekek családi szerepét és családi feladatait sem hagyta érintetlenül. [...] A gyermekeknek a tanulásra kell koncentrálniuk, így kevéssé vesznek részt a családi munkamegosztásban. Ez egyben a szülői szerepek és feladatok meghosszabbodását is jelenti. A gyermek mint örömforrás, s mint a szülői gondoskodás tárgya is hosszabb ideig tölti be e szerepét [...]. De a szülői feladatkörök oly módon is meghosszabbodnak, hogy a tanulmányaikat befejező, pályaválasztás és családalapítás előtt álló fiatalok nagy része egy ideig még továbbra is a szülők segítségére szorul.

A feleségek, anyák munkavállalása következtében új feladatkörökkel gazdagodott a nagyszülői szerep is. A nagyszülőknek jelentős részt kell vállalniuk a gyermekek gondozásában, felügyeletében, nyaraltatásában, többnyire érzelmileg, pszichikusan és a gyermekkel kapcsolatos kisebb-nagyobb döntések meghozatalában is magukra vállalva egyfajta szülői szerep betöltését. [...] Az aktív nagyszülői szerep betöltése mégis alkalmat nyújt a generációk közötti együttműködés hosszú ideig történő fenntartására, ami az idős emberek lelki, szellemi egészségének egyik legfőbb biztosítója.

<http://mek.oszk.hu>

- Gyűjtsd össze a sztereotípiákat (általánosító vélemény) az elolvasott szövegből!
- Melyek egyeznek meg az általad ismert helyzetekkel, családváltozatokkal, és melyek nem?
- Érvelj amellett, hogy a rugalmas családi szerepek növelik a gyermekvállalási hajlandóságot!
- Te hogyan vélekedsz a klasszikus szerepek megváltozásáról?

12.3.

Ady Endre: Vallomás a patriotizmusról

Valló lelkű ember vagyok, izgat a magam lelkének boncolása, örülök, ha a kés valami rejtegettetet vághat ki belőlem. A babonátlanság nekem olyan kedves lapjában írván, tetszik nekem az, hogy kiválasszak egyet restellt babonáim közül. Azt már kevesen hiszik el, hogy nem volnék kissé túlságosan is magyar, s hogy hivatásnak érezném a magyarpusztítást. Szóval hát bizony én erősen magyar vagyok, persze evoltomat is kegyetlen kritikával kísérve. De most jön az igazi vallomás: nemcsak magyar vagyok, ki olykor talán túlságosan önérzettel fajtája exponensének hiszi magát, de patrióta is. Olyanféle és romantikus is egy kissé, mint az olasz hazafiaké s a jobbféle magyar és lengyel emigránsoké, de ez a patriotizmus ma még szunnyad bennem. Amilyen szinte bizonyos, hogy a fajgyűlölet gyökereit is kiirtottam magamból, elannyira, hogy Jászi Oszkárón kívül kevesen lehetnek még nálam gyengédebb és szeretőbb érzésűek a magyarországi nemzetiségekhez, olyan egész bizonyos, hogy a patriotizmus keserves helyzet, és alkalomadtán felébredne bennem.

Félek, nem lehetetlen, hogy ez a keserves helyzet és alkalom hirtelenebbül, mint hinnők és várnók, elénk borul. S itt foghat jutni minden mai különös, speciálisan magyar problémájánál kínosabba a magyar progresszívek különben is sokszínű tábora.

Én a jöhető veszedelemkor arra gondolnék, hogy a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára. Hibáit, melyek óh nagyon-nagyon hibáim is, akkor félretolnám egy kicsit feledni, s csak az jutna az eszembe, hogy bármi áron meg kell védeni egy pláne katonai és ultramontán gyilkossággal fenyegetett fajtát.

De itt már azt is muszáj feltennem, hogy egy aulikus ősi magyar gróf, ki tavaly még minden nyugtalan magyart leöletett volna, véletlenül nem a maga kiskirályságát védi, hanem a magyarságot. Valószínű, hogy nem sok akadna ilyen, de akadna, s harcolhatok-e én akkor ezekkel, akik a veszedelem múltán megint azok lennének, akik voltak?

Ma úgy képzelem, hogy még ilyen katasztrófa esetén is külön harcolnék és védekeznék, de ki tudja[,] nem más parancsol-e felébredt, romantikus patriótaságom.

Íme a patriotizmus, vagy ha úgy tetszik, az én patriotizmusom problémája, s íme itt az én vallomásom a patriotizmusról.

Leírtam, mert lehető, emberi, magyar és érdekes s biztató arra, hogy ki-ki keresse meg a maga magyar patriotizmusát, vizsgálja meg, s hasonlóképpen cselekedjék minden benne rejtőzhető, de minden tudománynál erősebb babonával vagy mondjuk egyszerűen érzéssel.

Szabadgondolat, 1913. október

- Mit jelent a szövegben a romantikus patriótáság?
- Ady melyik gondolatát emelnéd ki a szövegből, amellyel nem értesz egyet?
- Rendszerezőábra segítségével mutasd meg, vannak-e korunk dilemmáihoz hasonló helyzetek vagy elemek Ady szövegében!

12.4. Lackfi János: Milyenek a magyarok? (részlet)

Lovas nemzet

– Ó, a magyarok! Hiszen azok állva vágatnak egyszerre hat lovon! Ezzel a két szememmel láttam! – kiáltott fel a magyar ember kedves és naiv német ismerőse, és árgus szemmel mintha máris azt vizslatta volna, vajon megfelelő ólába van-e ennek az embernek, aki magyarnak mondja magát, miközben lehet, hogy alapállapotban nem is férne el a ló a két lába között. Természetesen minden magyar lovon születik, igaz...

www.lackfi-janos.hu

- Tapasztalatod szerint milyen sztereotípiák élnek a külföldiekben a magyarokról? Valóban jellemzőek ezek a magyarokra?
- Milyen tulajdonságokat tartasz a magyarokra jellemzőnek? Igazak ezek rád is?

12.4. Lackfi János: Honderú (részlet)

Aztán a magyar ember iszik egy kávét, a felhők oszladozni kezdenek, hátából kiáll a hasogatás, felköhögi a torkára rakódott mindenfélét. Eszébe jut, hogy az ő hazája voltaképpen a csodák országa, és igazán büszke lehetne arra, hogy itt él. Mindenfelé nyájas, termékeny dombok vagy metafizikusan mély értelmű, végtelen mezők, amelyről olyan szépen dalolnak a magyar költők egy minden külföldi számára tökéletesen érthetetlen nyelven! Ha tengerünk nincs is, van világhíres termálvizünk, és itt nyújtózik Európa legnagyobb tava, melyet az itteniek szerényen csak „magyar tengernek” becéznek. A dombtetőkön festői romok (osztrák barátaink robbantották fel várainkat, ne lázadozzunk már folyton ellenük!), a föld alatt olaj helyett cizellált cseppkőbarlangok. A nép vendégszerető, borai pompások, konyhája ízekben gazdag. A futball átmenetileg gyengélkedik, de a 1950-es években világbajnoki döntőt játszó, híres-nevezetes „aranycsapat” összeállítását minden magyar állampolgár kívülről fújja. A Real Madrid sztárjának, Puskásnak nevét az összes focirajongó áhítattal ejti ki világszerte. A magyar úszók, kajak-kenusok, kézilabdázók, vízilabdázók, öttusázók a világ élvonalába tartoznak. [...]

A magyar népzene páratlanul gazdag, Kodály és Bartók sok ezer archaikus dallamot jegyzett fel, melyek a szomszédos népek lelkületét is magukba olvasztják. Ez a folklór izzó valóság, őrzi a zenei oktatás, és gyakran stadionokat is megtöltő együttesek muzsikálják a legkülönbélebb feldolgozásokban. Az ország elképesztő mennyiségű tudományos Nobel-díjast adott a világnak, és bár ezek jó része a történelem viharaiban külföldre kényszerült, ott is dacosan őrizte nyelvét-kultúráját. Az amerikai atomenergia-program legfelsőbb köreiből dolgozó magyar fizikusok foggal-körömmel ragaszkodtak fura, ékezetes betűikhez Los Alamosban, és magyarul társalogtak, külföldi társaik legnagyobb megdöbbenésére, akik ezért el is keresztelték őket „marslakóknak”. A hollywoodi film hőskorszaka telis-teli van magyar színészekkel-rendezőkkel-zeneszerzőkkel-operatőrökkel.

A híres emberekről előbb-utóbb kiderül, hogy magyarok voltak vagy lesznek, csak még nem tudnak róla. A magyar ember arról is hallott már, hogy a magyar nyelv nem is a finnel áll rokonságban, hanem a szanszkritból eredeztethető, és természetesen a legősibb az egész világon. Sőt, talán egyenesen a Marsról származik. A magyar ember borotválkozótükrébe pislogva közli tulajdon képmásával, hogy állítólag Buddha és Jézus Krisztus is magyar volt, de pszt, ez titok!

www.lackfi-janos.hu

- A humor milyen eszközeivel él Lackfi János a részletekben? Fontos-e, hogy tudjunk nevetni magunkon?
- Miért, mire jó, ha kívülről vagy más szemszögből nézzük magunkat, mint ahogy megszokott?
- Mivel lehet vitatkozni a *Honderú* című részlet elnagyolt állításai közül? Mivel értesz mégis egyet?

12.6.

Döbrössy Mihályné: Fájdalmas örökségünk

A második világháború után a magyar parlament döntése értelmében kitelepítették a német kisebbséget, a „svábokat”, több mint 200 ezer főt. A deportálandók listájának összeállításánál a „hazaáruló svábokkal” szembeni indulat mellett fontos szerepet játszott földjeik és lakásaik kisajátításának szándéka is. A több mint két évig elhúzódó akcióban a megalázott, kitzasztott és mindenüktől megfosztott német származású polgárokat embertelen körülmények között szállították Németországba. A linken megtalálható írás személyes történeteket mutat be.

www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek

Bergmann Géza és felesége

A kitelepítés napján a szülőket felrakták egy teherautóra. Lányuk éppen úton volt, amikor meglátta a teherautón lévő szülőket. Megállította a járművet, és egy szál ruhában, gyerekekkel a karján ő is felszállt a kocsira. A rokonok és ismerősök néhány ingóságukat magukhoz vették, hazatérésük után ezeket visszakapták. A nehezen felépített ház, a bútorok azonban odavesztek.

A vonat Lauterbachba vitte őket több nagymarosi lakossal együtt. Egy kis lakást kaptak, ahol tíz évig éltek. A fiatalasszony bedolgozó munkájából tartották fenn magukat. Évekkel később kezdeményezték a hazatelepülést. Magyarországról kellett igazolást kérniük, hogy az ősök itt születtek, van hova menniük és a megélhetésük biztosított lesz. A fiatalasszony anyósa és sógora küldött befogadó nyilatkozatot. A kisfiú közben ott végezte el az általános iskolát. Tíz év után, 1957 szeptemberében végre hazajöhettek. Velük együtt még két család települt vissza Nagymarosra.

- Milyen más magyar népcsoporttal vagy vallási kisebbséggel történtek visszafordíthatatlan igazságtalanságok a 20. században?
- Miért kell ismernünk más népek, nemzetiségek történelmi hányattatásait?
- Érvelj amellett, hogy a nemzeti múlt szenvedései megtaníthatják a szolidaritást mások iránt!

13.2.

Magyarország Alaptörvénye, XXIX. cikk

(1) A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.

(2) A Magyarországon élő nemzetiségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

(3) A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, a nemzetiségeket és a nemzeti-ségként való elismerés feltételeit, valamint a helyi és országos nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg. Sarkalatos törvény a nemzetiségként való elismerést meghatározott idejű honossághoz és meghatározott számú, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló személy kezdeményezéséhez kötheti.

- Mindenki fogalmazzon meg egy kérdést, amit számára felvet az olvasott szöveg!
- Gyűjtsétek össze ezeket, és közösen válasszatok ki hármat, melyeket moderált beszélgetésben értelmeztek!

13.5. Ágai Ágnes: Más-ság

Te más vagy, mint én.
Mihez képest vagy más?
Milyen arányban vagy más?
Milyen értelemben vagy más?

Te őr vagy, én rab.
Te uralkodó vagy, én alattvaló.
Te jólétben élsz, én rosszúlétben.
Te tehetséges vagy, én tehetségtelen.
Te a tulipánt szereted, én a margarétát.
Te magas vagy, én alacsony.
Te lágyan eszed a tojást, én keményen.
Te a mennyországban hiszel, én a reinkarnációban.
Te a gépekhez értesz, én a zenéhez.
Te fehérbőrű vagy, én barna.
Te Északon laksz, én Délen.
Te más vagy, mint én.
Én megöllek téged.
Te megölsz engem.

A te anyád sírni fog.
Az én anyám is sírni fog.
A te fiad bosszút áll.
Az én fiam is bosszút áll.
A te néped fegyvert fog.
Az én népem is fegyvert fog.
A te sírod domború.
Az én sírom is domború.

Az én könnyem is sós volt.
A te könnyed is sós volt.
Az én csókom édes volt.
A te csókod is édes volt.
Az én vérem piros volt.
A te véred is piros volt.
Az én életem rövid volt.
A te élted is rövid volt.
Az én holtam is bűn volt.
A te holtad is bűn volt.

- Próbáljátok meg dialógusként értelmezni és párokban előadni a verset!
- Milyen szembeállítás hiányzik ebből a dialogikus szövegből nyelvtanilag? Mi lehet ennek az oka?
- Milyen esetekben olvasnátok fel vagy adnátok valakinek a kezébe ezt a verset?
- Milyen közép-európai aktualitása lehet a versnek az elmúlt húsz évre gondolva?

13.5. Franz Werfel: A Musza Dagh negyven napja (részlet)

Százezer ember deportálása már folyamatban van. A hatóságok csak kitelepítésről beszélnek. Azt állítom azonban, hogy ez, enyhén szólva, helytelen kifejezés. Hát lehet hegyi parasztokat, iparosokat, városiakat, kultúrembereket, egy egész népet egyetlen tollvonással áttelepíteni a mezopotámiai sivatagba, egy tengernyi pusztaságba, ahonnan még a beduin törzsek is menekülnek? De még ez az úti cél is csak ürügy, mert a helyi hatóságok úgy intézik a deportálást, hogy a nyomorultak már az első nyolcnapos menetelés alatt belepusztulnak vagy beleőrülnek az éhségbe, a szomjúságba, a betegségbe, hogy azokat a kisfiúkat vagy férfiakat, akik nem bírják a fáradságot, kurdokkal vagy banditákkal, vagy éppen magával a katonasággal lemészároltatják, hogy a fiatal leányokat és asszonyokat egyenesen felkínálják a meggyalázásra és az elhurcolásra.

Beck Erzsébet fordítása

13.5. Hrajcsa Kocsar: Az Eufrátesz hídján (részlet)

Mint a barmokat, úgy tereltek bennünket a mély szurdokban végig. Hajtották a csoportunkat, az öregembereket, a fehér hajjú, bárányszelíd öregasszonyokat, a fiatal fiúkat és apró leányokat, még a folyton síró csecsemőket is, akik aztán hangjukat veszítve haldokoltak az anyjuk mellén. Sokan voltunk, lehetünk több százan az induláskor, de útközben egyre fogyott a csapat. Sokszor megtámadtak bennünket, a völgyszorosokból és a sziklák mögül váratlanul fegyveres hordák vágottak elő. Bömbölve rontottak ránk, vadállat módjára, kiválogatták és elhurcolták a leányokat, fiatal menyecskéket, a védelmükre siető anyákat egy kardcsapással szelték ketté. Az asszonyok fejéről letépték a fátylat, derekukról az övet, és lábukról lerángatták a lábbelit, az öregembereket megmotozták, zsebükből az utolsó fillért is kifordították. Aztán eltűntek, olyan hirtelen, mint az égből mennydörgő robajjal lecsapó villám, amely

szempillantás alatt föléget mindent, és füstté válik a tarackbúzában [...] Akkor tizenöt éves voltam – azóta fél évszázad múlt el fölöttem. De a letűnt ötven esztendő sem tudta feledtetni velem azokat a szörnyű, bénító perceket. Sem otthon, sem a munkában, sem a családi tűzhely melege mellett, sem a háború nyirkos-hideg napjaiban, sem ébren, sem álmomban nem tudtam kitörölni emlékezetemből azt, ami az Eufrátesz hídján történt, s nem tudtam elfelejteni a lányt, akit Asztghiknak hívtak. Fényben fürdő arca most is ott ragyog az emlékezetemben, hol közel, hol távolabb, mint a hunyorgó csillag fénye. Ő maga pedig teljes valójában bennem él, ott van a gondolataimban, a lelkem mélyén, ott van minden kimondott szavamban, a hangom rezdülésében, ott van a mosolyomban és a könnyeimben.

Krajcsir Piroška fordítása

13.5. Hrajcsa Kocsar: Édes anyanyelvünk (részlet)

Nos professzor – nyújtotta ki Talaat összekulcsolt kezét Mesztrop effendi felé az asztalon –, ön felbecsülhetetlen szolgálásokat tett az oszmán népnek, és ebben az esetben hajlandóak vagyunk elfelejtkezni arról, hogy örmény, hogy olyan fajhoz tartozik, melyet népünk felvirágzása érdekében meg kell semmisítenünk. De hát ön azt kéri, hogy ne különböztessük meg a többi örménytől. Olyan mély nagyrabecsülést táplálok ön iránt, hogy nem vagyok képes viszszaautasítani ezt a kérést. Nos, akkor utána küldöm Zohrab effendinek, akivel személy szerint rokonszenvezek ugyan, de mint az oszmán faj képviselője, kénytelen vagyok őt is likvidálni. Elsősorban oszmán vagyok, s csak azután ember.

Krajcsir Piroška fordítása

- A három szövegrészlet alapján mi vezérelte az Oszmán Birodalom vezetőit az olvasottak elkövetésére?
- A harmadik szövegben leírtak melyik későbbi, európai eszmerendszerhez állnak kísértetiesen közel, és miért?
- A fenti három szövegrészletben olvasottak alapján mi történhetett az örmény férfilakossággal?
- És mi lett a sorsa az örmény nőknek és gyerekeknek?
- Mi lett a sorsa a második szöveg mesélőjének, a történetek idején még kamasz fiúnak és a szövegben emlegetett lánynak? Mi volt a közös történetük, és hogyan ért véget? Írjátok meg 5–10 mondatban!

14.3. Lakatos Menyhért: Füstös képek

Részlet arról, hogyan került gimnáziumba a regény elbeszélője azután, hogy vadászbaleset érte

– Állítom, hogy az igazgató úr nem lőtte volna le a kutyáját, ha nem ugrik az első fütytetésre, de egy cigányt, aki elrontotta a játékát, kutyának sem nézte... Tudja, ki volt az én apám? Boncza János méltóságos úr. Erőszakgyerek vagyok. Egyszer arrafelé jártunk, semmit nem akart anyám, csak megmutatni azt az embert, akiről elneveztek. De a méltóságos apám korbáccsal vert ki bennünket, és összemaratott a kutyákkal.

Mit tehattünk, és kihez mehettünk panaszra?

– Olyan a mi igazságunk, mint a koldus köpenye – mondta apám sóhajtva –, a sok folttól és kosztól nem látszik a posztó.

– Nézze, jóember, én elismerem, hogy igazuk van. Ezért szeretném valamivel kárpótolni magukat.

– Mivel gondolja, igazgató úr, pénzzel?

– Igen, mással aligha tudnám. Szegény emberek, ráfér magukra... meg, hogy ne haragudjunk egymásra – még egy engesztelő mosollyal is megtoldotta.

– Szegény emberek vagyunk, ez igaz, de annyira nem, hogy a gyerekünk vére árán csak egy fillér értékűt is le tudjunk nyelni. Az meg, hogy haragszunk vagy nem, mit jelent önnek...? Intézzék el egymás közt. Ha két magukfajta ember összevesz, mindig egy harmadik issza meg a levét. Ne kívánja tőlünk, hogy mi legyünk azok. Ha Bocz doktor megtudja, hogy magával tárgyaltunk, be sem enged többé a rendelőjébe.

Az egészből alig értettem valamit. Nem tetszett a csendes beszélgetésük. Miért nem pfozza meg Rác Jósikát? Nem lehetett rajta eligazodni. Máskor kis dolgokért is pofon verte anyámat, ezzel meg olyan szépen beszél, pedig majdnem agyonlőtt.

Beszélgetésük egyre inkább eltávolodott az eredeti témától, mintha eltévedtek volna. Apám beszélt, Rác néha kérdezett.

Észre sem vettük, hogy tele lett a putri. Anyám is bejött, de nem szólt bele a beszélgetésbe, csak engem molesztált egy darab kenyérrel.

A legkisebb húgom mindenáron a fülembe akarta dugni a lába ujját, mintha az már nem fért volna el a vackon.

A gyenge petróleumlámpa fényénél még sötétebbnek látszott a cigányok arca, olyan földszínűek voltak. Fekete szemük ragyogása átszelte a füstös levegőt.

Virrasztás alkalmával szoktak ennyien lenni. Éppolyan suttogva beszéltek, mint amikor a halott lelki nyugalomát féltik, hogy meg ne zavarják.

Apám néha körüljártatta tekintetét, helyeslést vagy bólintást várt, aztán mondta, szinte kifogyhatatlanul.

Tisztelték az öreget, nem beszélt feleslegesen, amit mondott, abban senki sem kételkedett.

Ritka alkalom cigányoknál az ilyen találkozás. Az itt elhangzott témák messze túllépték az egyszerű család és kenyér határait. Apám nem tett szemrehányást, nem is alázkodott meg, de keserű igazságaitól az igazgató úr sokszor elpirult. Kénytelen volt azokra a szavakra is bólogatni, melyek közvetlenül őt érintették.

– Kiegyezni jöttem – mondta, mintha most ébredt volna –, de látom, igazuk van. Nem érné meg, hogy ügyvédhez menjünk, maguk is a bosszú áldozatai lennének. Megvárjuk, amíg a legény jobban lesz.

Apám is így szokta mondani, de az más. Egyáltalán nem tetszett az igazgató hízelgő beszéde.

– Most hatodikos a fiú, ugye? – kérdezte, felém pislantva, Rácz.

– Igen – mondta apám.

– Minden évben az állam költségén egy-két szegény gyereket gimnáziumba küldünk azok közül, akik jó tanulók, vagy valamiben tehetségesnek látszanak. Ha akarják, akkor a fiút előjegyzem továbbtanulásra.

Na csak ez hiányzik, gondoltam, így is alig várom, hogy megszabaduljak az iskolától.

Apám anyámra nézett, akinek ragyogni kezdett a szeme, oda sem figyelve, hogy én akarom vagy nem, csak a kendőjét igazgatta zavarában.

– Erre már mink is gondoltunk, igazgató úr – mondta megilletődve –, bizony, ha lehetne, elküldenénk felső iskolára, nem bánánk, ha mink rongyokban járnánk is, csak tudnánk kitaníttatni. De én nem nagyon hiszem, hogy cigánygyereket felvegyenek oda.

Az utolsó szavaknál elszomorodott.

– Ezt bízva rám – nyugtatta Rácz –, csak szeressen tanulni.

Akkor semmi hiba, gondoltam, mert én aztán nem szeretek.

– Na arról majd én gondoskodom – nézett rám anyám fenyegetően, mintha kitalálta volna a gondolatomat.

A szavak hallatára nagyon elszomorodtam. Nem elég, hogy majdnem agyonlőtt a tisztelt igazgató úr, most egy másik iskolát akar a nyakamba akasztani. Ez az ember mindenképpen el akar pusztítani.

Sokáig nem tudtam aludni. Lehet, hogy nem kell készpénznek venni, amit Rácz ígért, de anyámnak bogarat tett a fülébe, most már nem nyugszik, amíg véghez nem viszi vágyálmát.

Hányszor fenyegetett azzal, hogy odaad kovácsinasnak vagy asztalosnak. Most meg bele is pusztulna, ha nem tanulnék tovább. Még reménykedtem abban, hogy addig majdnem egy év van hátra. Talán egy hónap is beletelik, mire iskolába mehetek, ha megbukok, mit tudnak csinálni? Ennek reményében, ha nehezen is, de elnyomott az álom.

- Milyen kulcsmondatokat emelnél ki a szövegből? Mi történhetett?
- Hogyan alakul a beszélgetés a putriban az iskolaigazgató és a kisfiú szülei között?
- Mit gondol a fiú a mondottakról? Szeretne-e továbbtanulni? Kinek a vágya a családban, hogy tanult ember legyen belőle?
- Mit gondolsz, sikerül-e?
- Ha a válaszadáshoz többet szeretnél megtudni, olvasd el a könyvet! A megértést segítő szövegkörnyezet megtalálható a www.sulinet.hu Örökségtárában. Más részletek olvashatók az *Etika* 6. tankönyvben.

14.7.

A pillangó

Egy könnyörületes személy, látva, hogyan küszködik egy pillangó, hogy kiszabadítsa magát a bábból, segíteni akart neki. Nagyon gyengéden kitágította a szálakat, kialakítva egy kijáratot. A pillangó kiszabadult, kibújt a bábból, bizonytalanul bukdácsolt, de nem tudott repülni. Valamit ez a könnyörületes személy nem tudott, és ez az, hogy csak a

megszületés, kibújás küszködésén keresztül tudnak annyira megerősödni a szárnyak, hogy repülni lehessen velük. Megrövidített életét a földön töltötte, sose ismerte meg a szabadságot, sose élt igazán.

Carl Rogers (idézi Kádár Annamária a Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban című könyvében)

- Szerinted mit jelent az, hogy „a szépség a szenvedésből fakad”?
- Hogyan változott meg a film főszereplőjének, Willnek az önmagáról alkotott képe? Hogyan változott meg az emberek véleménye róla?
- Miért mondja a Pillangó Cirkusz igazgatója Willnek, hogy az az előnye, hogy különbözik a társaitól? Szerinted jól bánt Will-lel Mr. Mendez, az igazgató?
- Miért választotta a cirkusz éppen a *Pillangó* nevet?

14.7.

A tanult tehetetlenség

Martin Seligman amerikai pszichológus kutatócsoportjának állatkísérletei a Pennsylvaniai Egyetemen kezdődtek 1967-ben, s ezek vezettek később a tanult tehetetlenség elméletének kidolgozásához. A kísérletek első szakaszában a kutyákat három csoportra osztották, és egyenként szíjjakkal rögzítették őket a ketrecükben. Az első csoportot bizonyos ideig a szíjából készített kengyelben tartották, majd szabadon engedték. A második csoporthoz tartozó kutyák, azon felül, hogy a szíjak akadályozták őket a szabad mozgásban, még áramütéseket is kaptak. A ketrecben volt azonban egy pedál, s ha a kutya azt megnyomta, az áramütések abbamaradtak. Nem úgy a harmadik csoport-hoz tartozó kutyák esetében! Ott a pedál megnyomásával az állat semmit nem érhetett el, mert az ő áramütéseit is a szomszéd ketrecben a másik kutya által lenyomott pedál állította meg. Ezek, szegények, tehát úgy érzékelték, hogy bár az áramütés időnként abbamarad, de erre semmilyen hatással nem tudnak lenni, és – emberi kifejezéssel élve – mindez a véletlenül múlik.

A kísérlet második részében a kutyákat egy olyan ketrecben helyezték el, amelyik két részre volt osztva, közöttük alacsony elválasztó léccel, amelyet átugorva át lehetett menni egyikből a másikba. Amíg a ketrec egyik felébe áramot vezettek, a másik felébe nem. Amikor elkezdődtek tehát az áramütések, elég volt, ha az állat átugrott a lécen, és máris „biztonságos” területen volt. Az első két csoportba tartozó kutyák csakhamar rájöttek a megoldásra, és amint elindult az áram, már futottak is a nyugalmasabb térfél felé. A harmadik csoport kutyái azonban ahelyett, hogy elmene-kültek volna, egyszerűen lefeküdtek az áramjárta területen, és fájdalmak között várták, hogy a kín magától múljon el. Az előző kísérlet tapasztalatai ugyanis alaposan rögzítették bennük azt a tudást, hogy nem tudnak hatással lenni a körülményeikre, tegyenek bármit is. Ezt a viselkedésformát nevezték el Seligmanék tanult tehetetlenségnek.

A kísérletsorozat folytatásaként a tudósok azzal próbálkoztak, hogyan lehetne semlegesíteni a tanult tehetetlenséget, s az állatokat rábírní arra, hogy újra tevékenyen vegyenek részt sorsuk alakításában. Azonban hiába mutatták meg nekik, hogyan boldogulnak szerencsésebb társaik a feladattal, hiába próbálták őket jutalommal ösztökélni, semmi nem használt. Egyetlen módja volt, hogy a reményvesztett állatokat cselekvésre buzdítsák: kézzel meg kellett fogni a lábukat, és végigvezetni őket azon a mozdulatsoron, ami ahhoz kellett, hogy az áramütések sora végre abbamaradjon. Miután a kísérletvezető kétszer eljuttatta az állatot ehhez az eredményhez, az is elkezdett próbálkozni, immár önállóan, s a siker végül stabilan rögzítette nála a kívánatos viselkedést.

Martin E. P. Seligman: Autentikus életöröm. A teljes élet titka – részlet. Erdélyi András István fordítása

- Mondd el vagy ábrán magyarázd el a kutyakísérlet egyes lépéseit!
 - Mi a lényege a kutatók által szerzett tapasztalatoknak?
 - Hogyan próbálkoztak a kutatók a kísérlet folytatásaként „tanítani” a kutyákat?
 - Mit gondolsz, hogyan értelmezhető ez a kísérlet az emberi magatartással kapcsolatosan?
 - Szerinted hasonlít a viselkedésünk a kutyákéhoz? Érvelj a véleményed mellett!
-

15.3.

Szophoklész: Antigoné (részlet)

KREÓN De szólj te, csak beszédedet rövidre fogd:
Tudtad, hogy ezt megtenni megtiltottam én?
ANTIGONÉ Tudtam, hiszen hirdették úton-útfélen.
KREÓN S mégis törvényemet meg merted szegni te?
ANTIGONÉ Hiszen nem Zeusz volt az; ki így rendelkezett,
S az alvilági istenek között lakó
Diké sem szab nekünk ilyen törvényeket.
Parancsaidban nem hiszem, hogy oly erő
Lehet, mely engem istenek nem változó
Íratlan törvényét áthágni kényszerít.
Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az,
De nincs ember, ki tudná, hogy mióta áll.
Az istenek ne mérjenek rám büntetést:
Embertől nem félek, bármily tervet kohol

Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása

- Fogalmazd meg és mondd el saját szavaiddal Antigoné válaszát!
- Kreón helyében te mit kérdeztél volna Antigonétól?

16.1.

Marslakók inváziója, avagy Orson Welles: Világok harca

„1938. október 30-án Orson Welles egy ártatlan kicsiny színészcsoporttal helyet foglalt a CBS New York-i stúdiójának mikrofonja előtt. Magával hozta H. G. Wells fantáziaregényének, a *Világok háborújának* Howard Koch által szabadon feldolgozott változatát. Meg rendkívüli drámai tehetségét. A színészek remélték, hogy a mű szavaival és tehetségükkel egy órán át szórakoztatni fogják hallgatóikat egy hihetetlen, régimódi, Halloweenhez illő történettel. Aztán a legnagyobb meglepetésükre arról értesültek, hogy az általuk kibocsátott közleményt, amelyben a marslakók invázióját mondták el, szerte az országban ezrek vették komolyan. Néhány borzalmas órán át Maine-től Kaliforniaig elhitték az emberek, hogy halálsugárral felfegyverzett irtózatosszörnyetegek pusztítanak el minden ellenük küldött fegyveres ellenállót, hogy egyszerűen nincs előlük menekülés; hogy a világvége közeleg. Másnap reggel az újságok a rémületnek az egész nemzeten átsöprő szökőárjáról írtak. Nyilvánvalóvá vált, hogy országos arányú pánikról volt szó. A Szövetségi Távközlési Bizottság sajnálatosnak nevezte az esetet” – írta Hadrel Cantril közvélemény-kutató magyarul is elérhető, *Támadás a Marsról* című tanulmányában. „Mielőtt az adás befejeződött volna, szerte az Egyesült Államokban emberek ezrei imádkoztak, sírtak, menekültek kétségbeesetten, hogy elkerüljék a halált. Sokan rohantak megmenteni szeretteiket. Mások telefonon búcsúztak, figyelmeztettek, rohantak értesíteni a szomszédokat [...]. Legalább hatmillió ember hallotta az adást. Legalább egymillió megrémült közülük vagy zavarba jött” – mutatja be a pánikot Cantril, az általa „legjobb közvetlen bizonyítékként” az AIPO közvélemény-kutató intézet hat héttel az adás után felvett tanulmányát idézve. Eszerint az ezer megkérdezett 12 százaléka hallgatta Welles rádiójátékát, és ezeknek az embereknek a 28 százaléka fogta fel „hírközleményként” a fiktív darabot – mutat rá Cantril.

www.urbanlegends.hu

- Mit gondolsz, ma is lehetne hasonló pánikot okozni? Miként és miért?
- Te hogyan tudod ellenőrizni a hírek valóságát?
- Milyen biztonsági intézkedésekre van szükség a mai médiahasználók körében?
- Mit kötnél gyerekek és idősek lelkére ebből a szempontból?

16.2.

Varga Tamás: A média hatása a személyiségre (részlet)

A média gyermekekre gyakorolt hatását már sokan kutatták. Alapvetően egy nézetet oszt Marie Winn újságíró és Neil Postman médiaszakértő, akik könyveikben (*Elveszett gyerekkor, Gyerekek gyerekkor nélkül*) a televízió átkos szerepét abban látják, hogy a tévzés a gyermekkor megszűnéséhez vezet. Postmann ezt akár azon keresztül is belátni véli, hogy a mai mesék inkább a felnőtteknek szólnak. Könyve szerint a gyerekek elvesztik védelmüket a világgal szemben. A televízió több évszázadon át tradícióvá vált kulturális elkülönítés által szült határokat igyekszik elmosni. Olyan „titkokba” avatja be a gyermeket, amelyet szüleitől, kortársaitól, pedagógusaitól – környezetétől – semmiképpen sem tudhatna meg. Ugyanakkor a titok fogalma is megszűnik létezni, hiszen a televízió olyan dolgokat is nyilvánosságra hoz, amelyek magánügynek számítanak. Gyakran tesznek ilyet a magyar kereskedelmi televíziók, késő délutáni, esti műsoraikban. Postman szerint ezek vezetnek a szégyenérzet ismeretlenségéhez, ami által az önkontroll és a bűntudat vész el. Ez utóbbi megállapítás ugyan vitathatónak tűnik, hiszen az önkontroll nem áll kölcsönösen fontos kapcsolatban a szégyenérzettel. Az 1977-ben publikált művében Marie Winn inkább abban látja a gyerekkor megszűnésének okát, hogy a felnőttek nevelési szokásaikat a televízióban látottak alapján módosították. A nevelés könnyűnek semmiképpen sem mondható feladatát a televízióra bízzák. Persze érdemes megvizsgálni azokat az okokat is, amelyek megkönnyítik, sőt egyetlen alternatívává teszik a televíziós nevelést. Ez azonban a szociológia tárgyköre.

<http://messzejaro.atw.hu>

- Igaza van-e a szerzőnek? Érvényesnek tartod-e az állításokat ma?
- Hány órát töltöttél a televízió előtt az elmúlt héten? Mennyi lehet a magyar átlag? Mennyi a tiéd?
- Miért jó megoldás, ha a szülők együtt nézik a tévét a gyerekekkel? Miért támogatják a pszichológusok ezt a felnőtt részéről passzívan vezetett közvetítést, a mediációt?

16. 7.

A Magyar Reklámetikai Kódex alapelvei (2015)

3. Cikkely

Alapelvek

- (1) A reklámnak jogszerűnek, tisztességesnek, tényállításainak pedig igaznak és valósnak kell lennie.
- (2) A reklámnak minden szempontból meg kell felelnie a jogszabályi előírásoknak, nem ösztönözhet jogsértésre.
- (3) A reklám akkor tisztességes, ha megfelel a gazdasági versenyben általában elfogadott tisztességes piaci magatartás jogi és erkölcsi szabályainak.
- (4) A reklámot a szakmai gondosság követelményeinek megtartásával és társadalmi felelősségérzettel kell elkészíteni.
- (5) A reklám sem szövegével, sem képi elemeivel, sem összhatásában, sem természetét tekintve nem lehet alkalmas a fogyasztók megtévesztésére.
- (6) A reklámozásban figyelembe kell venni a társadalomban általánosan elfogadott erkölcsi-etikai normákat, valamint a közízlést.
- (7) Jogszerűen gyártott és forgalmazott termék, illetve reklámozható vagy nyújtott szolgáltatás esetén, önmagában a termékkel kapcsolatos fogyasztói ellenérzés nem jelentheti, hogy annak reklámja etikailag is kifogásolható.
- (8) A reklám nem ronthatja a reklámszakma hírnevét, illetve nem ingathatja meg a reklámtevékenységbe vetett közbizalmat.
- (9) A reklámszakma szereplői és szervezetei – a reklámszakmai önszabályozás keretei között – a kereskedelmi szó-lásszabadság mindenkorai érvényesítése érdekében lépnek fel.

- Keres a tapasztalataidból példákat valamelyik alapelv megvalósítására vagy megszegésére!
- Szerinted miként lehetne javítani az etikai szempont érvényesülésén a reklámozásban?

III. KORUNK KIHÍVÁSAI

17.3

Endreffy Zoltán: A tudomány fejlődésének etikai problémái (részlet)

Hogy milyen súlyos etikai problémákat vet fel maga a tudományos kutatás és még inkább a tudomány technikai, gazdasági és politikai alkalmazása, ez drámai módon tudatosult a II. világháború végén, az atombomba ledobásakor. A tudományos közösség Hirosimának és Nagaszakinak atombombával való elpusztításakor döbrent rá arra, hogy mit is jelenthet a tudomány eredményeinek hadi célokra való alkalmazása. Még azok a tudósok is, akik tudatosan dolgoztak az atomfegyver kifejlesztésén, mert attól tartottak, hogy a náci Németország megelőzheti őket: még ők is elborzadtak attól, ami történt. „Az ördög munkáját végeztük”, mondta Robert J. Oppenheimer, „az atombomba atyja”. S a történekből a következő tanulságot szűrte le: „Most már vissza kell térnünk az értelmes munkához, vagyis most már kizárólag az alapkutatásoknak kell szentelnünk magunkat.”

Bármennyire érthető és tiszteletre méltó is ez az álláspont, mégsem lehet válasz a tulajdonképpeni problémára. Albert Einstein legnagyobb felfedezései ugyanis olyannyira az alapkutatások területén születtek, hogy elképzelni is alig lehet az ő munkáinál kevésbé praktikus, kevésbé az alkalmazásokat szem előtt tartó vizsgálódásokat. Ámde mégis az ő munkáinak volt köszönhető a fizikának az a robbanásszerű fejlődése, amely végül is az atombombához vezetett.

Ha egy tudós valóban szembe kíván nézni a tudománnyal mint etikai problémával, akkor nem érheti be azzal, hogy csak alapkutatásokkal foglalkozik. Alighanem egyet kell értenünk Hubert Markllal, a Német Kutatóközösség (Deutsche Forschungsgemeinschaft) elnökével, aki problémánkkal kapcsolatban így nyilatkozott: „Akkor járunk el helyesen, ha a tudósjelöltet nem csupán az ismeretszerzés jó szakemberévé képezzük ki, hanem ezzel párhuzamosan úgy is neveljük, hogy szem előtt tartsa a következőket: érezzen felelősséget a tudomány alkalmazási lehetőségeiért is, és cselekedjék mindig e felelősségnek megfelelően.” Ehhez hozzá kell még tennünk, hogy a tudósok tisztában kell lennie azzal, hogy milyen óriási hatása van a tudományra azoknak a tényezőknek, amelyek *kívülről irányítják a tudományos munkát*. A tudósoknak fel kell ébredniük abból a szép álmából, hogy a tudomány fő hajtóereje a belső hajtóerő.

De voltaképpen milyen tényezők befolyásolják a tudományok fejlődését? A tudomány egyik hajtóereje valóban belső: ez a tudósok kíváncsisága, a tudósok az a kimondhatatlan gyönyörűsége, amelyet a felfedezés szerez neki, és a tudósoknak az a közlésvágya, hogy eredményeikről beszámoljanak egymásnak. A kutatók hajlamosak arra, hogy a tudománynak csak ezt a belső hajtóerejét lássák, azt dicsőítsék, önmagukat pedig szabadnak és függetlennek képzeljék, és közben alábecsülik a második hajtóerőnek, a külső hajtóerőnek a rendkívüli befolyását.

De melyik „szabad” tudós kutatna szabadon, ha nem fizetnék meg a kutatását? És ki gondoskodik arról, hogy tudósok milliói jól keressenek? A „szabad” kutatók többségénél az állam fizet a kutatásokért és az egyetemi tanítáért, biztosítja számukra a kutatás szabadságát. Miért teszi ezt az állam? Semmiképpen sem a tudósoknak a kimondhatatlan gyönyörűségéért, hanem azért, mert elvárja, hogy mindnyájunknak *használjon* a tudomány és az egyetemi oktatás. Az államnak és a gazdaságnak szüksége van oktatásra, képzésre és kutatásra. Az intézetek és alkalmazottak sokaságából álló tudományos üzem gazdasági alapja az a várakozás, hogy a tudománynak gazdaságilag mérhető hatásai vannak. Csak így magyarázható a tudomány robbanásszerű fejlődése, a tudományos publikációk számának elképesztően gyors növekedése.

A tudomány gazdasági felhasználását a tudományos közösség vagy előkelő tartózkodással egyszerűen tudomásul veszi, vagy önmaga fontosságát kiemeli. Ami a felelős gondolkodású kutatókat egyre jobban nyomasztja, az az, hogy

a tudományos ismereteket fölöttébb gyakran használják olyan üzleti vagy katonai célokra, amelyek nem állhatnak meg a morális ész ítélőszéke előtt.

Konkrétan mit tehet egy tudós, ha felelősséget érez a tudománya alkalmazási lehetőségeiért?

www.szepi.hu

- Mit tartott értelmes munkának Robert J. Oppenheimer, „az atombomba atyja”?
- Mikor járunk el helyesen Hubert Markl, a Német Kutatóközösség (Deutsche Forschungsgemeinschaft) elnöke szerint?
- Milyen belső és külső tényezők befolyásolják a tudományok fejlődését?
- Mi aggasztja leginkább a felelős gondolkodású tudósokat?
- Milyen egyetemes erkölcsi kérdéseket vet fel számodra a megismert történet?

17.3.

Marx György: A marslakók érkezése (részlet)

A Memorandumot Szilárd Leó Teller Edének is elküldte Los Alamosba, hogy gyűjtsön aláírásokat. Erre Teller budapesti előadásában (1993) így emlékezett vissza:

– Magam aláírtam volna a Memorandumot, de nem mertem aláírásokat gyűjteni, mielőtt megkérdezem Oppenheimert, a laboratórium igazgatóját. Oppenheimer jó fizikus – ezt mindnyájan tudtuk. A politikába is belekerült. Mint a laboratórium igazgatója, hatalmas munkát szervezett meg. [...] Amikor megmutattam neki Szilárd levelét, ez az ember, aki általában visszafogottan viselkedett, nagyon mérges lett: „Hát mit tud ez a Szilárd? Mit tud Franck, hogy beleszól a politikába? Washingtonban elsőrangú emberek dolgoznak, akik értik a japánokat és tudják, mit kell tenni. Mi, műszaki szakemberek – mérnökök, fizikusok – maradjunk a magunk feladatainál, ne szóljunk bele a politikusok dolgába.” Ma már nagyon sajnálom, de akkor megengedtem Oppenheimernek, hogy lebeszéljen. Írtam Szilárdnak egy levelet: „Sokat gondolkoztam az atombomba azonnali katonai alkalmazása ellen felhozott kifogásaidon. Elhatároztam, hogy én nem teszek semmit. Először hadd mondjam meg, nem remélem, valaha is megtisztulhat a lelkiismeretem. Amin dolgozunk, az olyan borzasztó, hogy semmi politikai tiltakozás nem oldozhat föl. Azért végeztem ezt a munkát, mert tudományosan érdekelt, és nagy belső ösztönzést éreztem ennek kutatásához. Ha sikerülne engem meggyőznöd, hogy morális ellenvetéseid helytállóak, abbahagynám ezt a munkát, de nem hiszek abban, hogy bármely fegyvert törvényen kívül lehet helyezni.”

- Mit tartalmazott a Memorandum, amire a cikk utal?
- Hogyan értékelitek Teller Ede döntését? Milyen indokok miatt nem írta alá a tiltakozó levelet?
- Mik voltak Szilárd Leó indokai? Egyetértesz-e vele, és ha igen, miben?
- Bőven akad a történelemben példa arra, hogy a vezérek, államfők rosszul döntöttek. Gyűjtsd össze, milyen tévedéseket ítél el vagy emleget az utókor ma is? Miért azokat?

18.6.

Mit tudunk?

1. Gordon Rattray Taylor 1968-ban megjelent *Biológiai pokolgép* című könyvében egy „szép új világot” festett le, és már a XX. század végére jósolta a biotechnológia szenzációs újításait. Úgy vélte, hogy addigra széles körben megvalósul a klónozás, és különböző tulajdonságok ötvözése általánosan elterjedtté válik az állatok esetében is. A szerző figyelmeztetésnek szánta művét, és bár sok esetben téves prognózisokat vetített előre, a biológiai pokolgép megnevezés azonban mégis igazolódni látszik. A palackból kiengedett szellem, jelen esetben a környezetbe kikerülő módosított gének, akár jó, akár rossz hatásuk igazolódik is a jövőben, a környezetből már vissza nem vonhatók. Az emberiség súlyosan megszegte az elővigyázatosság elvét. *Gyulai Iván ökológus*
2. Az értelmi adottságainkért mintegy ezer génpár felelős. Elképzelhetetlen, hogy a következő évtizedekben ezeket genetikai módszerekkel befolyásolni lehetne. Sokkal érdekesebb inkább tanulásal kihozni belőlük a maximumot. *Czeizel Endre genetikus*

3. Egy nemrégiben elvégzett vizsgálat eredménye szerint a mintegy 70 génben megjelenő, közel 150 ún. „hosszú élet” variánsok között egy újonnan felfedezett garnitúra alapján a tudósok nagyjából 70 százalékos valószínűséggel meg tudják majd jósolni, hogy az illető személy elérheti-e a 90 éves, vagy akár még annál is magasabb életkort. „Ez persze csak egy genetikai fogékonyságot jelent” – figyelmeztetett a kutatás vezetője, Paola Sebastiani. [...] „A gének és a környezet azonban kibogozhatatlan kapcsolatban állnak egymással.” „Például a környezeti tényezők, mint a táplálék, a víz, a levegő minősége nagyon gyorsan megváltozhatnak, ami azt eredményezheti, hogy azok a gének, amelyek a mai százéveseket segítették a hosszú életkor megélésében, a ma született gyerekekre nem lesznek olyan kedvező hatással.”

www.ng.hu

- Fogalmazd meg a három tudós aggodalmait!
- Otthon kutass tovább a 2010 óta felhalmozódott nyitott kérdésekről!

18.6.

Aldous Huxley: Szép új világ (részlet)

Zömök, szürke épület, mindössze harmincnégy emeletes. A főbejárat felett a felirat: Belső-londoni Keltető- és Kondicionáló Központ, egy címerpajzsban pedig a Világállam jelszava: KÖZÖSSÉG, AZONOSSÁG, ÁLLANDÓSÁG.

A földszinti hatalmas terem észak felé nézett. Bár az üvegfalakon kívül nyár volt, s trópusi hőség magában a teremben, hidegen villant ki az ablakon az éles fény, mely éhesen kutatott legalább valami felöltöttetett próbabáb, egy lúdbőrös tudós fakó alakja után, de csak a laboratórium üvegjére, nikkelijére, siváran csillogó porcelánjára bukkant. Fagyos hidegre itt fagyos hideg felelt. A munkások fehér kezestábot viseltek, kezükre sápadt, hullaszínű gumikesztyű feszült. A fény fagyott volt, halott, kísérteties. Csak a mikroszkópok sárga csöveitől kölcsönzött valami dús, életeli anyagszerűséget, a fény úgy folyt végig a fényes csöveken, akár a vaj, érzékeny meleg csóvák hosszú, fagyatkozó sora végig a munkaasztalokon.

– És ez itt – nyitotta ki az igazgató az ajtót – a megtermékenyítő terem.

Amint a keltető és a kondicionálás igazgatója belépett ide, háromszáz megtermékenyítő szakember hajolt műszerei fölé, elmerülve az alig lélegző csöndben, a tökéletes összpontosítás szórakozott, monológyszerű zümmögésében vagy füttyörészésében. Az igazgató sarkában egy csapat újonnan érkezett hallgató toporgott, nagyon ifjak, rózsásak és éretlenek, idegesen és szánalmasan. Mindegyiknél volt notesz, amelybe kétségbeesve jegyzeteltek, valahányszor a nagy ember megszólalt. Egyenesen a leghitelesebb forrásból. Ritka kiváltság volt ez. A Belső-londoni Keltető igazgatója mindig is fontosnak tartotta, hogy személyesen vezesse körbe új hallgatóit a különböző részlegeken.

– Csak azért, hogy legyen összképük – szokta mondani nekik magyarázatul. Mert természetesen kell, hogy legyen valamilyen összképük, ha értelmesen akarják munkájukat végezni, bár erre nincs sok szükség, ha a társadalom jó és boldog tagjai lesznek. Mert mindenki tudja, hogy a részletek biztosítják az erényt és a boldogságot; az általánosságok intellektuális szempontból csak szükséges rosszak. Nem a filozófusok, hanem a lombfűrészrel barkácsolók és a bélyeggyűjtők a társadalom alapjai. – Holnap majd hozzáláthatnak a komoly munkához – szokta hozzátenni, s enyhén fenyegető jóindulattal rájuk mosolygott. – Nem lesz idejük az általánosságokra. De addig...

Addig még tart a kiváltságos helyzet. Egyenesen a leghitelesebb forrásból a noteszba. A fiúk firkáltak, akár az örültek.

Szentmihályi Szabó Péter fordítása

- Miféle üzem a „keltető” ebben a részletben? Milyen hangulatot áraszt a leírás és a megfogalmazás?
- Mit tudunk meg a társadalom beavatkozásáról az emberi szaporodásba?
- Milyen reakciót váltott ki belőled ez a világ? Mit gondolsz a fiatal hallgatók buzgó jegyzeteléséről és bizonytalanságáról? Vajon miért nem női hallgatókat vezetett végig a keltetőben az igazgató?

19.4.

Az abortusz történetéről

A történelem során általában nem tettek különbséget a fogamzásgátlás és az abortusz között. Mindkettőt különböző okokból tiltották vagy engedélyezték. Megítélésének hátterében társadalmi, „életvédelmi”, a férfiak tulajdonjogát erősítő és orvosi okokat találunk.

Az ókori Egyiptomban számos hatékony fogamzásgátlási eljárást ismertek, s ha ezek kudarcot vallottak, nem volt ritka az abortusz, illetve az újszülöttek megölése sem.

Az ókori Görögországban vagy Rómában is elfogadták az abortuszt és a nem kívánt újszülöttek elpusztítását. Ez utóbbi esetben egyszerűen kitétték őket. Egyetlen feltétele az volt az effajta születésszabályozásnak, hogy a család férfi tagja akarátára vagy beleegyezésével történjék, ebben is védve a férfiak döntési jogát a nővel szemben.

Másképpen állt a dolog Spártában, ahol az állami érdekekre hivatkozva – a szabadok katonai erejének fenntartása okán – tiltották az abortuszt. A megszületett gyermekek sorsáról is mindig a közösség döntött. Ha katonának alkalmasnak találtatott, életben hagyták, ha nem, levetették a Taigetosz sziklájáról.

A rabszolganők a tulajdonosaiktól függtek. Fogamzásgátlásra és abortuszra kötelezhették őket, ha uruk szexuális élvezetének tárgyai voltak, hiszen a terhesség ebben csak akadályt jelentett volna. Viszont büntették az abortuszt és a fogamzásgátlást is, ha pénzért eladható utódot reméltek tőle.

A kereszténységgel jelent meg először Európában szempontként a magzat életének – hiszen az élet, a lélek Istentől való – védelme. Azonban komoly teológiai viták keresztüztében állt századokon keresztül annak megítélése, hogy a magzat mikortól számít lélekkel bíró emberi lénynek.

A korai keresztény gondolkodók Arisztotelész tanaiból indultak ki, aki három lélekrészt különített el: tenyésző lelket, érző lelket s gondolkodó lelket. Szerinte az embrió kezdetben csak vegetatív lélekkel bír, majd érzőképes lélekkel, s csak később jut birtokába a racionális léleknek. A teológusok ezen az alapon az „átlelkesülés” jelének a magzat megmozdulását tartották. A még csak vegetatív lélekkel bíró embrió megölése ugyan az élet elpusztításának, de nem gyilkosságnak számított. Voltak olyan egyházi írók is, (pl. Tertullianus, 3. század), akik az állították, hogy a racionális lélek már a fogamzáskor beköltözik a magzatba. A legtöbben azonban Szent Ágostonnal (5. század) értettek egyet, aki kitartott amellett, hogy az átlelkesült embriót megölni gyilkosság, míg az át nem lelkesült magzat megölése nem az. Ez a megkülönböztetés bekerült a kánonjogba 1234-ben.

A 17–18. században a kezdetleges mikroszkópokba nézve néhány tudós úgy találta, hogy már a spermiumban ott van a miniatűr emberi lény. Ennek a megfigyelésnek hatására kezdett terjedni az azonnali átlelkesülés tana, vagyis hogy a lélek már a megtermékenyüléskor beleköltözik az embrióba. Így 1708-ban az egyház emellett az elmélet mellett foglalt állást, 1869-ben pedig hivatalosan is eltávolították a kánonjogból az átlelkesült és az át nem lelkesült magzat közötti különbségtételt, s vele a korai és a késői abortusz eltérő erkölcsi megítélését. Ettől kezdve tekint a katolikus egyház minden abortuszt gyilkosságnak.

A 19. században az abortusz tiltásának volt egy másik, orvosi oka is. Az anya egészségének védelmében túl veszélyesnek ítélték ezt a beavatkozást – megfelelő fertőtlenítési eljárások hiányában.

A harmadik indok a fogamzásgátlás és abortusz tiltásában a népszaporulat ijesztő csökkenése volt. Ez a jelenség először az USA-ban okozott komoly aggodalmat, ugyanis az „őshonos” amerikaiak termékenységi mutatói egyre jobban csökkentek, míg a frissen bevándoroltak sok gyereknek adtak életet. Egyes amerikai politikusok faji öngyilkosságról beszéltek, arról szónokoltak, hogy sok nő vonakodik teljesíteni hazafias kötelességét, és így tovább. Míg egyik oldalon kedvezményekkel, propagandisztikus eszközökkel növelni kívánták a termékenységet, addig „a nemkívánatos rétegeknél” a sterilizálásért ajánlottak fel juttatásokat. Ez a fajta politikai okokra hivatkozó népességszabályozás a náci Németországban teljesedett ki: ott az árjának tartott németek abortuszát tiltották, a zsidókat megengedték, a biológiailag nemkívánatos személyek (homoszexuálisok, krónikus betegségben szenvedők) esetében nem riadtak vissza kényszersterilizációtól sem.

Tulajdonképpen a 20. században megerősödtek azok a törekvések, amelyek az abortuszt az állam, közösség hatalmának, katonai, politikai erejének növelése érdekében tiltották meg, elsősorban a totalitárius diktatúrákban (pl. sztálini Szovjetunió, Rákosi Magyarországa, Ceaușescu Romániája). Másrészt azonban a terjedő liberális elvek a családi, az intim szférát sem hagyták érintetlenül: egyre többen érveltek a fogamzásgátlás szabadsága mellett. 1937-ben Amerikában elfogadták, hogy az orvos fogamzásgátlási tanácsokat is nyújthat a hozzá fordulónak. Az 1960-as évek végén, 70-es évek során sok országban az addig erősen korlátozó abortusztörvények enyhítésének tendenciáját láthatjuk. Ennek legfontosabb okai közé sorolhatjuk a túlnépesedéstől való félelmet, a megszületendő gyermekek életminőségére fordított figyelem növekedését (prenatális diagnosztika, a beteg magzatok szelektív abortuszának lehetőségét), a polgárjogi, s főként a nők jogaiért harcoló feminista mozgalmak megerősödését, az abortusz orvosi kockázatának csökkenését, valamint azt, hogy az abortusz szigorúbb abortusztörvények idején is általánosan elterjedt volt, csak az illegálitás szférájába süllyedt.

<http://ofi.hu>

- Mikortól jelenik meg szempontként Európában a magzat életének védelme?
- Arisztotelész a tanaiban három lélekrészt különített el. Melyek ezek?

- Milyen álláspontot képviselt, aki Szent Ágostonnal értett egyet?
- Mikortól és hol tapasztalhatjuk az addig erősen korlátozó abortusztörvények enyhítésének tendenciáját?
- Melyek voltak ennek legfontosabb okai?

19.5.

Ágai Ágnes: Az unokám három milliméter

Az unokám három milliméter,
még ultrahangon sem mérhető.
Léte egyetlen pontban sűrül össze,
tömény és megfajthetetlen,
akár a kezdet, a keletkezés.
Igen, az unokám most keletkezik,
de benne a Minden,
saját mindensége, sorsa,
elrendeltetett életének titka,
az ősök rákarcolt vonása,
és az egyediség ellentett harmóniája.
Parányi képződmény, biologikum.
Kész emberségének tömör szintézise.
A mag csodája,
mely lombos fát zár magában.

Életkezdemény, csírahasadás,
beprogramozott, szép önműködés.
Már kész a tervrajz, kész az öntvény,
a leendő sors beépült kis motorja
beindul, a részecskék
az órára néznek,
és pontosan működni kezdenek.
Kint viharzik a világ,
tajtékok csapkodják falát.
Dől vagy épül, ki tudja?
Valaki bekéredzkezik,
boldog, szép életet remél.
Különben nem osztódna és növekedne
oly bizakodón és fáradtságosan.

- Mi a figyelemre méltó ennek a versnek a gondolatmenetében?
- Mi a tapasztalatotok a nagyszülői szeretetről?
- Hallottatok-e a nagyszülői jogokról?
- Milyen következményekkel járhat a szülői életkor kitolódása a nagyszülői generációra?

19.5.

A Bölcső Alapítvány küldetése

Miben segítünk nem kívánt terhesség esetén?

Szeretnénk egy biztonságos helyet, BÖLCSŐT nyújtani a nem várt újszülöttnek. Nem várt babák bölcsője – ez az, amiben alapítványunk segíteni tud. A nehéz helyzetbe került várandósnak és krízisterhes anyának a körülmények figyelembevételével segítünk mind a szülés levezetésében, mind pedig a döntés meghozatalában, természetesen az újszülött baba érdekeinek maximális figyelembevételével.

Ha azon gondolkodik, hogy örökbe adná születendő gyermekét, segítünk a titkos szülés lebonyolításában és az örökbeadás menete során teljes diszkréciót és átmeneti anyaotthont is biztosítunk. Ha Ön krízisterhes, a segítségnyújtásban nem bíráljuk, nem mérlegeljük, hogy a szegény, a félelem vagy a szegénység miatt kényszerül arra, hogy a biológiai apa és a családtagok tudta nélkül – titokban – szülje meg gyermekét. Szeretnénk, hogyha ebben a kiszolgáltatott helyzetben a kérdéseikre választ, szükségleteikre megoldást kapnának, hogy terhességük utolsó hetei vagy hónapjai nyugodt, személyüket elfogadó közegben teljenek.

Szeretném emlékeztetni azokat, akik az abortusz mellett döntenének, hogy van az abortusz előtti állapotnál rosszabb állapot: az abortusz utáni! Ugyanis amennyiben Ön terhes és babát vár, tudnia kell, hogy ami ott bent van, az nem VALAMI, hanem VALAKI! VALAKI, akit a fogantatása pillanatától már nem lehet csak úgy, következmények nélkül eltávolítani. Ha Ön egy fiatal lány, aki szeretne szülei örömeire sikeresen érettségizni és aztán továbbtanulni, vagy egy hölgy, akinek a karrier építésében minden feltétel adott, és határ a csillagos ég, vagy egy gyermekeit egyedül nevelő asszony, aki a meglévőket is komoly áldozatok és nehézségek árán tudja csak felnevelni, SEGÍTÜNK! Mindegy, hogy milyen helyzetben van most, amikor már szíve alatt hordozza azt, akire csak úgy gondol, mint egy megoldhatatlannak tűnő nehézségre, és közben hol a szegény, hol pedig a félelem ad tanácsot: Kérem, gondolja végig, és ne dobja el babáját! A Bölcső Alapítvány azért jött létre, hogy az ilyen kilátástalannak tűnő helyzetekben is

segítséget nyújtson, és amennyiben szükséges, biztonságos helyet, BÖLCSÖT adjon a nem várt babáknak, hogy „egy se vesszen el a kicsinyek közül...”

<http://bolcso.hu>

19.5. Miben tud segíteni a Gólyahír Egyesület?

Nap mint nap hallani a híradásokban megölt, elhagyott újszülöttekről. Ezeket az anyákat elítéli a közvélemény, de kapnak-e segítséget ahhoz, hogy más utat válasszanak kilátástalannak látszó helyzetükben? Mi segítséget nyújtunk nekik.

A Gólyahír Egyesület azért alakult, hogy ezeket az eseteket megelőzzük. A megelőzés szakembereivel, a védőnőkkel fogtunk össze, hogy ezt megvalósítsuk. Ha az anya helyzetét nézzük (hiszen ő az, aki elpusztítja nem kívánt gyermekét), magára maradt, kétségbeesett, kilátástalan, igazán „terhes” állapotban lévőkről van szó.

Az igazi megelőzés szerintünk az, hogy ebben a magára maradt helyzetében legyen egy szalmaszál, egy megértő hang, aki meghallgatja, ráfigyel, és akivel beszélhet problémájáról őszintén, annak veszélye nélkül, hogy elítélik vagy rábeszéli valamilyen általuk helyesnek vélt megoldásra.

Legfőbb elvünk a gyermek életének megmentése. Segítünk megőrizni a titkolt terhességet! Erre még az inkubátorprogram is jó lenne, de vajon képesek-e a titkolt terhes anyák szülés után, a titokban, egyedül valahol megszült gyermekükkel felkerekedni, buszon, vonaton, HÉV-en stb. nekiindulni, és egy inkubátort keresni? Ez már csak „utókezelés”! A megelőzés sokkal hamarabb kell hogy kezdődjön, lehetőleg a szülés előtt hónapokkal.

Miben tudunk mi segíteni? Reggel 6-tól 22 óráig, ingyen hívható telefonvonalat működtetünk, hogy a kétségbeesett, krízishelyzetben lévő várandós anyák, akik nem kívánt gyermeket várnak, megtaláljanak bennünket. Azért, hogy meg tudják beszélni gondolataikat (inkognitóban, de őszintén) egy hozzáértő szakemberrel.

A családsegítő szolgálattal, a gyermekjóléti szolgálattal, illetve a védőnői szolgálattal együttműködve tudunk segíteni kelengye, babakocsi, kiságy vagy segély megszerzésében.

Aki nem tudja vállalni gyermekét, felvilágosítjuk, hogy milyen lehetőségei vannak a gyermek sorsát illetően, és ezek a különböző megoldások milyen hatással vannak a gyermekre és órá. A különböző lehetőségek között megemlítjük a nyílt örökbeadást is (amelyben tudunk segíteni neki), ha nem tudja, vagy nem akarja vállalni gyermeke felnevelését. Így ő gondoskodhat neki szerető családról, megismerheti az örökbefogadó szülőket, és megnyugvással bízhatja rájuk gyermeke nevelését.

www.golyahiregyesulet.hu

- Nézz utána, milyen más egyesületek nyújtanak segítséget a leírt esetek megelőzéséhez!
- Ha riporter lennél, milyen további kérdéseket tennél fel az egyesület képviselőinek?

20.1. Az utolsó mérföld

Részlet Polcz Alaine – Bitó László beszélgetőkönyvéből

Polcz Alaine: Készülődöm a halálra. Tudom a pontos diagnózist, neked is elmondtam, hogy nem ígérük a gyógyuláshoz. Szerencsére őszinték velem. Ha valaki harminc évet eltöltött haldoklók mellett, ez a szakmája, akkor azt mondhatja, lássuk csak, milyen, amikor a hóhért akasztják. Itt állok a próba előtt. Talán ide tartozik, miként lehet bizonyosságot tenni arról, hogyan lehet vállalni szépen a halált. Végigmenni az odavezető úton, rítusokkal, fölkészülve mindennel, hogy idejében legyen képes kilépni az életből.

Bitó László: Olvastam *Egész lényeddel** című könyvedet. Ilyen őszintén még senki nem beszélt, nem írt a halálról.

PA: Más beszélni róla, és más átélni. Én át akarom élni a folyamat egészét. Ahogy közeledik a halálom ideje, egyre jobban, sürgetőbben érdekel a megoldás, a döntés lehetősége. Ugyanakkor egyre árnyaltabb és bonyolultabb a kérdés. Különös fázisban vagyok. Egyrészt vissza akarok vonulni, másrészt vannak napok, amikor jobban érzem magam, és

* Polcz Alaine: *Egész lényeddel*. Jelenkor Kiadó, 2006

akkor mindent vállalnék. De amikor rosszul vagyok a szívemmel, a mellemmel, a hátammal, a lábammal és a gerincemmel is, az bizony elég nehéz. Nevetve mondom, de pokoli, amikor hat helyen fáj az ember. Az egész teste fáj. Ez nekem sok. Szedek fájdalomcsillapítót, de az nem mindig enyhíti, illetőleg enyhíti, de nem szünteti meg a fájdalmakat.

Az őszinteségemet láttad a könyvben – ugyanilyen őszintén próbálok szembenézni magammal. Azt mondja a hospice-filozófia, amit magam is vallok: a halál idejét sem siettetni, sem késleltetni nem szabad.

BL: A kérdés az: honnan tudjuk, mikor siettetjük, és mikor lassítjuk? Teszünk dolgokat ezzel a mottóval, de ugyanakkor bármit csinálunk is, vagy siettetni, vagy lassítja a folyamatot. Általában nem akkor engedjük el a haldoklót, amikor az ideális lenne számára.

PA: Ideális? Van ilyen egyáltalán?

BL: A beteg, a haldokló ezt sokszor tudja, sokszor nem tudja. Ezért inkább azt mondom, beszéljünk előbb csak az öregkori halálról, mert akkor nem követünk el nagy hibát.

PA: Meglehetősen pontosan fogalmazol, amikor azt mondom, akkor nem követünk el nagy hibát, de azért még akkor is lehet hibát elkövetni. Itt van az én esetem. Nyolcvannégy éves vagyok. Beteg. Említettem az imént a diagnózist. Már nagyon rosszul éreztem magam, amikor egyedül kimentem Kisorosziba. Zuhogott az eső, a mobilom fölmondta a szolgálatot, hideg volt, és valami történt a vízzel. Nem tudtam fürödni, nem tudtam főzni. A faházban kicsi az ablak, éjjel-nappal sötét volt. Olyan fájdalmaim voltak, hogy nem tudtam csillapítani, ráadásul el voltam vágva a világtól. Azon tűnődtem, érdemes-e az egészet folytatni. Már szembesültem vele, hogy valami végzetesen nagy baj van, hiszen már kaptam hormonkezelést, miközben csont-, tüdő- és egyéb áttéteket kerestek. Amikor a hormonterápia mellékhatásai kellemetlenné váltak, új gyógyszert akartak adni, de azt nem vállaltam, mert látáskárosodást okoz. Újra és újra azt kérdeztem: érdemes-e folytatnom? Most pedig itt ülök veled szemben, ma reggel már három olyan ügyben tárgyaltam, amire azt mondták, fontos, ragyogó elképzelések, ezekből ez meg ez lesz. Tehát ugyanaz az ember, aki azt gondolta előző éjjel, hogy tűrhetetlenek a körülményei, hogy mindennek vége, hiszen tudja, hogy gyógyíthatatlan beteg, mert kimondta az orvosa is, hogy már csak a tüneteket lehet enyhíteni, szóval ugyanaz az ember most itt ül veled szemben és beszélget.

BL: Ezzel a beszélgetéssel az a baj, hogy mi ketten abszolút nem vagyunk tipikusak. Sem a háttértudásunk szempontjából, sem abból a szempontból, hogy milyen kapcsolataink vannak, de még abból a szempontból sem, hogy te, amikor a vizsgálóágyon fekszel, és kapod az infúziót, akkor diktálsz. De akinek nincs mit diktálnia és nincs kinek diktálnia, átesik ugyanezeket a dolgokon. Csak éppen nem vár rá senki otthon, inkább nem is menne haza, mert otthon még tehetetlenebb, és nincs feladata az életben. Borzasztó esetek vannak: tehetetlen emberek, akik nem ismerik a jogaikat, nincsenek összekötéseik, ráadásul anyagi nehézségekkel is küszködnek.

PA: Tudom, hogy nem magunkért kell mindezt megtennünk, nem magunkért kell harcolnunk. Ezért is mondom, csak azért járom végig ezt az utolsó utat, hogy átélve és átérezve legyek képes hozzászólni ahhoz, amiről beszélünk: ami nem más tulajdonképpen, mint a halál és az ember viszonya egymáshoz. Fölfoghatom úgy is, hogy mindehhez most végső ajándékként ölembe hullt a rákos megbetegedésem. Meg úgy is: elég nehéz életem volt, miért még ez is?

BL: Mikor és hogyan lehet, szabad vagy kell földadni? Erről beszélünk, erről beszélsz most, igaz?

PA: Ebben bizonyos fokig otthon vagyok. A férjem, Mészöly Miklós például az utolsó időkben naponta már csak két-három deciliter folyadékot fogyasztott. Egy kis feketét, egy leheletnyi bort, és három kanál levest. Tökéletesen meg tudott vele lenni. A szervezet ilyenkor már kezdi földadni magát, parasztosan úgy mondják, hogy senyved, leszárad a lábáról. Ugye milyen szép? Leszárad a lábáról. Ha pótoljuk a folyadékot, már egy héttel elhúztuk az időt. Ugyanúgy, ha vért adunk, különböző erősítőket adunk. Valóságos arzenálunk van a halál idejének elhalasztására. Ezt az arzenált én nagyjából ismerem – azért csak nagyjából, mert minden hónapban mást találnak ki.

BL: És minden, amit kitalálnak, sajnos arra való, hogy hosszabbítsák a haldoklás folyamatát. Valamikor még létezett az a kifejezés, hogy végelgyengülés. Most már, azt hiszem, soha nem írják, nem jegyzik be ezzel a kifejezéssel a halált. A végelgyengülésnél még tényleg megérezhették az emberek, hogy mennyi idő van hátra.

PA: Igen, és akkor föl is hagytak az evéssel és a mozgással, nem is kívánták, és hamarosan meghaltak. Volt a környezetben annyi bölcsesség, hogy nem etették és nem itatták erőnek erejével a haldoklót. Sokféleképpen lehet meghalni. Azt szoktuk mondani, a halál az igazság órája, mindenki a teljes személyiségét viszi bele. Az átlépés a titok egyik része, az otlét a másik része.

- Keresd ki és értelmezd a szöveg kulcsmondait! Melyikkel értettél egyet, melyikkel nem, és miért?
- Visszaköszöntek-e ismerős szavak, kijelentések, amiket már hallottál? Ha igen, kitől?
- Mi a véleményed róla a szöveg olvasása után, milyen halál a végelgyengülés?
- Mi az ember és a halál viszonya Polcz Alaine szerint? Elgondolkodtatott-e, amit mond? Te miként vélekedsz erről?

20.3.

Bérczes Tibor: Élni és halni hagyni (részlet)

– Mikorra nyúlnak vissza az eutanázia gyökerei?

– A téma iránt az érdeklődés a 19. század végén jelentkezett, majd az első világháború után erősödött fel. Az orvostudomány fejlődése ugyanis új lehetőségeket teremtett, és választ kellett adni arra kérdésre, mennyire lehet, illetve szabad megkönnyíteni a szenvedést, [...] meghosszabbítani az életet, és van-e olyan pillanat, amikor megengedett az élet lezárása. Kérdés lett továbbá az is, hogy ha a szenvedés csillapítható, sőt akár el is kerülhető, nem felesleges és értelmetlen-e a szenvedés. Feladat lett a szenvedés kiiktatása, így megkülönböztetett figyelem irányult azokra, akik az élet legvégsőbb szakaszába értek.

A 20. század első évtizedében az orvosetikai dilemmák mellett kérdésként fogalmazódott meg az is, milyen szintig terhelhetnek meg egy társadalmat a szociális ellátásokkal járó költségek, vagy hogy a társadalombiztosítás számlájára történő befizetések elegendőek-e a lelki betegek, a fogyatékosok, a rászorulóknak gondozására. Ebben az időszakban sorra születtek a szociális törvények, így, mondhatni, természetes módon vetődött fel, vajon az állam győzi-e majd erővel a magára vállalt újabb és újabb szociális feladatokat, illetve nem volna-e jó, ha az orvostudomány besegítene, és ily módon lefaraghatnának bizonyos költségeket. Az első világháború után, amikor az eszközök még a korábbiaknál is szűkösebbek lettek, ezek a kérdések még élesebben fogalmazódtak meg. Arra a kérdésre, mivel tartozunk a közösségnek, és elegendő anyagi erő áll-e rendelkezésre ahhoz, hogy kielégítsük a szükségleteit, különösen két országban, Nagy-Britanniában és Németországban keresték a választ.

James Kennedy történész

– Létezik-e a haldoklás közbeni szenvedésnek külön protestáns értelmezése?

– Az evangélikusoknál van hagyománya annak, hogy ezt a szenvedést értelmezzék, a kálvinistáknál kevésbé. Ha egy kálvinista azt látja, hogy a szenvedésnek nincs értelme, elfogadja az annak megszüntetésére irányuló szándékot. A katolikusoknál viszont létezik az úgynevezett ars moriendi, a meghalás művészete, amelyet nem az utolsó napokban tanul meg az ember, hanem éveken, mondhatni egy életen át készül rá. Ez a tanítás eligazítja a hívőt, hogyan kezelje az ágyhoz kötöttséget, hogyan kezelje a másoktól való függőséget. Ez a fajta „művészet” nagyon nem kálvinista. A kálvinista egy cselekvő ember, aki nehezen viseli a tétlenséget. A kálvinista egy aktivista. [...]

Ha eutanáziára kerül a sor, a páciens tudja, hogy el kell köszönnie. De én még sohasem láttam, hogy az emberek úgy igazán elbúcsúztak volna.

– Ezt hogy érti?

– A búcsúzás tulajdonképpen nem lehetséges. Ez mindig mozgásban lévő vonat, és mindig ott a remény, hogy majd még történik valami. Persze, ezt csak feltételezem, nem tudom. [...] Ha elveszítünk valakit, és ott fekszik holtan, [...] az élet folytatódik, és a hozzátartozók életében a halál is ott marad.

David De Boer háziorvos

- Mennyire lepett meg a gazdasági megközelítés, és miért?
- Szerinted szabad-e valaha jogot biztosítani a társadalomban segítségre szorulóknak magukra hagyására? Miféle erkölcsi és más érveket tudsz felsorakoztatni az álláspontod mellett?
- Milyen figyelemre méltó különbség van a nyugati protestáns és a katolikus hozzáállásban a szenvedéshez? Te melyikkel értesz inkább egyet, nem számítva, hogy vallásos vagy-e? Mivel vitatkoznál, és milyen érveket sorolnál?
- Milyen összefüggést látsz a vallásos, a nem vallásos gondolkodás és az eutanázia között?
- Meglepett-e a háziorvos gondolata a búcsúzás lehetetlenségéről? Hogyan értelmezed, hogy „a halál ott marad?”
- Szerinted mi marad ott egy ember halála után?

20.5. Még nincs itt az idő...

A riói paralimpia előtt szárnyra kapott hírekkel ellentétben a játékok után nem vet véget azonnal életének a belga Marieke Vervoort, de továbbra is tervezi az eutanáziát.

A 37 éves, kerekesebb atléta, aki 400 méteren ezüstérmét nyert szombaton, gyógyíthatatlan, degeneratív gerincbetegségben szenved, és már 2008-ban aláírta a Belgiumban engedélyezett „kegyes halálhoz” szükséges papírokat.

A belga sajtó az olimpia előtt arról számolt be, Vervoort a riói játékok után véget vehet életének, de a sportoló vasárnapi, érzelemdús sajtótájékoztatóján ezzel ellentétesen nyilatkozott.

„Még vannak a szükséges papírok, de egyelőre még minden percet élvezek. Majd ha a pillanat elérkezik, majd ha több rossz napom lesz, mint jó, ezek rendelkezésre állnak, de még nincs itt az idő” – mondta, ugyanakkor kijelentette, hogy a riói az utolsó sportversenye. Hozzátette: az, hogy kezében van a saját sorsa, az élete, reményt ad neki. Az esete nyomán pedig intenzívebbé válhat a párbeszéd és a gondolkodás az eutanáziáról.

„Ha nem lennének meg a szükséges papírjaim, már öngyilkosságot követtem volna el. Remélem, más országokban, mint például Brazíliában is, lehet majd erről beszélni” – nyilatkozott, egyúttal hangot adva annak a véleményének, miszerint a választási lehetőség meghosszabbíthatja az emberek életét.

„Nem arról van szó, hogy ha valaki aláírja a papírokat, két héttel később meg kell halnia. Én nyolc éve írtam alá, most pedig ezüstérmét nyertem” – hangsúlyozta.

Arról is beszélt, mostanra a halálfélelme már a múlté, s az eutanáziát úgy képzeleli, mint egy műtétet, amely előtt elaltatják a beteget.

„Csak soha nem ébredsz fel. Békésnek tűnik az eljárás. Nem akarok szenvedni, amikor meghalok” – mondta.

www.m4sport.hu

- Milyen nem várt mondatokat találtál a szövegben, amelyek elgondolkodtattak?

21.2. Vízlábnym

A vízfelhasználás kétszer gyorsabb ütemben nőtt az elmúlt száz évben, mint a Föld népessége. A Föld édesvízkészlete ugyanakkor állandó, az összes víz mindössze 1%-a alkalmas emberi fogyasztásra. Ebből a „teáskanálnyi” mennyiségből kell megtermelni élelmnövényeinket, itatni állatainkat, előállítani fogyasztási cikkeinket, és ezt használjuk ivásra, fürdésre, úszómedencéink feltöltésére, golfpályák, utak locsolására... Érthető, hogy komoly verseny folyik érte.

	1 csésze kávé	1 kg búza	1 kg rizs	1 kg marhahús	1 db rajzlap	1 db pamutpóló
Vízigény						
Liter	140	1000	1400	13 000	10	2700

A Föld édesvízkészletét nemcsak a túlzott fogyasztás, hanem az éghajlatváltozás, a környezetszennyezés, a talajszennyezés, a gazdasági növekedés, a változó életstílus is veszélyezteti. MÉRJÜK vízhasználatunkat, hogy észszerűen tudjunk takarékoskodni!

A vízhasználatnak is van ökológiai lábnyoma. A vízhasználat egy adott idő alatt elfogyasztott (elpárologtatott) és/vagy beszennyezett víz mennyisége. A vízlábnym kiszámítható bármilyen fogyasztói csoportra (személy, fogyasztók, család, város, nemzet) vagy vállalatra (állami vállalat, magánvállalat, iparág).

Az egyén, a közösség vagy egy üzletág vízlábnyma jelzi mindazt a felhasznált vízmennyiséget, amennyit közvetlenül elfogyaszt és amennyit közvetve az előállított termékek, igénybe vett szolgáltatások előteremtéséhez használt el.

A fejlett országok között takarékos vízfelhasználónak számító Németországban például egy lakos naponta átlag csupán 124 liter vizet fogyaszt közvetlenül (ivóvízként vagy háztartásában), vízlábnyma azonban a közvetett fogyasztás miatt eléri a napi 5000 litert.

Az országoknak van belső és külső vízlábnyoma. A belső a hazai forrásokból nyert víz mennyiségét jelzi, a külső pedig azt, hogy az importált termékek mennyi víz felhasználásával készültek a gyártó országban, és mennyi vizet emésztett föl szállításuk. Például Japán vízlábnyoma fejenként évi átlag 1300 köbméter, ám ennek a mennyiségnek a 77%-a idegen országból származik.

A vízlábnyom kék-, zöld- és szürkevízből tevődik össze. A kékvíz a termékhez vagy szolgáltatáshoz felhasznált friss felszín alatti és fölötti víz, a zöldvíz a földben nedvességként tárolt csapadékvíz, a szürkevíz pedig az a szennyezett vízmennyiség, amely a termékkel vagy szolgáltatással kapcsolatban keletkezik.

<http://fna.hu>

- Keressetek adatokat a szövegben a források felhasználására és az egyéni felelősségre fókuszálva!
- Ismersz-e olyan közösséget, akiknek nehézséget jelent az egészséges ivóvíz biztosítása?
- Mit lehetne tenni értük segítő források megszervezésével?
- Te mennyi vizet használsz el egy napon? Mit tesz a családod a takarékos vízhasználatért? Milyen megoldások kínálóznak még?

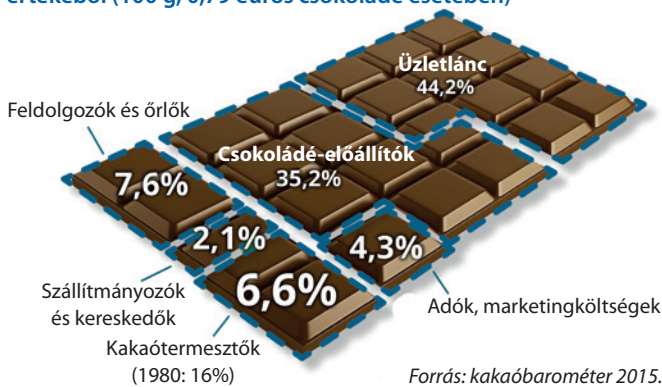
21.3. Keserédes csokoládé

Mi rejlik a nemzetközi csokoládéipar mögött? Az édességek iránti növekvő vágy: kereslet és ellátás. A csokoládé egyike a világon legszéleskörűbben fogyasztott és legnépszerűbb édességeknek, és immár tömegfogyasztási termékévé vált: egy európai és észak-amerikai átlagos fogyasztó 5,2 kilogramm csokoládét eszik egy évben! Európa és az Egyesült Államok számlájára írható a globális értékesítés 47, illetve 20%-a. Az osztrákok és a németek körülbelül 9 kilogramm csokoládét fogyasztanak évente személyenként, ezáltal ők Európa vezető csokoládéfogyasztói.

Miközben a csokoládé egyre népszerűbb, kevés szó esik arról, hogy az elsődleges összetevője, a kakaó honnan származik és milyen körülmények között termesztik. A kakaó fogyasztása földgolyó északi felén történik, a kakaó viszont az egyenlítő körüli trópusi vidékeken nő. Csak itt található meg azok a különleges körülmények, amelyeket a kakaó termesztése igényel. Évente összesen 4,2 millió tonna kakaóbabot termesztenek itt.

A világ kakaóbabtermésének 70%-a nyugat-afrikai országokból származik. Elefántcsontpart messze a legnagyobb kakaótermesztő ország, ők adják a világ kakaókereskedelmének harmadát. Ghána a második legnagyobb kakaótermesztő ország, a globális kínálat 21%-át adja. Indonézia, Nigéria, Kamerun, Brazília és Ecuador a többi fontosabb kakaószállító.

Az egyes szereplők részesedése az előállított csokoládé értékéből (100 g, 0,79 eurós csokoládé esetében)

A kakaófa alkalmazkodott a trópusi erdők adta körülményekhez. Legalább 1000–2500 mm esőre van szüksége, ami miatt nagyon érzékeny a csapadékmennyiség klímaváltozás okozta változásaira.

A mai napig a kakaó 90%-a kisebb családi gazdaságokban nő, melyek átlagos mérete nem nagyobb, mint 4,8 hektár. A kakaó világszerte 5,5 millió mezőgazdasági kistermelőnek jelenti az első számú jövedelemforrást.

A kakaótermesztés nagymértékben függ az intenzív, kézzel végzett munkától. A kakaóbabhüvelyek nem egyszerre érnek, ezért folyamatos figyelemre, gondozásra van szükség a növekedésük és betakarításuk során. Sőt, a kakaófák nagyon érzékenyek a betegségekre, amelyek gyorsan terjednek a fák sűrű soraiban. Mindezek miatt a

kakaóültetvények fenntartási költsége nagyon magas. Ha a kakaóbabok megértek, és levágták őket a fákról kézzel, fermentálási, szárítási, tisztítási és csomagolási folyamaton mennek keresztül. Ezeket az első, kritikus fontosságú feldolgozási lépéseket mind a gazdálkodók végzik. Nagyrészt ezek a lépések határozzák meg a bab, tehát a belőle készülő csokoládé minőségét.

A gazdálkodók a szárított kakaóbabot zsákokban közvetítőknak adják el, akik aztán továbbadják azt az exportálóknak. A feldolgozatlan kakaót ezután csokoládé-előállító országokba szállítják a földgolyó északi felére, hogy ott pirítsák, felaprítsák és megőröljék.

A kakaó termesztése azonban többé már nem jövedelmező: a legtöbb kakaótermesztő nyomorog, és kevesebb, mint napi 1,25 dollárból, vagyis az abszolút szegénységi küszöb alatt kell élnie. Ghánában a kakaótermesztőknek napi 0,84 dollárból kell megélniük, Elefántcsontparton még ennél is kevesebb, napi 0,50 dollár jut egy napra.

Annak ellenére, hogy a kakaó iránti kereslet gyorsan növekszik, és az elkövetkező években közel 20%-kal fog növekedni, amellet, hogy az ára is, bár ingadozva, de növekszik, a legtöbb gazdálkodó nem tudja előteremteni a megélhetéshez szükséges bevételt, és mélyen a szegénységi küszöb alatt él.

A kakaó alacsony és ingadozó ára megnehezíti a gazdálkodók számára, hogy a törvényesen megkövetelt minimálbért megfizetve béreljenek fel munkásokat, és megfelelő szállást és ellátást nyújtsanak számukra. Sok esetben a munkások túlórára kényszerülnek, és veszélyes körülmények között kell dolgozniuk, amikor vegyszereket és veszélyes eszközöket használnak. Jelenleg akár 2 millió gyermek is dolgozik csak Ghánában és Elefántcsontparton a kakaóültetvényeken, közülük több mint 500 000 veszélyes munkát végez, ami súlyosan károsítja a gyermekek fizikai és mentális egészségét, és megfosztja őket az oktatáshoz való joguktól.

A rosszul vezetett kakaóültetvények talajromlást okoznak, ami következőképp a termelékenység romlását vonja maga után. Ez, valamint az, hogy a trópusi talajokra jellemző, hogy gyakran könnyebb új ültetvényt létesíteni, mint a régit újraültetni, arra készíti a kakaótermesztőket, hogy kivágják az erdőket, és új ültetvényeket hozzanak létre.

Az éghajlatváltozás súlyos veszélyt jelent a kakaótermesztésre. Nemcsak azért, mert a kakaófa érzékeny a csapadék mennyiségének változására, hanem mert a kakaó egy olyan termény, amely hosszú távú befektetést igényel, és nem lehet könnyedén, rövid távon megváltoztatni.

www.supplychainge.org

- [A világ mely országaiban foglalkoznak kakaótermesztéssel, és kik a csokoládéipar nagy fogyasztói?](#)
- [Hogyan oszlik el a bevétel?](#)
- [Milyen társadalmi és környezeti kihívásokkal kell megküzdenniük a kakaótermesztőknek?](#)
- [Milyen etikai következményei vannak a megoldási kísérleteiknek?](#)

22.6.

Heinrich Böll: Beszélgetés a tengerparton

A tengerparton szegényesen öltözött ember fekszik egy halászbárkában és szunyókál. Mellette áll egy elegánsan öltözött turista, és éppen színes filmet fűz a fényképezőgépebe, hogy megörökítse az idilli képet, a kék eget, a békésen tarajozó, fehér hullámokkal barázdált zöld tengert, a fekete bárkát, a halász piros sapkáját. Katt! Még egy kattanas, és – mivel az Isten a hármasságot szereti – biztonság kedvéért harmadszor is: katt! Az idegen, csattanó zajra a halász felriad, feltápászkodik, álmosan cigarettát keres, az udvarias jóindulattal eltelt turista azonban megelőzi, és maga nyújt feléje egy csomag cigarettát. Szemlátomást beszélgetésbe akar elegyedni vele.

– Ma gazdag fogás várja, ugye?

A halász a fejét rázza.

– De azt hallottam, hogy ilyen időben jó a kapás!

A halász bólint.

– No, és nem fut ki a tengerre?

A halász a fejét csóválja. A turista levertnek látszik.

– Talán rosszul érzi magát?

A halász a taglejtések nyelvéről végül áttér a normális beszédre.

– Nagyszerűen érzem magam – mondja. – Soha életemben nem éreztem magam ilyen jól.

Feláll és kinyújtózik, mintha atlétaszerű testalkatáról szeretne bizonyosságot tenni.

– Egyszerűen fantasztikusan jól érzem magam!

A turista arca egyre szomorúbb lesz, és már nem tudja elfojtani kérdését, amely úgyszólván a szívéből fakad:

– De akkor miért nem megy ki a tengerre?

– Mert ma reggel már kint jártam.

– És jó fogás volt?

– Olyan jó, hogy most már nincs miért még egyszer kimennem. Négy homárt, két tucat makrélát fogtam...

A halász végre teljesen felébred, beszédesebb lesz, és megnyugtatólag veregeti a turista vállát, akinek gondterhelt arckifejezését az alaptalan, de megható bánat jelének tartja.

– Még holnapra és holnaputánra is futja – jelenti ki, hogy végképp levegye a terhet az idegen válláról. – Nem akar rágyújtani az én cigarettámra?

– Köszönöm.

A cigaretta a szájban, megint katt! A turista fejét csóválva letelepszik a csónak szélére, fényképezőgépét maga mellé teszi – most szüksége van arra, hogy mindkét keze szabad legyen, mert kellő nyomatékot akar adni beszédének.

– Nem szeretnék beavatkozni személyes ügyeibe – kezdi –, csak hát képzelje el, hogy ma másodszor, harmadszor, sőt talán negyedszer is kifut a tengerre, és akkor három, négy, öt, sőt talán tíz tucat makrélát fogna... Képzelje csak el!

A halász bólint.

– És nemcsak ma, hanem holnap, holnapután is – folytatja a turista –, egy szóval mindennap, ha szerencsés napnak bizonyul, kétszer, háromszor, sőt talán négyszer is kifutna a tengerre... el tudja képzelni, hogy akkor mi lesz?

A halász a fejét rázza.

– Legfeljebb egy év múlva motort vásárolhat, két év múlva újabb bárkája lesz, három-négy év múlva pedig bizonyára vásárolhat két csónakot, és azzal aztán még többet fogna – egy szép napon pedig két motorhajója lenne, és... – a lelkesedéstől egy pillanatra elakad a turista hangja – kis hűtőházat épít, esetleg füstölőt is, aztán meg konzervgyárat, saját helikopterre tesz szert, hogy a levegőből figyelhesse a halvonulást és rádióan utasíthassa a motorhajóit. Aztán engedélyt szerez, halvendéglőt nyit, és saját maga közvetítő nélkül exportálná a homárjait egyenesen Párizsba... és akkor...

A lelkesedéstől megint elszorul a turista lélegzete: a fejét rázza, szinte megfélemlenik szabadságának örömeiről, lelke mélyén szomorkodik, és úgy nézi a békésen gördülő hullámokat, melyek között a ki nem fogott hal bukfeneczik.

– Akkor... – mondja, de az izgalom még mindig megbénítja.

A halász megveregeti a vállát, mint ahogy a gyermekét szokás, akinek a torkán akadt valami.

– Akkor mi lesz? – kérdezi halkán.

– Akkor – mondja halk elragadtatással az idegen –, akkor leülhet ide a partra, szunyókálni a verőfényben, és nézheti ezt a gyönyörű tengert.

– De én most is ezt teszem! – válaszol a halász. – Nyugodtan üldögelek a parton és bóbiskolok. Csak a maga katógása zavart meg...

A turista töprengve távozik a parttól. A munkára gondol, amelyet mindig eszköznek tartott ahhoz, hogy egy szép napon megszerzi magának azt a lehetőséget, hogy többé ne kelljen dolgoznia. Arcán most nyoma sincs az együttérzésnek a szegényesen öltözött halász iránt – csak egy kis irigység látszik rajta.

Spiró György fordítása

- Te éppen melyikhez állsz most közelebb: a halászhoz vagy a turistához?
- Mi határozza meg a két szereplő gondolkodását?
- Milyen paradoxont fogalmaz meg a novella?

Demjén Ferenc: Vigyázz a madárra (dalszöveg)

Ember, a világ két kezedtől sír
Egyikkel a kerted ásod, másikkal a sírt
A másik tudod bőven várhat rád
Építsd a kertet hát tovább
s közben a Mindent jól vigyázd

Refrén

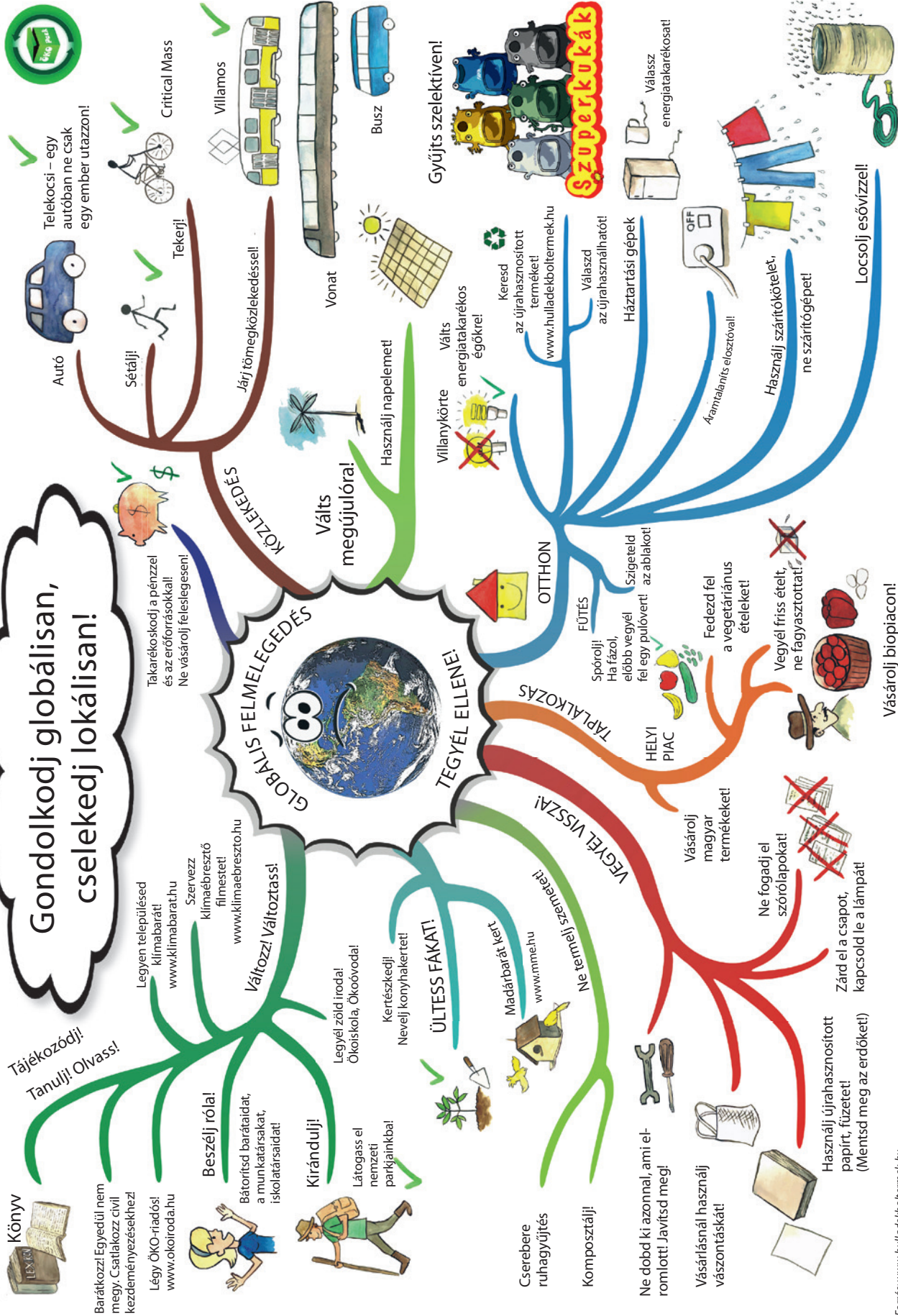
Vigyázz a madárra ha kertedbe repül
Őrizd meg a csendet, el se menekül
Bajban a világ, ha egyszer újra messze száll
Vigyázz a madárra, ha válladra repül
Amerre az élet, arra menekül
Bajban a világ, ha egyszer újra messze száll

Ember a világból csak a sajátod érdekel
A szükség határát ritkán hagytad el
Azontúl szintén van világ
Gondolhatod: ott gondolnak rád
S értünk a mindent jól vigyázd

Refrén

Vigyázz a madárra ha kertedbe repül
Őrizd meg a csendet, el se menekül
Bajban a világ, ha egyszer újra messze száll
Vigyázz a madárra, ha válladra repül
Amerre az élet, arra menekül
Bajban a világ, ha egyszer újra messze száll

Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!

Forrás: www.hulladekboltermek.hu

Drámaóra-tervezet

József és testvérei

Korosztály: 11. évfolyam

Téma: A József és testvérei bibliai történet etikai szempontú feldolgozása (Teremtés könyve 37., 39–45. fejezet)

Fókusz: Irigység, féltékenység és harag-megbocsátás egy tágabban vett család viszonyain. Szeretet és annak az ellenerői, a lelkiismeret-furdalás

Idő: min. 45 perc

Eszközök: 1 db fürdőköpeny

Bemelegítés

Közelítés

Cél: A résztvevők elé idézni saját családi kapcsolataikat.

Családi fotó. 4-5 fős kiscsoportokra osztjuk az osztályt. A csoporttagok egyenként kirakják a többiekből a saját családjukat, családikép-szerűen beállítva, majd magukat is elhelyezik a képen. A kész képet telefonnal lefotózzuk (a tanár, ha nem maradt tanuló).

Ha nincsenek elegenden egy csoportban, a kép erejéig „kölcsonkérhetünk” más csoportból valakit, ha túl sokan vagyunk, akkor nagyszülő vagy háziállat is kerülhet a képre.

Tanári narráció

A mai történetünk is egy családról szól, lehet, hogy ismeritek: a Bibliából József és testvéreinek története. József Jákob legkedvesebb fia volt, akit nyíltan jobban szeretett a többiekénél, és elkényeztette. Biztosan ti is láttatok vagy tapasztaltatok hasonlót.

Viszonyok kidolgozása

Cél: Az, hogy a résztvevők beleéljék magukat a testvérek érzéseibe, megértsék indulataikat.

A következő két lehetőség közül választhatunk, vagy eljátszhatjuk mind a kettőt.

1. Állókép

A köpeny. Az előző kiscsoportok közül az egyik feladata lesz állóképben bemutatni, ahogyan József megkapja a köpönyeget az apjától, míg a testvérei nem kapnak semmit.

A többi csoport feladata hasonló jeleneteket kitalálni és állóképben bemutatni.

Az állóképeket egymás után „felrakjuk” és megfejtjük: mikor a tanár hozzáér valakihez az állóképben, a megérintett hangosan kimondja, mit gondol abban a pillanatban. Így tudjuk kitalálni, mi történik a képen.

2. Csoportos improvizáció

Családi reggeli. Az egész csoport körben ül, eljátszunk egy közös reggelizést. A tanár magára veszi a köntöst, jelezve, hogy ő József. Mindenki békésen falatozik. A tanár Józsefként elmeséli, mit álmódott az éjjel.

Tanári narráció

(Idézetekkel)

„Hallgassatok ide, milyen álmot láttam. Kévént kötöttünk a mezőn, s íme, az én kévéám fölegyenesedett és állva maradt, a ti kévéitek pedig körülvették és meghajoltak az én kévéám előtt.” Egyszer meg fogtok hajolni előttem. Sőt másik álmom is volt: „a Nap, a Hold és a csillagok meghajoltak előttem.” Egyszer apámnak, anyámnak és nektek a földig kell hajolnotok előttem.

Lefagyasztott pillanat

A tanár kilép a szerepből:

Most merevítsük ki a képet, és azt szeretném, ha néhányan megfogalmaznátok, mit éreztek József iránt ebben a pillanatban.

Miután az állóképeket és/vagy a reggeli érzéseit kibeszéltük, tanári narráció következik.

Bonyodalom

Tanári narráció

József testvérei is hasonlóan éreztek.

(Idézetekkel)

József tehát elment testvérei után, és Dotainban megtalálta őket. Amikor azok messziről meglátták, még mielőtt közelükbe ért, azt indítványozták, hogy öljék meg. Így szóltak egymáshoz: „Nézzétek, ott jön az álomlátó. Rajta, öljük meg, dobjunk egy ciszternába és mondjuk azt, hogy vadállat ette meg. Akkor majd meglátjuk, mi lesz az álmaiból.” Mikor Ruben ezt meghallotta, igyekezett kimenteni kezükből, és így szólt: „Ne vegyük el az életét.” Ruben még azt mondta nekik: „Ne ontsatok vért, dobjátok be a ciszternába, ott a pusztában, de kezeteket ne emeljétek rá.” (Ezt mondta), mert ki akarta menteni kezükből és vissza akarta küldeni apjához. Mihelyt József testvéreihez ért, azok levették József ujjas köntösét, ami rajta volt, őt magát pedig megfogták és a ciszternába dobták.

Némajáték

Ezt a jelenetet a következőképpen játsszuk el: Józsefet eladják.

Két sorba állunk. A két sor között fog a tanár (Józsefként) elhaladni (mint a *Bújj, bújj zöld ág*nál), a sor végén van a „ciszterna”. A sorban állók kettesével löknek egyet József felé, így halad előre, így kerül végül a ciszternába.

Cél: Mindenki tettlegesen vegyen részt a bűnben.

Friedrich Overbeck: Józsefet eladják testvérei, 1817

Tanári narráció

(Bibliai idézettel)

A ciszterna üres volt, víz nem volt benne. Azután leültek enni. Amikor fölemelték szemüket és körülnéztek, izmaelita karavánt láttak közeledni Gileádból. Tevéik meg voltak rakva gumival, balzsammal és illatos gyantával. Úton voltak vele, hogy Egyiptomba vigyék. Júda így szólt testvéreihez: „Milyen előnyünk származik abból, ha megöljük öcsénket és vérét betakarjuk? Gyertek, adjuk el az izmaelitáknak, és ne emeljük rá kezünket. Mégiscsak testvérünk, saját testünk.” Testvérei hallgattak rá. Amikor tehát a midiánita kereskedők elhaladtak mellettük, eladták Józsefet 20 ezüstért az izmaelita kereskedőknek. Ezek Egyiptomba vitték Józsefet. Amikor Ruben később ismét odament a ciszternához, József már nem volt benne. Megszaggatta ruháját, visszament testvéreihez és így szólt: „A fiú már nincs ott, mitévő legyenek?” Ők azonban fogták a köntösét, levágtak egy kecskebakot, és a köntöst a vérebe mártották.

Egész csoportos állókép

Jákob megkapja a véres köpenyt.

Először beállítjuk a négy (vagy három) alapszereplőt. Jákobot, Judát, Rubent és azt a testvért, aki a köpenyt átadja (ha nem Juda vagy Ruben az). A csoport együtt dönt arról, hogy melyik szereplő hogyan áll, milyen az arckifejezése, testtartása, ki adja át a köpenyt stb. Miután az alakpép elkészült, mindenki beáll a képbe, egy-egy testvért játszva, érzelmeit kifejezve. (Nem számít, hogy többen vannak.)

Tanári narráció

Eközben József rabszolgaként Egyiptomba került, Potifár, a fáraó testőrparancsnoka vásárolta meg. Idővel egyre komolyabb tisztségeket kapott Potifár házában, de egyszer Potifár felesége el akarta csábítani, és mivel József ellenállt a csábításnak, az asszony megharagudott rá: hamis vádakkal börtönbe záratta. A fáraó főszűrmestere és főpohárnoka börtönbe került, de miután József megfejtette álmukat, kiszabadultak. Amikor ezek után a fáraó hívatta Józsefet, hogy különös álmát megfejtse, József a megfejtés mellett a fenyegető éhínség elkerülésére is javaslatot tett, így végül Józsefet Egyiptom főfelügyelőjévé nevezte ki a fáraó, és ő isteni képessége és szervezőkészsége által megmentette Egyiptomot.

Miután az éhínség miatt Jákob elküldte a fiait Egyiptomba, József ismét találkozott testvéreivel, akik nem ismerték föl, meghajoltak előtte. Három próbatételnek tette ki őket, amelyek során megbizonyosodott róla, hogy testvérei megváltoztak. Végül azt kérte tőlük, hogy hozzák el hozzá Jákobot.

A testvéreknek így el kellett mondaniuk apjuknak, hogy mit tettek Józseffel.

Mélyítő szakasz

Fórumszínház

Jákob megtudja az igazat. A tanár lesz Jákob, a fáradt, idős ember, aki évek óta abban a tudatban él, hogy legkedvesebb fia meghalt. Ő ül az egyik széken. A másik széken egy önként jelentkező, az egyik testvér szerepében, akit a csoport instruál, hogy mit és hogyan mondjon Jákobnak. Pár percig megbeszélhetik, hogyan mondja el a történeteket, de ha a jelenet elkezdődik, akkor már csak STOP-trükkal változtathatnak a beszélgetésen: aki úgy érzi, hogy jobban tudná folytatni, STOP-ot kiáltva megállítja a jelenetet, és helyet cserél a játsszóval.

Rá lehet játszani Jákob bánatára, minél nehezebb helyzetbe hozni a színt vallani igyekvő tanulót.

„Az én gyermekeim nem tennének ilyet.” „Miért tettétek?”

Mélyebb megbocsátás nélkül, de feloldva zárjuk a beszélgetést: „A lényeg, hogy József, a fiam jól van, menjünk gyorsan Egyiptomba.”

Reflektív szakasz, feloldás

Állókép

A találkozás. A jelenet, mikor József és Jákob találkoznak, megölelik egymást. A tanulók a testvéreket játszva elhelyezkednek körülöttük. A tanár a majdnem vak Jákob szerepében érintéssel megkérdezi gondolataikat.

A drámaóra-tervezetet készítette: Dobai Eszter.

PROJEKTMUNKA

A projekt egy sajátos tanulási egység, amelynek középpontjában legtöbbször egy gyakorlati, a mindennapi élethez kapcsolódó probléma áll. A probléma bemutatása, kibontása a te feladatod. A témát a tanórákon vagy otthon kell feldolgoznod. Időtartama akár több hónap is lehet. Három megoldási-feldolgozási mód közül választhatsz: a következő tankönyvi egységben ezek jellemző munkaformáit és témajavaslatait mutatjuk be. A tervezéshez és a megvalósításhoz kapott segítséggel tanév végére képes lehetsz egy projektet önállóan kidolgozni. A kész projektek bemutatására megegyezés szerint kerül sor. Javasljuk, hogy alaposan ismerd meg a kínálatot, hogy választani tudj! Jó, ha tudod, az etika tantárgy középszintű érettségi vizsgája projektmunkát vár tőled, ami az írásbeli vizsgát váltja ki.

I. Kutatáson alapuló, írásos dolgozat típusú projekt

A projektérettségi önálló kutatási tevékenységet vár el a vizsgázótól. Ha az első fejezet leckéi végén található projektjavaslatokból választasz, akkor az írásos dolgozat típusú projektet készíted majd el. Ebben a fejezetben ezért a kérdőív- és az interjúkészítéshez kapsz módszertani segítséget, és az elemzés lépéseit gyakorolhatod egy példa segítségével.

Tanácsok a projektkészítéshez

A témaválasztás: Érdekes olyan témát választanod, amely érdekel és közel áll hozzád, elkészítésében örömeled, s van már vele kapcsolatban tapasztalatod.

A témaválasztás indoklása: Gondolkodj el rajta, miért ezt a témát választottad! Sokat segít a továbbiakban, ha tisztában vagy érdeklődéssel, másrészt a projektérettségin is meg kell tudni indokolni a választásodat, így ezt már a bevezető részben érdemes röviden kifejteni.

Az ütemterv elkészítése: Fontos, hogy ne csússz ki az időből, ezért készíts kutatási tervet! Írd össze az elvégzendő feladatokat: pl. telefonálás, kérdőív összeállítása, interjúk, olvasmányok! Rendelj minden feladathoz határidőt!

Szakirodalmak kiválasztása: Fontos, hogy ásd bele magad a választott témádba, olvasd hozzá szakirodalmat. Ezáltal tájékozott leszel, ismerni fogod a témával foglalkozó szakembereket, és magabiztossá válsz. A megfelelő szakirodalom kiválasztásában kérj a tanárod segítségét!

Tartalomjegyzék készítése: Azért szükséges, mert megadja a dolgozat keretét, segít átgondolni a témát, annak részeit. Igazából vázlatként is hasznos.

Bevezető: Ebben a részben kell ismertetned, hogy miről fog szólni a dolgozat, milyen részekből áll, s mi volt a motivációd a témaválasztásban. Például a szegénység témánál, ha te a hajléktalankérdésről akarsz minél többet megtudni, fölösleges kitérni az afrikai szegénység okaira.

Szakirodalom ismertetése: A dolgozatnak lehet egy olyan része, ahol ismerteted, hogy miért fontos a témád, kik foglalkoztak eddig vele, és röviden összefoglalhatod, hogy ők milyen eredményre jutottak.

Kutatási kérdések, hipotézisek: Hipotézisnek nevezzük a még nem bizonyított állítást. Ez a tudományosság alapja. A hipotézisek olyan előfeltevések, amelyeket a témával, az interjúalany nyilatkozatával kapcsolatban feltételezel, s ezeket megpróbálsz bebizonyítani vagy cáfolni. Több hipotézist is felállíthatsz, de azt javasoljuk, hogy háromnál több állításod ne legyen.

Ebben a részben feltehetsz olyan kérdéseket, amelyeket majd később megválaszolsz. (Pl. a 8. lecke projektje: Vajon abban a korban, amelyben nagyszüleim éltek, könnyű volt-e megvalósítani a fiatalok álmát?)

Módszerek ismertetése: A kidolgozásnak legyen egy olyan része, amelyben ismerteted azokat a módszereket, amelyeket alkalmaztál, s amelyeket a munkád megkívánt, pl. kérdőívek, interjúk (életútinterjú), kvantitatív és kvalitatív (mennyiségi és minőségi) elemzések stb. A kérdőívek, interjúk készítése érdekesebbé/sokoldalúbbá teszi a kidolgozást, és emelheti a dolgozat színvonalát.

Kutatás ismertetése: Ebben a részben a kutatásodat kell részletesen leírni. Bemutatod az intézményt, ahol a terepmunkát végezted, kiértékeled a kérdőíveket vagy bemutatod az interjúalanyokat, írsz a kutatási tapasztalataidról, hogy honnan hová jutottál. Mindig utalj vissza a hipotézisekre vagy a kutatási kérdésekre!

Összefoglalás: Itt kell összefoglalni eddigi munkádat: mi valósult meg belőle, igazolódtak-e a hipotézisek vagy nem, itt válaszolod meg a kutatási kérdéseket.

Felhasznált irodalom: A dolgozatot ennek a résznek kell zárnia. Minden elolvasott művet tüntess fel (például: Benkő Samu: *Őrszavak*. Kriterion Kiadó. Bukarest, 1984)!

Melléklet: Ha szükséges, a dolgozatnak lehetnek mellékletei. Ez zárja a dolgozatot, amibe beleteheted a kérdőívet, a fotókat, a különféle dokumentumokat. Csak azokat használd fel, amelyeket a dolgozatban is megemlítettél!

Egyéb: Szemléletessé teszi a munkád, ha a kérdőívek eredményeit pl. diagramokon mutatod be. Kerüld a helyesírási hibákat, és legyen igényes a szöveg kidolgozása!

A módszerekről

A kérdőívkészítés szabályai

A kérdőívet célszerű a szociológiai adatokkal kezdeni: például keresztnév, nem, életkor, végzettség. Vigyázat! Figyelni kell a személyiségi jogokra! Személyes adatokat csak úgy közölhetünk, ha azokat előre egyeztetjük az adatközlővel, és ő írásban hozzájárulását adta.

A kérdések lehetnek zártak és nyitottak. A zárt kérdéseknél mi adjuk meg a válaszlehetőségeket, a válaszadónak csak alá kell húznia a számára megfelelőt. A zárt kérdések előnye, hogy gyorsabban kitölthető a kérdőív, kevesebb időt vesz igénybe a kitöltés és a feldolgozás is. Hátránya, hogy kevesebb információt kapunk.

A nyitott kérdésnél nincs választási lehetőség, a válaszadónak így lehetősége van a téma hosszabb kifejtésére. Előnye, hogy sokkal több információhoz jutunk, hátránya, hogy feldolgozása több időt igényel.

Az interjúkészítés szabályai

Ha az interjúkat rögzíteni akarsz, akkor előzetesen szintén az alany beleegyezését kell kérned! Ha a digitális rögzítéshez nem járul hozzá, akkor jegyzetelned kell, ezért minden eshetőségre készülj fel! Ha az illető közszereplő, akkor ki lehet írni a nevét, ha közpolgár, csak a beleegyezésével lehet megnevezni, de szerencsésebb, ha csak a monogramját használod.

Az interjú legtöbbször célzott beszélgetést jelent, amikor csak a számunkra fontos problémáról szeretnénk hallani az interjúalany véleményét. Az élettörténeti interjúnál élete elmesélésére kérjük. Készüljünk fel az interjúra, azaz írjuk össze kérdéseinket (ezeket nevezzük irányított kérdéseknek). Jelezzük azt is, hogy mennyi időt vesz majd igénybe a munka, hogy ne raboljuk feleslegesen senki idejét. A végén mindig köszönjük meg az interjút!

A dolgozatodban az interjúkból is idézhetsz. Mindig tedd ezt a szöveget idézőjelbe, és lásd el névvel, monogrammal (ha hozzájárultak), vagy az általad használt pontos kóddal!

Gyakorlófeladatok

1. Válassz a leckék végén megadott projektjavaslatok közül egyet, és próbáld meg értelmezni a feladatot! Csoportokban beszéljétek meg az értelmezéseket!
2. Párokban dolgozzatok! Írjatok hipotéziseket az általatok választott projekttemához! Olvassátok fel, vitassátok meg, s értékeljétek a megfogalmazásokat!
3. Készíts kérdőívet!
Minta a következő projekttemához: *A pályaválasztás és a döntési helyzetek*. Mutasd be, hogyan befolyásolja a környezet az egyén pályaválasztását! Milyen döntési dilemmák adódnak a továbbtanulás formáival kapcsolatban?
Szempontok a kérdésekhez:
 - a pályaválasztás és a családi hagyományok (mesterség, szakma továbbvitele),
 - az egyén döntése és a szülők véleményének viszonya,
 - a család anyagi helyzete és a pályaválasztás összefüggése,
 - a pályaválasztás motivációi (anyagiak, karrier, tudásvágy, külföld),
 - a pályaválasztás tudatossága,
 - a pályaválasztás bizonytalansága és a segítő tanácsok viszonya.
4. Az értő figyelem, az aktív hallgatás nélkülözhetetlen az interjúkészítéshez. A kérdések, a hallgatás vagy a nonverbális visszajelzések mind a beszédet segítő kommunikáció részei. Az elfogadó, érdeklődő odafigyelést és a kommunikációt ezért érdemes előre gyakorolni. Alkossatok párokat, és üljétek le egymással szemben! Egy percig beszéljen az egyikőtök úgy, hogy a másik nem szólhat bele, majd cseréljétek! Utána beszél-

jétek meg, hogyan hatott rátok a másik! Tudatok-e figyelni arra, amit mondott? Volt-e valamilyen zavaró tényező? Gyűjtsétek össze egy konkrét helyzetre, mire figyeljétek és hogyan viselkedjétek kérdezőként!

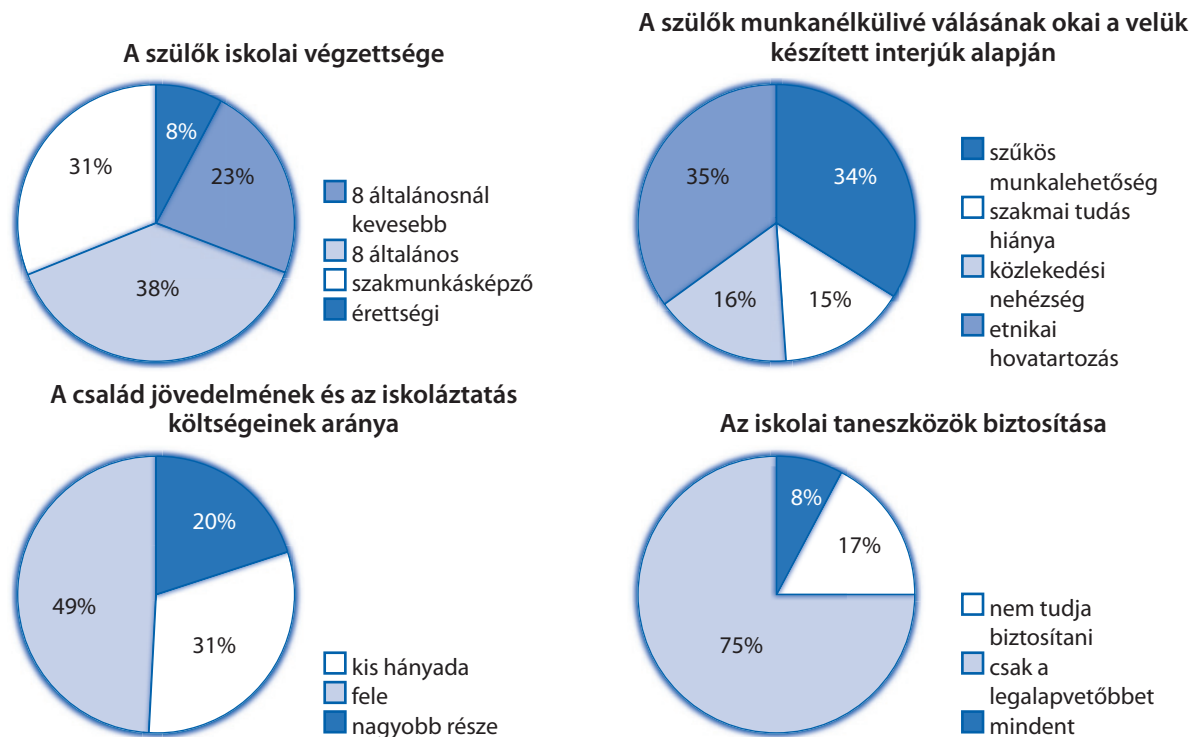
5. Az elemzés gyakorlása példa segítségével. Egy képzeletbeli projektdolgozat részletét látjátok. A címe: *A tanulás szerepe, jelentősége, a társadalmi felemelkedés dilemmái*. A dolgozatot író diák egy kis falu szociális helyzetét és az iskolai boldogulás összefüggéseit vizsgálja.

Egy kis szociológiai kitérő: A falu lélekszáma 714 fő, ez kb. 220 családot jelent, a családok 75%-a hátrányos helyzetű, 130 fő munkanélküli. A cigány lakosság száma 285 fő.

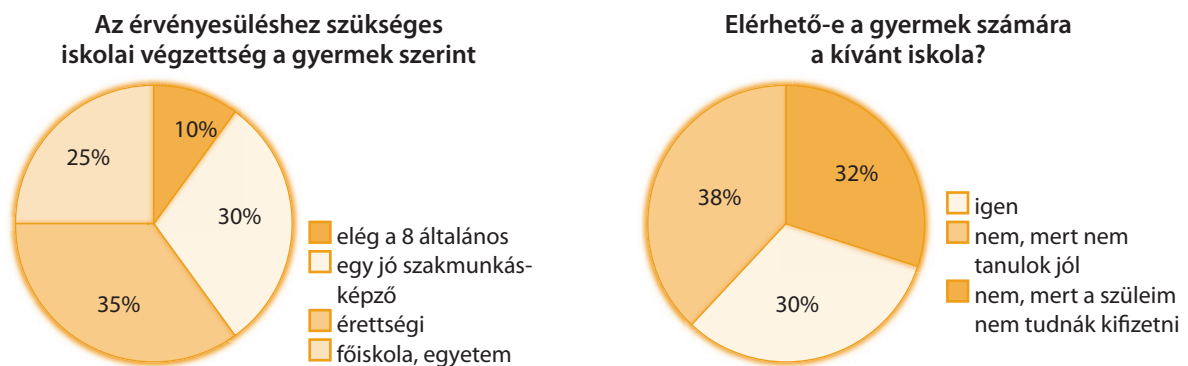
A tanuló hipotézise a következő: A munkanélküliség és a családi háttér befolyásolja a gyerekek iskolai tanulmányait. Két kérdőívet készített és töltetett ki, egyiket a szülőkkel (45 fő), a másikat a gyermekekkel (42 fő).

Értelmezzétek az alábbi diagramokat, amelyek a kérdőívek kiértékelése után készültek! Beszéljétek meg az ábrákban rejlő információkat! Milyen összefüggéseket fedeztek fel az adatok között?

A) A szülői kérdőívek kiértékelésének ábrái

B) A gyermekek által kitöltött kérdőívek kiértékelésének ábrái

Otthoni feladat: Írjatok összegzést!

- Vajon a hipotézis bebizonyosodott a dolgozatban?
- Adjatok ötleteket, hogyan lehetne a falun segíteni!
- Milyen erkölcsi problémák jelenhetnek meg a témából adódóan?

II. Képi vagy elektronikus információforráson alapuló projekt

A projektkészítés kiskatéja

A *multimédiás projektmunka* a témához és a választott műfaj formai és minőségi követelményeihez igazodik. Az elkészült produktum saját alkotás, önálló kutatás vagy akár művészi alkotás is lehet. A feldolgozás lehetőleg legyen pontos és tárgyyszerű, s emellett fontos, hogy érzelmi hatásokat idézzen elő.

„Ebbe a kategóriába sorolják az audiovizuális produktumot, a fotósorozatot, az iskolarádió vagy televízió részére készített riport- vagy műsorsorozatot, a filmet, az audiovizuális interjút, a tematikus faliújság-sorozatot, az önálló filmet, a multimédia-produkciót, a hangosított dia- vagy fotósorozatot. A projektben egy produktumot kell létrehozni, és meghatározott módon szükséges dokumentálni az alkotás folyamatát. Ebben az esetben a munkanaplónak különösen nagy jelentősége van, hiszen az írásos projektmunkától eltérően az elkészült projektből itt nem igazán állapítható meg a projektmunka »háttéré« (a technikai feltételek, külső segítők, a tervezés, előkészítés stb.). Az audiovizuális projektmunka természetesen nem igényli azt, hogy professzionális filmkészítő, riporter, multimédiás szakember legyen. Joga van külső közreműködőt (operatőrt, vágót, technikai szakembert) segítségül hívni, de vigyáznia kell arra, hogy a saját munkája is értékelhető legyen!” *Golob András – Magasi András – Maksai Mária: Érettségi – másként – részlet*

Nagyon fontos a tervezéskor tisztázni a témavezető tanárral:

- a projektmunka pénzügyi szükségleteit és feltételeit,
- a külső közreműködők bevonását,
- a technikai szükségleteket és feltételeket,
- a projektmunka nagyobb időbeli és szervezési szükségleteit,
- azt, hogy milyen formában (milyen médiumon) kell leadni a produktumot és a segédleteket.

A képi vagy audiovizuális produktum megtervezésekor el kell döntened, hogy milyen technikát, illetve külső segítséget használsz munkádhoz: mely munkafázisokat készíthetsz el egyedül, s mely fázisok elkészítésére kérsz meg másokat. Fogalmazd meg – a célkitűzésről írtaknak megfelelően és a munkanaplóban rögzítve –, hogy miért választottad az adott médiumot (filmet, rádiót, fotót, számítógépes programot stb.) a vizsgafeladat megoldásához! Miért volt ez fontos számodra? Milyen többletet biztosít az adott médium a feladat eredményes megoldásához? A bizonytalan külső tényezők miatt érdemes előre tartalékidőket, alternatív időpontokat tervezni, hogy ne okozhassanak nehézséget az esetleges váratlanul közbejött dolgok.

Mi a szinopszis?

A szinopszis egy-két oldalas ötletterv, amely tartalmazza a következőket:

- a leendő produktum rövid leírását,
- a legfontosabb tevékenységeket, amelyek révén a produktum megvalósul,
- az alapvető feltételeket (idő, pénz, eszközök, személyek).

A szinopszis legfőbb célja, hogy ez alapján egyeztesd a közreműködő személyekkel (vezető tanár, külső segítők) a projekt megvalósíthatóságát, illetve azt, hogy milyen segítségre van szükséged a munkához.

<http://ofi.hu>

Projektértékelés

Az értékelés, a visszacsatolás egy több részből álló munkafolyamatban különösen fontos. Érdemes azt is megtervezni, hogy mit, miért és milyen fázisokban értékelünk, hogyan vizsgáljuk a folyamat hatékonyságát.

Már a tevékenység megkezdése előtt érdemes tervezni:

- mit (csoportfolyamatokat, közreműködést és elért eredményeket),
- kik (diákok, tanárok, együttműködő partnerek),
- mikor (köztes, végső),
- hogyan (megfigyelés, nonverbális reagálás, beszélgetés, írásbeli produktumok, önértékelés) értékelünk.

A projektfolyamat felépítésének értékelése minden egyes fázisra kitér:

- kezdeményezés (a célok megfogalmazása, a téma kiválasztása),
- tervezés (feladatok, felelősök, helyszínek, munkaformák),
- szervezés,
- megvalósítás,
- nyilvánosság elé vitel (előadás, kiállítás),
- záró értékelés (előre megadott kritériumok alapján).

A munka végén vissza kell csatolnotok a projekttervhez: le kell írnotok a munkafolyamat fázisait, és célzott kérdések mentén *összegző beszámolót* kell készítenetek:

- Hasonlítsátok össze az eredményeiteket a kitűzött célokkal!
- Módosult-e az időtervek vagy sikerült betartani?
- Szükség volt-e további lépések beiktatására?
- Milyen váratlan nehézségekkel kellett szembenéznetek?
- Jól határoztátok meg a feladatköröket?

Két minta az önértékelésre:

1. Önértékelés kérdőívvel

- Milyen részfeladatokat vállaltál?
- Mely lépéseknél érezted magad bizonytalanul, és miért?
- Mely lépések voltak a tervezettnél időigényesebbek?
- Mennyire vagy elégedett a saját teljesítményeddel?

2. Önértékelés állításokkal

Az állítások formájában megfogalmazott kérdéseket 5 fokú skálán értékelik:

- Kitartóan dolgoztam.
- A közös munka során mindvégig a feladatra koncentráltam.
- Szükség esetén tudtam segítséget kérni.
- Tapintatosan fogalmaztam meg a kritikát.

Társaid munkájának értékelése:

- Szerintem jól csináltad azt, hogy...
- Nekem tetszett, amikor...
- Azon gondolkodhatnál, hogy legközelebb...

Minták, példák – közösségi szolgálat, önkéntesség

A KÖZ-ért! projekt

A projekt célja az iskolai közösségi szolgálat, valamint az önkéntesség népszerűsítése a diákok körében. Megmutatni, hogy miért jó az önkéntesség mint életforma annak, aki űzi, és miért jó mindez a társadalomnak. Keressetek olyan diákokat és önkénteseket, akik részt vettek ilyen munkában, és másokat is biztatnának erre!

- Készítsetek mobiltelefonnal vagy kisebb kamerával olyan 2–4 perces rövid reklámfilmeket vagy digitális fotósorozatot (kb. 10–15 fotó), amellyel a közösségi szolgálatban való részvételt népszerűsítitek! (A fotók min. 300 dpi felbontásban készüljenek!)

Ötletek a feldolgozás módjaira:

a) Figyelemfelhívás/toborzás

Készítsetek toborzó plakátot vagy videót! Pl.: *Te is hős vagy? Te is jobbá teszed a világot? A közösséget szolgálod? Ha igen, és másoknak is elmondanád, miért érdemes – itt a helyed!*

b) Beszámoló személyes élményekről

Keressetek olyan embereket, akik az alábbi üzenetek közül valamelyiket közel állónak érzik magukhoz! Kérjétek meg őket, hogy fogalmazzák meg néhány mondatban, miért jó önkéntes munkát végezni, és azt rögzítsétek videóra!

Azért önkénteskedem, mert...

- az önkéntességtől több leszek / élhetőbbé teszem a világot,
- ezzel példát mutatok,
- a cél motivál, nem a pénz,
- ebben a közösségben fontos és szabad vagyok.

c) Kiállítás és filmbemutató

Mutassatok be minél több szereplőt, tevékenységet és élményt diáktársaitoknak! Szervezzetek filmbemutatót és fotókiállítást a közösségi szolgálat népszerűsítésére!

d) Találkozó

Hívjátok meg az üzeneteket küldő önkénteseket, szervezzetek velük találkozót a többi diák számára! Beszélgetsetek velük az önkéntes munkával kapcsolatos tapasztalataitokról!

Segítő diák projekt

Készítsetek alsóbb éves diákok számára ismertető anyagot az iskolai közösségi szolgálat lehetőségeiről! Bemutathattok konkrét tevékenységeket, olyan szervezeteket, intézményeket, melyek szívesen fogadnak diáksegítőket! A közösségi munka lehetséges területeiről tájékozódhattok a www.kozossegi.ofi.hu weboldalon. A produktum lehet film, fotósorozat, prezentáció, prospektus, poszter, kiállítás.

Civil Művek projekt

Mutasd be a lakóhelyeden működő civil szervezetek önkénteseinek munkáját! Milyen erkölcsi, társadalmi problémákkal kell megküzdeniük? Mi az oka, hogy mégis részt vesznek az önkéntes munkában? Készíts rövid filmes interjút olyan emberekkel, akik személyes példájukkal teremtettek értéket, akiknek életszemlélete, kitartása, s a mód, ahogy életüket irányítják, tanulságos példa lehet másoknak!

Néhány fontos tudnivaló a film készítéséhez

- Ha a személy vagy tárgy mozog, elég a kamerát kézben tartani, és úgy elkészíteni a felvételt, de ügyelj arra, hogy minél kevésbé mozogjon a kamera felvétel közben! Ha mozog, állványt kell használni.
- Használj svenkelést, amikor a mozgást kihasználva mozgalmas hatású képet készíthetsz! Például a tárgyat az objektívvel követve készítheted el a képet, vagy a tárgy mozgását kihasználva engedted bemozdulni. A kép elkészítésénél érdemes az objektívvel már az exponáló gomb lenyomása előtt elkezdni követni a tárgyat, hogy fel tudd venni a mozgásának sebességét, és így az exponálás közben és után is tovább tudd kísérni.
- Mindegyik felvétel (svenk) legalább 20 másodperces legyen!
- Ha interjút készítesz valakivel, lehetőleg szerezz egy kis mikrofont, tartsd az interjúalany elé, mert a mobiltelefon saját mikrofonja nem elég jó ehhez – főleg, ha a felvétel az utcai forgalomban készül! Arra is ügyelj, hogy az interjúk ne tegyék ki túl nagy részét a videónak, mert könnyen unalmassá válik!

Vágás – Ehhez ma már nagyon sok program áll rendelkezésre: Microsoft Movie Maker, Sony Vegas, Apple iMovie stb. Ha az iskoládnak van számítástechnikai részlege, vagy akad egy videózáshoz és filmezéshez értő tanár, segíthet ő is. Válaszd ki a megfelelő narrátort! Többen is felmondhatják a szöveget, de gondold át, hogy a film szempontjából mi lenne a legmegfelelőbb!

Zene – Ne felejts el zenét választani a videóhoz! Figyelj arra, hogy a szerzői jogok miatt sokszor letiltják az egész videót! Az alábbi oldalon találsz jogtiszt zeneszámokat: <http://freemusicarchive.org/>. Amennyiben nehézséged támad a videó vágásával, nyugodtan kérj segítséget! A film végén feliratozva sorold fel az összes részt vevő diák nevét, valamint mondj köszönetet annak, aki segített a munkátokban! Az utolsó lépés a film feltöltése: a filmet oszd meg iskolátok honlapján és más videómegosztó portálokon!

III. Szervezésen alapuló projekt

Tapasztalati és elméleti tudásszerzés

A szervezésen alapuló projekt célja és eredménye egy adott témához illeszkedő tevékenység, akció, rendezvény. A projekt során egyaránt fontos a választott téma, a megvalósulás és az odavezető út. Elengedhetetlen a munkafázisok értékelése (lásd 160. o.) A tervezés és megvalósulás lépéseit segít átlátni a munkaterv vagy munkanapló, de akár más grafikai szervezőábra is. A munka végén az írásos beszámolóból ki kell derülnie, hogy a szervezés folyamatában kinek mi volt a saját produktuma, és mi a közösen végzett feladat.

Az érettségi projekttema ismertetésében javaslatot is olvashattok arról, milyen szervezést igénylő munkát tudnak elképzelni a kiírók. Szervezésen alapuló projekt lehet például egy közéleti diákrendezvény vagy jótekonysági rendezvény megszervezésének terve, iskolán kívüli közéleti vagy környezetvédelmi akció szervezése.

Ha erre a típusú projektre vállalkoztok, sokféle képesség együttes mozgósításával érhetnek el eredményt. A megegyezés, a konszenzusteremtés lényeges eleme ennek a munkaformának. Már az előkészületek során számos döntést kell hoznotok.

- Meg kell határozni, kiből álljon a célközönség!
- El kell dönteni, milyen típusú rendezvényt akartok (előadás, közönségtalálkozó, közéleti vita, jótekonyság, verseny stb.)!
- Végig kell gondolni, kiknek a segítségére lehet számítani!
- Számba kell venni, milyen anyagi forrásaitok vannak a rendezvényre!
- Ki kell választani a rendezvény helyszínét!
- Meg kell határozni az időpontot!
- Végig kell gondolni, kiket és milyen módon akartok meghívni!
- Pontosan meg kell tervezni, milyen berendezésekre van szükségetek a rendezvényen!
- Amennyiben szükségesnek látszik, díszletet kell tervezni.
- Gondoskodni kell a rendezvény dokumentálásáról (kép- és hangfelvételt, fotókat kell készíteni)!
- Ki kell választani és meg kell hívni az előadó(ka)t, szereplőket, vitapartnereket!
- El kell dönteni, ki és milyen módon fogadja az előadót, végig kell gondolni, ki mutatja be a közönségnek!
- A rendezvénnel kapcsolatos jogi, adóügyi, szakhatósági kérdéseket megfelelő szakember segítségével tisztázni kell!
- Amennyiben szükséges, el kell intézni a rendezvény engedélyezését.
- Gondoskodni kell olyan személyekről, akik a rendezvény alatt felügyelnek a közönségre, segítik a rend fenntartását!
- Meg kell szervezni a rendezvény helyszínének utólagos kitakarítását!
- A rendezvényt utólag értékelni kell, célszerű összegyűjteni a fogadtatásra, a visszhangra vonatkozó információkat is!
- Fel kell készülni váratlan eseményekre, más, módosító megoldásokra (helyszín megváltozása, előadó akadályoztatása, rossz időjárás miatti változtatás, áramszünet, egyéb)!

<http://ofi.hu>

Munkaterv készítése

A tervezésben segíthet a következő táblázat.

	Ötleteink	Példa
<i>A tervezés során</i>		
Probléma, amin változtatni kellene		Elhanyagolt és piszkos a játszótér
Feladatok, tevékenységek		Szemétszedés, gereblyezés, gyomlálás
Időtartam		2-3 óra
Helyszín		Játszótér
Szükséges eszközök, előkészületek		Szemeteszsák, kesztyű, gereblye, vödör, bejelenteni a szülőknek
Nehézségek		Szemét és növényi hulladék elhelyezése
A projekt címe		<i>Miénk itt a tér!</i>
<i>A megvalósulás után</i>		
Eredmények		6 zsák szemét, tiszta játszótér
Visszajelzések		Jó együttműködés, beszélgetés a környéken lakókkal, szülők jöttek segíteni...

A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány kézikönyve nyomán

A részletes munkatervre azért van szükség, hogy munkátokat segítse. A munkatervnek tartalmaznia kell minden tevékenységet, feladatot, határidőt; a csoportok, illetve a csoporttagok szerepét, felelősségeit is tisztázza. Segítségével ellenőrizni lehet, hogy megfelelő ütemben halad-e a munka. A projektnaptár igen hasznos eszköz. Ebbe lehet feljegyezni minden fontos határidőt, az események, találkozók, cselekvések időpontját.

Ha tevékenységekre, feladatokra bontjátok a projektet, akkor megbizonyosodhattok arról, hogy ezek rendje logikus, mennyiségük és időigényük illeszkedik a keretekhez. A kis lépések lehetőséget teremtenek a gyakori visszajelzésre és az esetleg szükséges módosításokra. A tevékenységek listáját gondosan át kell vizsgálni abból a szempontból, hogy milyen produktummal járnak, és hogy ezek mind hozzájárulnak-e valamilyen módon a projekt céljának megvalósulásához.

Nagyon fontos, hogy ezeket a részproduktumokat dokumentáljátok, összegyűjtsétek, őrizzétek. Még azoknak a részteljesítményeknek is maradjon nyoma, amelyek nem fizikai formában születtek. Ilyen például egy beszámoló, egy-egy tárgy ismertetése vagy más szóbeli produkció. Ilyenkor magát a tényt és annak rövid értékelését rögzíthetitek például a munkanaplóban és a projektleírásban.

A munkaterv tehát egy olyan dokumentum, amely – általában táblázatos formában – tartalmazza a projekt-tevékenységeket az első lépéstől az utolsóig. A munka során egyrészt orientál, segít mozgásban tartani a munkát, másrészt megkönnyíti a monitorozást, vagyis lehetővé teszi, hogy ellenőrizzék, minden rendben halad-e. De a valóság is hathat a tervre: módosíthatok rajta, ha a gyakorlat ezt kívánja. A munkatervben megjelölt „mértékhelyek” olyan produktumok, olyan eredmények a munkafolyamatban, amelyek különösen fontosak a projekt sikere érdekében. Ezek a kiemelt pontok adnak lehetőséget arra, hogy az apró részletek áttekintése nélkül is lássátok, hol tartotok.

Amikor elkészült a feladatok, a részfeladatok és a részproduktumok listája, elérkezett az ideje annak is, hogy az egyes feladatokat elosszátok egymás között. Ugyanígy meg kell határozni minden tevékenység kezdetét és végét.

Minta a munkanaplóra

Időpontok	Részfeladat megnevezése	Nehézségek, döntések	Személyes élmény, vélemény	Következtetések, új célok

Minták, példák – környezetvédelem

Mozdulj a klímáért! projekt

A Magyarországi Éghajlatvédelmi Szövetség kampánya alapján.

Célja: környezetvédelmi akciót szervezni minél több ember bevonásával.

Bringázz a suliba! akcióhoz ötletek

1. A résztvevők reggelivel várják a bringával érkező tanárokat, diákokat – esetleg a helyi önkormányzat bekapcsolódásával
2. Kerékpáros-oktatás
3. KRESZ, gyakorlat, tippek
4. Kerékpáros KRESZ-oktatás a helyi rendőrség bevonásával
5. Szünetekben bringás KRESZ-totó és egyéb bringás feladatlapok a közösségi terekben (segítség: <http://kereparosklub.hu/kisokos>)
6. A környék kerékpárosútvonal-térképének előzetes létrehozása és terjesztése
7. Bringaszerviz meghívása: megtanítják a gyerekeket a legalapvetőbb kerékpárszerelési praktikákra (belsőcsere, fékállítás, guminyomás-ellenőrzés stb.)
8. Iskolán belüli rajzpályázat a témakörben (záróeseményen kiállítás)
9. Biciklialkatrészek újrahasznosítása – alkotószakkör (évvárón szintén kiállítás az elkészült alkotásokból)
10. Kerékpártúrák szervezése
11. Szakmai előadás a vezetőség és a tanárok részére – milyen egy kerékpárbarát iskola
12. Játékos szakmai előadás a diákok, tanárok és szülei részére a kerékpározás előnyeiről
13. Különleges kerékpárok bemutatása, kipróbálása
14. Az iskola egy közösségi terének vagy szabad kinti/benti falfelületének kifestése a gyerekek által a fenntartható közlekedés témakörében
15. Helyi vagy egyéb kerékpározó híresség meghívása az iskolába, aki elmondja, hogy ő miért is szeret kerékpározni
16. Adománybicikli beszerzése, melyet a diákok kifesthetnek a szünetekben
17. Kerékpáros ügyességi verseny az udvaron vagy a tornateremben

Résztvevők a fogyatékossgal élők Rehab Critical Mass elnevezésű felvonulásán a Lánchídon 2017. szeptember 30-án. A rendezvény célja, hogy felhívják az emberek figyelmét a fogyatékossgal élők társadalmi kirekesztésére, valamint azokra a problémákra és hiányosságokra, amelyek haladéktalanul megoldást igényelnek

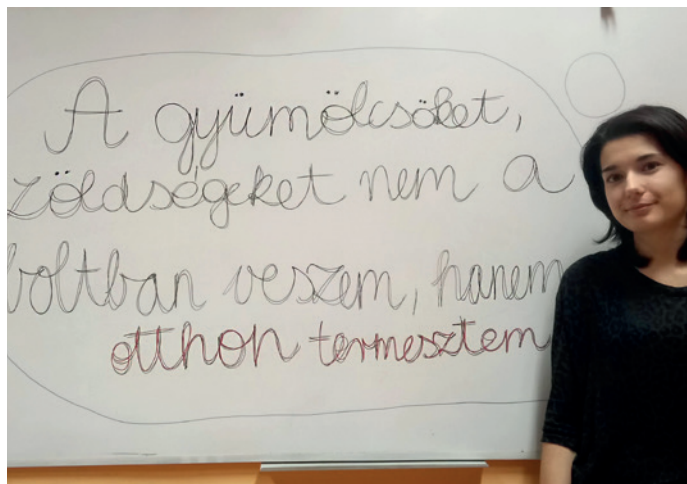
Záróesemény-ötletek

1. Ünnepélyes eredményhirdetés
2. Ünnepélyes oklevélátadás
3. Az adományozott bicikli átadása
4. Iskolai videó-, illetve rajzpályázat – kiállítás és eredményhirdetés
5. Biciklialkatrészek újrahasznosítása – alkotószakkör-kiállítás az elkészült alkotásokból
6. Helyi vagy egyéb kerékpározó híresség meghívása az iskolába

<http://kereparosklub.hu>

További ötletek – éghajlatvédelmi akciók

Klímafogadalom – Az akció keretén belül társaitokat kérjétek meg, hogy tegyenek klímabarát fogadalmakat, akár életmód-változtató lépéseket! A diákokról a fogadalmakkal készítesetek fotót, és az iskola honlapján csináljatok egy virtuális fotóalbumot vagy egy saját honlapot!

Éjjel-nappal, éljél nappal! – A Nap Földünk teljes energiaigényét fedezni tudná! Készíthettek tetszőleges technikával készült műalkotásokat végtelen energiaforrásunkról.

Víz a csapból! – A csapvíz a legkörnyezetkímélőbb szomjoltó! Készíthettek olyan szlogeneket és/vagy emblémákat (logókat), melyek a csapvíz fogyasztását népszerűsítik.

Gombold újra! – Kinőtted, elkopott vagy kiszakadt? Hasznosítsd újra! Készítesetek használati tárgyat (pl. tolltartó vagy táska) tönkrement ruháitokból, csináljatok erről egy szelfit (magatokról és alkotásotokról)!

Légy madárbarát! – A madarak nagyon sok kártevőtől szabadítják meg kertjeinket! Tegyétek az iskola kertjét madárbaráttá, készítesetek madáretetőt és helyezétek ki az iskolaudvarra.

Land-art – Készítesetek egy olyan alkotást, amely szerintetek bemutatja az éghajlatvédelem fontosságát! Nézzetek utána az interneten, hogy mi is az a „Land-art”, és készítesetek egyet! Vigyázzatok arra, hogy miközben alkotások készül, a természetet ne károsítsátok! Vonjatok be minél több diákot a feladatba! Alkotásaitokat fotózzátok le!

Klímakép – Készítesetek egy közös képes üzenetet, ahol a résztvevők valamilyen formába állva üzennek! Az üzenet lehet élőkép vagy a kezetekben tartott betűkből összeálló üzenet.

Mozgásban az üzenet! – Nemcsak állóképes üzenetet alkothattok, hanem olyat is, ahol fontos szerep jut a mozgásnak. Készítesetek pár perces videót, és töltsétek fel az iskola honlapjára!

Akció a környezetért! – Közös akció lehet az udvarrendezés, faültetés, zsibvásár helyi termékekből vagy más közösségi program. Vonjatok be minél több diákot, és törekedjétek arra, hogy átadjátok azokat az információkat, amelyek az egyéni felelősségre hívják fel a figyelmet, és arra, hogy mindenki tehet valamit egy fenntarthatóbb, élhetőbb jövőért!

Hasznos linkek

https://mtvsz.hu/dynamic/klimaorjarat_tanari_kezikonyv.pdf

www.fenntarthatosagi.temahet.hu/

A cselekvés erkölcsi minősége – vitaóra

Áldozatok, elkövetők, szemlélők – a holokauszt idején

„Az Élet Menete Alapítvány a holokauszt áldozatainak és hőseinek emlékét ápolja, ugyanakkor mint oktatási program törekszik arra, hogy a diákoknak a szereplők (áldozatok, elkövetők, embermentők és csendes szemlélők) dilemmáin keresztül bemutassa, hogy mindannyian – ma is – felelősek vagyunk a környezetünkben lévő emberekért és azért, hogy lakóhelyünkön, hazánkban milyen irányba mennek a történések. Célunk, hogy a diákok együtt érezzenek az áldozatokkal, elítéljék az elkövetőket és azonosuljanak az embermentőkkel. Ugyanakkor határozottan, belső meggyőződésből, utasítsák el azt, hogy csendes, tétlen szemlélői legyenek a folyamatoknak, ezzel lemondva erkölcsi felelősségükről. Vándorkiállításaink és rendezvényeink is ezt a célt szolgálják, amelyeket bármely oktatási intézménybe eljuttatunk. Az alábbi foglalkozás egy a sok hasonló programunkból.”

www.eletmenete.hu

A három részből álló foglalkozás lényege, hogy minden tanulócsoport végezze el mindegyik feladatot. A megbeszélések, viták vagy dramatizált szerepjátékok egyaránt kapcsolódjanak a szövegekhez és a kérdésekhez!
A tervezetet készítették: Fekete Orsolya és Pécsi Tibor, az Élet Menete Alapítvány vezető önkéntesei.

I. Áldozatok

„Én zsidó vagyok? Hogyhogy zsidó vagyok? Mi az? Sárga vagyok én, vagy zöld vagy kék vagy milyen? Éppen olyan testszín vagyok, mint a magyarok. Kinek az ideája volt, hogy én itt zsidó legyek? Nekem bizony isten eszem ágába se volt, hogy zsidó leszek majd, ha megszülettem. Itt várt a világon ez a buta meglepetés, mikor itt kiszálltam. Nekem itt zsidónak kell lenni. Miért? Én magamban, mikor nem gondolok erre, abszolúte nem vagyok zsidó, egy fiú vagyok, a szerelem a hazám, és az istenem a halál! És valaki rám néz, és az tudja, hogy én zsidó vagyok. Mintha ránéznék valakire, akiről tudják, hogy az lopott egyszer! És nekem a szememmel ki kell tartanom ezt a vádat vagy ráfogást vagy elnézést vagy mi az, hogy az embert zsidónak veszik. És nekem úgy kell nézmem, hogy igenis, rendben van, jól van, zsidó vagyok. Pedig énbennem ez egyáltalában nincs elintézve. Én az egész dologgal nem vagyok tisztában. Nem vagyok ebbe beleegyezve, se belenyugodva, csak ráhagyom, hogy zsidó vagyok, mit csináljak? Engem kérdeznek, mikor rám néznek. Mit feleljek? Én egyszerűen elnevetném magam: de kérlek, hisz ez egy örült ostobaság, csak nem fogunk ebben az érdekes életben ilyesmivel is foglalkozni? Sokszor úgy voltam vele, mintha az egész csak egy rossz vicc lenne, amit énellenem találtak ki, hogy ilyen butaság miatt is szenvedjek. Egész életemben zsidó legyek! Tessék talán felosztani ezt, mint a katonaságot vagy mint egy közmunkát, mindenki szolgáljon, mondjuk, egy évet, mint zsidó, ha már okvetlenül kell valaki zsidó is legyen, azonkívül, hogy ember.”

Szép Ernő: Lila ákác – részlet

A következőkben személyeket és csoportokat sorolunk fel. Hogyan ítélnéd meg, ha bíró lennél: mennyiben válhattak a náci és szövetségeseik áldozataivá?

Használd az alábbi válaszlehetőségeket egy külön lapon:

1 – Nem válhatott

2 – Kicsit válhatott

3 – Válhatott

4 – Nagymértékben válhatott

		Pontszám
1.	Hagyományörző, ortodox zsidó család	
2.	Teljesen asszimilált zsidó újságíró	
3.	A hadsereg kötelékében szolgáló roma fiatalember	
4.	Kommunista fiatalember, aki megszökött a katonai szolgálattól	
5.	Álnéven, cselédként bujkáló zsidó lány	
6.	Lengyel férfi, aki zsidókat bújtatott a pajtájában	
7.	Német lelkész/plébános, aki elítélte a náci „eutanáziaprogram”-ot	
8.	Francia homoszexuális, aki egyébként nem tett semmit a nácik ellen	
9.	Orosz hadifogoly, aki 1941 nyarán esett a Wehrmacht fogságába	
10.	Semleges diplomata, aki segített az üldözötteken	

- Az idézet alapján alkossatok véleményt arról, hogy mire utalhat az áldozattá válással kapcsolatosan! Hogyan látja Szép Ernő a kirekesztést?

II. Elkövetők

„Ha a számokat folyamatosan, egymás után leírnánk 1-től 437 000-ig (ami a mai Magyarország területéről elhurcolt áldozatok száma), ez 917,8 órát venne igénybe az alábbiak szerint:
1-től 1000-ig 10 perc, 1000-től 6000-ig 360 perc, 6000-től 100 000-ig 2700 perc, 100 000-től 437 000-ig 52 000 perc, összesen 55 070 perc, azaz 917,8 óra, ami 10 órás munkanap esetén 91 és fél, 12 órásnál 71 és fél nap. 437 000 magyar embert 56 nap alatt gyilkoltak meg Auschwitz-Birkenauban. (Arról nincs biztos adat, hogy a gyilkosok milyen időbeosztással működtek.)” *Rajk László építész*

Az alábbiakban személyeket és csoportokat sorolunk fel, akik valamilyen módon lehetővé tették a holokausztot. Hogyan ítélnéd meg felelősségüket, ha bíró lennél?

Használd az alábbi válaszlehetőségeket egy külön lapon:

1 – Nem felelős 2 – Kicsit felelős 3 – Felelős 4 – Nagymértékben felelős

1.	Hitler közvetlen beosztottja, pl. Heinrich Himmler vagy Joseph Goebbels	
2.	Egy német, aki önkéntesen állt be az SS-be, Hitler elit alakulatába	
3.	Valaki, aki önkéntesen lett tagja a náci pártnak az 1930-as években	
4.	Valaki, aki órként szolgált egy koncentrációs táborban	
5.	Valaki, aki „megnyomta a gombot”, hogy a gáz a kamrákba áramoljon	
6.	Valaki, aki részt vett a zsidóellenes rendelkezések és törvények jogi kidolgozásában	
7.	Katona, aki végrehajtotta a zsidókat kilakoltató parancsot, „evakuálás és áttelepítés céljából”	
8.	Rendőr, aki segített a bujkáló zsidók kézre kerítésében	
9.	Plébános/lelkész, aki listát adott a náciknak gyülekezete „nem árja” tagjairól	
10.	A náci koncentrációs táborokba tartó vonatok mozdonyvezetője	

- A fenti idézet alapján alkossatok véleményt arról, mire utalhat Rajk László a munkanapok és a deportálások hosszúságának összehasonlításával! Mit feltételezhetett ez a rövid idő az elkövetők részéről?

III. Csendes szemlélők

„Először a kommunistákat vitték el, és én nem szóltam semmit
– mert nem voltam kommunista.
Aztán a szocialistákért jöttek, és én nem szóltam semmit
– mert nem voltam szocialista.
Aztán a szakszervezetiekért jöttek, és én nem szóltam semmit
– mert nem voltam szakszervezeti tag.
Azután elvitték a zsidókat, s én nem szóltam semmit
– mert nem voltam zsidó.
Később elvitték a katolikusokat, s én még mindig nem szóltam semmit
– mert nem voltam katolikus sem.
Végül eljöttek értem
– de addigra nem maradt senki, hogy kiálljon mellettem.”
Martin Niemöller teológus, a második világháborút követően

Az alábbiakban személyeket és csoportokat sorolunk fel. Hogyan ítélnéd meg, ha bíró lennél: mennyiben válhattak passzivitásukkal a nácik és szövetségeseik segítőivé?

Használd az alábbi válaszlehetőségeket egy külön lapon:

1 – Nem válhatott 2 – Kicsit válhatott 3 – Válhatott 4 – Nagymértékben válhatott

1.	Valaki, aki beköltözött az elhurcolt zsidók otthonába	
2.	Valaki, aki nem állt szóba egykori barátjával, aki sárga csillagot viselt	
3.	Mozdonyvezető, aki a deportáló szerelvényeken dolgozott	
4.	A szövetségesek katonai vezetői, akik nem bombázták Auschwitzot	
5.	Az 1938-as eviani konferencián részt vevő államok képviselői, akik német belügyként tekintettek a zsidóüldözésre	
6.	Valaki, aki lehúzta a redőnyt a lakásában, hogy ne lássa a deportálásokat	
7.	Egy gyáros, aki elfogadta a náci Németországtól a megrendeléseket	
8.	A Szovjetunió vezetői, akik megkötötték a megegyezést a náci Németországgal	
9.	Az Egyesült Államok kormánya, amely hosszú éveken át semmit sem tett a nácik általi zsidóüldözés és tömeggyilkosság leállítására	
10.	Egy német polgár, aki szavazatával hozzájárult a nácik hatalomra kerüléséhez	

- A fenti idézet alapján alkossatok véleményt arról, hogy mire utal Niemöller! Hogyan értékelitek a semlegesség és a tolerancia fogalmát a fenti idézet tükrében?

Javaslatok, kérdések az összefoglaláshoz:

- Mi volt új számodra a tartalomban (szövegek, kérdések, információk)?
- Mi volt szokatlan a kérdésekben, a megközelítésben?
- Melyik egységben miként érvényesült az etikai felelősség?
- Mennyiben értelmezhetők az anyagok, a feldolgozás más történelmi vagy társadalmi helyzetekre?
- Mit gondolsz, miként lehet tétlen szemlélőkből tudatosan cselekvő, együttérző embereket nevelni?

Az áldozatokra és az embermentőkre, „a világi igazaira” egyaránt kell emlékezni.

A *Világ Igaza (Righteous Among the Nations)* a nem zsidóknak adható egyik legmagasabb izraeli állami kitüntetés. 2015. január 1-jéig 25 685 kitüntetést ítéltek oda, ebből 823-at magyar állampolgároknak.